This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

HN T5ZF

Scan 8547.140

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

BOUGHT FROM
THE FUND BEQUEATHED BY
EVERT JANSEN WENDELL
(CLASS OF 1882)
OF NEW YORK

CARL FREDRIK LUNDQVIST

MINNEN OCH ANTECKNINGAR

MINNEN
OCH
ANTECKNINGAR

EN BLICK TILLBAKA PÅ MITT LIF

AF

CARL FREDRIK LUNDQVIST

Motto:

»SENECTUS EST NATURA LOQUACIOR.»

Cic.

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

Printed in Sweden

Scan

HARVARD COLLEGE
FEB 7 1928
LIBRARY

Wendell fund
(2 vol. in 1)

STOCKHOLM 1908
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG

FÖRETAL.

Man har sagt mig att jag måste skrifva ett företal till dessa mina »minnen och anteckningar».

Jag vet egentligen ej, hvarför jag skall göra det.

Att i ett företal be om ursäkt för detta mitt tilltag att utan någon stilistisk talang drista offentliggöra mina erinringar, det torde hvarken tjäna till något eller ens vara behöfligt, då det ju står allmänheten fritt att läsa dem eller ej;

att vädja till publikens öfverseende med bristerna, såväl beträffande valet af hvad jag berättar som rörande sättet att göra det, — det har jag redan gjort i mitt valda motto: »Senectus est natura loquacior»;

att i ett företal lämna några upplysningar, som kunde bidraga till en rätt uppfattning af hvad jag berättar, torde vara alldeles onödigt.

Hvarför förutskickar jag då dessa rader?

Jo, därför att jag vill meddela mina blifvande läsare, att, redan då första tanken väcktes hos mig att »kasta en blick tillbaka på mitt lif», hågkomsten af all den varma kärlek och innerliga sympati, som från alla samhällslager strömmat mig till mötes från mitt första till mitt sista steg på min konstnärsbana, stod så lifligt och alltbehärskande för min själ, att jag kände ett behof att på något sätt få uttala det.

Denna förnimmelse dref mig att påbörja dessa anteckningar och har tidt och ofta under utarbetandet af desamma gifvit sig mäktigt tillkänna, och just därför vill jag sålunda i detta mitt företal ge uttryck åt min djupa och innerligt kända tacksamhet åt den vördade allmänheten och under egiden af hennes sympati öfverlämna detta mitt i denna väg första och enda opus.

Stockholm i september 1908.

Carl Fredrik Lundqvist.

INNEHÅLL

Sid.

DE FÖRSTA ÅREN 3

Mina föräldrar. — Ryttmästaren P. von Möller och folkskolan. — Alsingska folkskolan i Veinge. — Hemlif. Jul- och påskseder. — Hemslöjden. — Snapphanetiden. — När musikhågen vaknade. — De första skolåren. — Tillbakablick.

SKOLTIDEN I HALMSTAD 28

Lärarne. — Våra studier. — Skolgudstjänst. — Lärarebefattning i en flickskola. — Skollekar. — Min första skuldsättning. — Disciplinen i skolan. — Min teaterhåg vaknar. — Halmstad. — Begrafningar. — Blinde Johan.

PÅ GYMNASIUM I GÖTEBORG 44

Resan. — Bostad. — Inträdesexamen. — Understöd och extra inkomster. — Hos rektorn. — Undervisningen och lärarne. — En opinionsyttring. — Christian Qviding. — Lektor Ljungberg. — Vår sångkvartett. — Sjukdom. — Jag lämnar läroverket.

VISTELSEN I UPPSALA 67

Resan. — Ankomsten. — Lefnadskostnaderna. — Vigilansen. — Kamraterna. — Nationslifvet. — Studier. — Studentsången. — Promotionstiden. — Studentbeväringen. — »Namnlösa sällskapet».

STUDENTMÖTET I KÖPENHAMN 91

Resan. — Festrepresentationen å »Det Kongelige Teater». — I Roeskilde domkyrka. — Offentliga möten. — Umgängeslif. — Festerna i Tivoli och Rosenborgs Have. — Hemresan. — Åter i Uppsala.

PÅ TJÄNSTEMANNABANAN I STOCKHOLM 109

E. o. kammarskrifvare i kammarkollegium och Förvaltningen af sjöärendena. — Tjänstgöring i expeditions- och konstitutionsutskotten. — Öfverläggningar. — Franska handelstraktaten. — Den sista ståndsriksdagen. — Carl Ivarson. — Knappt om inkomsterna.

I HUFVUDSTADENS MUSIKLIF 127
Min första medverkan. — Jättekörerna vid 1866 års Stockholmsutställning. — Franz Berwald.

UTELIF OCH ORDENSVÄSEN I 1860-TALETS STOCKHOLM 133
Min svågers umgängeskrets. — Samkvämen på Björngårdskällaren. — Gamla Opris. — Ordenssällskapen. — Sillfrukostarna på Idun.

SKARPSKYTTERÖRELSEN 148
Skarpskytteföreningen i Stockholm. — Den första allmänna svenska skyttetäflingen. — Jag drifver ensam ett helt regemente på flykten. — Skarpskytteföreningens sångkör. — Sekreterarebefattningen. — Några skarpskyttehistorier. — Jag lämnar skarpskytteföreningen. — Några af dess mera framstående medlemmar. — Kommendören Arvid Egerström. — Grefve Georg Adlersparre. — August Blanche.

UPPSALASTUDENTSÅNGARNES PARISFÄRD 1867 . . 174
Mina sångarbröder. — Räddad undan Bysis. — Utresan. — I Paris. — Vår ciceron. — Hemåt. — Konserter i Göteborg.

OPERATIDEN 195
Hur jag kom att ägna mig åt operan. — På gymnastiklektion. — Två tänkespråk som skulle stå på operans kansli. — Operans mest lysande period: Norman, Söderman, Arnoldson, Arlberg, Willman, fruarna Michaëli, Stenhammar, Charlotte Strandberg, Fröken Hebbe m. fl. — Kungliga hofkapellet. — Kören och baletten.

BARNDOMEN, SKOLTIDEN I HALMSTAD OCH PÅ GÖTEBORGS GYMNASIUM

DE FÖRSTA ÅREN.

Mina föräldrar. — Ryttmästaren P. von Möller och folkskolan. — Alsingska folkskolan i Veinge. — Hemlif. — Jul- och påskseder. — Hemslöjden. — Snapphanetiden. — När musikhågen vaknade. — De första skolåren. — Tillbakablick.

Jag är född den 24 januari 1841 uti Veinge socken af Hallands län.

Mina föräldrar voro Jöns Petter Lundqvist och Kerstin Nyberg.

Om deras föräldrar har jag ingen annan kunskap än att min farfar var torpare i Östra Ljungby och sysselsatte sig med barnaundervisning och var böndernas juridiska biträde vid deras processer med hvarandra. Hans farfar hade varit med Carl XII i Bender. Min morfar var husar och hade deltagit i krigen uti Finland under Gustaf III och Gustaf IV Adolf samt i Tyskland emot Napoleon. Han dog å lasarettet i Leipzig. Han var till yrket skomakare och var just sysselsatt därmed, då kallelse — ett bref med fjäder i sigillet — kom till detta sista uppbrott. Min mor talte ofta om för oss barn hans berättelser från de finska krigen och de fasansfulla våldsgärningar, som af soldaterna från båda lägren begingos emot de fredliga innebyggarne.

Min far var född 1806. Han hade en högrest, kraftfull gestalt, lifligt lynne, stort kunskapsbegär och var städse glad och munter. Han dog genom olyckshändelse redan 1860.

Min mor var fyra år äldre än min far. Hon var en ovanligt duglig husmor, skicklig i väfnad och handarbeten, därtill hjälpsam emot fattiga. Hennes starka tro på religionens sanningar förlänade henne styrka och mod att bära de sorger och pröfningar, hon mötte under sin lefnad. Begåfvad med ett behagligt yttre och ett varmt hjärta, vann hon allas tillgifvenhet. Det förunnades henne att bekymmerfritt tillbringa de sista tjugo åren af sitt lif. Hon dog vid den höga åldern af 88 år.

Min far ägnade sig redan vid 20 års ålder åt barnundervisningen.

Först med skolstadgan af den 18 juni 1842 lades grunden till svenska folkskoleväsendet. Däri bestämdes, att för utbildande af folkskolelärare seminarier skulle anordnas såväl i hufvudstaden som i samtliga stiftsstäder och likaså att folkskolor skulle i hvarje församling inom riket upprättas.

Dessförinnan hade på många håll skolor uppstått på kommunernas bekostnad. Man kan spåra sådana redan på 1500-talet. Under tidernas lopp insågs deras nödvändighet allt mer och mer af det »högvördiga ståndet», i det dess åliggande att bereda ungdomen till den första nattvardsgången därigenom underlättades.

På tjugotalet, då min fars lärareverksamhet började, funnos alltså inga seminarier. Han hade erhållit undervisning och öfning i de till lärarekallet

nödvändiga ämnena af sin fader och främst af en för folkupplysningen intresserad ung prästman.

Sin lärarebana började han i Broby, nära Helsingborg. Hans duglighet blef erkänd och ryktet därom spreds snart vida omkring.

*

Det historiskt bekanta herresätet Gamla Skottorp i Skummeslöfs socken med det vidsträckta jordagodset Dömestorp i Östra Karup hade på 1820-talet inköpts af kommerserådet Möller, som sades hafva förvärfvat sin förmögenhet under kontinentalsystemet. Som han var barnlös, hade han adopterat sin hustrus brorson, Petter Möller Been. Denne, som först ägnat sig åt den militära banan, hvilken han ganska snart lämnade, hade 1833 på arrende öfvertagit dessa båda egendomar. De lågo då fullständigt i lägervall.

Möller, som var besjälad af en stor ansvarskänsla och ville visa sig värdig den lycka, som vederfarits honom, samt söka motsvara de fordringar, som ställdes på honom, grep sig verket an med synnerlig kraft och energi. Genom planteringar, nyodlingar och rationell, på vetenskapliga grunder fotad, skötsel af egendomarna bragte han upp dem till mönstergårdar och blef en föregångsman för våra landtbrukare. »Mången jorddrott i det öfre Sverige» — sade han oförbehållsamt — »kunde behöfva lära sig af mina torpare, huru ett jordbruk skall skötas.»

Ett annat lika viktigt mål hade han satt sig före, *folkupplysning*. Genom att ordna de godsen

underlydande böndernas förhållanden så, att de blefvo mera självständiga, hade han höjt deras ställning, men för att de skulle kunna uppbära denna och gå framåt uti sedlighet och allmän hyfsning, insåg han nödvändigheten af en *folkskola*. En sådan inrättade han i Skummeslöf redan år 1833. Han byggde ett stort, vackert skolhus, förság det med rikhaltig och ändamålsenlig undervisnings-attiralj, samt anslog en god aflöning åt den blifvande läraren. Då min fars läraredugligbet kommit till hans kännedom, erbjöd han honom lärareplatsen.

Det var med stor glädje min far emottog densamma. Undervisningen tog genast god fart. I samråd med ryttmästare Möller fastställdes en läseplan, där icke blott bibliska historien och katekesen fingo sin tillmätta tid, utan äfven räkning, skrifning, svensk historia och naturlära tillgodosågos.

Det dröjde ej länge förrän ryktet om denna skola spreds vida inom landet. Elever strömmade till från Skåne, Småland och Västergötland. För att kunna härbergera denna skara inrättades inom skolhuset, som hade tillräckligt utrymme, en ordentlig kasern med inackordering hos min mor.

Det som mycket bidrog till skolans framgång var ryttmästarens intresse för densamma. Hvarenda dag kom kan ditridande på sin hvita hingst och inspekterade. Först frågade han om något af barnen var frånvarande utan anmäld giltig orsak. Var detta händelsen, red han ögonblickligen till barnets hem, förehöll föräldrarne deras försummelse att ej skicka barnet i skolan och hotade dem med sådan skärpa, att de nog aktade sig att framdeles göra sig skyl-

diga till ohörsamhet. Vid återkomsten till skolan deltog han ofta själf i undervisningen, åhörde barnens sånger och förhörde dem isynnerhet i räkning, men äfven i andra ämnen. Hade ryttmästaren gäster, var det alltid vanligt, att han förde dem till skolan, som han smått yfdes att få förevisa.

Det är klart, att församlingsborna själfva mer och mer började intressera sig för skolan. Inom den utvecklade sig så småningom en afdelning, där undervisningen nästan kunde anses närma sig den nuvarande folkhögskolans. Detta gällde hufvudsakligen de uti skolkasernen boende eleverna. Om aftonen samlades de uti storstugan, där de slogo sig ner kring bordet och sysselsatte sig dels med att lösa räkneuppgifter, som far gaf dem, dels med att åhöra någon föredraga berättelser ur svenska historien eller någon skildring af naturhistoriskt innehåll; några aftnar voro anslagna till slöjdarbeten, ritning och sångöfning.

Resultatet af skolans verksamhet blef i hög grad tillfredsställande. Många elever, som sedermera intagit framskjutna platser inom sina kommuner och landet, utgingo från denna skola och befolkningen i socknen rycktes upp och fick andliga intressen.

Ryttmästare von Möller, som jag på 60-talet många gånger träffade vid riksdagarne under min tjänstgöring i konstitutionsutskottet, talade alltid med stor tillfredsställelse om *sin* skola och min fars verksamhet vid densamma.

*

År 1840 hade lärareplatsen vid den s. k. Alsingska skolan i Veinge blifvit ledig. Aflöningen vid den var efter dåtida förhållanden så förmånlig, att några och tjugo personer, bland dem åtskilliga präster, anmälde sig som sökande till den.

Skolan var stiftad af en kyrkoherde i församlingen, Alsing — däraf skolans namn — som till lärarens aflöning donerat tvenne $^{1}/_{4}$ mtl hemman i Daggarp, hvarå arrendeafgiften skulle tillfalla läraren. Därjämte hade han förmått församlingsborna att till lönens förstärkande erlägga från hvarje hemmansdel följande naturaprestationer: ett »matskott», d. v. s. en stor råglimpa och en fårbog, en kappe råg, en kappe korn, rågadt mått, ett halft lass ved eller torf, där ved ej fanns utan att köpa, kunnande matskottet utbytas mot 12 skillingar banko. Hela lönen värderades uppgå till öfver 500 kr., således betydligt öfverstigande det vid statens folkskolor sedermera stipulerade lönebeloppet. Dessutom erlade husmödrarne frivilligt mjölk till ystning, därtill troligen föranledda af att gummorna, då de under vintertiden besökte kyrkan, togo in i skolgården och då undfägnades af mor med en kopp varmt kaffe, som naturligtvis smakade förträffligt.

På grund af de meriter min far förskaffat sig som lärare i Skummeslöf, erhöll han denna lärareplats och där verkade han sedan till sin död.

Veinge församling är en af de större i södra Sverige. Dess gränser sträcka sig från hafvet till Småland och dess längd från norr till söder är omkring två mil.

Till Veinge är Tjärby socken annex.

För dessa båda socknar fanns ej mer än denna Alsingska skola. Inga småskolor funnos.

Under vissa månader af året måste därför undervisningen flyttas dels till skogsbygdens byar, dels till Tjärby, där den förlades uti tingshuset. Detta hade en menlig inverkan på undervisningens jämna gång och förorsakade min far mycket bekymmer. Alla hans försök att undanröja dessa olägenheter genom att inrätta småskolor i utkanterna af församlingen eller genom ett internat i Veinge, i likhet med det i Skummeslöf, för de längst bort boende barnen, möttes af församlingen och prästen med likgiltighet. Dennes intresse för skolan inskränkte sig till endast hvad som kunde underlätta hans arbete för barnens beredande till deras första nattvardsgång. All annan folkupplysning ansåg han blott främja folkets stegrade anspråk och beröfva det förnöjsamhet och gudsfruktan.

Min far, som hade varit van vid det varma nit och lifliga intresse för denna angelägenhet, som ryttmästare von Möller visat, var både öfverraskad och nedslagen öfver en slik uppfattning hos skolans inspektor, och han kom därför genast i ett spändt förhållande till honom.

Hos min far uppstod redan då, hvad man först i våra dagar strider om, den åsikten nämligen, att folkskolan borde undanryckas prästerskapet; och han ansåg att den borde ställas under en upplyst, framstående militärs öfverinseende. Detta hörde jag honom förfäkta många gånger; och hvem vet, om icke en sådan anordning skulle vara ändamålsenlig

nu, då den allmänna värnpliktens fullgörande äfven afser en fortgående folkupplysning.

*

Mina föräldrars ekonomiska villkor voro tämligen goda. Genom sparsamhet hade de kunnat inköpa en liten hemmansdel, 1/8 mtl. Min far, som i Skummeslöf sett framstegen vid jordens skötsel, tillämpade här den erfarenhet han vunnit och förvånade bönderna med sina odlingsarbeten, täckdikningar och flera för dem obekanta åtgärder. Snart visade det sig, att ingen fick sådana skördar som han och så togo bönderna så småningom efter.

Uti arbetet fick jag taga del i för min ålder passande sysslor. Vid 5 à 6 års ålder fick jag till att börja med vakta kreaturen ute på »fäladen» — en allmän betesmark, dit hela byalaget ägde rätt att släppa ut sina djur. Tidigt i ottan dref man ut boskapen och återvände med dem hem till »mjölkdags». Hela dagen var man ute och hade matsäck med sig: en äska, hvari lågo smörgåsar och fläskpannkakor, samt en stor flaska mjölk.

Man slog sig tillsammans med jämnåriga från granngårdarne och byggde upp en liten torfhydda, hvari man förvarade sina grejor och dit man kunde ta sin tillflykt vid påkommande regnskurar. Tiden fördrefs med lekar, isynnerhet bollspelet, och täflingar uti språng, långa sträckor, och hopp öfver ganska höga hinder. Detta vaktande ute å »fäladen» var därför ett efterlängtadt nöje, likaså då man fick deltaga vid inkörandet af hö- och sädeslassen; mindre

trefligt var det att ligga i trädgårdslanden och potatisåkern och rensa bort ogräset. Med åren användes jag äfven i mera ansträngande och maktpåliggande arbeten, och innan jag fyllt tio år fick jag föra både ådret och plogen och på logen deltaga i tröskningen af säden.

*

Grannsämjan bland bönderna i byn var mycket god, och det hörde till plägseden att hjälpa hvarandra. Då t. ex. torf skulle anskaffas, samlades de unga männen och flickorna från olika gårdar, foro till torfmossen, utskuro och uppstaplade den för vinterbehofvet erforderliga torfmängden. Efter flitigt arbete under hela dagen kom ungdomen på aftonen hemåkande till den gård, för hvars räkning torfskärningen ägt rum, där så ett enklare kalas med dans och förlustelser af olika slag var anordnadt. Likaså då någon bonde hade en nybyggnad att uppföra.

Den af korsvirke sammanfogade byggnadens fyrkantiga öppna rutor skulle igenfyllas med halm och lera. I dessa fyrkanter voro förut insatta spjälar, mellan hvilka halmen, tillsammans med den bearbetade lermassan, infogades. När de på detta sätt hopkomna väggarna hunnit torka, kläddes de med bräder. Efter ett sådant dagsverke följde ett s. k. »klengille», där mat och dryck vankades, hvarefter dansen träddes och vanligtvis varade till »solen rann opp».

Det dagliga arbetet hos en bonde var under

hela året ganska sträfsamt, äfven om vintern, ty då hade man, innan det fanns tröskverk, mycker arbete med att hinna tröska den inbärgade grödan. Hvarje morgon måste drängarna upp kl. 4 och gå ut på logen och arbeta därmed hela dagen. Vid aftonen samlades man i storstugan. Midt i rummet hängde från taket ner en tranlampa, d. v. s. en flat skål, i hvars ena ända var lagd en veke, uppdragen i en skåra på kanten af skålen och tänd. Kring denna belysning sutto kvinnorna vid sina spinnrockar eller kardor och karlarna, slöjdande sina åkerbruksredskap. Efter intagen kvällsvard, som alltid bestod af rågmjölsgröt och mjölk, en och annan gång med sirup, gick man till sängs strax efter klockan 8.

Jag hade min sängplats i drängstugan, som var belägen bredvid fähuset. I den var ingen eldstad och fönsterna voro otäta och ofta sönderspruckna, så att vid yrväder hände det, att en liten snödrifva bildats ofvanpå den fjäderbolster, under hvilken man krupit ner. Men man frös aldrig, tack vare just dessa bolstrar, som formade sig tätt intill kroppen. Med täcken hade det nog varit kinkigare.

Matordningen var efter receptet: »god mad, möen mad och mad i rättan tid». Först på morgonen en tjock, stor smörgås; kl. 8 «daver», bestående af sill och potatis med »doppa på järnet» (uppstekt flott med lök och mjölk) samt »drickablandning» (mjölk och dricka tillhopa); kl. 12 middag, köttsoppa, varierande med grönkål eller ärter med fläsk, pannkaka med fläsk, någon gång fisk- eller sillsoppa; allting rundligt tilltaget; kl. 4 e. m. »mer-

aftan», smörgåsar med mjölk och kl. 8 kvällsvarden, gröten. Söndagsmorgnarna vankades det kaffe med rågskorpor. Maten åts på trätallrikar och soppan med hornskedar ur ett stort glaseradt lerfat. Brännvin förtärdes aldrig i hvardagslag, ej heller öl, annat än någon gång under »andtiden» och till julen, då öl särskildt bryggdes.

*

Redan vid december månads ingång började förberedelserna till julen. Då bakades fint och groft bröd, vörtbröd, sockerkakor, spettkakor, smörtårta, klenetter, julkusar m. m., då bryggdes julölet, då slaktades, vinterbehofvet af kött, saltadt och rökt, fylldes, korf bereddes. Sist stöptes talgljusen, däribland några grenljus och ett sjuarmadt.

I klockaregården var detta en större förrättning, ty där stöptes äfven alla ljusen till julottan. Först efter dessa bestyr företogs storstädningen. Därvid väcktes mitt intresse mest vid skurningen af den märkvärdiga järnugnen i storstugan. Den var inmurad i ena hörnet och eldades från köket, vanligen med torf. Å ena sidan af denna gjutna järnugn var framställdt paradiset och syndafallet. Uti en lund af stora träd stod hufvudfiguren, Eva. Från ett af träden slingrade sig ormen och framräckte åt henne äpplet. Adam stod på ett litet afstånd bakom en buske och såg svåra betänksam ut.

Sedan allt var fejadt och skuradt, uppspikades på takbjälkarna långa bonader med bibliska bilder: »Bröllopet i Kanan», »Joseph och hans bröder», »Elias

himmelsfärd» etc. Slutligen på själfva julafton inbars en mängd kärfvar af fin halm, som tämligen tjockt lades öfver hela golfvet, med undantag af en liten afplankning vid dörren, inom hvilken man skulle sätta sina träskor, förr än man gick in på halmen. Denna byttes om åtskilliga gånger och ända till tjugondag jul, »Knut, som körer julen ut», var golfvet försedt med denna betäckning. Att ligga på julhalmen, göra en massa lekar, vanligast af ekvilibristisk natur, var ett af julens många nöjen, och det fanns ej en stuga i hela byn, som ej hade julhalm; utan den hade det ej varit jul och alla försök att afskaffa denna sed på grund af dess eldfarlighet misslyckades.

Middagen på julafton doppades i grytan ute i köket, liksom lär vara fallet i andra provinser. När man därefter begaf sig in i storstugan, voro ljusen tända och en hvar hade på ett sidobord sin julhög, bestående af äpplen, karameller, bröd och kakor m. m. Sedan man så fått kaffe med dopp inlades julklapparne, under det att de, som ej voro därmed upptagna, klädde julgranen eller malde senap uti ett lerfat medels en stor järnkula, som svängdes rundt utefter fatets sidor.

När allt detta var klart, bänkade man sig omkring stora bordet och julklappsutdelningen började. En af dränggossarna inkom klädd som »julbock», gjorde några kostliga krumsprång på halmen, aflevererade klapparna och försvann. Därpå utdelades dessa och så började aftonvarden, som bestod af lutfisk, korfmat och risgrynsgröt med kanel och socker på, samt sandbakelser och lingonsylt.

Efter måltiden läste far en julpsalm och därpå önskade man hvarandra »god jul». Strax därefter gingo far och mor in till sig och tjänstfolket och vi barn bäddade syskonsäng på halmen med putor och bolstrar. Följande morgon, juldagen, skulle alla i ottesången. Det var särskildt stämningsfullt att se folket gå uppför kyrkbacken med sina lyktor. Var det lugnt hade en hvar ett tändt ljus i handen och en högtidlig känsla genomfor en vid åsynen af huru från alla håll ljuslinjer sträfvade fram till ljuskällan, det strålande tämplet, och till den eviga kärlekens minnesfest.

Far hade inlärt mig och en jämnårig kamrat, klockarens son Svante, Abbé Voglers »Hosianna», som vi sjöngo ifrån läktaren i kyrkan julottan, högmässan på jul- och annandag till de kyrkobesökandes stora glädje och uppbyggelse. Uti annexförsamlingen, Tjärby, skulle ottan först hållas, hvarför, då det var öfver en half mil dit, vi redan kl. 4 på morgonen måste ge oss af, för att sedermera kunna hinna tillbaka till Veinge kyrka i god tid.

På annandagen, Stefansdagen, hade drängarna fordom brukat rida i kapp (Staffansskede), men sedan denna sed försvunnit företogo de sig i stället att för hvarandra göra någon oreda i stallet. Efter tredjedagen, som ännu firades som helgdag, började julkalasen. Som grannsämjan var god, var antalet sådana stort och de räc te ända in i februari månad.

Förplägningen vid dessa var riklig. Först bjöds på té med kringlor och sockerkakor. Därpå lagade gubbarna sig bruna toddar, stoppade en pipa och

slogo sig ner vid spelbordet i husbondens kammare och började en »tolfva». Flickor och gossar samlades i ett större rum, som om hvardagarne icke begagnades, men hvari de rymliga, med vackert målade lock prydda kistorna voro placerade, och förlustade sig med dans och lekar. Var bland ungdomen någon spelman med, dansades hufvudsakligen, men annars roade man sig med pantlekar eller sådana gemensamma danser, som man kunde sjunga till, såsom »Jungfrun, hon går i dansen», »Höga berg och djupa dalar», »Nisse det var en konstiger man» m. fl. Dessa danser anfördes som oftast af klockaren, hvilken hade en stor förmåga att sätta lif i dem. Dråpligast var han, när han anförde »Nisse, det var en konstiger man». I den leken måste alla deltaga, gubbarna tvungos att lämna sitt kortspel oeh gummorna att afbryta sitt samspråk, alla skulle vara med.

Vid tiotiden ägde måltiden rum. Då satte man sig, med noga iakttagen rangskillnad, vid ett stort, aflångt bord, som var rikligt belastadt med matvaror, julskinkan och refbenspjället, spettkakan och ölstånkor. Då lutfisken åts, gick värden omkring med brännvinsflaskan och skänkte i glasen åt de äldre männen. När gröten serverades ålåg det en hvar att samtidigt han tog för sig af densamma uttala ett »grötrim». Efter måltiden dröjde man kvar ännu en stund och då samlades alla omkring en röstbegåfvad gäst, som föredrog några folkvisor. Det var då jag första gången hörde »Kämpen Grimborg», »Sven i Rosengård», »Skön rosamö» m. fl.

Vid dessa julkalas förekom det aldrig att någon

öfverlastade sig, fast trakteringen varit riklig. Allt gick gladt och lugnt till väga.

Under jultiden skulle hvarje besökande eller budbärare undfägnas med förtäring; i annat fall ansågs han »köra ut julen», liksom att denne, så snart han kom inom dörren skulle säga: »god jul»! Knutsdagen togo drängarna på sig masker och gingo laget rundt i byn och skrämde bort julen. Som barn minnes jag huru rädda vi voro för »gråpukarna», som de kallades.

Julen var den egentliga festtiden. Påsken firades ej särskildt. Äggen färgades och deras hållbarhet pröfvades samt småvers skrefvos, det var allt. Apropos sådana äggrim, kan jag ej underlåta att anföra ett, som en kvick dam gjorde:

»Kuckeliku!
Vill du bli min fru?»
Sad' tuppen till hönan.
»Nej, tack! svarte hon med skärpa,
Det är så besvärligt att värpa.»

Vid Valborgsmässoaftonen gick ungdomen till »Kapellkällan», som låg vid en s. k. »trollhög» och roade sig.

Första maj sjöngo de unga karlarne uti alla gårdar »Maj är välkommen», emottogo penningar och matvaror och hade därpå ett hejdundrande dansgille hos någon af bönderna, hvarje år i tur och ordning. Då var det ej vanligt och knappast rådligt för någon, som tillhörde ett annat byalag, att infinna sig där; man tålde icke gärna »utbölingar»

och det var ej sällan slagsmål då uppstod. Kommo sådana i samlad trupp, tolererades de, som fallet var med »Skattaheirarna», 12 st. bröder, stora och starka. De voro för resten mycket fredliga af sig och infunno sig i hvilken by som helst och voro gärna sedda utaf töserna. Som dugliga och ordentliga arbetare hade de mycken respekt med sig.

Bland fester, som firades i mitt hem, var den mest efterlängtad, som far anordnade vid mors födelsedag. Då ställde han alltid om, att hon blef upptagen i någon af grannbyarna och under hennes bortovaro arrangerade han transparanger, rummen blomstersmyckades och kaffesystrarna inbjödos. Hennes hemkomst och öfverraskning därvid afvaktades af mig med högsta spänning.

*

En god inkomstkälla för fattigt folk var ett arbete, som stod de äldre kvinnorna till buds. Köpmännen i Laholm utlämnade till dem »islands-ull», hvaraf de stickade stora tröjor, som af handlandena sedan försåldes till flottan. De uppnådde däri stor färdighet och sällan mötte man en gumma på landsvägen, som icke hade sin yllestickning i händerna. Den därför erhållna betalningen gick nog till stor del åt i utbyte mot kaffe och socker, men något kom alltid hemmet till godo.

Väfnadskonsten tillförde äfven afsevärd inkomst. Den stod ganska högt och stora vadmalsstycken och drällväfnader såldes till de s. k. knallarne, som uppdöko där nere med sina påsar, antingen traskande på apostlahästarna eller gentilt åkande i sin lilla trilla.

I hvarje bondstuga var väfstolen iordningställd. Kom någon gumma in, då husmodern höll på med förberedelserna till en väfnad, såsom att varpa, var det alltid brukligt, att denna lyfte upp det ena benet efter det andra högt i vädret och önskade »så högt skel, så högt skel.»

Hemma hos oss var väfstolen alltid i gång. Ett af mina äldsta minnen är, huru jag en gång orsakade mycket besvär. Jag hade krupit upp i väfstolen och fått tag i en sax och till mors förskräckelse börjat klippa af varpen under förnöjdt utrop: »mor, jag kipper, jag kipper».

Böndernas ekonomiska ställning var ganska god, fast jorden var mager, stenig och i skogsbygden svårhandterlig. Bland församlingens mellan 3- och 4,000 medlemmar uppgingo understödstagarnes antal på sin höjd till ett tiotal. En förändring till det sämre lärer inträdt i och med Hallandsbankens inrättande, då det blef lättvindigt att däri få lån och flera bönder, som ej voro försiktiga, kommo i trångmål och måste gå ifrån sina gårdar.

*

Bland mina barndomsminnen stå lifligt alla de berättelser om »Snapphanarne», som mor förtalde. På Hallandsås södra sluttning åt småländska gränsen hade de ett af sina tillhåll. Ungefär på samma ställe uti en grotta hade på 40- och 50-talet ett ordentligt organiseradt tjufband sitt gömställe. Det stod under ledning af en adelsman, som bodde i Ströfvelstorp, och var spridt öfver allt i trakten. Bandets

specialitet var att stjäla i kyrkor, men äfven enstaka plundringar företogos. En skräddarmästare i Laholm tillhörde detta band. Han hade förskaffat sig många bekantskaper bland de förmögnare bönderna, med hvilka han nedlät sig att vid julkalasen dricka brorskål.

Min far var en gång nära att blifva rånad af ett par, som tillhörde detta band. Han hade i Gråmanstorp hämtat en penningsumma på några hundra kronor oeh var stadd på vandring hemåt. Det var kolmörkt på aftonen, då han begaf sig åstad. Plötsligt möter han en karl, som frågar honom hvad klockan var och bjöd honom en pris snus. I samma stund får far se en annan karl krypa upp ur diket. Då, fattande situationen, drifver far till den förste ett kraftigt slag, så han stupar och tar därpå till schappen i hastigt språng och stannar först i Ströfvelstorp, där han söker natthärberge, just hos ofvannämnde adelsman, för hvilken han lyckligtvis ej omnämner sitt äfventyr.

Denna tjufliga grasserade ett par år men upptäcktes och infångades slutligen af fiskalen i Hälsingborg, Silfversparre, hvilken till belöning sedermera befordrades vid polisen i Stockholm. När den ofvannämnde skräddaren i Laholm fick stå vid spöpålen i Tjärby och emottaga sina välförtjänta spörapp, voro bönderna något skamsna för sin bekantskap med honom.

*

Tidigt visade jag håg för musik. Jag var väl 6 år, då jag i skolan ledde psalmsången vid morgonbönen genom att spela på ett s. k. »psalmodikon», en aflång, vid ena ändan något utvidgad

trälåda, på hvilken ett med siffror markeradt greppbräde var fäst och hvaröfver en violsträng var spänd. Längre fram utbyttes detta mot en liten orgel, som en bondsnickare i Småland förfärdigat.

Mor berättade på gamla dar med stor förnöjelse, hvad jag själf mycket väl minnes, huru jag vid ett bröllop i en grannby gått bredvid spelmännen före brudstassen och med tvenne träpinnar efterhärmat deras violspel. Vid julkalasen skulle jag alltid fram och sjunga något. Min repertoar var Cronhamns »Krigarn hvilar sig i mark och skog» eller »Nänns du att gå från din maka» samt en och annan folkvisa. Far, som älskade musik och var begåfvad med en kraftfull, vacker röst, var mycket mån att hålla mitt musikintresse vid lif.

Rätt snart fick jag en lärare i violspelning. I en grannby bodde i en ruskig lerkoja en gammal afdankad soldat vid namn Finkanett, som spelade vid dansgillen. Han kom hem några gånger i veckan och undervisade mig. Det gick så till, att han spelte före en fras, då jag uppmärksamt skulle se hvar på strängarna han satte fingrarna och så göra efter. Han var grufligt sträng och månget nyp öfver fingrarna gaf han mig och hjälpte icke det, så tog han helt sonika violen ifrån mig. När han så efter en stund kom igen och spelte för, tog jag genast efter. Hans stränghet hade således den åsyftade verkan.

Snart kunde jag en mängd valser, polskor, marscher och »quadriller». Vid dansgillen, kalas och bröllop presterade jag ofta musiken. Jag minnes särskildt ett bröllop i Skummeslöf. Vigseln skulle

äga rum i Östra Karups kyrka. Brudparet och några gäster foro i åkdon dit, andra, de yngre männen redo. Spelmännen, violer och klarinetter, redo i spetsen. Bland dessa var äfven jag med violen under hakan instucken mellan tvänne andra musikanter. Jag var då omkring 8 år. Det var ej så lätt att styra hästarna samtidigt man spelade, ty de blefvo ofta skrämda af bösskott, som här och där aflossades af i landsvägsdiken, bakom husknutar och buskager dolda fridstörare, som efterhärmade gamla tiders seder, då anfall gjordes å brudstassen af ogärningsmän eller afvisade friare. Bruket af marskalkar vid bröllop härleder sig härifrån. Deras uppgift har ursprungligen varit att skydda bröllopståget. Genom att jag, från vaktandet af kreaturen ute å »fäladen», var van att handskas med hästar, på hvilka jag ofta kom hemridande, stående kapprak på hästryggen, var det ingen svårighet för mig att tygla mitt uppskrämda djur, och allt aflöpte lyckligt och väl och jag fick mycket loford för min duktighet.

Två händelser från denna min spelmanstid vill jag omtala.

En regndiger afton skulle jag spela på ett dansgille. På vägen till dansstugan halkade jag utför en lerig backe och föll och råkade få violen under mig, så den gick sönder i många bitar. Lyckligtvis hade jag en annan, fast sämre hemma och, då det ej var långt dit, hämtade jag den och man behöfde ej vänta länge på mig i dansstugan. Far limmade ihop den sönderslagna violen och märkvärdigt nog blef det mycket bättre ljud i den efter den operationen.

Den andra händelsen var denna:

Jag hade på förmiddagen kommit hem från ett dansgille i grannsocknen Tjärby, trött och utvakad. På aftonen kom det bud från prostgården, att jag skulle komma dit och taga violen med mig. Några främmande, kronofogdens, handelsmannens och några andra ståndspersoner, hade kommit dit och ungdomen ville dansa. Jag minnes, huru de förundrade sig öfver, att jag, så liten, kunde spela; de kommo omkring mig och stucko karameller och snask i munnen på mig. Jag drog åstad med en »quadrille», en polska, en »hoppsarevals». Vid ett litet uppehåll i dansen insomnade jag i en tung sömn. Man tyckte att det var synd att väcka mig och jag slumrade ända tills man skulle supera. Efter supén fick jag af prosten en silfverslant och knogade hem.

Vid denna tid kom en ung man att bo hos mina föräldrar. Han skulle taga organist- och skollärareexamen och ville förbereda sig därtill genom att deltaga i undervisningen i fars skola och att öfva sig i orgelspelning på kyrkans orgel. Denne unge man var ganska skicklig violspelare och hade lärt sig instrumentet efter alla konstens regler. Af honom fick jag inhämta de första grunderna efter en violskola och var på god väg att härutinnan gå framåt. Men när jag strax därpå kom in i Halmstads skola, fortsatte jag tyvärr icke och violspelet lades nästan helt och hållet åt sidan. Jag spelade nog en och annan gång mina valser och i Halmstad besökte jag ofta en gammal blind violspelare, »blinde Johan», af hvilken jag fick många goda anvisningar, men min håg stod nu åt annat håll och när jag där-

efter kom till Göteborgs gymnasium, upphörde jag alldeles med violspelet, hade icke ens tagit min viol med mig. En gång kom jag af en händelse upp på läroverket under en musiklektion. Jag tog då en af kamraternas violer och spelade en »hoppsarevals» just som läraren Israel Sandström inträdde. Han blef öfverraskad och ville ovillkorligen, att jag skulle börja spela och vidtalade till och med rektorn att skaffa mig viol; men det blef emellertid ingenting af därmed, hvilket jag många, många gånger ångrat.

*

Vid fyra års ålder började jag i fars skola; min äldste bror hade börjat ännu tidigare, så att han vid den åldern redan kunde utantill både lilla och stora katekesen. Jag minnes så väl huru jag längtade och bad att få börja och hvilken glädje jag erfor när den lyckliga dagen ändtligen randades. Men jag hade icke varit i skolan en timme, förrän jag gick därifrån och satte mig i stugan hos mor. Då hon fick syn på mig, sade hon: »Kors påg, är du inte i skolan», hvarpå jag helt tvärsäkert svarade; »Jag sitter inte där och tråkar». Mor skjutsade mig ögonblickligen i skolan igen, och jag fann mig i mitt öde och utvecklade sedermera en sådan lust och flit, att jag ansågs böra gå läsvägen.

Organisten i Veinge, Sven Gustaf Holmdahl, hade en son, Svante, som var 2 månader yngre än jag. Han bestämdes också att gå läsvägen och vi blefvo sedan kamrater under hela vår uppväxttid, i skolan, på gymnasium och vid akademien. Emellan

oss uppstod ett innerligt vänskapsband, som fortfarande håller, fast våra vägar skildes redan år 1862. Han är nu kontraktsprost i Tvååker.

Hans fader hade varit gymnasist i Växjö och läst latin för Håkan Sjögren, latinlexikonets författare. Från den tiden hade han, så att säga, klockarekärlek till latinet, och ville att vi strax skulle börja att läsa det till förberedelse för inträde i Halmstads skola. Han vidtalade prosten att undervisa oss. Prosten villfor gärna denna önskan och vi började med Rabes »Septuaginta latini» eller »Sjuttio regler att lära latin». Prostens tillmötesgående härvidlag var nog förestafvadt af tacksamhet mot organisten, som varit mycket verksam för hans val till kyrkoherde i Veinge. Far hade ock varit i tillfälle att göra honom en tjänst. Prosten hade nämligen såsom kyrkoherde i Knäred, en af de fattigaste socknarna i Halland, emot flertalet af sockenbornas vilja, genomdrifvit uppbyggandet af en ny kyrka, som, samma dag den skulle invigas, nedramlade, lyckligtvis innan de kyrkobesökande gått in i densamma, strax före ringningen andra gången skulle äga rum. Den fattiga församlingen, som betungats af denna kyrkas uppbyggande, gjorde härigenom en än ytterligare kännbar förlust, och vreden mot prosten var så stor och tog så hotande uttryck, att han icke vågade vid slutrevisionen af kyrkans räkenskaper och afsyningen af bostället personligen infinna sig, utan i sitt ställe skickade min far, som äfven i fysikt afseende var en respektingifvande person.

Jämsides med denna latinläsning för prosten gingo Svante och jag fortfarande i skolan.

Min far följde med vaket intresse allt arbete i och för folkundervisningens befrämjande, som ägde rum inom landet, och ofta hörde jag honom med entusiasm omtala den så högt förtjänte Torsten Rudenschiölds verksamhet härutinnan.

Vid undervisningen tillämpade far den s. k. Lancaster-metoden. Omkring skolsalens väggar voro halfcirklar fästade och upphängda, hvilka, då de skulle användas, nedfälldes. Kring dessa ställdes barnen framför tabeller då det gällde stafning och innanläsning, och framför kartor vid undervisning i geografi. Vid ena sidan stod monitören med en lång pinne och pekade på hvad som skulle läsas. Undervisningen i skrifning började i sandbänken, där hvarje barn fick åt sig afdeladt ett fält, hvarpå det skulle försöka forma de bokstäfver, monitören utpekade på tabellen framför. Efter sandbänken kom skriföfning på griffeltaflan, och sedan dessa båda stadier inlärts, började öfningen på papper med bläck och fjäderpenna. Därvid användes förskrifter med tre olika stora stilar, hvilka i alfabetisk ordning innehöllo tänkespråk, såsom vid bokstafven A: »Arbete är själens hälsa»; B: »Bed och arbeta» etc. etc. Bland dessa tänkespråk väcktes särskildt min stora förundran af det vid bokstafven Q: »Qvinnan är ofta besynnerlig» — ett påstående som redan uttalats af romarne uti: »varium et mutabile femina est», och således måtte vara grundadt på alla tiders erfarenhet.

Min far var mycket sträng och i sin uppfostringsmetod hyllade han kanske väl mycket den gammaltida åsikten, »att pojkar alltid borde ha smörj, ty antingen hade de gjort eller vore de på väg att

göra någon odygd». Sista gången jag fick smaka »Mäster Erik», minns jag så väl. Jag var monitör vid sandbänken och hade betett mig på ett oskickligt sätt mot en gosse, som jag icke tyckte om. Jag doppade mitt pekfinger i fars stora bläckhorn och mustaschprydde honom i det jag så strök honom om munnen. När far kom och fick se detta, frågade han, hur han blifvit så nerbläckad. »Jo, det har Carl Fredrik gjort», skvallrade gossen, hvarpå jag togs i kalufsen och fick en grundlig afbasning.

*

»Arten röjes hos de unga», säger man. Ser jag tillbaka på min barndom, gifver den vid handen, att jag hade en utpräglad ambitionskänsla, ville uti läsning alltid vara främst bland jämnåriga, visade ofta prof på ömsinthet och tillgifvenhet men var äfven full af odygd och en mängd olater, för hvilka jag ofta fick ganska kännbar aga.

SKOLTIDEN I HALMSTAD.

Lärarne. — Våra studier. — Skolgudstjänst. — Lärarebefattning i en flickskola. — Skollekar. — Min första skuldsättning. — Disciplinen i skolan. — Min teaterhåg vaknar. — Halmstad. — Begrafningar. — Blinde Johan. — Betyg.

Jag hade nyss fyllt 11 år, då jag intogs i Halmstads lägre elementarläroverk. Det var på sommaren 1852.

Halmstads skola var indelad i tre klasser. Första klassen, »Sinkan», hade tre afdelningar och var beräknad att genomgås på tre år; andra klassen, den kallades Rabes klass, kräfde två år och tredje klassen, rektorsklassen, fordrade äfvenledes två år att genomgå. Därefter skulle man vara mogen att afgå till gymnasium i Göteborg eller till sjätte klassen af Lunds katedralskola.

Lärarne voro: rektor Leonard Åberg, doktorerna eller magistrarna, som de på den tiden kallades, Olof Reinhold Rabe, Martin Bernhard Neuman och Victor Ossian Sandegren. I teckning och gymnastik fanns ingen lärare; i sång undervisade en t. f. organist, Sjöholm.

Den undervisning som lämnades var i samtliga ämnen utmärkt god, men särdeles förträfflig i lefvande språk (rektor Åberg) och i historia och geografi samt grekiska (magister Neuman).

Det var icke sällsynt, att skolans elever med en termins privatläsning aflade studentexamen direkt från detta läroverk.

Inspektor var prosten Lars Niklas Mellqvist, som förut varit skolans rektor. Denne var en vördnadsbjudande man, stor andlig vältalare och af sina ståndsbröder högt uppburen. Ledamot af prästeståndet vid riksdagarne hörde han till den frisinnade lilla skaran inom ståndet.

Jag har ett kärt minne af denne man: Han beredde mig till min första nattvardsgång och gjorde detta på ett så kärleksfullt och innehållsrikt sätt, att den heliga akten fick en gripande och välsignelserik betydelse för mig.

*

Min barndomsvän, Svante Holmdahl, och jag fingo vår bostad hos en rar gumma, änka efter en tullvaktmästare Friberg, som upplät åt oss ett rum.

Denna gumma var mycket snäll emot oss och pysslade om oss på alla vis, såg efter våra saker och ordnade allt på det bästa. Hon lagade vår mat, och från våra hem sändes till henne allt hvad som därför erfordrades. Hon fäste sig vid oss och det var med stort intresse hon följde vår utveckling. Denna hennes omsorg bidrog äfven till, att vi trifdes så väl i vårt lilla hem, att vi icke voro ute och slogo dank, utan höllo oss hemma vid våra studier mycket flitigt.

Hvarje morgon stego vi upp klockan 5 och läste på våra läxor, och strax före klockan 7 gingo

vi till skolan. Vi hade nämligen åtagit oss att elda kakelugnarne i de tre läsrummen. Där sutto vi sedan ostörda framför brasorna och fortsatte läx-öfverläsningen till klockan 8, då bönen hölls. För vårt besvär med eldningen hade vi en ringa betalning, som kom oss väl till pass att bidraga till betäckande af de utgifter vi hade för anskaffande af böcker och skrifmaterialier, för lagning af skodon — en ofta påkommande utgiftspost — och för hvarjehanda olika ändamål. Det var också behöfligt, ty från hemmet var det kontanta bidraget mycket otillräckligt, åtminstone för mig. Jag beredde mig därför också en rätt god inkomst genom renskrifning. Tack vare en bra handstil lämnades mig ofta från en tjänsteman vid landskansliet bysättningsutslag till renskrifning. Betalningen erlades efter antal ark, som åtgingo, och dessa blefvo ej så få, emedan det var bestämdt, att inom rubriken på dessa utslag hvarje rad ej finge innehålla mera än fem stafvelser och uti självfva domslutet sju, hvilka bestämmelser gjorde, att man måste betydligt draga ut på stilen.

Min inkomst häraf var vissa månader så pass stor, att jag nästan kunde själf betala min andel i hyran; men jag måste därför ock försaka många lekar och sitta vid skrifbordet, under det kamraterna voro ute och roade sig.

På kvällarne sutto vi alltid hemma och läste öfver läxorna, tillsammans med ett par kamrater, vanligtvis i Cicero de Amicitia och i Virgilius. En gång, då vi voro sysselsatta därmed och höllo på att högljuddast disputera och resonnera om en fras i Cicero, inträdde plötsligt och till vår stora förvåning

rektorn. Han blef angenämt öfverraskad att finna oss i en så berömvärd sysselsättning. Strax förut hade han nämligen på ett annat ställe funnit några gossar, tillhörande rektorsklassen, ifrigt upptagna med kortspel.

Man behöfde också vara flitig, ty man hade alltid minst fyra läxor, som man skulle kunna, innan man gick till skolan. Ej hade man då börjat, som nu lär vara fallet, redan dagen förut i skolan förbereda den kommande dagens läxor, nej, man var lämnad alldeles åt sig själf. Jag erinrar mig hvilka svårigheter det mötte, när jag första gången skulle öfversätta i Ciceros »de senectute» eller i grekiskan Xenophons »Anabasis». Icke hade man några öfversättningar till hjälp. Dessa, som kallades »lathundar», voro strängt förbjudna och den som öfverraskades med att använda sådana bestraffades. Man måste reda sig på egen hand så godt man kunde, men sedan första motigheterna besegrats, gick det så mycket bättre.

Jag är öfvertygad, att detta självarbete är mer att rekommendera än de nu alltför rikligt tillgängliga handledningarna.

Genom denna vår flit kunde Svante och jag efter två år redan uppflyttas i rektorsklassen, hvilket ansågs som något högst ovanligt, då därtill annars kräfdes 4 eller 5 år.

* * *

En af mina mindre behagliga minnen från skoltiden var tvånget att hvarje söndag öfvervara gudstjänsten i kyrkan.

På midtelgången i templet stodo bänkar, afsedda för skolungdomen. Då kyrkan ej under vintermånaderna var uppvärmd och då vår klädsel var alldeles för tunn, inga underkläder och inga ytterrockar, fröso vi grufligt, värst dock om fötterna, hvilka på det kalla stengolfvet nästan domnade bort. Vi kröpo därför tätt intill hvarandra. Svårt blef det därigenom att kunna uppmärksamt följa med predikantens utläggningar af ämnet, ty esomoftast stördes man af kamraterna.

Efter gudstjänstens slut samlades man i skolsalen, där man för en lärare skulle redogöra för predikans innehåll : ingångsspråket, ämnet, dess hufvuddelar och underafdelningar.

Att man icke förkylde sig vid dessa tillfällen är mer än underligt. Räddningen var troligen den, att vägen från kyrkan till skolsalen, hvilken var en rätt lång sträcka, tillryggalades uti språngmarsch, så att man vid framkomsten fått värmen upp igen.

*

Läsningen gick bra för mig och jag hade vunnit rektorns stora förtroende. Han utgaf en tidning, som hette »Sveriges allmoge», och jag användes ofta vid dess distribuering.

Vid stadens förnämsta flickskola (den Sjögrenska) sökte man en lärare i räkning. Nyligen uppkommen i rektorsklassen blef jag rekommenderad därtill. Jag hade nyligen fyllt tretton år och bland flickorna voro

några äldre än jag, de flesta 10- à 12-åringar samt några på 7 à 8 år. Af naturen var jag mycket blyg och jag kände mig orolig, huru jag skulle gå i land med min lärarebefattning. Jag glömmer aldrig min första lektion. Föreståndarinnan hade lämnat mig ensam med flickorna; hon ville nog pröfva, om jag kunde hålla ordning på dem. Jag hade icke väl satt mig till rätta i lärarestolen, då den allra minsta af småtöserna kom fram till mig, slog sina armar om halsen på mig och kysste mig. Jag hade observerat, att hon blifvit framskickad af de äldre flickorna. De trodde väl, att de med det samma skulle ta respekten ifrån mig; men det blef annat af. Jag tog lilla damen i örat, ledde henne till kakelugnsvrån och befallde henne stå där under hela lektionen och började så denna med strängt allvar. När vid lektionens slut föreståndarinnan kom in, anmälde jag det passerade och uppgaf de äldre flickor, som föranledt det. Mina lektionstimmar voro därefter de lugnaste och mest mönstergilla och min undervisning lämnade ett vackert resultat. Många af disciplarne hade hunnit till sammansatt regula de tri och intresseräkning i Zweigbergks räknebok.

Äfven härigenom förskaffade jag mig inkomst, fast bra liten; man betalade mig med 8 skilling i timmen.

*

Det var en stor brist vid elementar-läroverket, att där ej var undervisning i teckning och gymnastik.

En ritlärare kom visserligen dit och annonserade om en kurs i teckning, men det var icke många, som hade råd att deltaga däri.

Gymnastiken blef däremot ersatt af ett mycket lifligt friluftslekande, bollspel på vårarne, kälkåkning och skridskogång på vintrarna. Denna senare ägde vanligen rum på Nissa-ån, men äfven ute vid hafsstranden, då nöjet förökades af den gungande rörelse, som de frusna vågorna voro utsatta för af hafvets dyningar. Därvid hände det ofta, att man plumsade ner. Detta nöje var det oaktadt synnerligen eftersökt och en gång, då det var ovanligt skarp kyla, företogo trenne kamrater och jag en skridskofärd ända till Lagaåns mynning, där vi måste vända, då denna ej var tillfrusen; vi hade fram och tillbaka tillryggalagt en ganska lång sträcka.

Kamratskapet i skolan var godt; lekarne mycket hurtiga. En lek, som alltid ägde rum under rasterna, särskildt vid frukostrasten, som räckte lite längre, var »Mulle». — En af de rappaste pojkarne valdes till »Mulle». Hans uppgift var att under språng öfver brädstaplar och staket jaga kamraterna framför sig, och han hade därvid rättighet att med ett stort vidjespö slå till så mycket han orkade en hvar han nådde och träffade på. Jag vill mena, att man sprang för brinnande lifvet att undgå »Mulle». Ett annat nöje var kapprodd. Från i hamnen liggande jakter och skonare lånade man båtar; i deras master kappades man att klättra upp o. s. v. Valborgsmässoaftonen på middagen gick man ut på hamnarmen och många började då badningen, som sedan fortgick till långt in på hösten. Man badade i allmänhet strax efter middagen, hvilket väl var mindre lämpligt, men man hade en halftimmas väg att gå till badstället, så att det icke medförde några olägenheter. Däremot varade

badningen flera timmar; man gick upp på hamnarmen och soltorkade sig, kastade sig därpå igen först i Nissa-ån och sedan i hafvet. Detta var ju icke så klokt; den ifriga motionen efteråt, kappspringning och hoppande öfver alla »ducd'alberna», var nog af en hälsosam motverkan. Emellertid åsamkade jag mig därigenom en svår reumatisk feber, som höll mig i sängen en sex veckors tid under julen 1854. Därifrån botades jag genom att hela min kropp invirades i grof, orensad ull, och sedan jag legat så inpackad under åtta dagar lämnade febern mig och värken försvann alldeles utan sviter.

Hvarje lördagseftermiddag under våren och i början af hösten vandrade Svante och jag hem till Veinge, dit det var sju fjärdingsväg. På söndagseftermiddagen vände vi åter. Vi skulle vid dessa vandringar gå förbi två herregårdar, Stjernarp och Alslöf, hvilket vi mycket fruktade för, ty där kommo stora, svarta hundar, riktiga blodhundar, rusande emot oss, och många gånger gjorde vi ansenliga omvägar för att undvika bestarne. De anföllo oss dock aldrig, så de voro väl ej så farliga som de sågo ut. Emellertid har jag allt från dessa tider varit behäftad med en viss skräck för släktet canis.

När jag skulle återvända på söndagseftermiddagen, brukade alltid min far ge mig en stor kopparslant, en sexskilling. Det slog aldrig fel och därpå räknade jag med visshet, men en gång glömde han det och jag vågade icke påminna honom. Det förorsakade mig mycken ängslan, ty just denna gång hade jag så säkert beräknat att få den. Jag hade nämligen af en äldre kamrat, som kokade och sålde

knäck, fått köpa några sådana, som jag hade lofvat betala vid återkomsten från hemmet. Nu kunde jag icke infria mitt löfte och jag bäfvade för mötet med kamraten, som var en stor och stark gosse och som icke sparade på smörj, när han tyckte det var lämpligt. Då ville oturen, att jag just vid bron öfver Nissan mötte min fruktade fordringsägare. Jag bekände genast min oförmåga att betala och bad honom vänta till nästa gång jag kom hemifrån; och genom att därjämte lofva att vara honom behjälplig med hans latinska stil, i hvars författande han var tämligen klen, blidkade jag honom och fick till och med ytterligare köpa knäck på kredit. Detta var min första skuldsättning.

*

Förhållandet mellan lärarne och skolgossarne var i allmänhet utmärkt. Rektorn var af alla mest älskad. Han var godheten själf. För Neuman, läraren i grekiska och historia, hade ungdomen en stor respekt. Hans undervisning var utmärkt och alla fingo ett lifligt intresse för hans ämnen. Han var visserligen mycket sträng, men han var rättvis — och detta är en egenskap, som mer än allt annat värderas af ungdomen. Vid terminens slut t. ex. då repetitionskursen i historia började, antecknade han i sin bok det betyg han gaf. Vid sista timmen i ämnet anmodade han oss att sätta betyg för hvarandra, jämförde därmed sina och, då olikhet befanns dem emellan, tillät oss motivera de betyg vi föreslagit. Detta var ett utmärkt sätt och bidrog

i hög grad till väckande af ungdomens moraliska känsla. Jag är öfvertygad, att ingen af hans lärjungar kan utan tacksamhet och djup vördnad tänka på denne stränge, skicklige och rättvise lärare.

Victor Ossian Sandegren, den yngste bland lärarne, ägde äfven goda undervisningsgåfvor. Respekten för honom var ej stor; han var ungkarl och sades vara lefnadsglad och begifven på utelif. Men han vann genom sitt hurtiga sätt och skämtsamma lynne ungdomens tillgifvenhet.

Däremot var Olof Reinhold Rabe mindre omtyckt. Han var icke blott mycket sträng, utan äfven kitslig och partisk och ofta orättvis, tyckte man. Det var egentligen de äldre gossarne i rektorsklassen, som icke kunde med honom. De försökte också att göra honom så mycken förtret, de kunde. Så hade han t. ex. en gammal rock med många snören och minst ett dussin knappar på, hängande i ena skolsalen, som han alltid tog på sig, när han kom i skolan. Detta plagg förstörde pojkarne genom att sprätta sönder snörena, så att de hängde och slängde, och genom att glödga eldgaffeln och köra den genom tyget här och där. Vidare hade han uti sin klass ett särskildt bord, hvari han bland annat förvarade en »karbas» — en af skinnremmar hopvirad dagg. Då han skulle utdela aga, nöjde han sig ej med rottingen, utan han tvang delinkventen att hämta karbasen, hvarmed han syntes riktigt fröjda sig att få verkställa bestraffningen.

Gossarne voro så förargade häröfver, att de en vacker dag dyrkade upp låset till bordet och togo ut karbasen och genomdränkte den med skedvatten.

Nästa gång den skulle användas, röko skinnbitarne omkring, och han rasade värre, hvilket det arma offret så mycket mera fick erfara, sedan karbasstumparne utbytts emot rottingen. Oviljan mot denne lärare gick slutligen så långt, att det väckte skandal i staden. Han hade låtit nymåla sitt hus i gredelin lysande färg, och en dag befanns det alldeles nersmetadt af ägg-gulor, som blifvit kastade på vägg-ytan här och där och runnit ned utefter hela väggen.

Mot mig hade han alltid visat sig vänlig och god. Nu kallade han mig till sig och fordrade, att jag skulle yppa för honom, hvem som gjort detta »nidingsdåd». Om jag villfor hans önskan, lofvade han att bekosta mina studier både i Göteborg och vid universitetet. Lyckligtvis stod jag emot frestelsen och svarade, fast jag hade kunskap om hvem gärningsmannen var, att jag icke visste det.

*

I Halmstad väcktes min håg för teatern.

I huset bredvid skolan var stadens största festsal. Denna apterades till teater, då några teatertrupper besökte staden och gåfvo föreställningar. Det Anderssonska, Elfforska, Gilles, Wallins och Smitts sällskaper gästade samhället ganska ofta och voro mycket omtyckta och hade vanligen goda sejourer där.

Jag hade naturligtvis icke råd att köpa mig biljetter, men jag försummade nästan aldrig ett spektakel, listade mig alltid in på något sätt. Vanligen gick det så till. Jag var bekant med vaktmästaren,

som tog emot biljetterna. Denne hjälpte mig att en timme före spektaklets början komma in i salen. Där kröp jag ner under det på träbockar lagda sluttande golfvet och gömde mig tills ridån gick upp, då jag helt obemärkt framträdde ur mitt gömställe.

Min favorit bland skådespelarne var Forsberg, som spelade alla hjälteroller. Hans framställning af Engelbrekt gjorde på mitt unga sinne ett outplånligt intryck.

Detta flitiga teaterbesök eggade min fantasi och jag började skrifva smärre teaterstycken. Under julferierna uppförde min vän Svante och jag vid julkalasen dialoger, som vi skrifvit ihop. Ämnet var alltid hemskt och spännande, t. ex. en domstolsscen, där fadern var domare och hans son, en fängslad röfvare eller våldsverkare, den anklagade. Dessa dialoger slogo mycket an på bönderna, och de tyckte, att det var mera gripande och vackrare, än prostens predikningar.

*

Halmstad var en idog stad; dess handel och sjöfart blomstrade, därifrån exporterades mycket timmer och bräder.

Hvarje morgon kommo bönderna från Småland och skogsbygderna inkörande med sina bräd- och timmerlass och köpmännens förste bokhållare voro tidigt uppe för att möta dem och köpa dessa lass. Det uppstod därför en ifrig täflan mellan bokhållarne att komma öfverens med bönderna, ty dessa skulle naturligtvis alltid köpa något och då kunde

betalningen härför afdragas från hvad som skulle erläggas för lasset, och köpmännen på så sätt öka sin förtjänst.

När bönderna sedan på eftermiddagen skulle fara tillbaka genom Norreport, voro de, i synnerhet när snö fallit, utsatta för mycket obehag från oss skolpojkar. Vi bombarderade dem med snöbollar, som vi, för att de skulle vara riktigt hårda, låtit ligga i isvatten o. s. v. Detta var ett jubelnöje för oss och »Halmstadspågar» fingo bland bönderna ett mindre godt namn om sig.

Den enda industri, som fanns i trakten, var klädesfabrikation.

Bredvid Halmstad är den stora fabriken Slottsmöllan belägen invid Nissan. Den anlades af en färgaregesäll Wallberg, som därvid lärer fått god hjälp af Carl XIV Johan. Den hade redan vid denna tid hunnit stor blomstring. Dess dåvarande disponent, Isak Wallberg, skänkte till skolan ett parti kläde till ytterplagg åt de fattigaste skolgossarna. Denna gåfva uppskattades mycket af de unga.

*

Halmstads skola var icke försedd med några nämnvärda stipendier. Under min skoltid erhöll den en vacker donation. En af stadens mera förmögna handlande, Renström, hade vid sin död gifvit skolan ett kapital på åtskilliga tusen kronor, hvars ränteafkastning skulle utdelas som stipendier. Vid hans begrafning deltog skolungdomen uti processio-

nen och sjöng vid jordfästningen psalmverser och »Stilla skuggor».

Det var brukligt att vid begrafningar, för att de skulle få en högtidligare prägel, några af de mera röstbegåfvade gossarna anmodades att deltaga i sången, som leddes af kantor Kull, en gammal hedersman med en gäll och sprucken stämma. Man mötte processionen vid kyrkogårdsgrindarna och under sång, »Jag går mot döden, hvart jag går», gick man i spetsen för tåget till grafplatsen, där jordfästningen ägde rum, hvarefter andra versen »Jag går mot himlen» och därpå »Snabba äro lifvets stunder» eller »Stilla skuggor» afsjöngos. Den högtidliga förrättningen blef ganska ofta störd af musiken från ett förlustelseställe »Katten», nu Tivoli kalladt, hvilket låg strax bredvid kyrkogården. En gång hände det till och med, att den gamle kantorn höll på att bli alldeles konfunderad, då därifrån blåstes en slagdänga »Känner du Lovisa Rask» och han var nära att sjunga psalmen på dess melodi, så att vi gossar, bland hvilka jag äfven var med, måste kraftigt gripa in och rädda psalm-melodien.

*

Bland mina käraste minnen från skoltiden äro de stunder jag tillbragte hos en gammal violspelare, Blinde Johan. Jag spelte upp för honom de valser, polskor och quadriller jag kunde och han ökade mitt förråd däraf med flere ganska karakteristiska. Han hade en ovanligt vacker och stark ton och ett poetiskt och känsligt föredrag.

Hvar gång jag genomrest Halmstad har jag besökt honom, oeh ännu så sent som 1878, då jag konserterade där i kyrkan tillsammans med lille »Dengremont», träffade jag honom. Jag hade nämligen inbjudit honom att öfvervara konserten och det gladde mig obeskrifligt att höra hans förtjusning öfver Dengremonts violspel.

*

Uti skolan satt jag alltid öfverst i klassen och hade de bästa betygen.

Vid höstterminens slut 1855 skulle för första gången det Renströmska stipendiet utdelas. Det uppgick, vill jag minnas, till ett par hundra kronor.

Alla ansågo, att jag var självskrifven till det. Men jag fick det icke. Lärarne tilldelade min kamrat Svante Holmdahl det. Som skäl anförde de, att han behöfde det bättre än jag, emedan hans far just på hösten gjort konkurs.

Då jag hade bättre betyg än Svante och var i lika behöfvande omständigheter som han, fast min far ej gjort konkurs, utan sökt genom ordning och sparsamhet göra hvar man rätt, ansågo många, att lärarne begått en orättvisa, och min far beslöt, emot rektorns och lärarnes uppmaning, att taga mig ur skolan.

En af fars lärjungar, C. F. Janson, från Skummeslöfs skola befann sig i Göteborg. Till honom skref han och bad honom vara behjälplig vid ordnandet för mig därstädes, då jag ämnade söka inträde

vid elementarläroverket. Därpå ingick strax ett tillmötesgående svar och i januari 1856 afreste jag till Göteborg och intogs med lätthet i därvarande läroverks femte klass.

PÅ GYMNASIUM I GÖTEBORG.

Resan. — Bostad. — Inträdesexamen. Understöd och extra inkomster. — Hos rektorn. — Undervisningen och lärarne. — En opinionsyttring. — Christian Qviding. — Lektor Ljungberg. — Vår sångkvartett. — Sjukdom. — Jag lämnar läroverket.

De lärjungar vid Göteborgs gymnasium, som voro från södra Halland, brukade alltid göra ressällskap, då de vid feriema reste hem eller efter deras slut återvände.

De voro efterlängtade dessa resor, isynnerhet hemresan. Då väntade oss julens nöjen eller sommarens härliga tillvaro. Men äfven återresan hade sin lockelse. Då skulle man träffa sina kära kamrater, dela ljuft och ledt med dem och med kraft och energi utbilda sig i vetande af alla slag.

Från Halmstad voro vi vanligen sex gossar, som samtidigt företogo denna resa. Vi åkte efter gästgifvareskjuts, två och två i samma åkdon. Första dagen hunno vi till Varberg. Där öfvernattade vi efter inmundigandet af en kraftig måltid, den enda på hela dagen. Somliga hade god reskassa och som de voro mycket generösa dröjde det ej länge förr än glädjen stod högt i taket. Vi voro sångare alla sex och kunde en mängd kvartetter, och den ena sången klingade efter den andra. Det blef dock

aldrig något nattsöl, ty vi skulle tidigt på morgonen följande dag fortsätta resan för att innan kvällen hinna till Göteborg.

Resan hade nog haft sitt besvär. Kylan var det värsta. Vägen går långa sträckor utmed hafvet och därifrån blåste en bitande vind. Ekiperingen, i synnerhet min, var alldeles otillräcklig. Inga ytterstöflar eller galoscher hade jag; i stället för öfverrock eller päls hade jag tagit en nattrock utanpå, men det var ej tillräckligt. Jag sprang därför långa sträckor bredvid åkdonet och upprepade detta allt som oftast. Därigenom förhindrade jag nog förkylning.

Sedan det halländska ångbåtsbolaget kommit till stånd företog man på våren och vid höstens ingång denna resa på en af dess ångare, men fick därvid de flesta gångerna utstå en svår pers med storm och sjösjuka.

*

Min bostad i Göteborg hade jag fått tillsammans med en kamrat, som året förut blifvit gymnasist. Den var belägen vid gamla allén i ett litet hus med frontespis — just mitt rum —, hvilket låg invid Malmsjös pianofabrik, ungefär midt emot där det nya konserthuset nu är beläget. Där bodde jag under hela min gymnasietid.

*

Jag hade fått utmärkta betyg från läroverket i Halmstad och särskildt vackra rekommendationer från rektor Åberg.

Min inträdesexamen till femte klassen räckte knappt en halftimme. Då jag redogjort för mina pensa i de olika ämnena, blef det ifrågasatt, om jag icke borde pröfva till gymnasieafdelningen. Jag själf afböjde det, ty jag hade troligen därmed icke vunnit någon tidsbesparing. Jag visste däremot, att jag i femte klassen skulle erhålla en utmärkt lärare i latin, C. O. Bredberg, »Facken» kallad, som speciellt var noggrann i formläran och syntaxen, och detta behöfde jag just.

*

Min fars lärjunge, Öfverskulten Janson, visade mig mycken välvilja. Hvarje söndag intog jag min middag hos honom och han frågade mig allt som oftast om han kunde vara till någon hjälp.

I Göteborg var det en sed från gamla tider, att fattiga lärjungar vid gymnasium fingo matdagar, d. v. s. middagar hos de förmögnare familjerna. Äfvenledes att de från grosshandelskontoren erhöllo kontanta bidrag, som de hvarje månad därifrån lyfte, utgående med 2, 3, ja till och med 5 kronor. Det enda villkoret för att komma i åtnjutande af detta understöd var att ha rekommendationskort från rektorn.

Jag erhöll genast ett sådant, hvilket jämte mina betyg från Halmstad gjorde det lätt för mig att skaffa dessa understöd. Jag hade sålunda middagar för hvarje dag i veckan och kontanta bidrag till

hyran och till anskaffande af frukost och aftonmål. För kroppens uppehälle var sålunda väl sörjdt; för dess beklädnad var det si och så. Jag var icke tillräckligt utrustad hvarken med linne eller andra kläder. Jag hankade mig dock fram, tack vare min handstil, som äfven här kom mig till hjälp och förskaffade mig en och annan extra inkomst.

En utaf de grosshandlare, som lämnade mig ett månatligt understöd, var kyrkovärd i Christinæ församling. Han hette Colliander. Församlingen hade beslutat, att kyrkboken ifrån allra äldsta tider skulle afskrifvas. Grosshandlare Colliander fick händelsevis se min handstil och, då sommarferierna i skolan snart inträdde, tyckte han, att detta arbete kunde lämpligen uppdragas åt mig. Så skedde. I tre veckors tid var jag sysselsatt därmed och jag erhöll riklig betalning.

Från denna tid står jag i en stor tacksamhetsskuld, som jag aldrig fått afbörda mig.

En liten inkomst hade jag äfven genom att läsa med ett par yngre gossar.

*

Det dröjde emellertid ej länge, förrän rektorn vid läroverket, Fredrik Theodor Blomstrand, tog min skrifskicklighet i anspråk och därmed voro mina existensbekymmer häfda.

Rektor Blomstrand hade föresatt sig att utreda den Hvitfeldtska donationsfrågan.

Fru »Margareta Hvitfeldt, Salig Dyres hustru», hade anslagit till »Akademien i Göteborg» flera egen-

domar inom Bohuslän. Man kan göra sig en föreställning om storleken af denna donation, då arrendeafgiften från dessa egendomar, som fixerats för, jag tror, två hundra år sedan, räckte till att utdela stipendier af ganska afsevärda belopp till alla studerande ynglingar från Bohuslän och Halland, icke allenast under skoltiden utan, hvad bohuslänningarne beträffade, äfven i början af deras studietid vid universiteten.

Afsikten med rektorns arbete härutinnan var att få klargjord besittningsrätten för de nuvarande innehafvarne af egendomarne och att utreda sättet och villkoren för desammas öfverlämnande åt dem med full äganderätt.

Den gode rektorn hade många järn i elden. Lifligt intresserad kommunalman inlade han stora förtjänster vid ordnandet af folkskoleväsendet i staden och äfven för bestämmelsers införande i afseende å utskänkning af spirituosa, fast kanske icke de, som blefvo fastställda och som sedermera å flera orter under benämning Göteborgssystemet antagits.

Detta allt kräfde mycket skrifverier och jag blef så godt som hans handsekreterare. Ofta hände det, att han tidigt om morgonen kom till mig och, snurrande rundt på klacken efter sin vana, med i näsan snörflande ton tillsade mig: »Skynda dig och följ mig hem; du har så mycket att skrifva».

Hemkommen till honom, började jag ett intensivt arbete under ett par timmars tid. Därefter vankades en bastant frukost och strax därpå till arbetet igen. Under frukosten hände det en gång, att hans älskling, katten »Polynom», spatserat upp på skrifbordet och hvälft ikull bläckhornet öfver allt

hvad jag skrifvit. När rektorn fick se den förödelse, som var gjord, fnös han, tog sin favorit »Polynom» i nacken och doppade hans nos i det utspillda bläcket och utbrast: »Polynom, Polynom, tycker du att detta är vackert gjordt af dig?» Och så släppte han ner honom. Jag fick skrifva om alltihopa, det var klart.

Hos rektorn var till middagarne inackorderad lektorn i latin, den bekante textkritikern och religionsfilosofen Nils Wilhelm Ljungberg. Bägge voro ungkarlar och trifdes godt i hvarandras sällskap. Under måltiden utspann sig ett lifligt samtal mellan dem om hvarjehanda ämnen. Det utmärkte sig från Ljungbergs sida af sprittande lif och genialitet och från Blomstrands genom många lustiga anmärkningar och torr-roliga vändningar. Den själaspis jag åtnjöt var alltså af första klass. Den materiella var ej heller att förakta hvarken i kvantitativt eller kvalitativt hänseende. De båda lektorerna voro nämligen gourmander, men mindre gourmeter, ty det var ej så noga om rätterna passade ihop, t. ex. om torsdagarne, då det vankades ärter med fläsk och plättar, föregingos de af fläskkorf och stora biffstekar.

*

Hvad undervisningen vid läroverket angick, kunde nog inga väsentliga anmärkningar göras, fast alla lärarne voro tämligen gamla, och där fanns ingen som med ungdomligt lif och intresse skötte sitt kall. Flere voro visserligen bekanta som framstående vetenskapsmän i sina ämnen, såsom Ljung-

berg, Blomstrand, Lindeberg, Trana, men några framstående lärareegenskaper ägde de icke.

Ljungberg uti latinet: hans undervisning skulle varit utmärkt för universitetsstadiet och för de i språket mera försigkomna, men var mindre fruktbärande för skolynglingar, de där ej just intresserade sig för hans textkritiska funderingar.

Niklas Beckman i teologien: den hedersmannen var senior bland lärarne; i sina åsikter var han mycket gammalmodig, förkastade hvarje ny bibelöfversättning. Kom ofta fram med puerila bevis för sina lärosatser, som t. ex. i afseende å nådavalet. Där förfäktade han den åsikten, att »många äro kallade», ingalunda strede mot dogmen att »alla äro kallade», emedan, så lydde hans bevis, »många» äro mer än »alla»; man kan ju exempelvis säga »alla tre», men ej att »tre äro många».

Han var behäftad med några egenheter, för hvilka endast hans ålder räddade honom från begabberi: han började alltid sin lektion med ett litet tal. »Förrän jag börjar, vill jag lägga er på hjärtat, att ni hvar morgon läser igenom lilla katekesen, innan ni tagit byxorna på er». Skulle han aga någon gosse, sade han medan han som kraftigast förde rottingen: »det är inte dig, käre . . . jag slår, det är djäfvulen».

Gubben såg litet illa och ett och annat nojs gjorde vi nog med honom, men det var mera oskyldigt. Så hade en gång någon oförmärkt strött en mängd små hvita papperslappar på en rödhårig pojkes ej synnerligen begåfvade hufvudknopp. Då denne så kallades fram till nedre katedern för att öfversätta i

Novum testamentum, tyckte doktorn att han var ostädad i håret och skrupensade upp honom, men då pojken, ovetande och förvånad, hastigt vände på hufvudet, så att pappersbitarne flögo rundt omkring, yttrade han till allmän munterhet: »aha, ja, jag ser, du har stått under ett blommande fruktträd».

Fredrik Theodor Blomstrand i matematik: hans intresse för allmänna ärenden inom samhället upptog hans tid så mycket, att han nog försummade sin lärarebefattning; ville man själf förkofra sig i hans ämne, var han en förträfflig ledare, men ville man det icke, så brydde han sig ej därom det bittersta.

Israel Sandström, lärare i sång, var mycket älskad af de röstbegåfvade gossarne. Hade varit student och skådespelare; är under benämningen »den glade Strand», sympatiskt tecknad af »Palle Block» (Frans Hedberg) i »Fyra år vid en landsortsteater», i motsats till »den dystre Strand», brodern, operasångaren Gustaf Sandström, som däri framställes i ganska obehaglig belysning.

För mig var det första året på gymnasium måhända icke så välgörande. Jag hade ju redan i Halmstad läst den kurs i olika ämnen, som skulle genomgås. Jag behöfde därför i hemmet aldrig läsa öfver några läxor, tog ej heller böckerna med mig, utan lät dem ligga kvar i skolan. Vid lektionerna i latin och grekiska, då öfversättning i Livius eller Virgilius och i Xenophons »Anabasis» förekom, använde jag rasten före lektionen att titta igenom de två första punkterna, så att jag skulle kunna dem, ifall jag fick första frågan; fick åter en kamrat denna,

beredde jag mig på de följande punkterna, under det han höll på med sin.

Detta förfaringssätt var ju högst klandervärdt och lände mig så till vida till stor skada, att jag, som förut varit samvetsgrann och rent af pedantisk med mina läxor, så småningom blef likgiltig och slarfvig och sökte på bekvämaste sätt komma ifrån dem. Endast i de ämnen, som voro nya för mig, såsom logik och naturvetenskap, nedlade jag något arbete, fast utan något synnerligt resultat, till stor del beroende på lärarnes sätt att undervisa däri. Det oaktadt bekom jag vackra betyg och var den ende i klassen, som vid vårterminens slut uppflyttades i »andra ringen», utan underbetyg i något ämne.

*

En egendomlig sed från gamla tider, som jag tror icke fanns motstycke till vid något läroverk i Sveriges land, existerade här och hade pågått så långt man kunde minnas tillbaka. Det var, att lärjungarne inom gymnasial-afdelningen (endast inom denna, icke uti läroverkets nedre klasser) vid vårterminens slut genom applåder och vivatrop aftackade lärarne vid deras sista lektionstimme. Lärarne brukade då, emottagande hyllningen, i hjärtliga ordalag taga afsked af lärjungarne. Denna sed upprepades som vanligt äfven vid vårterminens slut 1857, men erhöll denna gång ett litet obehagligt efterspel.

Samtliga de lärare — till och med rektorn, Trana, en sträng och respektingifvande man —, åt hvilka denna hyllning ägnades, emottogo densamma

och ytttade några vänliga ord. Men det var en bland dem, på hvilken ungdomen var förargad; han var icke framstående som lärare på något vis, hans undervisning var mycket underhaltig, af gossarne ansågs han därjämte som kitslig och orättvis. Vid hans sista lektionstimme utbröt bland pojkarne ett infernaliskt tjut och pereatrop, stampningar i golfvet och slående med pulpetklaffarne. Oväsendet var så bullrande, att den lärare, som undervisade klassen i våningen under, måste afbryta sin lektion. Föremålet för detta spektakel rusade ned från katedern och, kommen till dörren, stannade han och sträckte med en föraktfull gest ut armen och ropade: »Jag bryr mig så litet om eder opinionsyttring», hvarefter han försvann, förföljd af väldiga pereatrop.

Emellertid hade något så oerhördt aldrig förut händt. Man hade nöjt sig med att visa missnöje med en lärare genom att vid sista timmen icke hedra honom med någon hyllning alls. Det nu inträffade måste exemplariter bestraffas och den nyutnämnde rektorn tyckte att här var ett passande tillfälle att visa prof på stränghet i disciplinens uppehållande och sin afsikt att reformera. — Ett stort förhör hölls och ägde rum inför klassföreståndaren, lektor Ljungberg. Jag, som var kustos i klassen, anmodades att redogöra för händelsen. Därvid anförde jag, att kamraterna ansågo sig orättvist behandlade af denne lärare, och att de trodde, då de senast dagen förut åt herr rektorn själf fått bringa sin hyllning, att de äfvenledes skulle få afgifva opinionsyttring i motsatt riktning, då de ansågo en sådan rättvis och påkallad.

Som den för oljudet utsatte läraren ej hade några sympatier bland sina kolleger, resulterade det hela, tack vare klassföreståndarens förmedling, i att klassen fick nedsatt sedebetyg, utan att det därför menligt inverkade på våra stipendiers belopp.

Under förhöret inträffade en episod, som jag vill berätta, därför att den verkade så moraliskt upplyftande på kamraterna. Rektorn började förhöret med en mycket skarp straffpredikan och slutade denna med att uttala sin öfvertygelse, att i detta oväsen icke deltagit Ludvig Björck, biskopens son, och Lars Aron Hansson. Denne var en tjuguårig, fattig bonddräng, som börjat studera; hans begåfning var ingalunda märkvärdig, men intresset och fliten desto större; han var uteslutande hänvisad till goda människors välvilja och understöd. Kamraterna skulle gärna sett, att rektorn fått förblifva i denna sin öfvertygelse, emedan de fruktade att i annat fall det kunde förorsaka svåra följder för vår afhållne äldre kamrat; men Lars Aron Hansson var en sanningskär yngling; han reste sig upp och sade: »Nej, herr rektor, jag var med.» Detta erkännande imponerade på oss alla och lyckligtvis och till vår stora glädje erfor han aldrig något obehag däraf. Sina kamraters hjärtan vann han härigenom i ännu högre grad.

*

Det var icke sällan som äldre allmogesöner sökte inträde vid läroverket. Vanligen skulle de studera till präst. Den stora hjälpsamhet, som familjerna visade medellösa lärjungar genom att gifva

dem matdagar, och grosshandlarne genom att månatligen lämna kontanta bidrag, möjliggjorde för dem att vinna sitt mål; och jag är viss på, att de fleste präster i Göteborgs stift häfta i stor tacksamhetsskuld i detta hänseende.

Så var på min tid i andra ringen en mjölnardräng från Bohuslän, som i sena år börjat studera i afsikt att blifva präst. Han tog en vacker studentexamen. Uti sina studier hade han visat stor flit, men äfven så framstående egenskaper, att man inom teologiska fakulteten i Uppsala ansåg att han borde ta graden. För detta ändamål skaffades honom informatorsplats hos en änkegrefvinna, hvilken plats sedan skulle förvandlas till s. k. akademisk kondition. Emellertid utvecklade sig händelserna så, att änkegrefvinnan och informatorn gifte sig och i stället för framstående präst blef han en förmögen jorddrott och intar nu en framskjuten plats inom vår riksförsamlings Första kammare.

En annan äldre lärjunge, som strax före min tid gick på gymnasium, hade däremot mindre framgång med sina studier. Jag vet icke, om han lefver ännu, men jag är öfvertygad att jag vid berättandet af följande icke sårar eller visar någon ogrannlagenhet mot honom eller hans minne.

Vid terminsafslutningarna berättade man, att eforus, biskop Bruhn, bekant för sina distraktioner, brukade afsluta sina tal sålunda: »Slutligen får jag meddela, att Christian Qviding, — så hette min vän — icke utmärkt sig; han har minus nio betyg, så han behöfver studera länge, innan han *ingenting* kan, och därför får jag ge honom concilium abeundi, det vill

säga, råd att sluta studierna och ägna sig åt handeln eller ett annat snyggt handtverk».

Qviding reste till Lund, blef student och tog sedan prästexamen i Uppsala. Han var en snäll och godmodig kamrat, skötte sina studier ordentligt; kom man hem till honom, satt han framför sitt novum testamentum och tycktes läsa flitigt, fast man misstänkte, att sömnens gud därunder ofta gästade honom.

Biskop Bruhn lärer emellertid allt framgent fortfarit att afsluta sina skoltal med ofvanstående tirad, så att till slut hans son, läroverkets dåvarande rektor, sedermera byråchef i ecklesiastikdepartementet, vid dessa tillfällen fann sig föranlåten att be honom ej vidare tala om Qviding, som för längesedan blifvit student. »Jaså, ja-ha, för säkerhetens skull skall jag slå en knut på näsduken, så att jag icke glömmer mig», sade biskopen. När han så hade hållit sitt vanliga tal, tackat lärarne o. s. v., och just skulle sätta sig, kom han olyckligtvis att ta upp näsduken och få fatt i knuten. »Vänta», utbrast han, »jag har ännu inte slutat, det var sant, Christian Qviding har inte utmärkt sig, han har minus nio betyg, behöfver studera länge, innan han ingenting kan . . .» Då afbröts han af sonen, som ryckte honom i rockskörtet och tvang honom att sätta sig.

*

Bland lärarne kom jag mycket ofta i beröring med lektor Ljungberg. Som klassföreståndare hade han utsett mig till kustos och därför blef jag ofta hemkallad till honom. Det skolämne jag ägnade

min håg och flit åt, var just hans, latinet. Jag blef därför snart hans guldgosse. Han brukade alltid ha någon favorit. Före mig hade det varit Pontus Wikner och efter honom Carl von Bergen.

Ljungberg var en mycket lärd man. Hans vetande inskränkte sig icke endast till latinet; i filosofi var han en styf Boströmian och i historia hade han vidtgående kunskaper. Hans gradualafhandling behandlade en gammal, jag tror assyrisk tidsperiod, och man berättade, att filosofiska fakulteten i Uppsala haft svårigheter att finna en kapabel opponent. Erik Gustaf Geijer lärer ha presenterat honom som primus inter pares för Oscar den förste, då denne besökte lärdomsstaden.

Vid mina besök hos honom sysselsatte han sig ofta med att för mig utveckla den Boströmska världsåskådningen och genom betraktelser öfver världshändelser väcka mitt intresse för historiska studier.

Mina båda föregångare uti hans ynnest, Pontus Wikner och Carl von Bergen blefvo också filosofer, den förre dock efter en längre tids vistelse i Uppsala, ty på sin gymnasietid och i början af hans vistelse i Uppsala vid akademien stod han på en ren ortodox ståndpunkt.

Såsom klassföreståndare hyste Ljungberg ett lifligt intresse för sina gossar, tog reda på deras förhållanden och var alltid redobogen att hjälpa, om så behöfdes. Ofta höll han härliga tal till oss, uppmuntrande och manande. Vi kände oss också stå i ett förtroendefullt förhållande till honom; vi underrättade honom alltid om våra förehafvanden. Så brukade vi första maj ge oss ut i Örgrytebergen

och förlusta oss. Vi voro en tredubbel kvartett och förhöjde festligheten med sång; vi hade dryckesvaror och cigarrer med oss. Då vi dagen förut i Ljungbergs hem, efter vår vana underrättade honom om denna vår påtänkta utflykt, höll han ett tal till oss, som säkerligen ingen af oss glömt. Det var vackert och i högsta grad anslående på våra unga sinnen. Han slutade med att önska, att vi firade vårens ankomst med den sanna glädjen, som icke behöfde förbytas i skam och sorg, och hoppades att vi med fria och oskuldsfulla blickar kunde möta de ögon, som möjligen komme att bespeja oss.

Vi fingo nämligen sedermera höra, att rektorn hade ämnat öfverraska oss därute i bergen, hvarom Ljungberg fått kunskap.

*

Jag vill i korthet relatera den konflikt, Ljungberg råkade i med biskop Björck.

Professor Warburg har i sin lefnadsteckning öfver Viktor Rydberg ganska utförligt vidrört den, men det oaktadt anser jag mig böra tala om den, isynnerhet som densamma följdes med det lifligaste intresse af alla hans lärjungar, äfven de som redan lämnat gymnasium.

Anledningen till konflikten var denna: Kyrkoherde Holmqvist i Kville inom Bohuslän hade uti en predikan farit strängt ut emot och tydligen utpekat en församlingsbo, landthandlanden Jacobson för det denne idkade brännvinshandel. Jacobson hade med anledning däraf stämt kyrkoherden, som ådömdes att erhålla skrapa af domkapitlet.

Då nu kyrkoherden kom inför domkapitlet för att emottaga sagda skrapa, tillät sig ordföranden, biskop Björck, att i stället för att skrupensa upp honom, högeligen lofprisa hans verksamhet som herde för fåren och reducerade skrapan till en varning »att icke angripa satans utanverk».

Kyrkoherden hade därpå begärt få yttra sig, och, då biskopen utan de andra konsistoriales' hörande gifvit honom ordet, uttalat i spetsig ton, att han hoppades kunna sköta sitt heliga kall framdeles som hittills, hvarpå han stolt aflägsnade sig.

Ljungberg, såsom ordinarie lektor ledamot af domkapitlet, fann sin rättskänsla kränkt och anmälde till protokollet sin protest mot detta sätt att utdela skrapor, beklagande att domkapitlets ledamöter icke före skrapans gifvande fått kännedom om dess innebörd; enligt hans förmenande hade densamma ovillkorligen förbytts till ett lofprisande af den skyldiges åtgörande i sitt ämbete, hvilket ju äfven tydligen framgick af den afstraffades yttrande före sitt afträdande.

Denna händelse relaterades i tidningarne och justitieombudsmannen fann sig föranlåten att ingripa. Ljungbergs protest misshagade emellertid högeligen de prästerliga i konsistorium och stiftets prästerskap och mot honom anordnades en ordentlig »kättareförföljelse». Man tog sig anledning därtill efter ett af Ljungberg i Göteborgs k. vetenskaps- och vitterhetssamhälle hållet föredrag »öfver de olika synpunkter, hvarur filosofien och teologien utgå för bestämmande af de religiösa trosformerna». En petition med skarpa och trångbröstade uttalanden emot Ljungberg cirku-

lerade medelst klockareposten mellan stiftets till största delen schartauanska präster för att tillställas domkapitlet. Det var vid detta tillfälle kyrkoherden i Enslöf Torbiörnsson förlöjligade denna petition genom att å densamma nedskrifva Bellmansversen: »och de lärde vända om som åsnor och borickor».

Denna kättareförföljelse rörde på det djupaste Viktor Rydberg och föranledde honom att författa och utgifva sin bekanta bok: »Bibelns lära om Kristus».

Kamratskapet på gymnasium var mycket varmt och lifligt. Det rådde egentligen mellan de lärjungar, som tillhörde samma klass, men det utsträcktes så småningom till alla gymnasister inom samtliga »ringar», sedan ett litet sångsällskap kommit till stånd med deltagare från olika klasser. Detta sångsällskap blef med tiden ett mycket starkt föreningsband emellan alla gymnasisterna. Det leddes af en äldre lärjunge, Samuel Johan Ljungdahl, död som lektor i Helsingborg. De mest sammanhållande krafterna däri voro Vilhelm Levan och Fritz Adam Rudberg, båda döda, samt Carl Erik Mathias Holmertz, krigskommissarie i arméförvaltningen. Hos denne senare hade vi våra öfningar. Han och hans syster hade en stor och bekväm bostad uti ett hus vid Nya Allén, ungefär midt emot där teatern är belägen. Där samlades vi flere gånger i veckan. Efter hvarje öfning gingo vi ut och höllo serenad för de unga tärnor, vi svärmade för. Dessa åhördes

med stort nöje af allmänheten och vunno sådant rykte, att många på förhand gjorde sig underrättade, när och hvar de skulle hållas. En och annan gång uppstämde vi våra sånger i Trädgårdsföreningen eller å Lorenzberg och då samlades omkring oss en stor åhörareskara, som med dundrande applåder gaf sitt bifall tillkänna, så att vi måste föredraga den ena sången efter den andra. Vid direktör Czapeks och Israel Sandströms konserter medverkade vi alltid. Särskildt minns jag Czapeks konsert i Tyska kyrkan, då ett oratorium af van Boom, »Yttersta domen», utfördes. Det föreföll oss något egendomligt, att själfva Gud fader uppträdde där med ett bastant bassolo, föredraget af målaremästare Barck, som var utrustad med en kraftig basstämma. Ett tenorsolo i detta oratorium sjöngs med ovanligt vacker röst af en handlande Roy, vill jag påminna mig.

Vid Sandströms konserter, där programmet utgjordes af körer för mansröster, kommo vi gymnasister i beröring med yngre kontorister och handelsbokhållare, af hvilka många hade präktiga röster, Wåhlstedt, en fin och välljudande tenorröst, Kellmodin, klangfull och vacker basstämma m. fl.

Ett harmoniskt sällskap för blandade röster fanns ock. Det hade till dirigent en böhmare, Smetana, den sedan så berömde kompositören. I detta fingo några af oss medverka. Detta var både angenämt och lärorikt och skattades högt.

På den tiden sjöng jag förste bas. Jag var troligen då i målbrottet. Jag vet mig nämligen aldrig ha upphört att sjunga.

Vid en af våra öfningar täflade vi med hvarandra att pröfva röstomfånget och därvid befanns jag gå högre än någon af första tenorerna. Jag blef genast uppflyttad i den stämman. Detta var utan tvifvel ofördelaktigt för min röst; hade jag ännu en tid hållit mig kvar i basstämman, är det sannolikt att, sedan jag kommit ur målbrottet, min tenorstämma skulle vunnit i höjden.

Vår sångkvartett blef mycket populär. Ofta inbjödos vi till en rik glashandlare, »glashjorten» kallad, hvilken var mycket förtjust uti sång. Det var glada tillställningar; där vankades riklig förtäring både vått och torrt och vi sparade ej på sången. Vår värd och de få hans vänner, som voro inbjudna, voro särdeles belåtna och förtjusta. Han lät ofta undfalla sig att han vid behof skulle stå oss till tjänst. Detta visade sig vara bara munväder. Jag skref nämligen till honom från Uppsala vid ett tillfälle, då jag råkat i en brydsam och förtviflad penningknipa, och bad honom om ett litet lån. Detta besvarade han icke ens, utan hade därjämte den taktlösheten att hånande läsa upp mitt bref för kamraterna, då de en gång voro inbjudna till honom. Detta hans ogrannlaga beteende förargade emellertid dessa, så att de alla ögonblickligen aflägsnade sig.

Sedermera sammansköto de af sina små tillgångar ett belopp af 75 kronor och sände upp till mig — ett vänskaps- och kamratprof, som djupt rörde mitt hjärta och vid det tillfället ryckte mig upp ur den hopplösa själsstämning, hvari jag befann mig.

*

På sommaren företogo Svante och jag jämte tvänne andra gymnasiikamrater en botanisk exkursion. Den sträckte sig öfver Laholm, Ysby och Renneslöfs socknar till Båstad, därifrån öfver Hallands ås till Ängelholm och skulle afslutas på Hallands Väderö. Jag måste afbryta den i Ängelholm, då jag fick en svår åkomma i ena foten. På skjuts återvände jag till Veinge och måste genast intaga sängen. I sex veckors tid var jag bunden vid den och reumatisk värk med lindrig grad af feber inställde sig. Denna gång botades jag med varma bad, hvari skarpt doftande örter voro lagda.

*

Innan jag lämnade hemmet för att återvända till Göteborg blef det ifrågasatt, att jag i stället skulle resa till Uppsala och läsa privat, hvarigenom jag tidigare kunde bli student. Min syster, som nyligen blifvit förlofvad, skulle nämligen resa dit för att hos en änkeprostinna Oldberg lära sig hushållsskötsel och min äldste bror var äfvenledes där anställd som laborator hos apotekare Andberg. Det lockade mig naturligtvis att göra kanalresan till Stockholm, att få se denna stad och det efterlängtade Uppsala och att ett par år tidigare än mina klasskamrater blifva student. Men när jag kom till Göteborg och uppsökte lektor Ljungberg och för honom framställde denna plan afrådde han mig absolut och jag beslöt därför följa hans råd.

Då kom jag händelsevis i delo med rektor Trana.

I början på höstterminen 1858 pågingo vid läroverket pröfningarne för uppflyttning i de olika

klasserna för dem, som vid vårterminens slut haft underbetyg i något ämne. Jag hade icke något sådant och hade redan vid vårterminens afslutning blifvit utan villkor uppflyttad i högre klass, hvarför jag icke infann mig vid läroverket under den tid dessa pröfningar pågingo. Vid ett besök därstädes råkade jag händelsevis rektorn, som tillrättavisade mig för att jag uteblifvit. På mitt svar, att jag redan i våras var uppflyttad, yrkade han fortfarande, att jag skulle underkasta mig en justerande pröfning. Detta förklarade jag mig icke vilja, och vidhöll, att jag, såsom redan uppflyttad, icke behöfde det. Då han därpå hotade mig att få blifva kvarsittande i den förra klassen, anmälde jag resolut att jag lämnade läroverket.

Därpå begaf jag mig direkt till lektor Ljungberg och berättade det passerade.

Jag glömmer aldrig mitt afsked från honom. Han blef verkligen bedröfvad.

Hans afskedsord voro så kärleksfulla och manande, att minnet af dem många gånger eggat min energi och räddat mig från att falla i håglöshetens elände.

MIN STUDENT-TID I UPPSALA,

TJÄNSTEMANNATIDEN I STOCKHOLM

VISTELSEN I UPPSALA.

Resan. — Ankomsten. — Lefnadskostnaderna. — Vigilansen. — Kamraterna. — Nationslifvet. — Studier. — Studentsången. — Promotionstiden. — Studentbeväringen. — »Namnlösa sällskapet».

I medio af september 1858 afreste jag tillsammans med min syster kanalvägen till Stockholm. Det var en härlig resa med många och outplånliga intryck för mitt unga sinne.

Jag har senare gjort mindre delar af denna färd men aldrig fått erfara något därmed jämförligt.

Få reseturer kunna också erbjuda en så rik omväxling: Trollhättans underbara skönhet och gigantiska kraft, den vidsträckta Vänern och oroliga Vättern, det härliga landskapet med de många slussarne, de smärre med vackra stränder omkransade Östgötasjöarne, Mälaren och slutligen vyen af den sagorika och poesimättade Mälaredrottningen, Stockholm.

I Stockholm uppehöllo vi oss en åtta dagar. Därunder gjorde vi utflykter till Drottningholm, Gripsholm och Ulriksdal; beságo k. slottet, bevistade en representation å k. teatern, där »Fyra dagar

af Gustaf den tredjes regering» uppfördes. Jag såg då för första gången vår store skådespelare Olof Ulrik Torslow, som utförde general Pechlins roll.

*

Den 1 oktober 1859 anlände jag till Uppsala. Jag fick en underlig uppfattning af ordning och skick i den staden, ty jag hade icke varit där många timmar förrän jag fick bevittna ett förfärligt stim och oväsen på torget.

Staden hade nämligen samma dag fått ny polisinrättning. Med anledning däraf hade samlats en massa studenter, som skreko och ropade på den nya polisen. Borgmästare Kindeström, som bodde vid torget i samma hus där gluntarne sett dagen, måste träda fram på trappan till sin bostad och hålla lugnande tal till massan, naturligtvis utan resultat. Bullret fortgick ända inpå småtimmarne. Detta oväsen föreföll mig mycket muntrande och sedermera blef jag van vid dessa s. k. torggruff och ofta själf en liflig deltagare.

Under terminerna hade de en mera högljudd, men under ferierna en komisk karaktär. Man »gruffade» med hvarandra alltid för »gruffets» skull och för att få polisen att ingripa, med hvilken man från båda sidorna ohejdadt skämtade. När det t. ex. var marknad och försäljningsborden kvarstodo ute på torget, förenade sig »de gruffande» i att af dessa bygga upp en hög pyramid, på hvars topp placerades en stor punschbutelj. Denna var afsedd för polisen, som, sedan oväsendet upphört och studenterna

aflägsnat sig, hade ett stort besvär att nedtaga pyramiden och sätta bockar och bräden tillbaka på sina platser.

En utaf mina dagliga umgängesvänner under ferierna, en äldre medicinæ kandidat, norrlänning, skulle ovillkorligen hvarje afton ha ett pojkaktigt skämt med polisen. Så t. ex. smög han sig en gång nattetid in på vaktkontoret. Där lågo konstaplarne på sina britsar och sofvo. De hade aftagit sina stöflar. I största tysthet går han och blandar om dessa. Därpå nyper han den ene efter den andre i näsan och frågar om det är på det viset de vakta staden. Konstaplarna rusa naturligtvis upp, leta efter sina skodon, som de ej genast hitta, hvarunder orostiftaren hastigt försvunnit.

Detta oväsen på torget och det närgångna skämtet med polisen föranledde under min studenttid aldrig till något ingripande från rektorsmyndigheten eller magistraten.

Fast det bara var pojkaktigt, måste man medgifva att nattfriden för de kring torget boende därigenom i högsta grad stördes.

*

Lefnadskostnaderna i Uppsala voro mycket billiga. Jag hyrde ett rum i »Karamaniens och Gedrosiens ödemarker», Persgatan 1, för 25 kronor i terminen, d. v. s. för halfåret. Middagspoletter kunde fås för 2: 25 eller 3 kr. hos källarmästare Löf, 4 kr. på »gästis», 5 kr. på »gillet» pr vecka. Man fick då tvänne rätter, på söndagarne 3 och

svagdricka (bultis) så mycket man ville ha. Frukosten, som jag intog hos Åkerstens, bestod vanligen af en stor kopp kaffe med många aflånga skorpor och kostade 8 skilling. Aftonmålet hade man hemma, ett stort franskt bröd och en spilkum mjölk. Ännu billigare blef det om man, såsom de flesta prästkandidaterna gjorde, hämtade maten från någon servering. Man måste hålla sig själf med ved, och ett lass, som räckte öfver vintern, kostade 3 kr. Tvätt och lagning var äfven billig. Kännbarast var utgiften för nya klädesplagg. Man måste fördela dem på flere månader — en affärstransaktion, som var både besvärlig och lätt ledande till rubbning af hela den ekonomiska existensen.

De enkla tillställningarna på nationssalen, som inträffade några gånger i terminen, kostade omkring 1: 50.

*

En sak, som visserligen icke är ensam för Uppsala, men som där framträdde i en mera egendomlig gestalt, var *vigilansen.*

Vid denna tid funnos inga banker. När man behöfde låna vände man sig till någon kamrat. Det fanns visserligen procentare, men de anlitades endast af sådana studenter, som gingo under det gemensamma binamnet »nobbar» (de i studentkatalogen med nobilis betecknade). Allt emellanåt uppdöko mindre vackra historier om procentarnes skinnerier och de däraf uppkomna svårigheterna.

Vigilansen inom kamratkretsen florerade där-

emot mycket starkt och ledde sällan till något obehag. Den gick så till väga: Man gick upp till postkontoret och såg efter på de å en svart tafla i förstugan uppspikade brefkartorna, hvilka som fått »rek». Därpå skyndade man snabbt som vinden, för att ej bli förekommen, till den lycklige och, förkunnande det glada budskapet, anhöll man få låna. Svaret blef alltid jakande, om man gjort sig känd som punktlig vid återbetalningen. Stora belopp kunde på det sättet upplånas; det gällde bara att vara ordentlig och ordhållig. Jag kände studenter, som sålunda kunde skaffa ända till 1,000 kr. och som, för att kunna vara ordhålliga lånade på en dag, ja ett par timmar blott.

Det var klart, att den, som träget behöfde vigilera, icke var i stånd att sköta sina studier såsom han borde. Lånebeloppen voro visserligen små, men behöfde ideligen öfverflyttas. En stor hjälp för de lånesökande lämnade ett stipendium, ty när det utföll, fingo de en »samlad styfver», hvarmed de kunde ordna sina transaktioner.

Hvad mig angick, måste jag genast efter min ankomst ägna min mesta tid åt denna sysselsättning. Det gick till att börja med ganska lätt. Jag hade formerat bekantskap med postskrifvaren, så att jag, innan brefkartorna uthängdes i förstugan, å kontoret fick taga kännedom om dem och kunde före någon annan hemsöka »rek»-innehafvaren. Men då de penningeförsträckningar till mina studier, som lofvats mig, redan från första början uteblefvo, kom jag slutligen i stort bryderi och måste många, många gånger gästa »madam Hungerberg». Det var då

jag skref till den förut omnämnde »glashjorten» i Göteborg och bad om ett litet lån utan att ens få svar. De af mina förra gymnasiekamrater med anledning däraf sända 75 kronorna kommo som från skyn och voro välgörande för både kropp och själ. De lifvade upp min energi och, med yttersta sparsamhet använda, räckte de ganska länge.

Men när de så voro förbi, var jag lika däran och jag hade slutligen kommit i en sådan nedsatt sinnesstämning, att jag uppgifvit allt.

Jag hade några kopparslantar; för dem köpte jag ett par franska bröd, gick så hem och lade mig på soffan och började läsa Cicero, fullt besluten att icke vidare gå ut, utan så afbida slutet på min bedröfliga tillvaro. Jag var då 18 år gammal. De två första dagarne voro förskräckliga, hungern anfäktade mig svårliga, men på tredje dagen kändes plågan mindre. Mot aftonen kom en kamrat, Gudmund Åkermark, upp till mig. Han hade börjat bli orolig då han ej på ett par dagar sett till mig. Nu tog han mig med sig och visade en deltagande vänskap, som djupt inpräglats hos mig.

Genom hans och kamraternas hjälp fick jag så ordnadt, att jag kunde ägna min tid uteslutande till beredandet för studentexamen, som jag ändtligen aflade i januari 1860.

*

Jag inskrefs i Göteborgs nation, där jag redan före studentexamen blifvit upptagen och deltagit i dess fester och *nationslifvet* i allmänhet. Detta

emedan jag på gymnasium varit kamrat med de yngre ledamöterna af nationen, samt att jag var sångare och förste tenor.

De äldre ledamöterna, kurator och seniorer, togo mig riktigt om hand. Jag fruktar för att jag i annat fall gått ett sorgligt öde till mötes. Jag var ju så ung och oerfaren och hade stora ekonomiska svårigheter att kämpa med. Glad och munter lade jag visserligen ej bekymren på sinnet, hela världen lekte för mig och jag var beredd att deltaga i hvilket upptåg som helst.

Jag måste tillstå, att det ingalunda var någon min reflexion, som reglerade mitt lefnadssätt eller som afhöll mig från att begå dårskaper och felsteg.

Att jag utan rodnad kan se tillbaka på min ungdomstid i Uppsala, det är mina kamraters förtjänst, ty de både ledde mig in på den rätta vägen, stödde mig på vandringen och hindrade mig genom sitt föredöme att vilsegå.

Dessa kamrater blefvo sedermera betydande män på olika platser inom samhället.

Jag träder väl ej grannlagenheten för nära, då jag omnämner några af dem:

Carl Magnus Appelberg, kurator inom nationen vid mitt inträde. Han var den gladaste bland de glade; en af stiftarne i S. H. T. När hans anlete uppenbarade sig uti kamratkretsen, var det som glädjens gud infunnit sig. Han ägde den stora förmågan att idka glädtigt kamratskap och samtidigt sköta sina studier som en hel karl. *August Almén,* inom kamratkretsen Moses kallad. Samtidigt han aflade med. licentiat-examen förordnades han förestå

professuren i medicinsk kemi och utnämndes strax därpå till professor i ämnet. Jag biträdde honom med att renskrifva hans afhandling för doktorsgraden »om Uræmi»; *Johan August Constantin Hellstenius,* Usque kallad, nationens sånganförare, sedermera kurator, en älsklig och genomfin person; *Herman Theodor Dang,* professor i matematik; *Tord Teodor Tamerlan Thorell,* med binamnet Titus, framstående zoolog; *Thorgny Ossian Bolivar Napoleon Krok,* en betydande botanist, utmärkt lärare; *Uddo Lechard Ullman,* biskopen; *Carl Pontus Wikner; Carl von Bergen; Sven Ludvig Sjöblom,* lektor och riksdagsman; *Ernst Daniel Björck,* skald, död som kommminister i Göteborg; *Philip Leman,* advokat i Göteborg, riksdagsman; *Axel Wilhelm Bratt,* hofrättsråd; *Gudmund Jacob Åkermark,* magistratssekreterare; *Fredrik Leopold Andersson,* tjänsteman i Göteborg; *Carl Andrén,* fördelningsläkare; *Anders Ullman,* e. o. kammarskrifvare i Stockholm, död; *Anton Nyström,* med. doktor; *Sigfrid Wieselgren,* generaldirektör; *Urban Hjärne,* död som lärare vid Gustafsbergs barnhus i närheten af Uddevalla — m. fl.

Om denne senare vill jag nämna några ord, som kanske intressera, då de beröra hans förhållande till Pontus Wikner och bådas utvecklingsperiod.

Hjärne, som var en ovanligt älsklig yngling, hade slutit ett innerligt vänskapsband med sin jämnårige skol-, gymnasii- och studentkamrat Pontus Wikner. Denne hade ej medel att ligga kvar vid universitetet utan måste taga kondition. Han stod då, som jag förut nämnt, på en fullständigt ortodox religiös ståndpunkt och hade föresatt sig att grundligt

inhämta Boströms filosofiska system, »i krigarens lofliga syfte att kullkasta det». För det ändamålet förskaffade han sig alla afhandlingar, kollegier och uppsatser, som berörde Boströmianismen. Hjärne, som åter lutade åt en rationalistisk åskådning, slog sig också med ifver på filosofiska studier, bevistade alla Boströms föreläsningar och tog kollegium i ämnet.

Nu hade dessa båda vänner kommit öfverens om att brefväxla i ämnet. Därunder förfäktade en hvar sin ståndpunkt. Men när Wikner efter ett par terminers frånvaro återkom till Uppsala hade han genom studerandet af de filosofiska afhandligarne utvecklats till fullständig Boströmian, under det Hjärne tagit så djupt intryck af Wikners bref, att han, som lutade åt mysticism, skridit in på det barnafromma trosområdet.

*

Första gången jag var med på en nationsfest var Luciadagen 1858. Den dagen firades alltid af göteborgarne och värmlänningarne. Denna gång hade de förra beslutat förhöja festligheten med utklädsel.

Hilmer Bergius, en af de yngsta medlemmarne inom nationen, var en strålande vacker Lucia. Några voro kostymerade till Bellmansfigurer: Hellstenius till Jergen Puckel; Anders Ullman till Movitz; Carl Andrén till Fader Berg; Eneroth till Magister Gåse; jag till Ulla Winblad; Andreas Tolfteus Ahl till hennes man Nordström. De fyra riksstånden hade

ock sina ställföreträdare: Ehnebom för ridderskapet och adeln; Philip Lehman för prästeståndet; Axel Pontus Rodin för borgareståndet och Michael Torbiörnsson för bondeståndet (såsom Peter Jönsson i Träslända). Akademistaten hade blott *en* representant, men denne så mycket mera dråplig, Maximilian Ratzki som kursor Bergholm, magistraten var representerad af Richard Ljungman som poliskonstapeln Tapperson.

Festen började kl. 6 på morgonen och alla utförde sina roller con amore. Nordströms framställare, Ahl, gjorde sig särskildt bemärkt som svartsjuk man till Ulla. Denne Ahl var en gammal Lundastudent, som flyttat öfver till Uppsala, då hans studier i Lund icke syntes vilja bära frukt. Det blef ingalunda bättre här. Han var ute och festade, syntes på alla schweizerier, så länge månadspenningarne räckte; när de togo slut höll han sig hemma i sitt ide och erhöll med anledning däraf binamnet »idealet».

Magister Gåses representant Eneroth tog sin roll så efter bokstafven, att han genast placerade sig under bordet. Han var informator hos öfverste Lagerbring och skulle på förmiddagen hem och läsa läxorna med sina disciplar. I hans ställe fingo Fader Berg, enögd och med sitt valdthorn under armen och Ulla Winblad läsa med gossarna. Vår ankomst väckte naturligtvis stor munterhet och någon läxläsning blef icke af. Detta hindrade emellertid icke mig att närmare 40 år därefter, då den ene sonen, landshöfding Lagerbring, och jag samtidigt intogos som hedersledamöter uti nationen, uti mitt tack-

samhetstal till landsmännen skrytande och skämtsamt omnämna denna episod och därvid påstå, att det var min undervisningsduglighet, som åstadkommit att eleven blifvit landshöfding.

På förmiddagen hälsade vi värmlänningarne, där jag som Ulla Winblad emottogs med jubel och lifligt kurtiserades af nationens inspektor, Sigurd Ribbing. På aftonen inbjödos vi gästa västgötarne, som hade haft landskap, och där fortsatte vi fröjden inpå småtimmarne.

Egendomligt var att vid denna fest, som räckte hela dygnet, ingen tog sig för mycket till bästa och att glädjen ej grumlades af några störande uppträden. Minnet af densamma lefde länge och lifligt inom nationen.

*

Hvar fjortonde dag samlades nationen till åhörandet af ett föredrag eller diskussion i något vetenskapligt ämne. Därpå följde en allmän s. k. nationssexa. Aftonen upptogs då af sång, en och annan gång af en för tillfället författad pjäs med anspelningar på tilldragelser inom studentlifvet eller af några skämtsamma verser, illustrerade af tablåer.

Jag vill beskrifva en af dessa tillfällighetspjäser, som gjorde mycken effekt, fast den tillkom utan någon förberedelse.

Akademiens fäder hade genom magistraten utfärdat förbud för de s. k. hundfröjderna.

Under en nationssexa uppstod idéen att framställa detta förbuds utförande. Planen till »Slut på

fröjden» — så döptes pjäsen till — utkastades, de exekverande utsågos och hvar och en fick själf hitta på hvad han skulle säga. Till fröjdpappa utsågs »den sköne», Paul Fredrik Dahlbäck; till fröjdmamma jag och till fröjddiva Anton Nyström samt till kursor Bergholm, verkställaren af magistratens beslut, Ratzki.

Scenen föreställer ett kafé, där studenterna åhörde prestationerna och kurtiserade både «divan« och »fröjdmamman», hvilka föredrogo några sånger. Plötsligen afbrytas de af kursorn, som tar den ene efter den andre och för ut dem. Dessförinnan tillåter han dem dock att sjunga en sång. Divan föredrog då: »hvarför skall man tvinga mig att sjunga». Jag, som fröjdemamman, gjorde lifligt motstånd. Jag hade af Ernst Björck fått följande verser som han strax före pjäsens början på stående fot skrifvit och som jag allt efter som han författade lärde mig utantill:

Mitt hjärta! Jag dränker mig, förrän
Jag upphör att vara »fröjdist»;
Och kör man mig också på dörren
Så kuggad som en privatist,
Jag kommer nog igen med mitt tra-la-la.

Och friare hade jag mången,
En enda jag älskade ock.
Han bjöd mig farväl uti sången
Och glömde sin käresta, dock
Han kommer nog igen med sitt tra-la-la.

Jag därför vill gifva er, vänner,
Ett råd, som ett minne af mig:
Var varm, när som kärleken bränner,
Var kall, när den flyr ifrån dig;
Ty den kommer nog igen med sitt tra-la-la.

Nej nu vill jag skratta och sjunga,
Så länge jag äger en hals,
Då värmes mitt sinne, det unga,
Och sorgen den känns inte alls;
Fast den kommer nog igen med sitt tra-la-la
Tra-la-la-la, ja tra-la-la.
Den kommer nog igen med sitt tra-la-la.

Det som gjorde nationslifvet hos göteborgarne så angenämt var, att kamraterna icke voro splittrade uti kotterier, utan alla kände sig tillhöra en syskonring och höllo samman. De äldre kamraterna vakade med kärleksfull omsorg om de yngre. Då en allmän täflan existerade mellan nationerna att anses såsom den främsta såväl beträffande godt kamratskap, anda och ton, som äfven flit i studierna, besjälades en hvar af en åstundan att i sin mån bidraga till framgång i denna täflan, och man kände sig stolt, då någon landsman aflagt en vacker examen eller intog en framskjuten plats inom studentkåren.

De som mest bidrogo till väckande och stärkande af denna anda och på samma gång till en sund och lifgifvande glädje inom nationen voro Appelberg, Hellstenius, Ernst Daniel Björck, Philip Leman, Pontus Wikner och särskildt i senare afseendet Anders Ullman.

Om denna sistnämnde vill jag nämna några ord. Han var en ovanligt begåfvad yngling. Utaf alla Bellmanssångare, jag hört, har ingen gått upp mot honom, icke ens Sven Scholander. Han hade ett präktigt sångorgan, stor dramatisk framställningsförmåga och en betydande mimisk talang. När han t. ex. härmade Ribbing och höll en filosofisk före-

läsning, låg man dubbel af skratt och Ribbing själf, som vid något tillfälle hört honom, blef däraf så obeskrifligt road, att när han sammanträffade med honom på nationssalarne, släppte han honom icke, förrän han presterat en slik föreläsning.

*

Så snart jag blifvit student, flyttade jag från »Karamaniens och Gedrosiens ödemarker» till »Zion» — så kallades af kamraterna en lägenhet på Kyrkogatan, där flere landsmän, de där studerade theologicam, hade haft sin tillvaro. På nedre botten bodde professor Myrberg och nuvarande biskopen i Strängnäs Uddo Lechard Ullman; en trappa upp uti ena dubletten Ernst Björck och Sven Sjöblom och i andra bredvid Erik von Sydow och jag; uppå vinden voro gafvelrum, hvilka innehades af Pontus Wikner, Urban Hjärne, Carl von Bergen och Anders Herder Block. Det lifligaste umgänget rådde emellan oss som bodde i dubletterna och Ullman och Wikner. Om aftnarna samlades vi hos Björck och Sjöblom, emedan deras dublett var större och där fanns ett pianino. Där sysselsatte vi oss mest med sång. Jag sjöng 1:sta, Ullman 2:dra tenor, Sydow 1:sta och Sjöblom 2:dra bas. Mellan sångerna uppstodo ofta lärorika samtal, och en och annan gång uppläste Björck något nytt poem. Vid 10-tiden skildes vi och en hvar gick till sig; men jag stannade vanligen kvar hos Ernst Björck. Han var en riktig nattuggla, tyckte det var kusligt att alla gingo till hvila, satt därför alltid länge uppe och sysselsatte

sig med ästetiska studier. För mig läste han dessa nätter upp sina poetiska skapelser, och många gånger fördröjde jag mig hos honom så länge, att jag kinesade, då jag icke ville störa min contubernal, Sydow, genom hvars rum jag måste gå för att komma in i mitt. Jag låg då på ett sofflock och hade Ernsts stora skinnpäls på mig, i hvars ärmar jag instuckit fötterna. Tidigt på morgonen väcktes vi af Ernsts broder Ludvig, numera prost i Vinberg, som kom för att tillsammans med brodern läsa latin. Däraf lät jag mig icke störas utan insomnade igen, men vaknade allt emellan vid Ludvigs försök att hålla Ernst vaken, ty det hände nämligen, att om den mening Ludvig skulle öfversätta var något invecklad och svår och kräfde för honom, såsom mindre hemmastadd i ämnet, någon tid att klara, min käre Ernst därunder ånyo inslumrade. Behållningen af dessa morgonstudier var för Ernst väl ej så stor och han, som för öfrigt hade goda kunskaper, gjorde dem väl mest för broderns skull.

Apropos studier, så borde jag väl något tala om mina egna. Detta kan ske mycket lätt. De voro absolut inga. Under de fyra år jag var i Uppsala, däraf två och tre fjärdedels år som student, bevistade jag aldrig någon föreläsning. Hvarje förmiddag läste jag visserligen något skönlitteratur eller mest historia, men ingenting i och för någon examen. Min mesta tid togs oafbrutet i anspråk för bestyren med min ekonomi, nästan hela förmiddagen. Denna omständighet må gälla som ursäkt så godt den kan. När jag emellertid egentligen inhämtade något vetande, så var det efter middagen vid kaffet. Mina kam-

rater, hvilka voro mycket flitiga och skötte sina studier exemplariskt, resonnerade vid dessa tillfällen om de föreläsningar de åhört och diskuterade dem rätt utförligt. Då satt jag alldeles stum och slukade allt hvad de sade och, begåfvad med ett godt minne, tillgodogjorde jag mig det på ett mycket lefvande sätt. Då jag så omsider började tänka på att ta någon examen, var jag så förberedd i allmän bildning, att jag knappast behöfde tre veckors pluggläsning för att absolvera den.

* *

Aldrig glömmer jag det intryck studentsången gjorde på mig första gången jag hörde den.

»Allmänna sången» kom tågande från torget. I spetsen syntes Oscar Arpi. Bakom honom i första ledet gingo Hjalmar Hjorth, Pelle Ödman, Frithiof Rydén. Hvilken klang, hvilket välljud!

Från den stunden väcktes till lif min omutliga känsla för välljud, hvilken allt starkare vuxit och blifvit mig på samma gång den kraftigaste sporren vid mina sångstudier, som ock en osviklig regulator för tonens utbildande och emission.

En sådan stämma som Hjalmar Hjorths uppstår icke ofta, och dess make får man nog i åratal vänta på. Den hade en sällsynt vacker, nobel och stark klang, var icke behäftad med några biljud vare sig från näsan eller halsen, utan var fri, klar och innehållsrik och därigenom mäktig till färgläggning af olika stämningar.

Under hela min sångartid ha Hjorths och Tichatschecks röster stått för mig som förebilder.

Jag blef en flitig deltagare i allmänna sången och försummade aldrig dess öfningar, hvilka vanligen ägde rum hvarje onsdag uti Gustavianum och alltid bevistades af ett talrikt auditorium. Arpi var då i sitt esse och han hade en beundransvärd förmåga att lifva upp sina gossar, hvilka följde hans anvisningar på pricken, fast man af hans hastiga och otydliga uttal ofta ej kunde urskilja annat än »hop», »hop», »hop»; men hans eldande blick talade så mycket tydligare. Begåfvad med en ovanligt stark röst, kunde jag, som man säger, lappa i ordentligt. Vid studentkonserterna litade Arpi på mig, då ett forteställe kom, och då det skulle riktigt klämmas till på skarpen, fick jag alltid en vänlig blick af honom. Ofta före en konsert sade han till mig: »Ulla» — under hela min studenttid alltsedan Luciafesten kallades jag så — »sätter du ordentligt i uti Björneborgarnes marsch, skall du få en biljett.» Jag blef dock aldrig använd i någon solokvartett eller ens i en mindre kör, därtill var min stämma för skarp och svårhandterlig. Inom nationen fick den passera af brist på bättre och vid serenader höll man ibland till godo med mig. Uti Filharmoniska sällskapet eller i O. D. blef jag icke medlem. Jag kom därför under min studenttid icke i någon vidare beröring med Josephson, endast vid uppförandet af Antigone.

Många år hade Josephson önskat att få framföra denna storslagna tragedi med Mendelssohns musik.

Först på våren 1860 hade det lyckats honom finna lämpliga framställare för de mest maktpåliggande rollerna, nämligen fröken von Kræmer, sedermera grefvinna De la Gardie, som Antigone, friherrinnan Stjernstedt som systern, fröken von Bahr som drottningen, studenterna Otto Ljungqvist som konung Kreon, van der Burg som sonen Hæmon, Richard Fröst som Teiresias.

Utaf Mendelssohns musik hade i O. D. förut sjungits Eros-kvartetten och Bachuskörerna.

Efter många ansträngande men trefliga repetitioner hade Josephson ändtligen den glädjen att se sin önskan realiserad och Antigone uppfördes minst 4 gånger å Uppsala teater vid promotionstiden 1860. I de båda körafdelningarna deltogo omkring 30 sångare i hvarje och choragerna voro dåvarande docenten Carl Rupert Nyblom och skoladjunkten Erik Gustaf Schram.

Många lustiga episoder förekommo, då vi skulle maskera oss till thebanare. Med gummi klistrade man hvit ull till skägg och, när det hade stelnat, gjorde man några löjliga grimaser för att frigöra läpparna. Det var nästan omöjligt att hålla sig allvarsam, när man såg på hvarandra, så komiska togo sig några af de thebanske stadsfullmäktige ut i sina mantlar. Emellertid aflöpte allt till belåtenhet och ett ej obetydligt öfverskott uppstod, hvarmed bildades det s. k. Antigone-stipendiet.

Minnet af dessa föreställningar lefde länge och allt som oftast fick man höra å schweizerier och källarelokaler bitar af körer och recitationer ur musiken, såsom t. ex. då hos Löfven uppasserskan kom

inbärande med en beställd sexa: »Hvad ser jag! Ty hur kan det jag förneka, att jungfrun där, Basen ju är! Olyckliga barn! Man beträdt dig med dåliga tilltugg.» — Likaså blef Ljungqvist spefullt tillfrågad, hvad priset var på veden. Man påstod nämligen, att han i sista akten utropat sitt ve! ve! så intensivt klagande, att man kommit in från gatan och frågat »hvad kostar famnen?»

*

Aldrig var sångstrupen så tagen i anspråk som vid promotionstiden.

Så småningom blef jag ansedd värdig att deltaga i serenader, efter att hafva lärt mig, för att tala med Spole, »gravera» min röst eller »tjuta så fint som en turturdufva». Så t. ex. aftonen före promotionsdagen deltog jag i 19 serenader; den sista gick af stapeln kl. 5 på morgonen. I tenorstämman hade jag att börja med hjälp af en promovendus, sedermera professorn i grekiska, Einar Löfstedt. Flere olika kvartetter voro ute den aftonen och det hände ofta att två stodo utanför samma eller bredvid liggande hus. Den finaste serenadkvartetten bestod af Hjalmar Hjorth och Pelle Ödman, 1:sta tenorer, Georg Ullman och Stridbeck, 2:dra tenorer, Carl Ling och Wallin, 1:sta basar och Axel Ling och Lasse Lindelius, 2:dra basar. Allt emellanåt klarade man strupen med punsch, som välvilliga åhörare gingo omkring och bjödo på. Dagen därpå skulle man sjunga i promotionskantaten och på aftonen uppfördes Antigone. Så kom den stora kon-

serten på Carolinasalen med afsjungandet af »Vikingasäten» i trappuppgången. Därefter promotionsbalen, som också skulle illustreras med sång, och sedan på nattkvisten en mängd serenader igen.

Den vanliga afslutningen på serenaderna skedde utanför urmakare Fahlborgs butik. Där uppstämdes på melodin till »Viken tidens flyktiga minnen» »en *tyst* och *ljuflig* sång»: »Länge lefve urmakar Fahlborg! länge lefve urmake- (fortissimo) riet! (pianissimo) Blott för hans klockor är vår sång».

*

År 1862 exercerade jag beväring. Det var en mycket glad tid.

Studentbeväringen var indelad i fyra kompanier, hvilka inom sig valde 2:ne korporaler och tillsammans en pastor, en vice pastor, en klockare, en vice klockare och en spögubbe. Dessa utvalde fingo bära med hvita fransar försedda epåletter. Under exercisen begagnade man sina vanliga hvardagskläder jämte ett bandolär; om söndagarna och vid parad var klädseln hvita byxor och frack, hvilket tog sig ganska bra ut.

Hvarje morgon kl. 7 var uppställning i Odinslund. Efter förrättad morgonbön aftågade styrkan till Botaniska trädgården eller, under senare delen af exercisen, till Polacksbacken, där den upplöstes i mindre afdelningar och öfvades i fristående gymnastik, marscher, uppslutningar och handgevärsexercis. Kl. 9 marscherade kompanierna till sina i Carolina-

parken uppdukade frukostbord, hvarvid befälet i tur och ordning var gäst hos de skilda kompanierna.

Under denna frukostrast klingade den ena sången efter den andra, och då ålåg det spögubben att föredraga något skämtsamt opus, där litet hvar, men framför alla vice pastorn, fick sitta emellan för hans kvicka och löjliga anspelningar om hvad som under öfningarna förekommit. Emellertid hände det ej sällan, att andra, som inspirerats till versfabricering, gjorde spögubben själf till föremål för driften; och då bland dessa det var vice pastorn, som betalade spögubben med svar på tal, väckte det stormande jubel.

Vår spögubbe var sedermera utgifvaren af Söndags-Nisse, författaren till »Konstapel Battongs sägner», Johan Gustaf Schultz, en kvick, begåfvad och kunskapsrik man. Vår vice pastor, det vanliga offret för kvickheterna, var den sedermera framstående folkhögskoleföreståndaren, en tid Aftonbladsredaktören, P. A. Gödecke, som hade flitigt och med framgång *studerat »Allehanda»*. Den ene hade ej väl slutat sin nidvisa, förrän den andre var färdig med sitt gnistrande svar och det blef en bardalek emellan dem, som fröjdade oss alla.

Kl. 10 började excercisen igen och fortgick till kl. 12, då middagsrasten till kl. 4 ägde rum. Då samlades vi åter i Odinslund och aftågade vanligen till Polacksbacken, hvarest öfningar i uppslutningar och större formationer företogos.

En öfning, som jag särskildt minnes, var utryckning på kedja. Vår löjtnant Baudou hade föresatt sig att göra mig mager. För det ändamålet kom-

menderade han oafbrutet ut- och inryckning i språngmarsch, så att jag, som var flygelman vid min pluton, ideligen måste springa fram och tillbaka öfver Polacksbacken; men det hade ingen annan verkan, än att jag svettades kolossalt och, mycket törstig, drack så mycket mera läskedrycker. Mina kamrater hade roligt åt min snabblöpning, och jag blef verkligen så tränad, att jag med framgång kunnat deltaga i en Marathon-löpning. Ännu löjligare var det, då jag på kommando att söka betäckning aldrig kunde finna någon, under det att min underrotmästare i mig fann en ypperlig sådan. I tvänne veckor räckte dessa glada dagar. Mycket festande var det förstås, men man fick ju äfven en grundlig motion. Ej heller fördystrades tillvaron af några bekymmer i pänningväg; såsom klockare hade jag inga utgifter för festerna, och dagtraktamentet, som kronan bestod, betäckte min andel i de gemensamma utgifterna inom kompaniet. Värst var det, då man gjorde sig skyldig till någon försummelse för sen ankomst eller oriktig vändning, höger i stället för vänster om etc.; då måste plikt betalas efter en antagen taxa, som fördubblades för de epåletterade. Vice korporalen, som med Argusögon vakade häröfver, var mån att af ringaste anledning få in så mycket plikter som möjligt, då han därmed bestred utgifterna för frukostarna. Till och med den, som under hela tiden icke gjort sig skyldig till någon förseelse, måste betala en honnörsplikt af 3 kronor. Detta inträffade dock sällan, ty en sådan ordningsmänniska passade vanligen på att i sista stund göra en oriktig vändning, som blott var belagd med 25 öres plikt.

I sammanhang med denna kortfattade skildring af exercistiden vill jag omnämna, att jag strax dessförinnan ingått i den skarpskytteförening, som bildats i Uppsala på initiativ af den varmhjärtade fosterlandsvännen, professor Frithiof Holmgren. På samma gång som jag var en ifrig deltagare i dess öfningar, tillhörde jag en fäktklubb inom nationen, som leddes af fäktmästaren von Heidenstam. Jag försökte nämligen på allt möjligt sätt genom kroppsöfningar och lämplig diet motarbeta de anlag för korpulens, som redan då visade sig. Förgäfves, då liksom sedermera, alla försök härutinnan jag gjort. Ingenting har hjälpt, men jag har fått krafter att bära upp min 173 kilo tunga stofthydda.

*

Norrmannen, docenten Lorentz Segelke Dietrichson, som sades blifvit förbigången i Kristiania af docenten Bang, slog sig ner i Uppsala och samlade snart omkring sig de unga, begåfvade skaldeämnen, som funnos där och bildade det s. k. Namnlösa sällskapet. Ernst Daniel Björck blef sällskapets ständige sekreterare. De första ledamöterna voro Per Fredrik Widmark (signaturen Staffan), Axel Gabriel Engberg, Carl Snoilsky, Carl Soldan Ridderstad, Pelle Ödman, Carl David af Wirsén, Östergren (signaturen Fjalar), Daniel Klockhoff. Den enande kraften efter Dietrichson var nog Ernst Björck. Han hade ock därför de lämpligaste egenskaperna. Om han, denne den älskligaste, mest renhjärtade, fördomsfriaste och gladaste kamrat, fått lefva, hade han säkerligen kom-

mit att utöfva ett välsignelsebringande inflytande på de unga skriftställare, som sedan uppstått. Ernst Björck skulle sannolikt blifvit en förmedlande länk mellan de gamla och unga och genom sin rika fantasi och sin obeskrifligt fina känslighet för formen riktat vår litteratur med ovanskliga skatter.

STUDENTMÖTET I KÖPENHAMN.

Resan. — Festrepresentationen å »Det Kongelige Teater». — I Roeskilde domkyrka. — Offentliga möten. — Umgängeslif. — Festerna i Tivoli och Rosenborgs Have. — Hemresan. — Åter i Uppsala.

Studentmötet i Uppsala 1856 hade lämnat så angenäma minnen, att det var med jublande glädje inbjudningen till Studentmötet i Köpenhamn 1862 emottogs. Jag tror till och med att icke alla, som anmälde sig, kunde få deltaga däri. För sångare mötte naturligvis intet hinder, och vissa lättnader i utgifterna beviljades dem, som ansågos behöfva detta, på grund hvaraf jag kom att få deltaga uti denna oförgätliga färd.

Vi foro med ångbåt till Stockholm, där vi på middagen hade konsert i Östermalms kyrka. Vi voro placerade på södra läktaren. Kyrkan var öfverfull och publiken förtjust. Sången klingade härligt. Alla de bästa sångarkrafterna voro med. Man visste ju att vår sång skulle komma att jämföras med prestationerna utaf Kristianias, Lunds och Köpenhamns studentkörer, hvilket Arpi ock hade tagit i betraktande vid körens sammansättning.

På aftonen embarkerade vi å ångaren »Chapman», hvilken vi förhyrt för såväl dit- som hemresan. Bestyrelsen bestod af studentkårens dåvarande

ordförande docenten C. Th. Odhner, sedermera riksarkivarie, docenten G. F. Gilljam, sedermera universitetskanslär, Bengt Liljeblad, död som prost i Norrköping, Sven Adolf Hedin, då fil. kandidat, jämte några andra, hvars namn fallit ur mitt minne.

Deltagarnas antal var så stort, att utrymmet å ångbåten blef mycket trångt och vi måste indelas uti särskilda lag: mat-, säng- och toalett-lag, och allt skulle gå i tur och ordning; att offra åt Neptunus fick dock en hvar göra efter eget godtfinnande. Sängplats inrättades äfven i lastrummen och å salongsgolfven. Som sångare åtnjöt man förmånen af hyttplats.

Det blåste ganska stark bris, men under den långa färden inom skärgården kändes ingenting däraf och glädjen och skämtet florerade hejdlöst; vi hade emellertid inte väl kommit ut från Landsort, förrän en svår sjögång började; skämtet afstannade och man började känna sig konstig i kroppen.

Jag var den förste, som måste afleverera min tribut åt sjöguden, och kamraterna voro nog hjärtlösa att jublande hurra därvid. Det dröjde icke länge innan de värsta hurrabasarne följde mitt exempel. Egendomligt nog var jag sedan under hela resan kry och glad och behöfde icke mera offra åt Neptunus, under det många af kamraterna allt emellanåt måste däran. Det var inte utan skadeglädje jag då skämtade öfver deras förmenta sjöstyrka och manhaftighet, hvaraf de skrutit vid mina libationer.

På morgonen anlände vi till den minnesrika staden Visby och väl på landbacken, var humöret

uppe igen. Fördelade uti smärre grupper, beságo vi de underbara ruinerna och här och där klingade härliga kvartetter, hvilka de stämningsfulla platserna lockade oss att uppstämma.

Uti S:t Karins ruin var på eftermiddagen en folkfäst anordnad, därvid lektor Bergman, som varit en outtröttlig ciceron, hälsade oss uti ett glänsande tal. Å våra vägnar talade Ernst Björck, som då visst hade sitt s. k. jungfrutal. Ingen lärer glömma detta ögonblick. Där stod han, med sitt barnafromma ansikte omkransad af det ljusa håret och belyst af aftonsolens glöd och med sina klara blåa ögon blickande ut öfver ungdomsskaran i denna åldriga tempelruin — där stod han och uttalade i färgrika bilder, med klar stämma högstämda fosterländska tankar. Oändligt jubel!

När jag nu efter så många år tänker på denna studentfärd och alla de stämningar den erbjöd, vet jag ej, om jag ej måste sätta detta ögonblick som det högsta och mest gripande, näst det af djupt allvar präglade vid Margaretas sarkofag uti Roeskildes domkyrka.

Från Visby styrdes kursen till Karlskrona, som vi blifvit anmodade att, liksom vid studentmötet 1845, anlöpa. Vi anlände just vid middagstiden, så vi ansågo oss ej genast böra ånga in i hamnen utan lågo kvar på redden. Man hade emellertid väntat oss vid den tiden och ett stort kalas var anordnadt i Hoglands park. En båt sändes ut att underrätta oss därom. Sedan vi så ändtligen kommit i land, fördes vi först omkring å varfvet och beságo fartygen och annat sevärdt som fanns där. Den kommendör-

kapten, som var ciceron åt oss uttalade, efter att ha fört oss omkring öfverallt, förklarat och framhållit flottans dåvarande tillstånd, till slut den förhoppning, att vi, som i en snar framtid skulle få oss pålagdt att öfverlägga och besluta rörande flottans kraf, måtte behjärta dessa och i vår mån tillgodose dem. Därpå begåfvo vi oss till fästen i Hoglands park. Tal och sång omväxlade. Äfven här var Ernst Björck framme och höll ett tal — denna gång för kvinnan. Han började i humoristisk anda, gick så småningom öfver i svärmisk, och, inflickande »Kristallen den fina», improviserade till slut de härligaste verser till kvinnans, särskildt Blekingekvinnans, lof. När han gick ner från talarestolen togo några sjöofficerare honom på sina axlar och buro honom omkring under allmänhetens bifallsrop, och som vi just då skulle bryta upp, fortforo de att i spetsen för processionen af alla de fästande bära honom ända ner till båten.

Väl ombord, kojade vi oss genast; men det blef icke mycket bevändt med sömn eller hvila; sjön var högst orolig och måendet för de flesta si och så. Den inmundigade punschen gjorde nog också sitt till, och snart hördes ropet på »Ulrik» från alla håll.

Följande morgon kommo vi till Malmö och sammanträffade där med de norska studenterna. Vi afreste genast till Lund, där jag och en norsk student voro inkvarterade hos en juris studiosus, Nilsson. Denne var en lifvad yngling och tenorsångare liksom jag. Norrmannen Christensen var mycket tystlåten och skulle efter Uppsalabegrepp ansetts som

tungus. Vår värd ställde sin dubblett till vårt förfogande, själf kinesade han hos någon kamrat. Vi blefvo båda två, norrmannen kanske mest, öfverraskade, då vi kommo in i bostaden och fingo se på ett bord uppradade punsch, cognac och champagne, tre flaskor af hvar sort, hvilka — jag skyndar att tillägga det — stodo orörda kvar, när vi dagen därpå lämnade Lund.

Åtskilliga familjer hade erbjudit sig i sina hem motta de studenter med deras gäster, som saknade bekantskap med familjer. Vår värd hade begagnat sig däraf och hos biskop Thomander anhållit få införa sina. Därigenom kom jag att göra bekantskap med denne märklige man. Han hade varit domprost i Göteborg och det föll sig därför lätt att få beröringspunkter för samtal. Flera framstående män voro äfven inbjudna och aftonen blef för mig rik på intressanta minnen. Ett af dessa var det stora tal som biskopen, denne Sveriges erkändt störste vältalare, vid supén höll, däri han bland annat, såsom ärkebiskop Absalons efterträdare, lyste band — föreningsband — öfver de tre skandinaviska länderna. Talet var fullt af kvicka och genialiska poänger.

Vid festen på Lundagård dagen därpå hade jag den efterlängtade glädjen att göra Otto Lindblads bekantskap. Jag förde således med mig från Lund tvänne dyrbara minnen: aftonen hos Thomander och den broderliga bekantskapen med kompositören till så många oförgätliga kvartetter.

Ännu ett uppehåll några timmar gjorde vi i Malmö, där stadens invånare inbjödo oss på en lysande lunch. Borgmästare Malmberg höll hälsnings-

talet; sång och tal omväxlade och de få timmarna förrunno i glädje och gamman.

Mot aftonen gingo vi ombord på vår »Chapman» och anlände efter ett par timmar till »Kongens by», där vi landstego vid Kvæsthusbron. Under resan öfver sundet utdelades våra inkvarteringssedlar. Jag och en Uppsalakamrat, juris studiosus Sjöbohm, numera ordförande i Borgholms municipalsamhälle, voro inkvarterade hos Emil Bjerring, jurist och reservofficer. Såsom sådan deltog han i kriget 1864, därunder han förvärfvade sig Dannebrogen och ägnade sig sedan åt journalistiken såsom redaktionssekreterare och ansedd spiritus rector i »Nationaltidende»; är nu död.

Sedan allt bestyr med resgodset var ordnadt, satte sig studenterna, danskar, svenskar och norrmän blandade om hvarandra i marsch och tågade öfver Kongens Nytorv och Östergade fram till universitetet, där vi officiellt hälsades välkomna. Därefter togo värdarna sina gäster om hand och förde dem till sina bostäder. Emil Bjerring ledsagade oss till sitt hem, Elmebo, vid Bülows Veij, och presenterade oss där för sin familj.

Det står ej i min förmåga att berätta alla de härliga upplefvelser detta studentmöte erbjöd; jag vill blott i korta drag söka skildra några.

*

Festrepresentationen å »Det Kongelige Teater».

Programmet upptog:

1. Prolog af Paludan-Müller.
2. »Jeppe på Bjerget» af Holberg.
3. »La ventana», pas de deux, dansad af systrarna Price.
4. »Nei» af Heiberg.

Prologen framsades af gamle »*Wiehe*» med en kraftfull diktion, så att jag måste medge att »det danske Sprog», så uttaladt, fick en heroisk klang. Innehållet af densamma rörde sig om ungdomen sedd ur olika synpunkter, ungdomen och fosterlandskärleken, ungdomen och konstintresset, ungdomen och arbetsamheten och till slut »ungdom och galenskab», då ett oerhördt jubel utbröt. Icke mindre var det bifall som skallade *fru Heiberg* och *Phister* till mötes, äfvensom *systrarna Price* efter deras graciösa och behagfulla dans.

Utflykten till Norra Själland.

Med ångbåt foro vi till Rungsted, gingo upp till den höjd där ett minnesmärke öfver *Ewald* är rest, vandrade sedan fram till *Hirsholm*, där frukost, bestående af smörgåsar, mjölk och öl intogs; efter några sånger och tal satte vi oss upp i stora med flere säten försedda vagnar, hvardera förspända med två stora starka hästar, och åkte fram till Hilleröd, där vi voro inkvarterade öfver natten. Arrangemangerna härför hade varit besvärliga nog, ty vi voro närmare 2,000 studenter och invånarnes antal i staden var just icke mycket större. Hvarje familj måste därför mottaga flere gäster. Hos rektorn i latinskolan

t. ex. voro vi tio personer inlogerade, däribland professorerna *Velhaven* och *Friis* från Kristiania samt docenten *Gilljam* från Uppsala.

Professor Velhaven var en ytterst fin och behaglig person, som från första stund jag såg honom framkallade för min tanke bilden af Ernst Björck. Han var mycket meddelsam och inlät sig i ett hjärtligt samtal med mig, hvilket samtal han började med att fråga: »huru gammal är du, min unge svenske broder?» Vid supén uppstod en liflig konversation, hvarifrån jag minnes prof. Friis' intressanta berättelser om »fanterna». En liten komisk episod om min kamrat Gilljam: man serverade »räkor» och som han knappast förr sett ett sådant djur, visste han absolut inte huru han skulle manipulera detsamma och började antasta det välsmakande lilla djuret med knif och gaffel. Slutligen måste värdinnan lära honom att »pille rejer».

Fredriksbergs slott, som ligger strax bredvid staden, besöktes och uti dess omgifning var på aftonen fäst anordnad, hvarvid uppsaliensarnes sång, enligt utsago af kamraterna från de andra universiteten, särskildt väckte åhörarnes hänförelse.

Följande morgon begåfvo vi oss promenerande till Fredensborg, dit konungen, den folkkäre Fredrik den syvende, inbjudit oss. Det hade regnat under natten, så att vägen var uppblött, hvadan denna promenad, i synnerhet som det fortfarande småduggade, var ganska besvärlig, och jag afundades dem, som blifvit bjudna på åkning. Jag och en kamrat Montgomery traskade emellertid rätt surmulna framåt på den leriga vägen. Så mötte vi lyckligtvis en

gruskärra. Tvärt togo vi den, förmådde körsvennen mot en ringa penning att vända om, klefvo upp i det enkla ekipaget och kilade förbi våra pustande kamrater. På lämpligt afstånd från slottet stannade vi och inväntade dem, slöt oss till tåget och marscherade in i slottets stora sal. På läktaren framför ingången stod konungen, omgifven af sitt hof. Det väckte en obehaglig misstämning hos de danska studenterna att å en sidoläktare se grefvinnan Danner närvarande.

Konungen hälsade oss med några hjärtliga ord välkomna och sade: »Vil De saa gaa ned i Haven, så faaer De at se, hvorledes den danske Konge byder sine Gjæster velkommen». Så begåfvo vi oss ner i »Nordmannadalen», där uti de högre belägna sidoalléerna långa bord voro uppdukade. Vid hvarje kuvert låg ett litet näpet cigarrfodral af papp med vy af slottet och däri tre utmärkt fina cigarrer. Vi skulle just gripa oss an med den läckra anrättningen, då i ett nu ett kolossalt ösregn utbröt. Alla kröpo under borden och en hvar tog med sig hvad som närmast låg till hands: en rödvinsflaskan, en champagne dito, en brännvinet, en ett fat med kalkon, en brödkorgen, en kalfsteken o. s. v. Så lågo vi där allesammans »under bordet» redan i början af kalaset och langade mellan oss de medtagna varorna och hade en fästmåltid icke blott originell, utan i allra högsta grad skämtsam och lifvad. Ungefär tre kvarts timme höll regnet i och då något i förplägningen fattades, var det alltid någon som var beredd att ofvanifrån hämta ned det. Ändtligen upphörde regnet och solen sken fram, hälsad från alla

håll af jublande sång och utrop. Då anlände konungen åtföljd af vårt sändebud, grefve Henning Hamilton och sin uppvaktning. Nere i dalen, midt emellan de båda långa bordsraderna, var hans bord ordnadt, vid hvilket han, oaktadt allt regnet strömmat dit ned, placerade sig. Efter en stund beordrades vi uppsaliensiska sångarne dit och talens mångfald började med konungens uttalande: »nu telegraferar jag till min käre vän, kung Carl, att jag och mina kära gäster dricka hans skål»; därpå afsjöngo vi kungssångerna och flera andra under stort bifall.

Sedan festen under glädje och allmän förbrödring ett par timmars tid fortgått, bröto vi upp. Samma bönder, som kört oss till Hilleröd, hade infunnit sig här för att skjutsa oss till Helsingör och Marienlyst, där fest och bal var anordnad. Vid midnattstid gingo vi därpå ombord på ångbåtar, som förde oss till Köpenhamn, dit vi kommo klockan 3 på natten och så var denna oförgätliga utflykt till norra Själland inskrifven i minnenas bok.

I Roeskilde domkyrka. Vid intåget i det stora templet mötte våra öron ett brusande orgelspel, exekveradt af domkyrkans organist, Mathiesen-Hansen.

Vi styrde kosan direkt till Margarethas sarkofag, omkring hvilken alla sångare ställde sig och uppstämde »Fra Isefjorden det bruser».

När ungdomen så stod vid sarkofagen, där stoftet af denna storsinnade kvinna hvilade, var det en gripande andaktsfull stämning som genomströmmade oss, och drottningens stora tanke: de tre nordiska ländernas sammanslutning framträdde så klar,

att icke fanns där någon af denna ynglingaskara, som ej var öfvertygad och därpå ville lefva och dö, att den skandinaviska stammen, och hvarje särskild del af den, hade sin lycka och framtid uti en innerlig och stark sammanhållning. Ej skulle någon då vågat framkomma med, ens en antydan om, hvad samma ynglingar, nu som äldre män, haft bitterheten upplefva.

*

Ett möte å Börsen var föranstaltadt, för att dryfta frågan om sättet för den skandinaviska idéens realiserande i praktiken. Detta möte var fåtaligt besökt; af de yttranden som därunder fälldes, fäste sig särskildt i mitt minne det som min gamle rektor Blomstrand i Göteborg hade, nämligen att för att vara en äkta skandinav fordrades först att vara en sann svensk, dansk eller norrman.

Ett utsatt repetitionsmöte för samtliga sångarne från alla universiteten måste inhiberas, då endast ett fåtal af dem infunnit sig. Meningen därmed hade varit att öfva de sånger, som blifvit föreslagna att gemensamt sjungas. Man blef dock i tillfälle att stifta personlig bekantskap med några af de mera framstående sångarne inom de olika körerna. Egendomligt nog hette de förnämsta tenorerna i Norska, Lunds- och Uppsalakörerna Hjorth och voro medicine studerande alla tre.

Ett ganska högtidligt ögonblick var det, då de, af de danska kvinnorna broderade, standaren öfverlämnades. Vårt — på hvilket Odin var framställd —

emottogs af Bengt Liljeblad, som i ett glänsande tal framförde vårt tack.

De påtänkta festligheterna därvid måste inskränkas, emedan det började småregna, men Liljeblad lät sig däraf icke bekomma, utan erinrade, att jorden behöfde regn likaväl som solsken och att likasom regn i brudens krona af folktron anses förebåda lycka, så ville han betrakta detta himmelens dop af kärleksgåfvan från de danska kvinnorna som inseglet på nordmannastammens pånyttfödelse, lycka och framgång.

*

Den familj hos hvilken jag var inkvarterad hade en angenäm umgängeskrets. Vid de få enskilda samkväm, till hvilka den med allmänna festligheter så upptagna tiden lämnade tillfälle, gjorde jag många angenäma bekantskaper. Bland andra erinrade jag mig en, med hvilken jag knöt ett intimt vänskapsband. Han var en stor egendomsägare — så presenterades han för mig — och i svensk litteratur ganska hemmastadd, speciellt Bellman kände han väl till. Han beklagade sig öfver sina bägge Uppsalagäster, att de voro så återhållsamma och blyga, riktiga tunguser. Därför fattade han stort tycke för mig, då jag vid vårt första sammanträffande och efter att ha kommit underfund med hans glada temperament, helt plötsligt drack med honom och stämde upp: »Kors, utan glas du ser ut, din kanalje». Från den stunden blefvo vi oskiljaktiga och hade många lustiga små äfventyr tillsammans ute i staden.

Ehuru jag ofta varit i Köpenhamn på kortare och längre besök och då alltid varit tillsammans med min värd, Emil Bjerring, har jag likväl aldrig därunder träffat denne ofvannämnde vän.

*

Festerna i Tivoli och Rosenborgs Have. Festen i Tivoli var besökt af en stor skara människor, så att det var nästan omöjligt att obehindradt röra sig inom det stora området. I konsertsalen voro alla platserna reserverade för gästerna och gamle Lumby anförde med lif och lust och hälsades med lifliga appläder af ungdomsskaran.

Vid afskedsfesten i Rosenborgs Have var stämningen hög. Skilsmässan stod ju för dörren och det var lätt förklarligt, att de tillgifvenhetsband, som knutits i detta festrus och som varat under hela studentmötet, framkallade känslostämningar och kräfde tankeutbyten, som i någon undanskymd vrå ostördt kunde få äga rum och förljufva afskedets bitterhet; i Rosenborgs Have var det god tillgång till sådana platser.

Slutligen randades den dag då studentmötet skulle afslutas. Detta skedde vid universitetet.

Efter många tal och mycken sång tågade vi klockan omkring 12 till hamnen för att gå ombord å »Chapman». Jublet på gatorna och från husen vi passerade var oändligt, blomsterkastning och näsduksviftning från alla håll. Flere gånger måste tåget stanna och väg rödjas för dess framåtskridande. Man kan lätt göra sig en föreställning härom, om man betänker att det tog en 4 à 5 timmar för att tillryggalägga vägen ner till hamnen.

*

Jag och några landsmän skulle fara öfver Göteborg tillbaka och vi togo afsked af kamraterna och återvände in i staden, där vi i sällskap med våra värdar fortfarande voro föremål för en hjärtlig vänlighet.

På aftonen gingo vi ombord å en af Hallandsbåtarne och följande morgon inlupo vi i Halmstads hamn.

Det var 4 år sedan jag sist varit i fädernebygden och alla mina barndomsminnen döko upp. Jag dröjde ej många timmar i Halmstad, ty jag längtade att träffa min moder, som fortfarande bodde kvar uti min födelseby Veinge. Min barndomsvän Svante Holmdahl mötte mig med åkdon och vi anträdde strax färden hem.

Många förändringar hade under dessa fyra år där timat. Far hade dött för två år sedan och mor var flyttad från skolhuset och bodde tillsammans med Svantes mor, som ock blifvit änka. Bägge gummorna voro mycket goda vänner och de gladdes att ha sina båda söner hemma. Det var tyvärr blott åtta dagar jag fick vara hos min kära, kära mor.

Därpå begaf jag mig till Göteborg och stannade äfven där ett par dagar, sammanträffade med några af mina förra skolkamrater, hvilka nu arbetade en hvar på sitt håll.

Sedan for jag med järnväg till Töreboda och därifrån med ångbåt till Stockholm, hvarest jag i tvänne månader vistades hos min syster, som nu var gift, och begaf mig i slutet af augusti till Uppsala, där jag genast på skarpen började bereda mig till examen.

*

Det ämne jag först tog i tu med var finansrätten. Jag skaffade mig Bergfalks kollegium och 1855 års författningar. Efter en veckas strängt arbete anmälde jag mig tillsammans med Runo Holmblad och Thure Lidman till tentamen för dåvarande adjunkten, sedermera professorn i Lund, grefve Hamilton, hvilken efter ett ganska grundligt förhör förklarade sig nöjd med våra kunskaper.

Sedan började jag med Boströms grundlinjer och civiljusticen, och efter knappt en vecka tenterade jag och ett par andra kamrater för adjunkten Afzelius, som höll oss i tvänne timmars förhör, hvilket var rätt obehagligt, icke så mycket för de filosofiska spörsmål som förekommo — härvid förde examinatorn själf helst ordet — som därför att vi voro placerade midt emot solen i en soffa med guttaperkaöfverdrag, hvilket, uppvärmdt, generade oss betydligt.

Nu återstod egentligen endast grundlagarne, men åt dem ägnade jag ett omsorgsfullt studium, ty jag visste att jag icke stod väl anskrifven hos tentatorn af följande anledning:

Under höstterminen hade ett Carlssonskt stipendium för hallänningar blifvit ledigt. Detta hade nationens betygskommitté föreslagit mig till, hvilket misstycktes af tvänne medsökande, min contubernal Erik von Sydow och prostens son i Veinge, Anders Culin, af hvilka den förre skrifvit för hofrättsexamen och den senare för graden. Nu var Sydow besläktad med professor Rydin och till honom gingo de och beklagade sig öfver deras tillbakasättande för mig, som de utmålade som en lättjefull yngling. Rydin hade, efter hvad Sydow omtalade, lofvat att

då han själf, på grund af sin släktskap, var förhindrad att i konsistorium vid stipendiets tillsättande yttra sig, han skulle vidtala professor Walmstedt att göra det i hans ställe. Mycket riktigt. Denne professor hade skarpt opponerat sig mot stipendiets inspektor, professor, sedermera statsrådet, Carlssons på nationens betygskommitté grundade förslag att utse mig till stipendiat. Detta hade dock icke någon verkan. Jag fick stipendiet och mina båda antagonisters beteende, som blifvit bekant för nationskamraterna, väckte stor ovilja och bitterhet emot dem.

Det var helt naturligt att jag var ängslig för min tentamen i grundlagarne, då jag, som sagdt, visste att professor Rydin ej var mig vidare bevågen, och denna min ängslan förökades redan ifrån första ögonblicket af denna pröfvostund.

Jag och mina tvänne kamrater hade icke hunnit intaga de oss anvisade sittplatserna förr än professorn genast vände sig till mig med en förfrågan, om jag tagit kollegium för docenten Runbom. På mitt nekande svar utlät han sig barskt och kategoriskt: »Ja, då går det naturligtvis inte; jag har visserligen tenterat personer, som icke tagit kollegium för Runbom, men det har varit karlar med hufvud». Därpå bad han oss sitta ner, och tentamen började. Sittande midt framför oss sparkade han tentanden på knäet och framställde så frågorna. Han vände sig först till mig med frågor, som icke rörde grundlagarne utan historiken, och då jag var okunnig däri och icke kunde besvara dem, fann jag mig föranlåten att säga att jag troligen fått oriktig uppgift om professorns fordringar, hvarpå han ingenting

svarade och gaf mig sedermera ej vidare frågor, så det stod tämligen klart för mig att denna min tentamen skulle misslyckas.

Jag fick sitta där och åhöra den ena lätta frågan efter den andra, som gafs åt mina kamrater att besvara och tentators välvilliga försök att därvid hjälpa dem. Såsom t. ex. denna: »Om herrn möter konungen på gatan och han säger till herrn: »Nu är du mitt statsråd. Är herrn det då?» »Nej», svarade tentanden. »Hvarför det?» »Jo, ett statsråd skall vara en allmänt aktad och ansedd man.» »Ja, men är herrn inte det då?» »Jo, men ett statsråd skall tillhöra den rena lutherska läran.» »Nåja, gör herrn inte det då?» Jo visst — ja, jag är väl då statsråd.» »Nej, det är herrn visst icke. Därtill skall herrn utnämnas i statsrådet.»

Sedan tentamen i den stilen pågått en stund, framställde professorn slutligen en fråga till mina båda kamrater, som ingendera kunde besvara. Denna fråga rörde sig kring förhållandet mellan Sverge och Norge.

Carl Henrik Ankarsvärd hade hos ridderskapet och adeln väckt motion om revision af unionsfördraget med Norge.

Med anledning af denna norska fråga, som redan då upphetsat sinnena, hade professorerna Rydin och Malmström gemensamt utgifvit en broschyr. Min rumskamrat Sydow hade fått densamma och jag hade därigenom blifvit i tillfälle att läsa den. Jag var alltså fullständigt på det klara med professor Rydins åsikt härutinnan.

Då han nu vände sig till mina kamrater med

spörsmålet i denna fråga och dessa tego och icke kunde svara något alls, utlät han sig ungefär sålunda: »Det är ju klart, att när ni komma ut på landet som länsmän, böra ni gå i spetsen för allmänna opinionen och då är det af stor betydelse, att ni i en så viktig fråga som denna har en väl grundad åsikt». Därpå sparkade han, troligen af misstag, med foten på mitt knä och då var det jag som passade på och gjorde fullständigt reda för denna fråga, allt i öfverensstämmelse med de i broschyren framställda åsikterna.

Detta hade till resultat, att professorn förklarade sig icke vilja hindra vår examen, fast vi voro »bra dåliga».

Några dagar därefter var jag uppe i examen och den 16 september 1862 lämnade jag Uppsala och for till Stockholm.

PÅ TJÄNSTEMANNABANAN I STOCKHOLM.

E. o. kammarskrifvare i kammarkollegium. — Tjänstgöring i expeditions- och konstitutionsutskotten. — Öfverläggningar. — Franska handelstraktaten. — Den sista ståndsriksdagen. — Carl Ivarson. — Knappt om inkomsterna.

Min syster Anna Sofie hade på hösten 1861 gift sig med handlanden Nils Petter Clementson i Stockholm och hos dem hade jag kostnadsfritt min tillvaro ända till 1865. Därigenom behöfde jag icke söka anställning å landsstaten, utan kunde försöka komma fram på tjänstemannabanan vid de förvaltande verken i Stockholm.

Det var vanligt att man först sökte blifva antagen till e. o. kammarskrifvare i kammarkollegium. För det ändamålet måste man inför kollegiet in pleno undergå ett förhör och skrifva en uppsats om något »kameralt ämne», som förelades. Att döma efter huru detta förhör anställdes, måtte detsamma anses som en pro forma sak.

Vi voro sex personer som samtidigt fördes inför kollegiet. Presidenten och kammarråden tronade gravitetiskt i sina fåtöljer. Ett utaf dessa, Ferlin, var examinator. Han vände sig först till Thure Lidman, den främste af examinanderna, och frågade honom om han var son till kammarrådets

gamle vän, domprosten Lidman i Linköping, hvarpå han fick ett jakande svar, hvarmed kammarrådet tycktes vara synnerligen belåten. Så vände han sig till en annan och frågade genom hvilken handling man får reda på en jords natur, hvarpå denne svarade: först genom orternas undervisning. Med detta svar syntes han mindre belåten, vände sig förgäfves till den ene efter den andre och kunde slutligen, det goda »Rådet», icke underlåta att utbrista: »ha' herrarne aldrig hört talas om en jordebok». Jo, det hade vi visst, men ingen kom att tänka på, att den kunde kallas en »handling». Därmed var examen slut och vi fingo afträda. Om en liten stund inkallades vi åter och presidenten tillkännagaf, att kollegiet funnit förhöret tillfredsställande och antagit oss till e. o. kammarskrifvare med skyldighet att i kollegiet flitigt uppvakta och inom en viss tid förete tjänstgöringsbetyg från landsstaten.

Det var endast uti kammarkollegium det gick så högtidligt till, i de andra verken inlämnade man blott en ansökan, åtföljd af afskrift af sitt examensbetyg och så blef man antagen. Jag tjänstgjorde i generalpoststyrelsens kammarkontor och i förvaltningen af sjöärendena. Åt det sisnämnda verket ägnade jag min mesta tid, emedan jag där genast blef den äldste extraordinarien och därför trodde mig snart komma att befordras till ordinarie. Där hade emellertid nyligen fullständigt avancemang ägt rum, så att alla ordinarie tjänstemännen voro unga och arbetsdugliga, hvadan utsikten till snabb befordran omintetgjordes. Jag stannade likväl kvar, emedan det var så angenämt kamratskap därinom och jag

hoppades få komma med på en längre sjöexpedition som proviantförvaltare. I sju års tid »uppvaktade» jag flitigt och först 1869 lämnade jag detta verk och min ämbetsmannabana definitivt. För mitt trogna och trägna arbete uppbar jag aldrig mera än de s. k. ljuspenningarne, 15 kr. till jul och 25 kr. till midsommar, samt aflöningen för ett och annat förordnande under sommarmånaderna.

Blott man då och då visade sig i ett verk och förrättade litet renskrifning, var man säker få åtnjuta dessa s. k. ljuspenningar och därför var det vanligt att inskrifva sig i så många ämbetsverk som möjligt. En af mina bekanta, f. d. rådmannen i Arboga, Elfstedt, hade begagnat sig häraf till sådan grad att han fick binamnet »Talgoxen». Under detta namn var han känd af höga och låga. Man berättade att Karl den femtonde, då han efter sin tronbestigning en gång besökte Arboga och bland den uppvaktande magistraten fick syn på honom, skulle ha utropat: »hvad f—n nu; jag tror att talgoxen blifvit domherre».

*

När jag lämnade Uppsala, hade jag naturligtvis åtskilliga skulder, som förorsakade mig stora bekymmer. Alla dem till kamraterna hade jag kunnat klarera därigenom att jag, nyss blifven myndig, fått ett lån i riksbanken mot borgen af två studenter, lika unga som jag.

För att undgå bysättningshäkte sökte jag bli anställd som kanslist vid riksdagen, emedan alla som

där tjänstgjorde åtnjöto samma skydd som riksdagsmännen, att nämligen icke kunna under riksdagens lopp antastas för gäld.

Jag inlämnade ansökningar härom till borgare- och bondestånden, i hvilka jag hade åtskilliga försänkningar, men utan att lyckas. Jag försökte då i några af utskotten, där jag hade inflytelserika bekantskaper, men med lika litet resultat. Emellertid hade jag vid utskrifningen af dessa ansökningar af misstag kommit att ställa en till expeditionsutskottet, där jag ingen kände, hvarken bland ledamöterna eller kansliets förutvarande tjänstemän. Jag var just i begrepp att sönderrifva papperet, då den tanken kom på mig: »det gör ju ingenting, jag kastar in ansökan dit också». Sagdt och gjordt. Jag skref med en hastig och löpande stil färdig äfven denna.

Ett par dagar därefter stod i tidningarne uppräknade de i utskotten antagna tjänstemännen och allra sist bland extra i expeditionsutskottet mitt namn. Jag erhöll strax därefter ett skriftligt intyg härom af utskottets sekreterare, expeditionschefen i sjöförsvarsdepartementet M. G. von Schantz, hvilket i grefvens tid kom mig till handa, ty veckan därpå hade jag besök utaf ett par exekutionsbetjänter, som promt ville skaffa mig fri bostad på »bysis». Då jag uppvisade intyget om min anställning vid riksdagen fösvunno de, och jag hade således ett helt års andrum, under hvilket ingen fordringsägare kunde antasta mig. Denna tid begagnade jag väl, och det lyckades, egentligen tack vare min sång, att knyta vänskapsband med flera förmögna personer, hos

hvilka jag fick de mest påträngande Uppsalaskulderna öfverflyttade.

Beträffande min tjänstgöring i utskottet var den minimal. Under riksdagens lopp var hufvudsakligen tryckeriafdelningen i verksamhet; skrifgöromålen började först sedan riksstånden i några ärenden hunnit fatta beslut. Mot slutet af riksdagen hopades göromålen och de extra ordinarie kanslisterna inkallades i tur och ordning, som de antagits. Jag, såsom den siste, först fjorton dagar innan riksdagen afblåstes.

Utskottets förslag till riksdagens underdåniga skrifvelse till kungl. maj:t angående alla hufvudtitlarne och de olika ärenden, som förekommit, skulle utskrifvas i fyra exemplar, ett för hvarje stånd, att inför dem föredragas, gillas och fastställas.

Vid middagstiden infann man sig vanligen i utskottet och aflämnade sina skripta och emottog nya koncepter att utskrifva; detta var kanslisternas enda göromål.

En gång, då notarien och jag kollationerade af mig skrifna trenne ark, inkom en äldre extraordinarie, som hade fått femte hufvudtiteln att utskrifva. På notariens fråga om han hade den färdig och hade den med sig svarade han: »Nej jag har inte ens påbörjat den; skulle den vara färdig i dag?»

»Javisst, den skall ju föredragas i morgon inom stånden; spring strax hem efter den.»

När notarien så fått konceptet, vände han sig till än den ene och än den andre af kanslisterna och bad dem renskrifva det, men han erhöll från alla ett nekande svar; ingen ansåg sig kunna hinna

med det på så kort tid. Då konceptet ej heller kunde delas på flera händer, var han alldeles förtviflad, ty riksdagens afslutning skulle komma att fördröjas och skulden därför skulle falla på honom. I sin nöd vände han sig nu till mig och jag lofvade att försöka. Efter påminnelse, att det måste vara färdigt och i utskottet aflämnadt senast klockan 9 följande morgon, emottog jag konceptet och erforderligt papper och begaf mig genast hem till min bostad långt ner på Söder. Först klockan 6 på aftonen blef jag i tillfälle att börja, men fortsatte sedan oafbrutet hela natten och klockan 8 på morgonen hade jag allt färdigt, 34 tätskrifna ark på 14 timmar. Glad infann jag mig på den utsatta tiden, aflämnade mitt opus och ännu gladare blef jag då vid kollationeringen det ej fanns ett enda skriffel. Notarien var lika belåten och han underrättade utskottets ledamöter om detta mitt arbete, hvilket hade till följd att, då arfvoden till de extra tjänstemännen, hvilka brukade utgå med högst 2- à 300 kronor, skulle bestämmas, jag tilldelades 600 kronor. Men icke nog därmed, vid nästpåföljande riksdag hade jag med visshet blifvit befordrad till ordinarie kanslist, därest jag icke fått anställning i konstitutionsutskottet; och då icke båda platserna kunde förenas måste jag bestämma mig för endera och jag valde den sistnämnda, emedan tjänstgöringen där var mera meriterande och speciellt vid denna, den sista ståndsriksdagen, af synnerligt stort intresse.

Det från föregående riksdag hvilande representationsförslagets öde skulle nu afgöras och, om detta fölle, visste man, att utskottet måste utarbeta

och framlägga ett annat. Med uteslutande fästadt afseende härå hade valen till ledamöter i utskottet inom stånden verkställts.

Utskottet började genast med granskningen af statsrådsprotokollen och för det ändamålet fördelade det sig i trenne afdelningar, där vi, notarien och kanslisterna, fungerade som protokollsförare, en för hvardera. Protokollsförandet bestod blott i att anteckna de regeringsärenden, som ansågos böra underställas utskottets in plenobehandling.

Vi kanslister hade äfven det åliggandet att turvis hålla vakt i utskottet, för att vara till hands med att framlämna de statsrådsprotokoll, hvarom någon ledamot ville taga kännedom, hvilket likväl ingen gång kom i fråga.

Jag använde tiden vid denna vaktgöring med att studera de i utskottet förda protokollen allt ifrån 1809. Detta var särdeles intressant, ty många innehöllo långa anföranden af berömda män, Thore Petré, Elias Fries, Erik Gustaf Gejer m. fl.; de voro affattade mycket utförligt och inskränkte sig icke till att endast omnämna de olika åsikter, som under öfverläggningen framkommit.

*

De regeringsbeslut som af utskottet in pleno granskades, angingo:

1:o) den franska handelstraktaten;

2:o) räntans frigifvande;

3:o) af regeringen lämnad rätt åt en försam-

ling i Dalarne att kalla fjärde profpredikant till en — jag vill minnas — komministratur;

4:o) de af utskottet infordrade ministeriella protokollen i dansk-tyska frågan.

Öfverläggningarna i dessa frågor, i synnerhet de tre första, voro mycket lifliga och de olika åsikterna förfäktades på glänsande sätt från ömse håll, men obestridligen med största talang och skärpa af de privilegierade ståndens ledamöter. Den mest framstående debattören å denna sida var professor Lindgren i Tierp, fast han ibland af frustande stridsifver sköt öfver målet och gjorde sig skyldig till så olämpliga för att icke säga opassande uttryck, att de icke anständigtvis kunna återgifvas.

Partierna stodo emellertid så eniga emot hvarandra, att hvarje utskottets beslut afgjordes genom den förseglade sedeln, som, märkvärdigt nog, utföll till regeringens förmån, så att ingen dess åtgärd kunde inför stånden anmälas, icke ens de tvänne ärenden, hvarom inom stånden tillkännagifvanden om »anledning till anmärkning emot regeringen» förekommit och som med anledning däraf grundlagsenligt till utskottet remitterats.

*

Under behandlingen af franska handelstraktaten, därunder frihandlare och protektionister skarpt drabbade samman, uppstod ett egendomligt intermezzo, hvari ådagalades stor animositet från adelns och prästernas sida, särskildt mot bönderna.

En af prästeståndets ledamöter beklagade sig öfver att utskottets förhandlingar i denna fråga blifvit delgifna allmänheten och till på köpet på ett partiskt sätt, genom ett referat därom i Aftonbladet. Då det icke kunde antagas, att någon af utskottets ledamöter gjort sig skyldig till en så oerhörd förseelse, som att yppa hvad som i praktiken alltid ansetts böra förtigas, hade troligen någon inom kansliet, glömsk af sin skyldighet emot utskottet, begått denna faute. Det vore därför nödvändigt att företaga en sträng undersökning. Med anledning häraf förklarade utskottets sekreterare, att ingen inom kansliet kunde misstänkas härför. Borgare- och bondeståndens ledamöter bagatelliserade hela saken och uttalade till och med den åsikten, att det icke kunde vara annat än fördelaktigt att allmänheten finge del af riksdagsärendenas behandling både inom stånden och utskotten. Men lika fullt fortsatte prästerna med sina skarpa anfall emot kansliet och yrkade på en sträng undersökning. De kommo äfven till oss i rummet innanför och bådo, att vi icke skulle fästa oss vid detta klander, som de förklarade endast vara afsedt att förmå bönderna bekänna kort. Förhållandet var nämligen detta — hvilket prästerna mycket väl visste — att en f. d. ledamot i bondeståndet, Paul Fritz Mengel, som var medarbetare i Aftonbladet, hade i bondeståndets klubb pumpat »farbröderna» i saken och däraf kokat ihop en tidningsartikel, som tack vare hans pikanta utläggning med ifver lästes af alla frihandlare.

Det var säkerligen endast af nyfikenhet utskottet infordrade handlingarna i dansk-tyska frågan. Det

gaf emellertid anledning till några muntra episoder inom utskottet.

Depescherna och noterna voro författade på franska och de flesta förstodo icke detta språk. Justitiekanslären Leijonhufvud åtog sig att öfversätta dem för utskottet och gjorde detta på ett så komiskt sätt vid alla de artighetsfraser diplomatiska noter äro belamrade med, att utskottsledamöterna bokstafligen kiknade af skratt.

När slutligen utskottets dechargebetänkande var justeradt och gilladt, behagade Carl Anders Larsson till dagens protokoll anföra, att vid granskningen af statsrådsprotokollen det märkliga inträffat, att regeringen varit utsatt för häftiga klagomål och angrepp af de privilegierade ståndens ledamöter, men att den kunde finna tillfredsställelse och belöning i att veta sig ha varit försvarade af de folkvalda. Detta anförande väckte stort ogillande och föranledde skarpa protester från många ledamöter.

Ofta har representationsfrågans behandling inom stånden blifvit beskrifven och det jubel, som öfverallt rådde, sedan förslaget gått igenom hos ridderskapet och adeln, huru det på offentliga ställen gaf sig utlopp genom tal och hurrarop, såsom t. ex. på Operakällaren, där August Blanche och Ridderstad stego upp på borden och höllo glödande patriotiska tal; men sparsamt har man omnämnt den stämning, som härskade inom det politiska motpartiets läger. I utskottet fick man verkligen tillfälle att iakttaga partiernas stämningar.

Under förhandlingarne inom ridderskapet och adeln hade jag förskaffat mig plats å åhörareläktaren

och följde med den mest spända uppmärksamhet de glänsande anföranden, som höllos å ömse sidor. Sedan diskussionen förklarats slutad och propositionen om bifall till k. m:ts förslag framställts, kunde man redan på ja- och nej-ropen sluta sig till utgången af voteringen.

Dagen efter hade konstitutionsutskottet sammanträde. Allmänt bekant var ju, att, ifall förslaget fallit, skulle ett annat framläggas af de personer, som i regeringen komme att inträda.

Det var därför naturligt, att de som väntat lyftas upp till högre maktställning, skulle känna det svårt att bära de felslagna förhoppningarne, och att de andra, de där uppriktigt fruktade för att förslaget skulle lända till fosterlandets skada, skulle fyllas af stora bekymmer för landets framtida trygghet och lycka. Dessa bekymmer hade tryckt sin stämpel på vår ordförande. Han kunde knappt få fram ett ord för gråt, som ytterligare beslöjade hans af naturen gråtmilda stämma. Åtskilliga hade, som sagdt svårt att bära sina missräkningar med jämnmod och justitiekanslären, mycket orolig, gick fram och tillbaka i kanslirummet, spottande och fnysande.

Däremot strålade idel solsken och glädje från böndernas anleten och de hofverade sig alla mer eller mindre af stolt segerkänsla: A. W. Uhr med sitt Vasaskägg småmyste mot Carl Anders Larsson i Maspelösa och med sitt träben skuttade han i kapp med justitiekanslärn. Det högvördiga ståndet sökte med undergifvenhet finna sig i sitt nederlag. Borgareståndets medlemmar förhöllo sig värdiga.

Sedan representationsförslaget antagits äfven af

prästeståndet, skyndade man på med ärendenas behandling, så att riksdagen strax därefter kunde afblåsas. Konstitutionsutskottet hade inga sammanträden. Dess ledamöter samlades endast en gång och det var till den sedvanliga afskedsmiddagen, som ägde rum å Hotel Fenix och till hvilken kansliet var inbjudet. Den var mycket angenäm och de sedvanliga talen gingo af stapeln utan några pikanta vändningar eller sidohugg.

Från denna middag står ännu lifligt för mitt minne ett skämtsamt ordbyte vid kaffet mellan August Blanche, Leijonhufvud och Garl Fr. Wærn. De hade slagit sig ner vid ett hörnbord i salongen, där jag också fått en plats. En liflig och kvick konversation utspann sig, hvarunder de båda förstnämda gemytligt drabbade samman. Leijonhufvud var mycket talför oeh slagfärdig och måhända hade vinet ytterligare lossat hans tungas band. Blanche, som nog märkte detta, eggade upp honom mer och mer och hade honom att fälla yttranden, som vittnade om ganska avancerade åsikter. Så t. ex. uttalade han en stor ringaktning för ordensväsendet: »Du, bror Wærn, har allt fått betala bastant för denna din kommendörskraschan». På samma gång lät han undfalla sig sådana bornerade påståenden, som att »ingen dugde till något, som ej var adelsman; ja d. v. s. med ett och annat undantag såsom t. ex. du, bror Blanche», skyndade han att tillägga.

Härmed afslöt jag mitt arbete vid riksdagarne, ty vid den första efter den nya riksdagsordningen fick jag icke anställning, oaktadt jag fått ett utmärkt vitsord för min föregående tjänstgöring. Detta däraf,

att konstitutionsutskottet, för att efterkomma Karl XV:s uttalande i sitt trontal, att »den största sparsamhet måste iaktagas», beslöt indraga den ena kanslistplatsen, hvarför jag, såsom varande den yngste, ej gärna kunde ifrågakomma; jag sökte ej heller den återstående platsen, isynnerhet som jag bespetsade mig på att blifva sekreterare i det särskilda utskottet för försvarets ordnande, som jag visste skulle tillsättas inom riksdagen. Mina förhoppningar i detta afseende grundade jag på de meriter jag vunnit såsom sekreterare i Stockholms skarpskytteförenings styrelse och som medlem i de kommitéer, som blifvit inom styrelsen nedsatta för utarbetande af förslag till försvarets ordnande på allmänna värnpliktens grund. Man hyste ock den tro, att detta utskotts blifvande förslag skulle gå i sådan riktning, i enlighet med hvad i Schweiz ägde rum och hvarom redaktör S. A. Hedlund utgifvit en broschyr. Utskottets sammansättning gaf emellertid redan vid handen, att så ej skulle bli förhållandet, utan Karl XV:s bekanta yttrande »ett litet men godt» skulle bli den devis, hvarunder förslaget om stam och beväring från utskottet komme att framställas.

Det var därför ganska förklarligt att utskottet till sekreterare ville ha en militär och då kapten Julius Mankell, hvilken äfven varit verksam befrämjare af skarpskytterörelsen, anmälde sig som sökande till platsen, erhöll han den.

*

Under riksdagarne var jag mycket tillsammans med Anders Gudmundson, en inflytelserik medlem af bondeståndet, och Carl Ivarson.

Den sistnämnde var från samma trakt i södra Halland som jag och min fader hade varit en god vän till honom och en tid hans ofta anlitade rådgifvare. Jag var ofta hemma hos honom, där han i en dubblett vid Skomakaregatan bodde tillsammans med en riksdagskamrat Nils Peterson i Runtorp. På aftonen, då de voro lediga, infann sig alltid någon af deras kamrater och jag träffade där många af bondeståndets mera bemärkta ledamöter och blef åhörare till ganska intressanta meningsutbyten i olika riksdagsärenden. Vanligen smuttade man på en liten toddy och spelte ett parti préférence, hvarefter vi gingo till en enkel källare i Tyska brinken, »Tyska lejonet», och superade.

Inom sin hembygd hade Carl Ivarson ett stort förtroende och anlitades mycket i allmänna ärenden och var högt värderad af domhafvanden i Höks härad, som alltid vid tillsättande af förmyndare eller annan förtroendepost utsåg honom.

Hans föregångare som riksdagsman för trakten hade varit David Anderson i Brännarp, hvilken, jämte bröderna Bengt och dennes efterträdare Anders Gudmundson, ansågos vara så inflytelserika, att de i allmänhet bestämde bondeståndets beslut. David Andersson hade ett sådant anseende, att han till 1859 —1860 års riksdag var påtänkt till talman. Men han blef tyvärr ej vald; han hade nämligen af regeringen blifvit hugnad med en medalj och ansågs därigenom af elektorerna icke fullt pålitlig. I hans

ställe valdes då Carl Ivarson. Emellertid var det vid denna riksdag södra stambanans sträckning skulle afgöras — det gällde Laga eller Nässjölinjen — hvarvid den senare afgick med seger, då Lagalinjens anhängare saknade den inflytelserike David Anderssons ledning och dennes efterträdare var för ung vid riksdagen för att kunna upptaga hans mantel.

Emellertid utvecklade Carl Ivarson en häpnadsväckande arbetsförmåga inom riksdagen och det fanns ej ett ärende, som han ej grundligt satte sig in i och redan vid sin första riksdag gjorde han sig så bemärkt, att han snart intog en ledande ställning. Därtill bidrog, utom hans egen personlighet, följande omständighet. Allt ifrån Thore Petrés dagar hade oppositionen haft till ögonmärke att mer och mer göra till en verklighet grundlagens bud om svenska folkets rätt att sig beskatta och genom att hålla om statens pung göra sina önskningar och kraf i rikets angelägenheter gällande. Efter Thore Petré trädde rådman Björck från Göteborg i dennes fotspår och nu bibringade åter Björck lärdomar till Carl Ivarson. Så snart denne hade en stund ledig, var han hos Björck, som satte honom in i frågorna. Att Björck fått en uppfattande lärjunge är tydligt och jag vill till belysande häraf berätta följande:

På den tiden ansågs det både af regering och riksdag omöjligt och rent af revolutionärt att röra vid de s. k. ordinarie anslagen. Försök att tumma på dem hade åtskilliga gånger förekommit, men alltid afslagits med ett skarpt »non possumus». Nu hade regeringen begärt anslag till en sak — jag tror att det var i och för flottans behof — och då från

de privilegierade stånden, som ville bifalla regeringens proposition, framställning gjordes att till detta anslag använda en del af det ordinarie anslaget till konvojkommissariatet, accepterades detta af statsutskottets ledamöter ur de folkvalda stånden just på Carl Ivarsons erinran till Björck, att därigenom erhölles ett prejudikat, att man kunde röra vid de ordinarie anslagen — något som sedermera ofta och utan motstånd ägt rum.

Här är ej platsen att utförligare orda om denne mans lifsverk.

När han bortgick gjorde vår riksdag en *oersättlig* förlust och det är upplyftande att inom sig återkalla minnet af denne odalman, hvars karaktär var så ren och oegennyttig, fri från maktlystnad och äregirighet.

*

Då jag ej vann anställning vid 1867 års riksdag och därigenom gick miste om en för mig högst behöflig inkomst, måste jag förskaffa mig den på annat håll. Genom en väns bemedling erhöll jag en tillfällig förtjänst som biträde åt verkställande direktören i Storkyrkoförsamlingens fattigvård. Hvarje dag kl. 10 f. m. skulle jag infinna mig hos honom och utdela ved- och matpoletter åt församlingens understödstagare och ombesörja den skriftväxling, som kunde ifrågakomma med fattigvårdsnämnden, öfverståthållareämbetet eller någon länsstyrelse.

En gång i månaden sammanträdde fattigvårdsstyrelsen i Storkyrkans sakristia under dåvarande pastor primarius Fallenius' ordförandeskap och i när-

varo af fattigläkaren, min oförgätlige vän S. A. Könsberg. Jag hade egentligen ingenting att göra där, ty protokollet fördes af statskommissarien Per Samzelius, men direktören ansåg min närvaro behöflig.

Den betalning jag fick för mitt göromål var obetydlig, men verksamheten intresserade mig, ty jag kom därigenom att få kännedom om det sätt, hvarpå fattigvården inom hufvudstaden då för tiden var ordnad.

På 60-talet var det vanligt att genom anordnandet af soaréer skaffa medel för att bispringa unga konstnärsämnen. En sådan hade varit gifven till förmån för Axel Elmlund att bereda honom tillfälle till en studieresa till Paris.

Jag hade ofta medverkat vid dessa tillställningar, men det kunde aldrig falla mig in att tänka på någon sådan för egen räkning. Efter studenternas Pariserfärd var det emellertid allmänt kändt, att jag hade funderingar på teatern och med anledning däraf uppstod hos Robert Bachmann tanken på att ordna en sådan tillställning för mig. Denne, arrangören för dessa soaréer hade åtskilliga år legat i Uppsala och var typen för en gammal student; nu hade han ägnat sig åt tidningsmannayrket och hade anställning inom notisafdelningen i Nya Dagligt Allehanda. Han var en angenäm sällskapsbroder och genom sin stora vänkrets och personkännedom var han som klippt och skuren till att sätta dessa soaréer i scen; det gick som en dans för honom och en vacker afton var allt klappadt och klart. Hammers salong fullproppad, ett omväxlande program hopkommet. Soaréen började med en prolog, författad och framsagd

af Frans Hodell. Därpå följde en komedi, skrifven af Isidor Lundström och spelad af amatörer; vidare Haydns barnsymfoni, exekverad af bekanta populära personer; *Oscar de Wahl*, indragen i en korgvagn, skötte barnskramlan, *Carl Johan Uddman*, klädd i jacka och hvita byxor, trumman. Dirigent var tullkontrollören *Stridbeck*, maskerad som fader Haydn. Det hela gick con amore och jublet nådde sin höjd, när Uddman gick fram och putsade lille de Wahls näsa.

Efteråt var en glad sexa, hvari utom de biträdande flere af publiken deltogo.

Den ekonomiska vinsten blef obetydlig, ty omkostnaderna vid repetitionerna voro ovanligt stora. Det lilla som återstod sedan alla utgifter bestridts, tog arrangören hälften af, visserligen lofvande mig att vid nästa soarée, som han ämnade arrangera för sig själf, då få dela med honom, hvilket naturligtvis aldrig ifrågasattes.

Denna soarée förorsakade mig mycket obehag och bekymmer, enär alla mina björnar väcktes till lif och ansatte mig — detta var min hufvudsakliga fördel af densamma.

I HUFVUDSTADENS MUSIKLIF.

Min första medverkan. — Jättekörerna vid 1866 års Stockholms-utställning. — Franz Berwald.

Strax efter min ankomst till hufvudstaden blef jag en flitig deltagare i dess musiklif. Jag skref genast in mig i det då existerande harmoniska sällskap, hvars öfningar leddes af professorerna Günther och Hallström. Den förre var en utmärkt instruktör. Sällskapets konserter, vid hvilka många betydande verk under Normans ledning utfördes, vunno stort erkännande. Det märkliga inom detta sällskap var, att tenorstämman, som vanligen brukar vara klent besatt, här disponerade öfver ovanligt goda, vackra och kraftfulla röster: Leonard Labatt, ända till hans debut 1866, Hjalmar Hjorth, Erik Gustaf Poppius, löjtnant, sedermera öfverste Christian Lovén, alla präktiga röster af första rang, fulla af temperament och dramatiskt lif. Dessa sångare hade dessutom den sällsynta egenskapen, att de aldrig försummade någon repetition, utan ansågo en sådan gå före bjudningar eller annan nöjestillställning. Günther var också högeligen nöjd med sina gossar och efter hvarje konsert kom han till oss, tog oss i famn och förklarade med sin öfvertygande entusiasm att vi öfverdådigt väl utfört våra partes.

Jag hade redan då vid en och annan skarpskyttekonsert i Nedre Börssalen sjungit solo. Mitt första solo var ur »Den ondes besegrare»: 'Hör, trumman går', som under en längre tid sedan blef min stående käpphäst och som jag ännu så sent som 1893, då jag besökte Amerika, måste föredraga på enträgen begäran af svensk-amerikanare, som på 60-talet hört mig sjunga den. Sedan biträdde jag med solo allt emellanåt vid konserter i kyrkor och de la Croix' salong, den tidens förnämsta konsertlokal, där till och med oratoriet »Skapelsen» alltid utfördes.

Mitt andra solonummer, som jag första gången föredrog på en af fröken Amalia Walin i sistnämnda lokal anordnad konsert, var P. U. Stenhammars kyrkoaria, »Denne är min käre son». Det var vid detta tillfälle kompositören genom Fritz Arlberg anmodade mig att sjunga ett litet recitativ som inledning till denna i ädel stil hållna aria, hvilket recitativ jag sedermera alltjämt begagnat.

*

Genom min vidsträckta bekantskap med sångarkrafterna inom de olika samhällslagren blef jag anmodad att anordna de stora jättekörerna, som skulle utföra invigningskantaten vid 1866 års utställning. Denna kantat var komponerad af Franz Berwald.

Man hade upplåtit åt mig ett rum i K. teaterns kansli, där jag emottog anmälningar om deltagande uti dessa körer. Jag antecknade namnet, stämman som sjöngs och det sångsällskap den anmälde tillhörde. Detta kunde synas enkelt nog, men det var

dock ej så enkelt. Man hade nämligen tillkännagifvit, att hvarje deltagare i kören skulle få lösa tvänne biljetter till festligheterna, hvarigenom tillströmningen af anmälningar blef ganska stor och många försök gjordes att föra mig bakom ljuset. Så kom t. ex. en äldre man och anmälde sig. På min fråga, till hvilket sångsällskap han hörde, svarade han trankilt: »Intet, men jag har en fenomenal bastenor och så blåser jag flöjt». På höfligt sätt hänvisade jag honom till August Söderman, som skulle leda körerna, för att profsjunga, hvilket han naturligtvis icke gjorde. Så hände ock att åtskilliga anmälde sig tvänne gånger; men jag kände igen de gunstiga herrarna, och det lyckades dem icke, utan de blefvo skarpt tillbakavisade.

Sedan kören blifvit på detta sätt sammansatt, började repetitionerna å kantaten i de la Croix' salong, som alldeles uppfylldes af sångarne. Söderman hade ett riktigt jättearbete vid dessa inöfningar och han var som doppad i sjön efter hvarje repetition. När man så började repetera i utställningslokalen, måste sångarne fördelas på alla tre läktarna å ena midtelsidan, hvarför särskilda anförare å dessa läktare måste placeras. På mellersta anförde Berwald själf, och å de andra Söderman och Cronhamn, hvarjämte musikdirektör Löfgren ledde musikkåren — jag tror Upplands dragonregementes — som skulle ackompanjera.

Berwald hade skaffat sig en lång käpp, omkring hvilken han virat en röd silkesduk, för att kunna synas af alla. Hans dirigentegenskaper voro mycket klena och en nervös darrning försenade de vidtutsträckta taktslagen, så att det nog kommit att

gå sönder, om icke de tvänne andra dirigenterna utan Berwalds vetskap — de nändes icke oroa honom — öfverenskommit att uteslutande rätta sig efter Södermans markering.

Det hela aflöpte därför också lyckligt och musiken gjorde stor effekt.

Efter generalrepetitionen inbjöd Berwald de tre meddirigenterna och mig på en sexa hos Knut på Kastenhof.

*

Berwald var en älskvärd värd och aftonen tillbragtes under skämt och glam och Berwald höll små nätta tal till Söderman och Cronhamn. Båda voro stora beundrare af hans tonskapelser, och det länder den sistnämnde till ovansklig heder att han, på den tiden då Berwald af det härskande partiet inom Stockholms musikvärld så godt som lysts i bann, var hans trogne och verksamme vapendragare. Söderman liksom Norman satte honom naturligtvis som primus bland svenska kompositörer, och åt sin vördnad och hängifvenhet för honom gåfvo de ofta de varmaste uttryck.

Vid denna tillställning kunde emellertid icke Söderman afhålla sig från att uttala sin förvåning öfver att Berwald, som komponerat så härliga verk, i sin nya opera, »Drottningen af Golconda», som just då var afsedd att uppföras, väl mycket offrat åt popularitetsjakten.

»Käve bvov», svarade han godmodigt och med sitt egendomliga uttal af r som v, »jag hav i all min tid skvifvit så höglävdt, som man sägev, att icke

många fövstått mig; nu kan jag väl på gamla dagav få skvifva något lättfattligt. Tvo mig, 'Dvottningen af Golconda' kommev att slå mycket an, i synnevhet näv publiken fåv se vattenvidån; då bliv dom alldeles tokiga.»

I sammanhang härmed kan jag ju om denne märklige man få berätta en del historier, som jag ofta hörde omtalas.

Berwald hade varit en mångfrestande natur: en tid var han disponent vid Sandö glasbruk, en tid hade han ett gymnastikinstitut i Berlin m. m.

Det var ju allmänt bekant, att vid den tid Berwald kom hem från utlandet och slog sig ned i Stockholm, var det Lindbladska partiet och Mazérska kvartettsällskapet det tongifvande inom musiklifvet i hufvudstaden. Berwald, som var en själfständig och måhända något för stridslysten ande, kom ofta i konflikt med dem. Han hade äfven en rätt skarp tunga och det roade honom att skämta med de förståsigpående amatörerna.

En gång hade han uppe i Mazér med låtsad öfverlägsenhet utlåtit sig om en Haydns kvartett, att en sådan kan man komponera när som helst.

»Jo du ser just ut att kunna det», sade man. »Nåväl», replikerade Berwald, »nästa sammankomst skall ni få spela en dylik, som jag till dess skall komponera.»

Vid sammankomsten därpå lade Berwald sin kvartett framför dem och de spelade densamma under stor förvåning och under utrop: det kunde de aldrig tro honom om, en så härlig kvartett, så enkel och melodiös o. s. v.

Då utbrast Berwald skrattande med sitt egendomliga uttal: »Kan ni ej se, att det äv samma Haydns kvavtett, som ni spelte fövva gången, fast jag vändt om motivevna.»

En annan gång, då det härskande kotteriet varit svårare mot honom än vanligt, inbjöd han sina antagonister på en enkel tillställning, därvid de skulle spela några af hans kompositioner. Under det de höllo på därmed, gick Berwald, berättas det, i rummet bredvid och gnuggade sina händer samt yttrade: »Nu måv de djeflavne.»

I allmänhet var han ganska drastisk i sina uttryck. Jag hade lofvat biträda i kören vid en hans konsert i Storkyrkan, där hans komposition, »Gustaf Adolf i slaget vid Lützen» skulle utföras. Repetitionerna ägde rum i Musikaliska akademien, som då var inhyst i Kirsteinska huset. Som vanligt hade de flesta manliga deltagarna, isynnerhet inom första tenorstämman, skolkat, och jag var ensam i denna stämma. Vid mitt beklagande öfver sångarnes bristande ordhållighet svarade Berwald mig godmodigt: »Det göv ingenting, käve hevv Lundqvist; bave jag hav hevvn med, så kunna de andva gävna vava bovta, ty hevvn hav då en röst, som en hvalfisk.»

Det dröjde mycket länge, innan Berwald fick nåd inför de ledande männen vid Musikaliska akademien. Först vid närmare 70 års ålder tror jag han invaldes till ledamot i Akademien, tack vare ett oförtrutet arbete därför af Akademiens mångårige sekreterare J. P. Cronhamn.

UTELIF OCH ORDENSVÄSEN I 1860-TALETS STOCKHOLM.

Min svågers umgängeskrets. — Samkvämen på Björngårdskällaren. — Gamla Opris. — Ordenssällskapen. — Sillfrukostarna på Idun.

När jag flyttade till Stockholm, bodde jag de första åren hos min svåger uppe på söder, Hornsgatan 64. Därigenom kom jag i sällskap med hans umgängeskrets. Den bestod af åtskilliga välbärgade handlande och handtverkare. Medelpunkten i laget intogs af bryggaren Pehr Bjurholm. Samtliga voro ledamöter af skarpskytteföreningens första kompani, i hvilket jag äfven låtit inskrifva mig. Vi hade vårt tillhåll än på Mosebacke, än på Pelikan, men mest på Björngårdskällaren, i hvars närhet de flesta bodde och dit de ogeneradt kunde gå i sina ylletröjor och trätofflor. Där satt alltid Bjurholm och kring honom samlades de andra.

Han var en kvick och jovialisk man, en riktig Bellmanstyp; begåfvad med ett briljant hufvud, såg han med en fördomsfri, vaken och intresserad blick på tingen. Det, som bidrog till hans nästan allhärskareställning där, var nog icke blott hans glada humör och betydande intelligens utan ännu mer hans goda hjärta; de som kommit inom hans um-

gängeskrets kunde alltid påräkna hans hjälpsamhet, både med kontanter och borgensförbindelser.

Mot mig visade han mycken godhet och, då jag skulle omplacera mina Uppsalaskulder, lämnade han mig ett godt stöd.

Bjurholm hade i sin ungdom tagit organistexamen och det var meningen att han skulle efterträda sin fader som organist i sin födelsesocken Österhanninge. Under vistandet vid Musikaliska akademien i Stockholm hade han haft någon sysselsättning hos en bryggare, hvilket resulterade i att han gaf organistbefattningen på båten och öfvertog dennes bryggeri. Det gick bra för honom med ölbrygden och snart blef han i tillfälle att kunnå taga till sig en yngre broder, Anders, som i sinom tid öfvertog ett annat bryggeri, och båda bröderna blefvo sedan de mest inflytelserika, ja, de bestämmande personerna inom hela Södermalm, hvar i sin församling, Maria och Katarina.

*

Dessa samkväm på Björngårdskällaren voro mycket lustiga. Det låg en Bellmaniansk anda öfver dem. Det hände högst sällan, att några »utsocknes» infunno sig. Ett par gånger tog jag med mig dit Ludvig Norman och August Söderman, hvilka trifdes utmärkt i sällskapet, i synnerhet med Bjurholm, hvars organistkunskaper förvånade de båda musikerna och föranledde många roliga episoder, t. ex. då Söderman slog sig ner vid ett gammalt klaverskrälle och travesterade Bellmansmelodier.

Källarmästaren på stället var ock en klassik. Det var »Stenborgarnes» fabrikör, Brandström, och uppassaren, en gammal utsliten Bacchi dräng, förnöjde emellanåt gästerna med ett icke oäfvet violspel.

Ute på gården fanns ett par kägelbanor, och de anlitades flitigt, så att jag fick mitt lystmäte på kägelspel tillfredsställdt. Man spelade vanligen ett par timmar och därefter sexade man, hvarvid goda och utsökta varor serverades. Sedan tog man en toddy eller ett glas punsch, och så skildes man åt för att nästa eftermiddag åter träffas.

Det var på denna källare alla listor vid val till riksdagsmän, stadsfullmäktige och andra förtroendeposter uppgjordes, hvarvid Bjurholms mening vanligen var bestämmande; dock var han äfven benägen underordna sig, då antagliga skäl anfördes. Dessa listor segrade alltid, åtminstone inom Maria församling.

En annan lokal, som hade ungefär samma typ, var Siewertska källaren, Hornsgatan 64, Södra gästgifvaregården.

Värden på detta ställe var en ovanligt angenäm person och han hade äfven något Bellmanianskt i sitt sätt och liksom Bjurholm på Björngårdskällaren var han medelpunkten här i laget. Han hade litterära intressen och kunde många poem af Tegnér, Lidner, Stagnelius och Malmström utantill. Han hade sinne för naturen och många gånger på högsommaren anordnade han små utflykter med sina stamkunder. Man gick ner till Skinnarviksbryggan eller Ragvaldsbro och förhyrde ett par af de stora roddbåtar, som då för tiden genom tvänne bastanta roddaregummor

ombesörjde samfärdseln mellan Söder och Munkbron eller Riddarholmen. Så for man utåt Mälaren och lade i land än här och än där, hvar någon plats såg inbjudande ut, dukade upp rikliga förfriskningar af vått och torrt och roade sig af hjärtans grund. Sedan återvände man, ofta i ett härligt månsken, efter en angenämt tillbragt eftermiddag — ett uppfriskande och därtill mycket billigt nöje.

*

Då jag under närmare tjugo år å gamla operakällaren nästan dagligen intog hvad till »kroppens nödtorft» behöfdes och någon gång kanske lite mer, må det tillåtas mig utförligare beskrifva, huru denna källare var »ett rasande trefligt ställe», såsom Konjander säger i »Hittebarnet».

Den tid, då denna af Blanche tecknade typ besökte lokalen, var visserligen försvunnen och Hammarström var ej längre »förste man därnere»; men under dennes efterträdare, Tjulander, fortgick dock rörelsen i de gamla spåren.

Jag började besöka lokalen de sista åren han innehade den. Då var den sal närmast teaterförstugan, där enda ingången under »Bengt Lagmans» tid befanns, indelad i tvänne smärre rum å hvars väggar voro målade små stilleben, å ena väggen en fågelbur med kanariefåglar. I stora rummet åt Gustaf Adolfs torg var midtför ingången källardisken, å hvilken var uppdukadt, såsom det då var vanligt på alla källarlokaler, en mängd karotter med kalla rätter, såsom grisfötter, sylta, kokta ägg, kallt

stekt fläsk och refbensbjäll, rödbetor, potatissallad m. m. Lokalen besöktes då uteslutande af frukost- och kvällsgäster. Middagsspisning förekom högst sällan; någon middagsmatsedel fanns ej. Det kunde väl någon gång hända, att några frukostgäster funnit sådan trefnad där, att de glömt sig kvar till middagstiden, men då fingo de nöja sig med hvad som var afsedt för betjäningen, tillökadt med en chateaubriand eller kotlett. — —

När Tjulander slutade och Theodor Blanch öfvertog rörelsen, förändrades hela stilen på källaren, och det lades an på middagsgäster. Rökning förbjöds och drickspenningar infördes åt uppassningen och öfverrocksemottagaren.

Dessa förändringar misshagade de gamla kunderna och de flyttade öfver antingen till »hörnan», snedt emot, där Talis Qvalis och medlemmar af Dagbladsredaktionen förut haft sitt tillhåll, eller till »Kastenhof» vid Jakobs torg, hvarest Operakällarens forne öfverkypare Knut regerade. Litet senare inrättades, alldeles midt emot Operakällarn, den s. k. »Lungmosen», dit de allra äldsta nobisgubbarne togo sin tillflykt.

Efter ett par år lämnade Blanch källaren och den förde ett tynande lif till dess Bengt Carlson blef herre på täppan. Då upplefde Operakällaren sina glansdagar, då var där fullt hus morgon, middag och kväll.

Bengt var också ingen vanlig källarmästare. Själf låg han i från tidigt på morgonen till sent på natten och ådagalade därunder sådana egenskaper, att han af alla kunder blef omtyckt, på samma gång

hans af honom uppfostrade tjänstepersonal täflade i att fullgöra sina åligganden till kundernas och sin husbondes belåtenhet.

Jag kan ej underlåta att berätta några drag af denne i många hänseenden märklige källarmästare.

Det var vanligt, att yngre litteratörer, journalister, skådespelare och sångare på Operakällaren »etablerade förtroende», d. v. s. intogo förtäring, men i stället för att kontant betala antecknade på en nota hvad det kostade och lämnade denna i kassan. Vid månadens slut skulle dessa lappar infrias. Då detta emellanåt befanns svårt, ja, omöjligt att fullgöra, hände det ofta att Bengt, då han därom underrättades, på ett obemärkt sätt lämnade summan till den skyldige och bad honom gå till kassan och infria lapparne, »ty», sade han, »jag vill ej gärna att betjäningen ska' veta, att de ligga öfver till nästa månad; det ser så illa ut, och herrn kan ju återbetala det till mig *personligen*, då det blir lägligt.» Oaktadt Bengt många gånger ej fick dessa penningar åter, tillät han dock denne, helst om det var någon begåfvad person, att förnya sitt »*förtroende*».

Skulle någon insamling ske — och vid en teater förekommer sådant ofta — kunde man alltid från Bengt påräkna ett afsevärdt belopp.

För unga konstnärsämnen hade han alltid en öppen hand och många äro nog de, som stå i tacksamhetsskuld till honom.

Det var sannerligen ej underligt att han snart var en af de mest populära männen i Stockholm och att publik ur alla samhällsklasser trifdes godt på hans källare.

Kom man dit en förmiddagsstund vid 1-tiden, träffade man med säkerhet flere af »teaterfolket». De kommo då från repetitionen »däruppe» och skulle ha sig en liten förfriskning, vanligen en »Stenborgare», ett slags likör, tillblandad enligt recept från Operans förste tenorsångare Stenborg. Den förtärdes med en kryddskorpa — den s. k. Pihlska konfekten — som tilltugg.

Dagligen såg man där Georg Dahlqvist, gubben Broman, Nyfors, Uddman, Fritz Ahlgrensson, August Söderman, gubben Thorsell, repetitören m. fl.

Den ena historien aflöste den andra, mest om hvad som passerat vid »inrättningen», och skrattsalvorna rungade i salen.

Göra vi så ett besök där på aftonen vid 6- à 7-tiden, då är lokalen alldeles fullpackad och de s. k. nobisgubbarne ha infunnit sig.

Spektakelaftnarne stå på disken stora fat med påbredda smörgåsar, fyllda brännvinsglas och uppdragna ölbuteljer. Under mellanakterna kommer nämligen den manliga publiken ner och skall ha en liten förfriskning, och aptiten tyckes vara god. Då får man höra om pjäsen slagit an, om sångarne äro bra disponerade, och kritiken är i allmänhet mycket mild.

Denna tid på aftonen ända till midnatt och kanske lite till är Operakällaren i sitt riktiga esse. Kasta vi blicken kring salen, ses vid de olika borden idel bekanta ansikten, desamma afton från afton. Där vid bordet i hörnet sitter rådman Jeppe [1]), Kake-

[1]) Jeppe = rådman Jakobson Han ansågs som den styfvaste juristen vid rådhusrätten.

lin[1]) och Ölosten[2]), alla tre kappas i att föra ordet; vid bordet bredvid ses den ståtlige Fältmarskalken[3]) och Fisktämjaren[4]); där återser man Kalle Wetterhoff och Anders Flodman i en liflig disput i ett estetiskt ämne; där Söndagsnisses redaktör Johan Gustaf Schultz och tecknarne Wahlbom, Meijer och Hallbäck; där borta vid kakelugnsvrån ses August Blanche, omgifven af sin skarpskyttestab; vid ena fönsterbordet Olle Strandberg och »Talgoxen» (rådman Elfstedt) och den oförbrännelige Bricollisten Ludvig Rinman; vid ett annat Uddman och »den hvite negern», en grosshandlare Norberg, som kunde Nybloms dikter utantill; kringvandrande, utan varaktig stad, synes en figur med glänsande, röd, kal

---

[1]) Kakelin = kakelugnsfabrikör Åkerlind. Han hade stora ekonomiska svårigheter; det var säkerligen ingen vecka, som han icke måste vigilera upp aflöningen till sina arbetare — ett obehagligt göra för en arbetsgifvare, som han dock alltid klarerade, — och var därför beundrad för sin eminenta förmåga att hitta på utvägar; ansågs för öfrigt som en redbar och pålitlig man.

[2]) Ölosten = revisorn i tullverket Carl Östberg. Hade varit elev vid k. teatern. Det var förvånande att han kunde slå sig igenom med sina små inkomster och sin talrika familj; han var mycket arbetsam och hade en ganska stor stilistisk talang. Vid riksdagarne tjänstgjorde han i bevillningsutskottet, och många med stort intresse lästa uppsatser i tidningar af olika färg — det generade honom icke — hade honom till författare; så t. ex. i tullfrågan betjänade han både frihandels- och protektionisttidningarne med olika färgade referat.

[3]) Fältmarskalken = revisor Myrberg. Han var en högrest, ståtlig karl à la fältmarskalk från 30-åriga kriget, däraf namnet. Vid hans bord fick ingen betala något; där höll han s. k. fältslag. Han var bror till den bekante grekiske frihetskämpen major Myrberg.

[4]) Fisktämjaren = e. o. kammarskrifvaren i tullverket Åberg. Passionerad fiskare.

Då von Gerdten i Stockholms Dagblad, hvars annonsafdelning han fördelaktigt ordnat, fått ett stort fideikommiss i Viborgs län i Finland, tog han fisktämjaren med sig dit som skogsinspektör.

skalle och ansikte med långt grått bockskägg, sökande sällskap än vid det ena bordet, än vid det andra, öfverallt ej vidare välkommen — hvem kan det vara? Det är ju revolutionsfåret Johan Gabriel Carlén.

När spektaklet är slut komma aktörerna därofvanfrån, och snart får man höra en sångkvartett från något af borden och rätt som det är besvaras den af en från ett annat, och glädjen står högt i tak.

En särskild festdag på Operakällaren var Carlsdagen, den 28 januari. Det var Carl Johan Uddmans dag. Då bjöd han alla, som kommo in på källaren från kl. 1 på middagen till kl. 4 på e. m., på Stenborgare och Piehlska konfekten. De besökande voro så många, att de stodo packade i lokalen. Så höllos åtskilliga tal till Uddman, och därpå gjordes en frivillig insamling till någon fattig gammal gumma som förut af Uddman var tillsagd att vänta ute i biljettförstugan, där hon sedan af honom fick emottaga den ej så lilla skärfven.

Ofta hade Operans artister, när någon ny opera gifvits, slagit sig ner i den s. k. åttkanten, förstugan till uppgången för parkett.

Jag minnes särskildt en afton i juni månad 1865, då Rienzi med Tichatscheck första gången gifvits. Samvaron var i högsta grad angenäm och först vid 3-tiden på morgonen bröto vi upp.

Den härliga morgonbelysningen bedårade Tichatscheck och han ville ovillkorligen gå ner till strömmen och betrakta den förtjusande tafla, som där erbjöds. Vi gjorde så och åskådade den på

ljuseffekter rika vyn, det glittrande skenet, som uppstod, då de på strömmen drogo upp sina nedsänkta håfvar och tömde den infångade norsen.

Sedan drogo vi oss uppåt till Carl XIII:s torg, då en förflugen idé uppstod hos Tichatscheck, Arlberg, Willman och mig, att rida på lejonen och uppstämma Rienzis stridsrop: »Santo Spirito cavaliere».

Ingen polis syntes till, lyckligtvis, och gardistvakten vid statyn gåfvo vi en slant, så allt aflöpte utan vidare äfventyr.

Därefter följde vi Tichatscheck till Rydberg, där han bodde i annexet åt Regeringsgatan. Norman fick det besatta infallet, att vi skulle sjunga en serenad, eller rättare aubade, för honom. Vi uppstämde en kraftfull sång, men denna gång uppenbarade sig plötsligt en polis, som förbjöd oss att föra oljud. Norman behagade då fråga denne: »Vet herrn, hvilka vi äro? Vi äro Sveriges förnämsta artister»; hvarpå polisen helt lugnt, pekande på Stenhammar, sporde; »Hör han också dit?» Ett hejdlöst skratt utbröt och polisen instämde äfven däri. Länge och ofta fick Stenhammar höra denna fråga, och redan hösten därpå lämnade han Operan och ingick i tullverket.

*

Ordenssällskaperna spelade på 60-talet, och göra det troligen ännu, en betydande roll i Stockholmslifvet.

Det första jag blef medlem af var ett litterärt sällskap, N. N., som bildats och leddes af Ludvig Josephson, Ernst Wallmark, O. E. Pauli och Printzensköld. Flere af teatrarnes artister tillhörde det, hvilket satte detsamma i stånd att anordna rätt storartade fester, såsom t. ex. Shakspearefesten med anledning af 300-årsdagen af skaldens födelse. En kantat var komponerad af Franz Berwald, en dithyrambisk festsång af Conrad Nordquist. Textförfattare var Ludvig Josephson.

Festen ägde rum i de la Croix' salong. Hofkapellet medverkade och Norman ledde den musikaliska afdelningen. August Sohlman höll högtidstalet och storartade tablåer voro anordnade af Josephson.

Festen väckte formligt uppseende och Josephson, som haft det största besväret med den, erhöll mycket erkännande och han ansågs till och med därmed ha dokumenterat sig till den inflytelserika plats vid Operan, som han strax därefter erhöll.

Ett annat sällskap, i hvilket jag blef en flitig deltagare, bildades för att fira minnet af Tichatschecks uppträdande å vår opera såsom Rienzi. Han hade ifrån Dresden skickat till sina umgängesvänner i Stockholm ett antal sejdlar, å hvars porslinslock var måladt en råttfälla med en inskription rundt omkring af Rienzis stridsrop.

De personer, som erhållit sådana, voro Fritz Arlberg, Ludvig Norman, August Söderman, bryggeridisponenten F. Heiss, Ludvig Josephson, Anders Willman, Max Weiss, grosshandlare Theodor Sack, Stenhammar och jag.

Då vi kommo tillsammans för att emottaga denna present, bildade vi detta Tichatscheckska åminnelsesällskap, »Fällan», och kallade några dennes beundrare till ledamöter, nämligen doktor Ludvig Thegerström, Ferdinand Thegerström, Oscar de Wahl, Axel Elmlund, Karl Wetterhoff, musikhandlaren Elkan och 5 à 6 till. Sällskapet sammanträdde en gång i veckan, vanligen fredagen, och därvid fick ej förtäras annan dryck än öl, ej ens snapsen till maten. Vid samkvämen passade vi upp oss själfva, och det gick i tur och ordning att tjänstgöra som »Krause» (det var namnet på »Kellner» i Tichatschecks Kneipe »die Falle», i Dresden). Dennes åliggande var att uppassa de andra ledamöterna, servera ölet ur fat, hvarmed Heiss förság oss, och göra upp affären för dagen.

Vid julen hade vi en julfälla, då vi gåfvo hvarandra julklappar med pikanta och närgångna, kvicka verser och sentenser. Ett par gånger på året, höst och vår, hade vi s. k. fruntimmersfälla, då ledamöternas hustrur och bekanta voro inbjudna.

Det gick alltid gemytligt till och aldrig uppstod någon schism, icke ens under tiden för Arlbergs konflikt med kapellmästarne.

Att få lokal för våra samkväm var ganska svårt, ty källarmästarne ansågo sig ej förtjäna tillräckligt på oss, och vi måste därför ofta byta om plats. Emellertid höllo vi samman, så länge Arlberg var kvar vid Operan, eller till 1874, då vi hade vårt sista sammanträde.

Till detta hade Ahlgrensson gjort några kolritningar i stort format. De voro mycket roliga, och

Kalle Wetterhoff höll däröfver ett kvickt, förklarande föredrag. På en af ritningarna var jag afbildad som Gambrinus, hållande en ölsejdel omfattad med båda händerna framför bröstet och nedanför voro, liksom änglarne på Sixtinska madonnan, Arlberg och Stenhammar afbildade med sorgsna, tårade ögon. Kvällen förflöt under stor gamman och Ahlgrensson var outtröttlig i sina påhitt. Så gjorde han roliga rebusar och smittade andra att göra efter. Jag minnes särskilt en som Josephson gjorde, när vi vid uppbrottet kommo ut på gatan. Han började smyga utefter väggarne och låtsades titta in i fönstren, frågande oss, hvad det skulle föreställa. Det kunde vi inte besvara. Ser ni ej, sade han då, att det är fönstersmyg? Jaså, — replikerade Ahlgrensson — kors, jag trodde det föreställde väggohyra.

*

I Idun försummade jag aldrig något sammanträde, fast min tjänstgöring vid Operan gjorde att jag först sent på aftonen kom dit; men så höll jag ut så mycket längre. Jag var alltid med om »sillfrukosten» och hörde till dem, som därefter följde med Harald Wieselgren hem för att där fortsätta det glada samspråket ytterligare en eller annan timme. Beständiga deltagare i dessa morgonsamkväm voro dåvarande chefen för generalstaben Hugo Raab, anföraren för Aarö-Raabska friskaran i dansk-tyska kriget, förre chefen för Motala mekaniska verkstad O. E. Carlsund, professor Fritiof Kjellberg,

professor Axel Key, gymnasie-lektorn Hultman m. fl., som alla tycktes ha anslagit första lördagen i månaden att släppa gäcken lös. Den som därvid mycket roade de öfriga var Hultman med sina tal, än om de utställda taflorna, däri han aktade sig att vidröra dessas konstnärliga värde, men med nästan pueril naivitet ordade om hvad de skulle föreställa, eller då han satte upp en matematisk formel och försökte bevisa den stora förlust de idunesare gjorde, hvilka ej deltogo i dessa glada morgonstunder. Ej mindre komisk var Frithiof Kjellberg då han började hålla sina tal om någon af de närvarande, som alltid befanns vara en »präktig», »signifikativt öfverdådig», »stor och helgjuten», med alla möjliga och omöjliga superlativa egenskaper utrustad man.

En gång följde dessa friska morgongökar med mig hem. Jag bodde i närheten, Drottninggatan 108, tillsammans med docenten Carl Bowallius, hvilken för tillfället var i Uppsala. Denne hade ett storartadt bibliotek, där naturvetenskaperna voro rikligen representerade. Ingen visste att jag och Bowallius bodde tillsammans och det roade mig mycket att höra deras förvåning öfver att en operasångare lagt sig till med ett så dyrbart bibliotek. Jag lät dem vara i den tron och tog slutligen fram Keys och Retzii dyrbara arbete, af hvilket knappast 10 exemplar blifvit sålda. Axel Key, som var närvarande, höll på att trilla ur stolen i häpenheten. En liten stund lät jag dem vara i öfvertygelsen, att jag var ägare till den dyrbara boksamlingen, men till slut måste jag fram med sanningen.

Uti Idun träffade man spetsarne inom alla branscher, de främsta i vetenskap och konst, politik och ämbetsmannavärlden, och man hade alltid ett intressant och rikt utbyte vid bevistandet af dess sammanträden.

SKARPSKYTTERÖRELSEN.

Skarpskytteföreningen i Stockholm. — Den första allmänna svenska skyttetäflingen. — Jag drifver ensam ett helt regemente på flykten. — Skarpskytteföreningens sångkör. — Sekreterarebefattningen. — Några skarpskyttehistorier. — Jag lämnar skarpskytteföreningen. — Några af dess mera framstående medlemmar. — Kommendören Arvid Egerström. — Grefve Georg Adlersparre. — August Blanche.

Det var en kraftig nationell rörelse, som låg till grund för skarpskytteidéen.

I England hade bildats frivilliga vapenföreningar till skydd emot befaradt infall från Frankrike.

Här i Sverige väckte tanken på upprättande af dylika föreningar inom landet lifligt bifall; den första skarpskyttekåren bildades i Göteborg på initiativ af, om jag ej missminner mig, redaktör S. A. Hedlund och folkskoleinspektör Meijerberg.

Denna nationella rörelse hade nog redan då kunnat framalstra betydande resultat till fosterlandsförsvarets gagn, ifall den från första stund omhuldande tagits om hand af konung och regering och icke med misstro betraktats eller med liknöjdhet behandlats.

Regeringen utfärdade visserligen en förordning, som fastställde de villkor, hvarunder dessa frivilliga föreningar kunde inregistreras såsom beståndsdelar af landets försvarsväsende, men därtill inskränkte

sig också under lång tid hela dess åtgörande. Den impuls till allmän värnplikt, som in nuce låg i denna idé och som Stockholms skarpskytteförenings styrelse sökte framkalla och utbreda, togo höga vederbörande icke ens reda på, utan mötte den med likgiltighet, gifvande sin ståndpunkt tillkänna med konungens förut omnämnda uttalande: »ett litet men väl ordnadt försvar».

Ej heller var det med synnerlig beredvillighet vederbörande accepterade riksdagens beslut, att medlem af skapskytteförening kunde befrias från beväringsmöte efter undergången uppvisning och approbering. Det dröjde äfven länge, innan begärdt understöd till instruktörers aflöning och skjutöfningarnes bedrifvande beviljades; detta ägde först rum sedan riksdagen för det ändamålet gifvit anslag.

Jag hade redan i Uppsala ingått i skarpskytteföreningen och inskref mig genast efter min öfverflyttning till Stockholm i därvarande förenings första kompani. Strax därefter invaldes jag i styrelsen, där jag öfvertog sekreterarebefattningen, som jag sedan innehade till och med 1868.

Då jag i januari månad 1863 blef sekreterare, bestod skarpskytteföreningen af 12 kompanier.

Under vintermånaderna voro för dessa flere gånger i veckan anordnade exercis-, fäkt- och gymnastiköfningar i skilda lokaler under ledning af aflönade instruktörer, hvarjämte för befälet särskilda tider för dess utbildning voro anslagna. Frampå våren, under sommaren och hela hösten ägde hvarje söndag öfningar rum ute å Ladugårdsgärdet, hvarförutom det bereddes föreningen tillfälle att deltaga

i de manövrer och fältöfningar, som kring Stockholmstrakten för sammandragna delar af armén förekommo.

Andan inom föreningen var präktig och vid alla dessa öfningar fick man talrika och påtagliga bevis därpå.

Man gjorde därvid icke sällan den egendomliga observationen, att de medlemmar, som tillhörde den ringare borgare- och arbetsklassen, alltid punktligt infunno sig till öfningarne, då däremot de, som hörde till den s. k. »högre» samhällsklassen, grosshandlare, artister och ämbetsmän, ofta, och gifvet vid regnväder, lyste med sin frånvaro.

Däraf kunde man draga den glädjande slutsatsen, att fosterlandet ej torde löpa någon fara att utbreda ansvarskänslan allt djupare och djupare ner bland sina medlemmar, hvarom för öfrigt i våra dagar den uppoffring arbetsklassen för sin sammanhållning måste underkasta sig, bär ett respektingifvande vittnesbörd.

Ordnandet af målskjutningsöfningarna förorsakade mycket besvär.

Första svårigheten var att finna lämplig, ej för långt aflägsen plats för anläggande af skjutbanor, en å Söder och en å Norrmalm.

Genom stort tillmötesgående från jordägarens sida blef det ganska lätt att få plats till den södra skjutbanan, och genom frikostiga bidrag af skarpskyttevänner såg man sig i stånd att bygga upp en enkel skjutpaviljong och anskaffa målskjutningstaflor. Däremot blef det synnerligen besvärligt att få denna angelägenhet ordnad å Norrmalm.

Länge och väl sökte man efter en lämplig plats och fann slutligen en sådan utom Roslagstull vid det s. k. Träsket på Timmermansordens ägor.

Som skarpskytteföreningens tillgångar voro mycket begränsade och regeringen ej lämnade något bidrag för ändamålet, gällde det att kostnadsfritt få platsen upplåten.

Kompanicheferna Collin och Sandgren, åt hvilka denna angelägenhet var uppdragen, sökte för den skull upp arrendatorn af platsen, en trädgårdsmästare, och erhöllo snart hans bifall, om nämligen Timmermansorden ej hade något däremot. Sandgren, som hög Timmerman utverkade lätt ordens samtycke, och det återstod sålunda endast att anskaffa skjutpaviljong och målskjutningstaflor. För det ändamålet blef det som vanligt att söka insamla medel, och många steg måste ofvannämnda kompanichefer därvid vandra.

Ändtligen hade föreningen sina båda banor färdiga och målskjutningsöfningarna kunde börja. Glädjande var det att se, huru flitigt dessa bedrefvos och det visade sig snart nödvändigt att särskilda ordningsregler fastställdes, däri tiderna bestämdes för banornas begagnande af de olika kompanierna i sin helhet eller för de enskilda medlemmarne vid deras extra privata öfningar.

I samband med denna angelägenhet stod gevärsfrågan.

Mer och mer trängde den till afgörande. Man dryftade härom vidt och bredt. Somliga förfäktade den åsikten, att man borde anskaffa gevär efter den Wredeska modellen, som svenska armén hade, andra

åter förordade bakladdningsgevär, preussiska tändnålsgevär, fransmännens chassepots, hvilka ju enligt rapport gjort underverk vid Aspromonte, Remingtons eller rustmästare Hagströms. Under öfverläggning härom inlämnade Lars Johan Hierta ett anbud att inköpa en mängd gevär, som tillhört den under polska resningen utrustade Lapinskiexpeditionen och hvilka gevär Hierta, på uppmaning af August Blanche och under dennes till hälften afgifna löfte att skarpskytteföreningen skulle öfvertaga dem, inköpt.

Sedan man omsider bestämt sig för samma gevär som svenska armén, var nästa bekymmer att finna en gevärsdepå. Därur räddades föreningen af kompanichefen Simonson, som åtog sig att förvara gevären hemma hos sig.

I sammanhang härmed kan jag ej afhålla mig från att relatera en episod. — Denne kompanichef, bryggaren Simonson, hade i yngre år varit guldsmedsgesäll i Ryssland och, som han ofta sade, under 12 års tid »ätit den ryska limpan». Nu hade till Stockholms hamn inkommit en rysk monitor. Simonson ansåg sig böra visa dess officerare en vänlighet och inbjöd dem till en festlighet.

I hans kontorslokal och i hans stora sal voro på väggarna upphängda de af honom förvarade gevären. Då de inbjudna officerarne fingo se denna massa gevär, blefvo de högeligen förvånade, att en enskild man hade så många vapen, hvarför han med gravitetisk trygghet upplyste dem, att i alla mera burgna hem i Stockholm ett större antal gevär finnas; dessa gevär äro för mig och mina arbetare att försvara hus och hem med, ifall någon obehörig fiende

skulle tränga in i landet, vare sig från väster eller *öster*.

Sedan skjutöfningar en tid pågått, anordnades täflingsskjutningar inom de olika kompanierna. Vid en sådan inom 1:sta kompaniet tog till och med jag ett pris.

*

Intresset växte allt mer och mer och år 1867 kunde den första stora allmänna täflingen mellan skyttar från landets alla skarpskytteföreningar äga rum, till hvilken täfling staten beviljat ett penningbelopp att utdelas som pris.

Att deltaga i denna skjutfest hade anmält sig ett ganska stort antal medlemmar af skytteföreningar från olika delar af landet. För dem alla hade styrelsen anordnat logis i s. k. Siwerska kasernen å Söder. Under täflingsveckan var i mindre börssalen en klubb inrättad, där de främmande skyttarne hade tillfälle att formera bekantskap med hvarandra och dryfta skarpskytteärendena. Det var ett lifligt samkväm om kvällarne med tal och sång, hvarvid jag som oftast måste fram och föredraga den ena fosterländska sången efter den andra.

Täflingen pågick å skjutbanan utanför Roslagstull under en hel vecka både för- och eftermiddag och afslöts kl. 2 på lördagen, sedan alla omskjutningar äfven ägt rum.

Därefter började ett ansträngande arbete för kompanichefen Sandgren och mig. Först skulle vi ur de för de olika dagarne förda protokollen göra utdrag och bestämma, hvilka skyttar, som ute å gär-

det voro berättigade att täfla om statsprisen; vidare upprätta förteckning på dem, som skulle tilldelas skyttemedaljerna i silfver och brons; slutligen fördela de priser, som af enskilda personer blifvit skänkta. Allt detta tog mycken tid, och först vid 10-tiden på kvällen var arbetet afslutadt.

Sedan återstod för mig att upprätta det officiella protokollet öfver hela skjuttäflingen och särskildt öfver pristagarne — ett arbete, som upptog en stor del af natten.

Därigenom att det var föreskrifvet, att statens pris 1,000 kr. jämte guldmedalj icke skulle utdelas, om vid täflingen dagen därpå å gärdet ingen uppnådde ett visst minimum af points, utan att detta i så fall skulle fördelas i fem pris à 200 kronor hvardera, måste jag upprätta tvänne exemplar af detta officiella protokoll, att vid prisutdelningen ifyllas allt eftersom täflingen å gärdet utföll.

Det var en vacker söndagsmorgon i september månad Stockholms skarpskytteförening och de främmande skyttarne utryckte från Kungsträdgården till Lindarängen å Ladugårdsgärdet, där skyttarna voro uppställda. Hertigen af Östergötland, som städse ådagalade ett varmt intresse för skarpskytteidén, jämte krigsministern och flere af det höga krigsbefälet öfvervoro täflingen. Den började omedelbart och följdes med lifligt intresse. Ganska snart hade flere skyttar uppnått det stipulerade antalet points för de tusen kronornas erhållande och dessa tillföllo slutligen en smidesarbetare från Eskilstuna.

Efter täflingens slut förrättades den sedvanliga gudstjänsten. Under denna hann jag nätt och jämt

ifylla det ena exemplaret af det officiella skjutprotokollet, så att prisutdelningen efter gudstjänstens slut omedelbart kunde företagas. Denna verkställdes af hertigen, som inledde den med ett glänsande patriotiskt tal, hvarefter pristagarne från täflingen i dess helhet framträdde i den ordning som de af mig uppropades, och emottogo från hertigens hand de dem tilldelade priserna och medaljerna.

Den första allmänna skarpskytteskjuttäflingen var afslutad och ansågs ha varit särdeles väl anordnad. Följande år 1868 upprepades den efter precis samma schema som denna och var likaledes hufvudsakligen anordnad af Sandgren och mig. Med de skjuttäflingar, som sedermera förekommit, har jag icke haft något att skaffa.

*

Hvad beträffar föreningens öfningar å fältet, skedde detta med strängt allvar och de officerare, Adlersparre, Ankarcrona, Liljecrantz, von Francken m. fl., som ledde dem, vinnlade sig mycket om att göra dem så noggranna, att skarpskyttekårens prestationer af militära yrkesmän vunno välförtjänt och högt erkännande.

Då det bereddes föreningen tillfälle att deltaga i arméns fältmanövrer, tycktes det likväl, som om höga vederbörande ej riktigt menat allvar därmed. Det ena var vid Sannahed, där mycket missnöje med anordningarne uppstod; det andra vid Drottningholm. Där deltog jag själf, och jag vill, till belysande af ofvan antydda förmodande, göra en kort beskrifning om föreningens deltagande i denna manöver.

En lördagsafton kl. 9 marscherade hela skarpskyttestyrkan, uppgående till öfver 2,000 man, från Kungsträdgården till Ålsten på andra sidan om Tranebergs bro, där den bivuakerade. Vid fyratiden på morgonen förde ångslupar oss därifrån till Drottningholm, där vi skulle landstiga nedanför badhuset. Denna landstigning skulle förhindras af Sörmlands regemente och kadettkåren. Hvarje skytt hade fått 40 patroner och beordrades att genast efter landstigningen aflossa dem för att fördrifva fienden, hvilken antagligen äfven blifvit befalld att vid våra skott retirera.

Nu bar det sig så illa till, att den första ångslup, som nådde strand och å hvilken jag befann mig framme i fören, ej kunde komma ända intill land. Jag tog därföre resolut ett hopp från båten, hvarvid denna rekylerade, och, väl kommen i land, lydde jag order och afsköt mina 40 skott och dref sålunda, innan de andra skarpskyttarne hunnit komma ur båten, alldeles ensam på flykten såväl Sörmlands regemente som kadettkåren — en bravad, fast oblodig, af desto mera komisk natur, och hvaröfver jag många gånger skrattat. När kamraterna ändtligen kommo i land, var fienden försvunnen och ingen blef i tillfälle lossa ett skott.

Någon fiende sågo vi sedan icke mera till under hela dagen, så jag måste ha kört bort den ganska ordentligt, hvaröfver jag också för kamraterna högeligen bravaderade.

Snart började det smådugga och fortfor därmed ända till aftonen. Därunder kommenderades vi att marschera fram och tillbaka i högt gräs, uppför och

utför hala bergsknallar, och alla blefvo grundligt genomblöta. Sedan vi till ersättning fått defilera för konungen, gingo vi ombord å ångbåtar, som förde oss till Stockholm och så var det slut med skarpskyttarnes deltagande i den manövern.

*

Föreningens ekonomi var stundom en brydsam fråga. De anslag, som staten gaf, voro otillräckliga för att därmed bestrida alla utgifterna, och den enskildes hjälp måste ofta anlitas. Så uppstod tanken att genom konserter skaffa medel. Inom skarpskytteföreningen voro ganska många sångare. Första och femte kompanierna hade smärre körer, som emellanåt till förmån för kompanierna gåfvo små sångtillställningar. Alla sångare inom föreningen slogos så tillsammans och skarpskytteföreningens allmänna sångkör bildades. Till ledare för den utsågs August Söderman. Flere konserter gåfvos sedermera och dessa voro alltid talrikt besökta.

Jag kom därunder i en liflig beröring med August Söderman, hvilket åter, efter mitt biträde i Operans kör uti operan Rienzi, blef anledning till min öfvergång till sångarbanan.

*

Sekreterarebefattningen var ganska maktpåliggande och kräfde mycket arbete. Många gånger hade jag att uppsätta skrifvelser af rätt ömtålig natur, så t. ex. att besvara ett från Lunds skarpskytteförening

ankommet förslag att upprätta en frivillig kår, som skulle afsändas till Danmark för att understödja detta land i den pågående kampen mot Tyskland och hvarvid Stockholms skarpskytteförenings styrelse anmodades att sätta sig i spetsen för förslagets realiserande. Å ena sidan voro sympatierna för Danmarks sak mycket stora, men å andra sidan kunde åtgärder i den begärda riktningen förorsaka regeringen obehag, då skarpskytteföreningarne voro erkända som ingående beståndsdelar af landets försvarskrafter. Då det ännu på visst håll fanns åtskillig misstro emot skarpskytteidén, måste styrelsen söka undvika allt, som kunde öka densamma. Ett rent afslag å den gjorda framställningen åter skulle icke undgå klander och måhända förorsaka skarpskytteidéns lugna framgång afbräck. Det gällde således att affatta svaret så, att däri å ena sidan uttalades de starkaste sympatier för saken, men å andra klarligen påpekades omöjligheten eller rättare det olämpliga i att skarpskyttestyrelsen såsom sådan befattade sig med denna angelägenhet.

Tvänne gånger i månaden hade styrelsen ordinarie sammanträden, men vanligen måste den sammankomma hvarje vecka. De frågor som afhandlades, inskränkte sig icke endast till hvad som rörde föreningens ekonomiska förhållanden och anordningarne för öfningarne, utan behandlade äfven frågor om fosterlandets försvar i sammanhang med skarpskytteföreningarnes omorganisering i fastare och lagligen bestämda former, om vapenöfningarnas införande i skolorna och skjutskicklighetens befrämjande. Åt-

skilliga kommittéer nedsattes, i hvilka samtliga jag fungerade som sekreterare.

En af dessa kommittéer hade ingen mindre uppgift än att utarbeta förslag till omändring af hela vårt härväsende, indelningsverkets indragning och införande af allmän värneplikt. Medlemmar i denna kommitté voro Adlersparre, Nyblæus, Liljencrantz, Blanche och kompanicheferna Almström, Collin, Sohlman, Meijerberg, Ekgren och Sandgren. Resultatet af detta arbete syntes ej till, emedan vid strax påföljande riksdag ett särskildt försvarsutskott tillsattes att ordna denna angelägenhet, inom hvilken kommitténs åsikter troligen framhöllos, men ej accepterades.. En omedelbar följd häraf var måhända, att sällskapet »Värnepliktens vänner» bildades.

Det var sannerligen ingen latmanssyssla att under denna tid vara sekreterare hos skarpskyttestyrelsen.

Utom att föra protokollet vid alla sammanträden, expediera de många skrifvelser, som förekommo, verkställa flera löpande göromål, hade jag att vid föreningens årsmöte afgifva en i detalj gående berättelse om föreningens verksamhet under det föregående året och om skarpskytterörelsens tillstånd inom landet. Till öfverståthållareämbetet skulle jag äfven afgifva en beskrifning om skarpskytteväsendets uppkomst, utveckling och nuvarande tillstånd, hvilken skulle inflyta i dess sedvanliga 5-års-berättelse.

*

Några skarpskyttehistorier.

De angenämaste och minnesrikaste stunder, jag i min ungdom upplefvat, äro nog de, som ägde rum efter sammanträdena i skarpskyttestyrelsen. Då vandrade vi vanligen upp till Hotel Rydberg för att supera. Deltagarna voro nästan alltid samma personer, näml. Blanche, Liljencrantz, von Vegesack, Collin, Sandgren, Meijerberg, Almström och jag. Vid supén bjöd ofta Liljencrantz på vin samt därefter Blanche på kaffe i ett enskildt rum. Där kunde vi då sitta inpå småtimmarne och samtalet kom i liflig gång. Där berättade Liljencrantz hofskvaller, von Vegesack om sina intressanta upplefvelser under Amerikanska kriget, Blanche spirituella och lustiga historier om sin tjänstgöring i hofrätten och riksbanken, där hans hufvudsakliga sysselsättning bestod i att räkna kasserade sedlar, samt från den tiden då han var biträde åt domhafvande på landet, äfvensom en stor del af hans sista teckningar ur hvardagslifvet, om hvilka vi sålunda fingo kunskap långt före deras utkomst i bokform. Dessutom interfolierades med omnämnande af händelser för dagen och skarpskyttehistorier, såsom t. ex. huru Collin, då han en söndagsmorgon iklädd skarpskytteuniform skulle öfver Norrbro gå till Kungsträdgården för att emottaga sitt kompani, fick stor honnör af ett par gatsopande dillströmare, som sträckte på sig och skyldrade med sina kvastar så att smutsen yrde omkring dem; eller hur Sandgren en söndagseftermiddag i Kungsträdgården, sedan han aftackat sitt kompani, hörde 2:ne yngre gardesofficerare i högljudd ton uttala sitt försmädliga hån öfver att skarp-

skyttebefälet stoltserade med sabel, som det troligen ej kunde använda — huru Sandgren då i närvaro af en stor folksamling ögonblickligen vändt sig till officerarne med sitt visitkort och bedt dem bestämma tid och ställe att afprofva hans färdighet i att handtera sin sabel och huru de snopna försvunnit under folkets jubel. För mig var det naturligtvis en oskattbar fröjd att så ung som jag ju var — jag hade just fyllt 22 år, då jag blef sekreterare — komma i en så intim beröring med män, hvilka innehade framskjutna ställningar inom samhället.

*

År 1869 lämnade jag skarpskytteföreningen och dess styrelse.

Mitt intresse för denna idé var fortfarande varmt och entusiastiskt; men jag måste söka en anställning, som skaffade mig någon ersättning; och då allt mitt arbete inom skarpskyttestyrelsen var frivilligt och utan lön och jag på ämbetsmannabanan ej hade utsikt att i den närmaste tiden vinna någon sådan, beslöt jag ägna mig åt sångarbanan, där jag åtminstone trodde mig kunna förtjäna så pass, att jag utan vidare skuldsättning kunde uppehålla mig.

Om, som sagdt, den pekuniära lönen för mitt skarpskyttearbete sålunda varit ingen, hade jag dock fått deltaga i denna rörelse på en framskjuten plats just under dess glansperiod och då den säd såddes, hvars frukter mer och mer träda i dagen. Denna ädla rörelse inträngde djupt i folket, förminskade klass-skillnaden, väckte upp fosterlandskärleken och hågen för manlig idrott; men framför allt ingöt den

i nationens hjärta och själ till full medvetenhet den sanningen, att det är hvarje svensks icke blott oafvisliga plikt utan fastmera obestridliga, heliga rättighet att försvara sitt fosterland.

*

Innan jag afslutar min skarpskytteperiod, bör jag kanske nämna något om de personer, som jag arbetade tillsammans med i denna fosterländska rörelse.

Kommendören Arvid Egerström.

Han var en ärans man. Hans intresse för skarpskytteidén var varmt och uppriktigt.

Liksom han hyste en sann tillgifvenhet för de ledande männen i skarpskyttestyrelsen, hade också dessa stor aktning och vördnad för honom. Mot mig visade han stor vänlighet under vårt samarbete och han ådagalade städse ett varmt intresse för mig och mitt arbete, äfven sedan jag lämnat skarpskyttestyrelsen.

Ett af mina angenämaste minnen från denna tid har jag honom att tacka för.

För att på samma gång bereda mig en liten inkomst och en uppfriskande sommartillvaro, ställde han om att jag under skärgårdseskaderns öfningar sommaren 1864 hos honom, såsom chef för dessa, anställdes som sekreterare. Jag vill här lämna en kort beskrifning öfver denna min sjökommendering.

Eskadern var delad i 2:ne afdelningar, hvardera bestående af kanonångbåtar samt landstignings- och bombkanonslupar.

Mitt arbete var mycket lindrigt, nämligen att

föra rullorna och hvar åttonde dag uppsätta en underdånig rapport till k. m:t om eskaderns öfningar.

Eskadern förankrade i Dyvik vid Ljusterön. Dagen användes dels till exercis å land, dels till öfningar ute å Saxarfjärden. En af dessa erinrar jag mig särskildt därför att den ådagalade hos ena afdelningschefen en ovanlig brist att fatta order. Båda afdelningarne lågo i linje, hvarje kanonångbåt med sina slupar på släp. Genom flaggor kommenderades, att bogserlinorna skulle kastas loss, ångbåtarna backa och sluparna ro fram i ledet och affyra sina salvor. Ordern utfördes noggrant af alla utom afdelningschefen å yttersta vänstra flygeln. Efter att bogserlinorna blifvit lossgjorda och sluparne ryckt upp i linjen, tog sig nämligen denne för att, i stället för att backa bakom sina slupar, helt trankilt göra svängning till höger och passera framför slaglinjen, hvarigenom han naturligtvis skulle blifvit skjuten i sank. Denna manöver upprepades ett par gånger, alltid med samma resultat, och det föreföll till och med mig alldeles oförklarligt.

En öfning som intresserade mig mycket och väckte min beundran, var den med besättningen å landstigningskanonsluparne: i ett ögonblick utlades skenor, å hvilka de grofva kanonerna upphalades till krönet af höga och branta strandhöjder, färdiga att utsända sina dödande skott.

Vidare anordnades målskjutningsöfningar å Saxarfjärden.

Då kommendören rodde omkring till sluparna och besiktigade dessa öfningar hade han vanligtvis endast sin adjutant med sig. En gång befallde han mig att

också medfölja. Vi stego ombord å en kanonslup och kommendören syntes ifrigt deltaga i riktningen af kanonen. Jag följde med spänd uppmärksamhet förberedelserna till skottet och plötsligt brann det af. Jag, som icke anade något och ej förutsåg den starka recul, som därvid uppstod, föll baklänges på tofterna till hejdlös munterhet för kommendören, som nog hade tagit mig med för att bereda mig denna kullerbytta.

Det hörde till bruket, att eskaderchefen skulle inbjuda officerarne till sitt bord. Utrymmet på »Brynhilda», chefsfartyget, var mycket begränsadt, så att ej flera än 2 eller 3 kunde inbjudas för gången. Därigenom blef det festmiddag nästan hvarannan dag. Vid dessa sörjde adjutanten för mat- och jag för dryckesafdelningen.

Under det eskadern låg kvar vid Dyvik anlände då och då någon af flottans ångbarkasser och medförde hemliga order och instruktioner. Som det dansk-tyska kriget då pågick som hetast, var spänningen och nyfikenheten stor. Alla hoppades att de skulle innehålla någonting i sammanhang därmed.

Eskadern afgick sedermera till Oscar Fredriksborg, där under öfverstelöjtnant Klingenstiernas ledning de första spadtagen till fästningen togos; sedermera utfördes befästningar likaledes vid Pålsundet och Brandalssund. Under hela denna kommendering mådde jag som en prins och hade ett angenämt umgänge med officerarne. Mycket nojs fördes med mig, då de vid våra roddturer till badning i Saxarfjärden skulle lära mig att ro eller då de därunder ville begagna mig som boj och icke minst, då jag skulle klättra upp i båten.

Då hade alla förut krupit upp och satt sig i aktern, så att fören stod högt i vädret, hvarigenom det blef omöjligt för mig med min tunga kropp att komma upp; sökte jag så i närheten där de sutto, blef jag naturligtvis bortmotad. Jag lät mig däraf icke bekomma utan njöt af min tillvaro i vattnet till dess de voro nästan färdigklädda, då jag började göra de lifligaste evolutioner, så att de blefvo alldeles nedstänkta. Då blefvo de medgörliga och underlättade mina bemödanden att lyfta mig upp i båten.

Slutligen efter 6 veckors tid återvände eskadern till Stockholm, då jag afpoletterades.

Grefve Georg Adlersparre.

Han var föreningens förste öfverbefälhafvare.

Hans arbete i skarpskyttesaken bar alltigenom prägeln af den renaste och upphöjdaste tillgifvenhet för denna idé. Hela hans personlighet var den äkta svensken med sitt trofasta, ärliga sinnelag och sin varma kärlek till fosterlandet. Han skref och lät trycka smärre uppsatser, där han på ett originellt sätt behandlade åtskilliga spörjsmål i försvarsfrågan.

I styrelsens arbete deltog han samvetsgrant och med intresse.

Till sitt uppträdande flärdfri och anspråkslös, ej hos honom en gnista af fåfänga eller fikande fanns efter ynnest och popularitet. Hans lefnadssätt var spartanskt enkelt och hans materiella behof minimala.

På äldre dagar lär han, efter hvad jag hört berättas, måst ännu mer inskränka sig, ja ända därhän, att det nådde nödens gräns.

Då jag skulle afgifva min första årsberättelse om skarpskytteföreningens verksamhet, vände jag mig till Blanche och bad honom genomgå mitt utarbetade förslag till densamma. Jag hade aldrig förut uppsatt någon större och vidlyftigare skrifvelse, ej heller var jag på det klara med den riktning, hvari skarpskytterörelsen då befann sig. Viktigt syntes mig därföre att denna berättelse icke komme att innehålla några åsikter eller uttalanden, som kunde väcka ovilja eller missförstås.

Med stort tillmötesgående villfor Blanche min begäran, och det beslöts att jag skulle komma till honom i hans bostad, Malmgården vid slutet af Grefgatans

På utsatt tid infann jag mig och fann honom i ett strålande humör. Vi gingo genast in i hans arbetsrum. Allt var där väl ordnadt; rummet var ej öfverlastadt med möbler: en soffa, framför hvilken stod ett rundt bord och några stolar, ett skrifbord och där bredvid en hylla, hvarå *alla* stadens tidningar lågo ordnade i högar, samt en bokhylla — detta var hela möblemanget. Innanför detta rum var en salong och därinnanför åter matsalen; sofrummen voro belägna en trappa upp i frontespicen åt Ladugårdsgärdet.

Han läste igenom berättelsen och fann just ingenting att ändra. Hvad stilen angick, anmärkte han, att jag hade väl långa satsbyggnader, »troligen en följd af ditt skrifveri i ämbetsverken», tillade han. Därpå berättade han, att då han tjänstgjorde i hofrätten som extra notarie, haglade alltid anmärk-

ningar emot hans protokoll. »Jag skref ej tillräckligt den juridiska stilen; då försökte jag bli långrandig, men det hjälpte ändock icke; anmärkningarne fortforo; jag blef alldeles rådlös. Slutligen en vacker dag förklarade ett gammalt hofrättsråd att jag uppenbarligen visade vanvördnad mot den höga rätten, då jag vid föredragningen af mina protokoll ej var uppsträckt i frack och hvit halsduk. »Jaså», svarade jag, »där har jag alltså anledningen till de kitsliga anmärkningarne; hädanefter, herr hofrättsråd skall jag skicka upp mina frackkläder och själf uteblifva»; och så slöt jag min tjänstgöring i Kgl. Maj:ts och rikets Svea hofrätt.

»När jag sedan», fortfor Blanche att berätta, »ägnade mig åt skönlitterärt författareskap, behagade kritiken ofta påstå, att jag ej kunde skrifva svenska, och det gör den troligen fortfarande. Fäst därför ej för mycket afseende mot anmärkningar; gör så godt du kan och tag ad notam befogade påpekningar» — ett råd som jag sedan följt, och icke minst vid min sångverksamhet.

*

Under gemensamt arbete i skarpskyttesaken uppstod emellan oss en mycket hjärtlig vänskap. Den stora skillnaden i ålder verkade ej hämmande. August Blanche var gärna tillsammans med ungdomen. Han plägade alltid första gången han i festligt lag sammanträffade med någon, som på ett eller annat sätt väckt hans intresse, lägga bort titlarne, vare sig denne tillhörde ett högre eller lägre samhällslager, ett stadsråd, en lärpojke, en professor, en

handelsbetjänt, en general, en arbetare, och alla erforo hans oemotståndliga makt på sinnena, grundad på den människokärlek, som från honom strömmade alla till mötes. En sammanvaro med honom var äfven för alla en högtid och hans samtal flödade af geniala infall och en röd tråd af frisinne och kärleksfull syn på tingen var alltid däri inväfd.

För mig var det en oskattbar fröjd att komma denne man så nära. Det var icke många dagar på året, som vi icke träffades. Ofta var jag bjuden hem till honom, vanligen i sällskap med hans politiska meningsfränder och skarpskyttevänner.

Vid sådana tillfällen rörde sig samtalet i allmänhet om politik, och därunder dryftades icke sällan framtida samhällsproblem, som den nuvarande tiden just står i begrepp att lösa, t. ex. allmän rösträtt för både man och kvinna. Jag kan i min fantasi framkalla den entusiasm, som besjälade Blanche vid hans uttalande häri. Dess innebörd var: allmän rösträtt, allmän värneplikt för såväl man som kvinna. Beträffande värneplikten för kvinnan skulle den åligga de ogifta och bestå i obligatorisk gymnastik- och skjutöfning och genomgående af en kurs i sjukvård.

»Hvilket härligt släkte», utropade Blanche, »skall icke uppstå, sedan kvinnan fått både kropp och själ utbildad till deras högsta potens. — Och den, som vill anfalla gamla Sverige, skall nog betänka sig två gånger, innan han angriper ett land, där hvarje kvinna kan handtera sitt skjutvapen.»

*

August Blanche hade ett stort inflytande på arbetsklassen. Då det gällde att genomdrifva någon persons val till riksdagsman, begagnade han sig nog däraf; men i allmänhet förhöll han sig ganska passiv och inskränkte sig till ett enkelt uttalande af sin åsikt. Under de år jag nästan dagligen var tillsammans med honom — 1863-1868 — vet jag icke att han mera aktivt uppträdde i några frågor utom i skarpskyttesaken och vid representationsförslagets genomförande. Sällan skref han något i dagspressen. Jag kan ej erinra mig af honom mer än en uppsats i »Aftonbladet» under rubrik: »Finnes det endast tårar för spetsnäsduken?» hvilken uppsats var föranledd af ett då mycket omtaladt falsarium, som nedtystades och doldes genom någons väntjänst. Denna uppsats väckte ett oerhördt uppseende.

Som talare var han förträfflig. Man fylkades kring honom och åhörde med spänd uppmärksamhet hans framställning, i hvilken alltid förekommo blixtrande poänger. Man hade klart för sig, när dessa skulle komma. Så snart han började liksom småstamma och samtidigt tog sig till att med pekfingret och tummen gräfva i högra västfickan, visste man att klämmen skulle komma — och den kom också, alltid med stor effekt. Sista talet han höll var å Fenix samma dag han dog.

Han hade emottagit Uppsalastudenterna som kommit att öfvervara Karl XII:s stodens aftäckande. Frukost var för dem anordnad å Fenix och Blanche var en af värdarne.

Det tal han då höll var af gripande verkan och ingen, som hörde det, lär någonsin glömma

det. Blanche var också i sitt väsen mycket upprörd af anledning, som jag i korthet vill antyda.

Kommittén för Karl XII:s-stoden hade tillåtit en byggmästare att uppföra 3:ne stora läktare omkring statyn, en åt Arsenalsgatan och de båda andra på ömse sidor, så att nära nog endast platsen åt Strömmen var tillgänglig för allmänheten, där för öfrigt trupperna skulle defilera. Detta väckte en storm af ovilja. Statyn var ju tillkommen genom bidrag från de djupa leden bland svenska folket, och dessa skulle icke kunna få åskåda aftäckningsceremonien.

Man försökte i en del af pressen motivera den hufvudlösa anordningen med sådana krystade påståenden som att statyn behöfde en lämplig bakgrund — liksom den skulle erhålla en bättre sådan genom dessa brädskjul än genom svenska folket själf — eller att man måste bereda en plats åt de kungliga och diplomatiska kåren, hvarifrån det hela bekvämt kunde öfverskådas m. m. Nog af, oviljan var, som sagdt, stor och växte dagligen mer och mer, ja, dagarne före aftäckningen befarades att folkmassan skulle nedrifva läktarne. Att förhindra detta utkommenderades en skvadron af lifgardet till häst, som for fram mindre varligt. Det var då som dess chef red in i operakällarens förstuga efter folket, som tagit sin tillflykt dit, men hejdades af en sjöofficer, som helt sonika tog fatt i hästbetslet och förde ut både ryttare och krake.

August Blanche, som varit en af dem, som tagit initiativet till resande af statyn, beslöt sig för att hos Karl XV personligen anhålla om läktarnes borttagande. I det ändamålet gjorde han besök hos

konungen dagen före aftäckningen och erhöll dennes löfte att läktarne genast skulle nedrifvas, och Blanche försäkrade att entreprenören skulle blifva godtgjord för den förlust han komme att lida — ett löfte, för hvars infriande juveleraren Christian Hammer, hvilken stod i stor tacksamhetsskuld till Blanche*) ansvarade. Emellertid, strax sedan Blanche lämnat konungen, infann sig dåvarande öfverståthållaren Gillis Bildt. Denne förmådde konungen att svika sitt löfte, föregifvande att det icke ginge an att vika för »packet». Så sades det allmänt. Läktarne fingo stå kvar och vid självfva högtidstillfället voro de nästan tomma.

När Blanche aftäckningsdagen passerade Kungsträdgården på väg att emottaga Uppsalastudenterna och fick se de odiösa läktarne stå där, lärer han, efter hvad hans sällskap berättade, blifvit så smärtsamt berörd öfver konungens svikna löfte, att han först efter en kort hvila på Operakällaren och med uppbjudande af alla sina krafter kunde bege sig till Hôtell Fenix och där hålla sitt glänsande hälsningstal till studenterna.

Att han emellertid genom allt detta varit utsatt för en våldsam och ödesdiger själsskakning är utan allt tvifvel, ty, då han efter festen å Fenix deltog i studenternas tåg utför Drottninggatan, måste han gå ur ledet in på ett apotek, där han inom några ögonblick utandades sin sista suck.

Det fordras en annan penna än min att beskrifva den sorg som grep allas sinnen, icke blott inom skarpskytteföreningen och hos alla dess gynnare

*) Herr Hammer hade som fattig guldsmedsgesäll kommit till Stockholm och Blanche hade då understödt honom med medel vid inköp af antikviteter och konstsaker.

och vänner, utan inom hela landet. Många tårar fälldes och den känsla, som öfverväldigande gjorde sig gällande, var den af hopplöshet att finna någon, som kunde upptaga den dödes mantel i de liberala idéernas tjänst. Själf minnes jag mycket väl, hur jag fruktade att allt arbete för framåtskridande hädanefter vore förgäfves och att reaktionen nu skulle obesväradt komma att sitta i högsätet: den frisinnade kohorten hade förlorat sin eldande och lifgifvande målsman, till hvilken alla sågo upp och för hvilken äfven de mest reaktionäre dock aktningsfullt gjorde honnör.

Troligen har Sverige aldrig haft en af sin samtid så uppburen och populär man som August Blanche.

Hans begrafning var den största som i mannaminne ägt rum här i Stockholm.

Processionen, i spetsen för hvilken gick skarpskytteföreningen — mera än 2,000 man — under vapen, därefter likvagnen och så skarpskyttestyrelsens ledamöter gående, och sedan i vagnar släkt, vänner och beundrare, blef förbjuden att passera Gustaf Adolfs torg, emedan, så sades det, fast det låter otroligt, högvakten då hade måst gå i gevär för liktåget såsom föregånget af en militärstyrka under vapen. Processionen var så lång, att när de främsta leden hunnit öfver Kungsbacken på Drottninggatan, hade de sista ännu ej svängt in från Klarabergsgatan, och på ömse sidor om vägen från sorghuset till Norrtull voro trottoarerna upptagna af sammanträngda människomassor, som blottade sina hufvuden för den döde.

Vid grafven höllos åtskilliga tal, bland andra af polacken Demontowicz. Skarpskyttesångkören sjöng ett par sånger under August Södermans ledning.

Vederbörande hade befarat upplopp.. Vår öfverbefälhafvare Ankarcrona måste också lämna processionen vid Norrtull för att kunna hinna tillbaka till 4-tiden till kasernen, där all militär var beordrad att vara redo till uppbrott. Man sade ock, att skarpa skott voro utdelade, hvilket dock väl var mindre sannolikt.

Till denna farhåga hos vederbörande lärer jag, enligt utsago af sekreteraren i Karl XII:s-kommittén, kanslisekreteraren Paul Strandberg, varit en oskyldig orsak.

Kommittén hade tillsändt mig, i egenskap af sekreterare för skarpskytteföreningen, en biljett till plats å en af läktarne vid aftäckningen. Denna hade jag sändt tillbaka med följande påskrift: »Till kommittén för Karl XII:s-stoden! Då de omkring statyn uppförda läktarne, enligt mitt förmenande, utgöra ett otvetydigt bevis på det skamligaste förakt och hån från vederbörandes sida emot folket, och då jag icke vill däri göra mig delaktig, får jag härmed återsända den biljett som blifvit mig tillsänd.

Stockholms skarpskytteförenings sekreterare».

Sannolikt hade man tänkt, att jag aflåtit detta opus efter samråd och samtycke med de ledande männen inom skarpskytteföreningen, men detta var alls icke förhållandet. Ingen visste om detta mitt företag, och jag hade hvarken före eller efter dess afsändande talat därom med någon människa.

UPPSALASTUDENTSÅNGARNES PARISFÄRD 1867.

Mina sångarbröder. — Räddad undan Bysis. — Utresan. — I Paris. — Vår ciceron — Hemåt. — Konserter i Göteborg.

Då jag nu går att omtala mina sångarfärder med Uppsalastudenterna, manar mig mitt hjärta att *först* och *främst* ge uttryck åt min uppriktiga och varma tacksamhet till samtliga deltagarne däri, alla, ifrån anförarne, Arpi, Josephson och Hedenblad till den yngste sångarbroder, för deras *sanna* och *stora* vänlighet, som de under dessa sångarfärder bevisat mig.

Bland dessa sångarbröder kände jag mig alltid som kamrat, trots att skillnaden i ålder mellan oss var ganska betydande, ja vid de senare färderna till och med så, att somliga voro söner till mina forna studentkamrater.

Dessa sångarfärder äro ljuspunkter i min lefnad.

Att under fjorton dagar, en månad eller till och med längre tid, vara alldeles befriad från alla bekymmer eller jäktande hvardagsarbete med däraf följande obehag af olika slag och att få njuta en samvaro med intelligent ungdom, som ej vet utaf några egoistiska sträfvanden i »kampen för tillvaron», och

att samtidigt emottaga nya härliga intryck från alla håll — se, det är något oskattbart och kan ej i ord uttömmande beskrifvas; och man kan därför lätt förstå, att minnena af dessa sångarfärder träda fram i min själ i den härligaste, ljusaste belysning.

*

Om Paris-sångarfärden 1867 ha Måns Månsson och Pelle Ödman lämnat utförliga och intressanta beskrifningar. Jag inskränker mig därför till att endast teckna en och annan episod därifrån.

Det mötte mig mycken svårighet att komma med på denna färd. Dels skulle 100 kronor inbetalas till bestridande af utgifterna för densamma, och hvar skulle jag få dem ifrån, dels hade jag ett bysättningsutslag på mig, som jag för tillfället icke kunde klarera.

Då emellertid Arpi ansåg mig behöflig, befriades jag från erläggande af den ofvan nämnda afgiften; men värre var det med bysättningsutslaget. Detta grundades på en fordran hos skräddare Söderberg i Uppsala, hvilken af honom var lämnadt till en ökänd procentare, en vaktmästare i Svea hofrätt att inkasseras.

Exekutionsbetjänten hade redan en gång besökt mig, men lämnade mig då anstånd till dess jag fått tala med inkasseraren. Denne visade sig ganska omedgörlig, men lofvade slutligen inhibera bysättningen, om jag utverkade hufvudmannens bifall till anstånd, hvilket jag ock lofvade prestera på utsatt

dag och tid, nämligen samma dag klockan 10 f. m., då studentkonserten i Katarina kyrka skulle äga rum, alltså dagen före afresan till Paris.

Jag reste upp till Uppsala och erhöll strax Söderbergs samtycke. »Glad som en fågel» besökte jag inkasseraren på den utsatta dagen och tiden, men han var icke hemma och stod ej att träffa någonstädes. Jag blef ganska orolig och gjorde upp i min hjärna hvarjehanda: att inkasseraren ej ämnade stå vid sitt ord, att han däremot ville bereda mig obehag, prässa mig till de yttersta ansträngningar, ja kanske tvinga mig att anlita hans procentgeschäft m. m. På återvägen från hans hem gick jag ned i Strömparterren. Där träffade jag min vän järnvägstelegrafdirektören Karlberg. Jag anförtrodde honom min oro. Han rådde mig att med första lägenhet resa till Södertälje och där invänta studenterna, hvilket råd jag likväl ej kunde följa. Att uteblifva från konserten i Katarina skulle nämligen väcka förundran och dessutom skulle jag, såsom chef för 1:a tenorstämman, då emottaga för utdelning bland kamraterna de första dagarnes traktamente. Jag stannade därför kvar, deltog i konserten och emottog af hufvudkassören penningebeloppet till utdelning.

Efter konserten gick jag genast hem till min bostad, Hornsgatan 64, och lade mig. Vid midnatt vaknade jag och en gruflig oro uppväcktes hos mig. Jag steg upp och klädde mig. Min lilla kappsäck hade jag redan packat. Så satte jag mig ner och afbidade att tiden skulle skrida framåt. Man kan lätt tänka sig min ångest. Jag skulle få komma till denna världens medelpunkt, som var utrustad med de härligaste och

märkvärdigaste sevärdheter, och detta utan att det kostade mig något och till på köpet i ett så lefnadsfriskt sällskap. Hvem kunde vara lyckligare? Och likväl, kanske jag skulle hindras vid själfva afresan.

I denna riktning flögo tankarne under de tre timmar jag sålunda satt och väntade. Slutligen blef klockan fyra. Då beslöt jag ge mig af till Södra stationen. Ingen fanns, som kunde hjälpa mig bära min lilla, men ganska tunga kappsäck; jag tog den själf och knogade åstad till stationen, hvarest alla dörrar ännu voro stängda. Jag satte mig på trappan och höll stark utkik åt Götgatan och åt gränden till Maria Högbergsgatan, de enda vägar som ledde till stationen. Vid 6-tiden öppnades ändtligen dörrarne och jag fick genast min kappsäck inlämnad. Snart började kamraterna komma och inom kort voro väntsalarna och förstugan fullpackade af studenter och deras bekanta. Jag höll fortfarande noga utkik, men då jag ingenting misstänkt kunde upptäcka, blandade jag mig med mängden och stod just vid ingången till 1:sta klassens väntsal, då jag plötsligt mötte ett par ögon, som jag väl kände igen; vid motsatta sidan af förstugan uppenbarade sig exekutionsbetjänten. Jag skyndade hastigt genom väntsalen till dörren åt perrongen, men den var stängd. Därpå vände jag om, och framme bakom disken i väntsalen såg jag en dörr, som ledde till en utgångskorridor. Den befanns öppen, men dörren därifrån till perrongen var tyvärr också stängd. Då fick jag lyckligtvis syn på min vän Karlberg, som tillsammans med stationsinspektoren promenerade på perrongen, stadda i ett lifligt samtal. Jag knackade på dörren och inspek-

toren öppnade genast. Under deras promenad hade just min situation varit föremålet för deras lifliga samtal, och då jag nu upplyste att jag sett de båda »byglarne», förde inspektoren mig till konduktörens kupé strax efter kolboxen, och tillsade mig att stiga in där och ej visa mig förr än afgångssignalen ljöd. Jag hade inte väl kommit in i kupén förrän dörrarne till perrongen öppnades och studenterna strömmade in och togo sina platser i de för dem reserverade vagnarne. Jag satt trygg i konduktörens kupé. Därifrån hörde jag om en stund en liflig dispyt emellan mina båda exekutionsbetjänter; den ene sade: »han är inte med, han har nog rest förut.» »Jo», invände den andre, »ifrån fönstret i väntsalen såg jag honom klifva upp i någon af dessa vagnar.» Ändtligen ljöd signalen. Tåget satte sig i gång. Jag gick fram till fönstret, fick syn på mina bägge »griphumrar», som stodo alldeles framför mig, räckte lång näsa åt dem — så pojkaktig var jag — och for till Paris i gladt, strålande humör.

I Södertelje lämnade jag min tillflyktsort och logerade in mig i »Bestyrelsens» kupé, där det bästa utrymmet var; och ingen af mina kamrater hade den ringaste aning om mitt äfventyr. Först på hemfärden vid en station i Småland fick jag höra ett samtal emellan Olle Strandberg och en af de äldre kamraterna, rörande denna min afresa, hvarom, genom Karlberg eller stationsinspektoren, ett rykte spridt sig till och med till pressen. Olle Strandberg påstod, att detta rykte var osanning, ty han och jag hade varit oskiljaktiga under hela resan, den andre vidhöll, att han hade det från säkraste håll, och slut-

ligen slogo de vad om en middag på Hasselbacken och vände sig direkt till mig att afgöra deras tvist. Jag måste naturligtvis fram med sanningen, och middagen, till hvilken jag inbjöds, afåts några dagar därefter under glad och uppsluppen stämning.

*

För att insamla medel till bestridande af resekostnaderna gåfvos konserter i Stockholm, Örebro, Göteborg, Jönköping, Kristianstad och Malmö. Alla lämnade så stora recetter, att deltagarne återfingo sina hundra kronor.

Öfverallt voro vi inkvarterade och hejdundrande fester anordnades. Som konserterna gingo slag i slag, blef färden genom det kära fosterlandet mycket ansträngande. De ledande krafterna inom stämmorna passade därför på, då det kunde ske, att turvis hvila sig; endast inom 1:sta tenorstämman var Hjalmar Hjorth outtröttlig och stod klar hela tiden; i Kristianstad fick han dock god hjälp af den gamle sångarveteranen Olle Strandberg.

I Malmö slöto sig några framstående Lundasångare till kören och blefvo hjärtligt emottagna. Från Malmö foro vi till Lübeck med en Hallandsångare och tidigt på morgonen kommo vi fram. En del kamrater gjorde en afstickare till Hamburg. Jag blef bjuden af Olle Strandberg att göra honom sällskap dit.

Där sökte vi upp en gammal god vän till Strandberg, den dels såsom kritiker, dels som kompositör bekante J. M. Rosén, hviken på 40- och 50-

talet intagit en viss ställning inom musiklifvet i Stockholm. Om honom berättade Strandberg att han varit tjänsteman i Krigskollegium, men af någon anledning blifvit suspenderad på en tid och att han, då suspensionstiden utgått, till det höga Kollegiet ingått med begäran om förlängning af suspensionen, hvarvid han i stället afskedades. Nu föreföll han mig gammal och trött och att vara i knappa omständigheter.

Samtalet mellan de båda gamla vännerna rörde sig hufvudsakligast om gemensamma bekanta, och det lät så vemodsfullt och underligt, då Rosén vid hvarje underrättelse om någon gammal väns bortgång alltid sade ett »Gud ske lof för det».

Han förde oss omkring lite hvarstans, och slutligen till ett ställe där »det trogna folket» roade sig med dans, och där vi fingo bevittna åtskilliga karaktäristiska scener af olika slag, hvilka så roade oss att vi försummade tåget till Lübeck på aftonen och måste stanna kvar i Hamburg öfver natten.

Vi räknade ut det så, att vi skulle sammanträffa med Lübeck-tåget i Büchen. Då vi emellertid skulle lösa biljett dit, upplystes vi om att tåget från Hamburg först stannade i Lauenburg, dit vi dock anlände ett par timmar före Lübeck-tågets ankomst. Stationsinspektoren, en gammal, jovialisk hedersprisse, höll oss under tiden sällskap och uttalade varma sympatier för det gamla Sverige, prisade den tid, då Pommern, där han var född, lydde under Sveriges krona. Genom hans tillmötesgående fingo vi vårt resgods inpolletteradt till Paris, fast vi ej hade några biljetter, och instufvadt i den därför

afsedda resgodsvagnen, hvilket för oss var särdeles lyckligt, ty då vi kommo fram till Paris voro vi de enda som genast fingo vårt bagage, under det kamraternas, inpolletteradt i Lübeck, gjorde den icke korta afstickaren till Wien, dit Lübeck-godsvagnen, sades det, vid öfvergången med färjan i Lauenburg kommit på villovägar.

Efter tvänne timmars väntan, hvarunder stinsen visade oss omkring i den vackra trakten och underhöll oss med politiska kannstöperier, kom ändtligen tåget med kamraterna, hvilka, då de fingo se oss stående på perrongen med den lille trinde inspektoren mellan oss, brusto ut i glada jubelrop.

Sedan vi passerat öfver Elbefloden, packades vi in i 3:dje klassens vagnar så trångt, att det i längden verkligen kändes pröfsamt. Så fingo vi sitta i 36 timmar uti en förskräcklig hetta och ett ogenomskådligt damm, hvilket senare öfver Lüneburgerheden var alldeles outhärdligt.

I den kupé där jag satt, blef utrymmet något rymligare, sedan Richard Fröst, lång och smal, krupit upp och lagt sig på en af hyllorna och Måns Månsson placerat sig på golfvet med en resväska under hufvudet, i hvilket läge han fann sig så väl, att han endast vid »utfodringen» reste sig därifrån. Märkvärdigt nog hindrade det honom ej att i sina intressanta korrespondenser till Nya Dagligt Allehanda på det lifligaste sätt beskrifva det landskap och de städer vi genomforo och hvaraf han ej såg ett dugg. Han kunde, liksom Arpi, då vi kommo in på belgiskt område efter att ha spelt vira hela tiden sade: »jetzt hab' ich das ganze Deutschland durchgespielt», med största

skäl säga »durchgeschlafen». De få stunder han var vaken begagnade han att pumpa kamraterna om hvad som händt och passerat.

Visserligen var trängseln stor, men grannsämjan var större och man underkastade sig gärna ett obehag om man därmed kunde bereda kamraten en fördel eller lättnad. Så t. ex. var min med hvassa kanter ej försedda sidoyta en mycket eftersökt hviloplats för de trötta hufvudena.

Den största plågan förorsakade oss dammet och röken och att vi på detta kurirtåg hade så få tillfällen till tvättning.

*

När vi omsider en förmiddag kl. 11 anlände till Paris, voro vi sannerligen ej prydliga att skåda, och humöret var ej heller vidare gladt, hvilket ingalunda blef bättre, då vi måste stanna en stund på perrongen och åhöra baron Taylors jämmerliga hälsningstal och sångsällskapet »Les enfants de Belgique's» hyllningssång. Ändtligen fingo vi aftåga till vårt lyckligtvis ej långt aflägsna logis, Rue St. Denis 152, men där sattes vårt tålamod ytterligare på prof, då vi ej genast fingo gå och justera vårt yttre, utan måste slå oss ner vid några träbord för att intaga en skröplig förtäring, som vi sedan själfva fingo drygt betala. Det var verkligen ej utan att första timmen af vår Parisvistelse var genompyrd af ett ständigt »knorr».

Sedan så ändtligen allt detta var öfverstökadt, förde man oss upp till bostaden, en spannmålsvind,

7 tr. upp, med rödt tegelstensgolf. Inredningen där var miserabel. I de tvänne stora rummen voro ohyflade bräder upplagda på några bockar, hvarpå ställts tvättfat och tvättkannor; utmed väggarne voro tältsängar ställda utåt rummet, med en trästol mellan hvarje säng. Det var hela inredningen.

Alla rusade till tvättfaten för att få af det värsta dammet; man måste bilda kö och nöja sig med *en* tvagning, fast flere varit behöfliga. Efter rentvagningen skulle man ikläda sig rena plagg, men sakerna voro ännu icke komna från stationen, hvarför man hellre gick i paradisdräkt än att åter ikläda sig den genomdammiga resdräkten. De skämtsamma upptåg, som föranleddes däraf, höjde humöret och glädjen gjorde sitt intåg, för att lika hastigt flykta, då underrättelse kom att vid stationen fanns intet resgods utom till Olle Strandberg och mig och att kamraternas gjort den lilla turen till Wien. Hvad var nu att göra? Alla måste åter ikläda sig reskostymen, och de som hade kontanter köpte sig en ny uppsättning, men det var ej många som hade råd till det. Olle Strandberg och jag prisade vår tur att vi ej träffade kamraterna i Büchen, hvarigenom vi undgingo obehaget, och vi lånade ut våra skjortor till dem, som ej voro i tillfälle att köpa nya. Jag hade ett helt dussin nya stärkskjortor med mig och som jag var ganska fullvuxen voro plaggen åtminstone icke för små till kamraterna. Jag återbekom alla utom en, som jag först tio år senare fick igen.

När efter ett dygn resgodset omsider kommit till rätta, började det med besök på museer och

märkvärdiga platser. Vi hade bestämt Café de Suède på Boulevard des Italiens till samlingsplats, så att där var man säker på att alltid träffa någon af kamraterna. Måltiderna intogo vi vanligtvis på en »Duval».

Beträffande täflingen hade vi snart klart för oss att någon sådan ej kunde komma i fråga mellan oss och de anmälda sångkörerna, och vi blefvo genast förklarade »hors concours» och ett särskildt honnörspris, kejsarinnans medalj, instiftades för tillfället att tilldelas oss. Sinnesstämningen emot arrangören af denna sångtäflan, danske komponisten A. Hammerich, var därför ganska upphetsad och jag, som var personligen bekant med honom från hans vistelse i Stockholm under föregående vinter, måste ofta träda emellan och försöka blidka kamraterna. Mina mindre lyckade resultat härutinnan förskaffade mig dock det oskattbara nöjet att få tillbringa några timmar med *Hector Berlioz*. För honom studerade Hammerich, och han bjöd mig på en middag tillsammans med sin lärare. Denne påminde mig mycket om Franz Berwald, och det tycktes mig som dessa båda voro besläktade konstnärsnaturer och, utan jämförelse för öfrigt, intogo liknande ställning i sina länder.

Hammerich hade komponerat en »Hymn à la Paix», som han ville ha uppförd, och det var nog anledningen till att han förmått vederbörande inbjuda till denna sångartäflan, i spetsen för hvilket inbjudande den gamle gubben baron Taylor sattes.

Aftonen för den s. k. täflingen kom och vi infunno oss i god tid, oaktadt vi skulle, såsom de sist uppträdande, först sjunga vid midnattstiden; vi ville höra på de andra körerna, men affordrades då

en inträdesafgift, hvaremot vi inlade en skarp protest och de flesta satte sig i stället på ett café i närheten. Jag och ett par till gruffade emellertid så effektivt att vi insläpptes utan afgift, men så måste vi ock stå ut med att åhöra en »katzenjammer», som ej kan beskrifvas, och vi prisade dem lyckliga, som valt musiken från »glasens klang» i stället.

Juryn satt på en upphöjd estrad och bland den såg man Ambroise Thomas, den berömde barytonisten Faure m. fl. celebriteter. Så randades tiden för oss. Kören var entusiastisk och det lilla vredesutbrottet hade verkat godt på energien — en sak, som jag ofta under min sångarbana sedermera erfarit, att nämligen den verksammaste stimulus, då man skall sjunga, är att bli retad.

Sedan vi sjungit bröt en applådsalva ut, hvars make jag aldrig hört. Ordföranden yttrade några smickrande ord och vi aflägsnade oss glada i hågen; vi styrde kosan till Café de Suède, där i Paris bosatta svenskar, Boberg, löjtnant Brandelius m. fl. anordnat en liten fest för oss.

* *

Sveriges kommissarie vid utställningen, kammarherre Fahnehjelm, var mycket hjälpsam emot oss. Genom hans bemedling bereddes oss tillfälle att uppträda på stora operan, hvarigenom vi soulagerades för den misslyckade sångartäflan. Detta inbragte oss den största berömmelsen. Publiken utgjordes visserligen till en del af svenskar, men största delen var dock fransmän och bland dem spetsarne inom

musiklifvet; förtjusningen hos dem var stor och allmän. En liten förargelse, egentligen af komisk natur, åstadkom den ökände professorn A. P. Wy Bromander, som för tillfället vistades i Paris; han behagade, ståtande i alla sina ordnar, ställa sig ytterst på högra flygeln bland förstebasarne. Vi hade ej sett honom förut på scenen och han hade försiktigt hållit sig undan hela tiden till dess ridån gick upp, då han oförmärkt uppenbarade sig. Han var klok nog att under sången moltiga och lika ögonblickligen som ridån gick ner försvinna, hvarigenom han undgick det ovett, som otvifvelaktigt annars strömmat ut öfver honom.

Kammarherre Fahnehjelm var i sanning outtröttlig att göra vårt vistande i den stora staden angenämt. Så arrangerade han en utflykt med en af de utställda svenska ångsluparne till St. Cloud, där vi vid »Diogenes lykta» hade några timmars härlig tillvaro under skämt, sång och förfriskning af alla slag. En af Lundasångarne, Otto Klewerström, hvars utseende kunde, för en med lite liflig fantasi utrustad, påminna om den grekiske vise, blef särskildt föremål för det uppsluppna skämtet, som han ingalunda skämde bort, utan tvärtom förhöjde med sina dråpliga, spetsiga svar.

En dag tjänstgjorde kammarherren som vår ciceron på utställningen. Vi samlades på Drehers ölpaviljong, och sedan vi där frukosterat och smakat på det utmärkta Wiener-ölet, besågo vi först den i ett särskildt annex anordnade utställningen af planen för Zuez-kanalens genomförande; därefter de intressanta maskinhallarne och slutligen de olika

nationernas restauranger, som voro inhysta i den yttre rayonen af utställningen, där vi till sist hamnade hos turkarne, »sutto lugna i divan» och »läto odaliskerna dansa af bara f—n».

En annan dag förde han oss till Versailles, där vi mycket noggrant beságo allt sevärdt, slottet, Trianon och omgifningarne. Därifrån åkte jag i en omnibus bredvid kusken till Paris och fick en öfverblick af nejden däromkring.

En afton besökte vi »Mabille» och åsågo — kanske äfven en och annan deltog i — cancan, som då var lika modern som nu »cake-walk». En af förste-tenorerna, som var frappant lik kejsar Napoleon, särskildt beträffande skägget, blef tvärt observerad af de dansande damerna, hvilka allt som oftast i sin figurering gjorde en afstickare till honom och slängde upp sin nätta sko i jämnhöjd med hans nästipp.

När man så efter dagens, eller rättare kvällens mödor skulle upp de 7 trapporna till sitt hviloläger, kändes det minsann i fogarne, i synnerhet för en så tung kropp som min, men man var ung och det gick galant. Svårt var det att lotsa sig fram mellan sängarna utan att störa kamraterna, ty intet ljus bestods. Conny Burman, den vänlige själen, hade emellertid skaffat sig en liten lampunge, hvarmed han lyste sig till sin bädd, och den lät han sedan brinna till ledning för ännu senare anländande kamrater.

»Les enfants de Belgique» visade oss mycken uppmärksamhet. Till vår ära anordnade de en bal, där glädjen stod högt i tak. Några af våra dans-

hjältar tjusade till de unga tärnorna; den kejsaren så like löjtnanten svängde om med en ungmö så, att hon i hänryckning svimmade i hans armar, och vår starke man, »Katakömbera» törde en matrona så högt i luften, att hon sällan med sina fötter snuddade vid golfvet.

»Katakömbera» hette Julius Brattström, en ung värmlänning, med hvilken jag sedan knöt en intim vänskap; han hade erhållit detta namn med anledning af hans värmländska tungomål, som synnerligast framträdde, då han beskref vårt besök i dessa underjordiska gångar.

Innan vi skulle nedstiga i katakomberna emottogo vi hvar sitt stearinljus, som vid nedkomsten skulle tändas. Därpå vandrade vi i långa smala gångar, på hvars båda sidor hufvudskallar voro uppstaplade i rader och här och där ett par benknotor i kors. I taket var ett svart streck draget, som angaf den väg man skulle följa och från hvilken man ej fick vika af in på de sidovägar, som mynnade ut i hufvudgången. Där lågo samlade en mängd skallar och ben som ännu ej blifvit ordnade och sidogången var vanligen afstängd med en kedja, där ej så var förhållandet stod en poliskonstapel som visade vägen.

Vi blefvo ej litet öfverraskade att å en svart marmortafla på ena väggen se inristad både på svenska och franska Wallins psalmvers: »Jordens oro viker» och strax därunder en sentens: »Intet lif utan död; ingen död utan lif. Oscar, Härtig af Östergötland.»

— — —

Vårt uppträdande på en konsert å Théâtre Lyrique, arrangerad af Hammerich, finner jag ej anledning att närmare beskrifva.

— — —

Nio dygn hade vi varit i den stora världsstaden och minnet däraf kommer nog att glädja oss alla deltagare in i sena ålderdomen.

Nu skulle färden ställas hemåt och det var med mindre behagliga känslor vi tänkte på de 36 timmarne i 3:dje klassens järnvägsvagnar, i rök och damm och trängsel, under den kväfvande hettan; men å andra sidan voro våra sinnen uppfyllda af stor glädje öfver den glänsande framgång vi haft — en framgång, som för oss syntes betydelsefull, därför att den framkallat beundran och hänförelse för svensk sång hos alla som varit i tillfälle höra oss.

Färden genom Frankrike, Belgien och Tyskland var snart öfver och vi anlände »i god kondition» till Lübeck, där vi kappades att komma ombord å Hallandsbåten, densamma som för 12 dagar sedan fört oss dit. Ankommo efter god sjöresa i vanlig tid till Malmö.

Det var en högtidlig, religiös känsla, full af varmaste fosterlandskärlek som besjälade oss alla, då vi å däcket uppstämde »Vårt land». Tårar syntes i många ögon. Komna i land emottogos vi på det hjärtligaste sätt och blefvo underrättade om de festligheter som öfverallt väntade oss. Redan i Malmö började dessa. Å Knutsalen var en stor bankett anordnad i hvilken en mängd Lundastudenter deltogo.

Hade vi på utresan farit som packade sillar i 3:dje klassens vagnar, hade man nu beredt oss den

angenäma öfverraskningen att ställa till vårt förfogande 1:sta klassens. Vid alla stationer flaggades och Arpi öfverhöljdes med blommor så snart han visade sig, — en ära som äfven vederfors en och annan af de mera framstående sångarne.

I Stockholm var södra järnvägsstationen fullpackad med skådelystna, och å perrongen hade Stockholms allmänna sångförening placerat sig och hälsade oss med sång. Hela Götgatans trottoirer voro upptagna med åskådare och det ena ekipaget efter det andra rullade fram, alltid med ett par hvitmössor emellan representanter af »det täcka könet». Om man ej hade någon bekant nere vid stationen, utan ensam måste vandra därifrån, hade man ej gått många steg på Götgatan förr än en vagn stannade och man af dess ägare anmodades att stiga upp, hvarvid ägaren själf, om så behöfdes, placerade sig på kuskbocken. På kvällen voro vi inbjudna till stor fest på Hasselbacken och följande dag hade konungen anmodat oss att komma ut till Ulriksdal.

En ångbåt var ställd till vår disposition. Under sång tågade vi upp till slottet, där konungen, sedan vi sjungit våra båda täflingssånger: »Brudefärden» och »Hör oss Svea», tackade oss för att vi hedrat gamla Sverige och öfverlämnade såsom vedermäle »Nordstjärnan» till vår anförare.

Efter att hafva intagit några lätta förfriskningar och tillbragt några angenäma timmar hos den folkkäre konungen, återvände vi till Stockholm

På kvällen foro kamraterna till Uppsala, där naturligtvis en hejdundrande välkomstfest ägde rum å Flustret. Dit kunde jag ej medfölja, ty jag måste

genast sysselsätta mig med anordningarne för den allmänna stora skyttefesten, som veckan därpå skulle gå af stapeln och hvarom jag redan berättat.

*

I början af 1869 anmodade Josephson mig att medfölja till Göteborg och medverka vid några konserter därstädes. Han hade genom Fru Euphrosyne Abrahamson, född Lehman, fått uppmaning att komma dit. Med honom följde äfven några af de gamla Uppsalakamraterna, Hjalmar Hjorth, Henrik Grahl, Erik Gustaf Poppius m. fl.

Det blef en högst angenäm färd. Vi voro inkvarterade hos bekanta familjer och några af våra värdar mötte oss redan i Alingsås. Min värd var den käre kamraten, som en gång i Uppsala besökte och räddade mig, då jag stod vid branten af förtviflan, hvarom jag förut berättat. I hans trefna hem hade jag under dessa dagar en ljuflig och minnesrik tillvaro.

Konserterna — jag vill minnas att de voro två — ägde rum i realgymnasium och voro fulltaligt besökta. Programmet upptog bland annat Josephsons härliga komposition »Quando corpus», för hvilken han blifvit kallad till hedersledamot i ett framstående italienskt musiksällskap.

Bland de fester, som i samband med dessa konserter anordnades, vill jag särskildt ur minnet framkalla den å Lorensberg, emedan jag då sista gången sammanträffade med min gamle käre studentkamrat Ernst Daniel Björck. Han höll vid det

tillfället ett djupsinnigt och högstämdt festtal för Josephson. Det väckte mycket anklang. Och det var ju ej underligt, ty både den som talade och den för hvilken det talades kunde man med fullaste öfvertygelse tilldela de epitet, som i festtalet användes: den trogne arbetaren, det rena hjärtat, den med höga ideella känslor och tankar begåfvade mannen.

FRÅN MIN SÅNGAREBANA

I.

OPERATIDEN.

Hur jag kom att ägna mig åt operan. — På gymnastiklektion. — Två tänkespråk som skulle stå på Operans kansli. — Operans mest lysande period: Norman, Söderman, Arnoldson, Arlberg, Willman, fruarna Michaëli, Stenhammar, Charlotte Strandberg, fröken Hebbe m. fl. Kungliga hofkapellet.

Länge tvekande, huruvida jag skulle byta om vitæ genus och ägna mig åt sångarbanan, beslöt jag redan efter Parissångarfärden med Uppsalastudenterna år 1867 definitivt att utbilda mig till sångare och söka vinna anställning vid Operan.

Alltsedan min medverkan uti operan »Rienzi» vid dess första uppförande den 8 juni 1865 hade tanken därpå uppstått hos mig.

Det intryck jag erfor redan vid första scenrepetitionen å denna storslagna opera var öfverväldigande. Tichatschecks återgifvande af Rienzis vädjan till folket (2:dra akten: »O, låten nådens stämma skär på nytt sig tränga till ert bröst») grep oss alla så att det sannerligen ej fanns ett öga som var torrt. Jag blef så tagen däraf och för öfrigt af hela operan, att »Rienzi» ej lämnade mig i fred. Jag lånade hem rollen, lärde den i hast, och, under de år jag ännu var tjänsteman, svärmade jag för den, och, när jag kunde komma åt, i familjer eller

bland kamrater, sjöng jag långa fraser därur: den mäktiga bönen, de storslagna recitativen. Allt mer och mer uppstod hos mig en önskan att få utföra detta parti, och denna önskan blef slutligen så intensiv att jag kan med skäl säga att den i högsta grad bidrog till mitt beslut att bli sångare.

Men därtill bidrogo äfven andra omständigheter.

Jag insåg att på ämbetsmannabanan skulle det dröja länge innan jag kunde erhålla en ordinarie befattning, oaktadt jag af vederbörande förmän uppmuntrades och erhöll vitsord om duglighet. Det föreföll mig ock oriktigt och motbjudande att än mera dra växel på framtiden — en växel, som jag äfven som ordinarie tjänsteman med ringa aflöning skulle få svårt att inlösa. Därtill kom ytterligare att min svåger, hos hvilken jag hittills haft fri bostad, just vid den tiden flyttade från Stockholm, hvarigenom mina lefnadsvillkor försämrades.

Då jag däremot på sångarbanan redan från början kunde påräkna åtminstone så pass inkomst att jag därmed kunde nödtorftligen dra mig fram utan att behöfva än mera öka min skuldbörda, försvann all tvekan och jag började med flit och allvar förbereda mig till mitt blifvande kall.

Jag visste mer än väl, att min figur icke var lämplig för de uppgifter å scenen hvartill min tenorröst hänvisade, men mitt beslut var oryggligt och jag var beredd att nöja mig med den ringaste plats i sångens tjänst.

För Fritz Arlberg började jag ta sånglektioner, hvarom jag längre fram skall utförligare

berätta, och genom Anders Willmans bemedling fick jag delta i de gymnastik- och fäktöfningar, som öfverste Nyblæus beredvilligt anordnat å Gymnastiska centralinstitutet för Operans artister, och hvarje morgon vandrade jag från min dåvarande bostad, Hornsgatan 64, dit upp och försummade aldrig att punktligt inställa mig kl. 8 f. m.

— — —

Utan tvifvel stod vår Opera under sextiotalet på sin högsta konstnärliga ståndpunkt. Denna hade, efter Jenny Linds glansperiod, redan börjat under friherre Knut Bondes direktörstid, då Foroni var kapellmästare och Rogberg dekorationsmålare. Då uppsattes »Wilhelm Tell» och »Profeten», till hvilka Rogberg målade sina ännu i dag oöfverträffade dekorationer.

Efter friherre Bonde kom Gunnar Hyltén-Cavallius till styret. Han var en estetiskt bildad man, besjälad med de bästa afsikter, och saknade ingalunda förmåga att realisera dem. Under hans tid utarbetades ett nytt reglemente och en ännu gällande arbetsordning för Operan. Tack vare denna senare har teaterinstitutionen under alla de mer eller mindre svåra förhållanden hvari den kommit, dock kunnat på ett konstnärligt sätt upprätthållas.

Inseende att Operan framför allt bör arbeta i nationellt syfte, återuppsatte han operan »Gustaf Vasa», hvars text, författad af Operans stiftare Gustaf III och satt i vers af Johan Henrik Kellgren, ju behandlar vårt största fosterländska minne.

Betecknande är Hyltén-Cavallius' yttrande vid sitt tillträde till chefsbefattningen: »Jag vet mycket

väl att jag som direktör kommer att göra många dumheter, men jag skall åtminstone icke göra andra än mina egna.»

Jag kan icke undertrycka en tanke, som vid nedskrifvandet af dessa två sista punkter uppstått hos mig: jag undrar om det ej skulle vara ändamålsenligt och nyttigt att å Operans kansli framför direktörens arbetsbord å väggen voro inristade två tänkespråk: »Tänk på operan 'Gustaf Vasa'!» och »Gör aldrig andras dumheter!»

Hyltén-Cavallius blef emellertid föremål för pressens klander och isynnerhet »Kapten Puffs» giftiga kvickheter, för hvilka man påstod att hans företrädare ej var främmande — en förmodan som, af det synnerligen förtroliga förhållande mellan Kapten Puffs utgifvare, Rydberg, och Frih. Bonde, hvilket jag vid Sveaordens sammankomster ofta var i tillfälle att observera, ej synes osannolik.

Hyltén-Cavallius var just betänkt på införande af lifstidskontrakt för de mest framstående artisterna vid teatern, då han måste afgå för att lämna plats åt friherre Eugène von Stedingk.

Då inföll Operans mest lysande period. Därtill bidrog dels Hyltén-Cavallius' förarbeten, som nu buro frukt, dels att sångscenen erhållit så betydande krafter som en Arlberg, Arnoldson och Willman m. fl., men kanske i icke ringa mån att friherre von Stedingk anställde som intendent den berömde danska balettmästaren August Bournonville, åt hvilken uppdrogs att, jämte fullgörande af de intendenten i allmänhet tillhöriga åligganden, utbilda till denna befattning för

lyriska scenen Fritz Arlberg och för talscenen Ludvig Josephsson.

Denna direktörs åtgöranden vid teatern voro i allmänhet ändamålsenliga, och han förstod att tillfredsställa både pressen och teaterpersonalen. Han upptog sin företrädares idé att införa lifstidskontrakt för talscenens artister, N. W. Almlöf, Georg Dahlqvist, Edvard Swartz, C. G. Sundberg och fru Hwasser, och inom den lyriska afdelningen endast för Willman. Det elaka ryktet påstod, att detta arrangemang tillkommit på kamreraren Daniel Hwassers tillskyndan, för att skaffa hans fru en betryggad ställning. Denna anordning visade sig emellertid mycket välgörande, ty den höjde personalens sociala ställning och var icke ogynnsam för teatern i ekonomiskt hänseende, men däremot en ovärderlig sporre för de yngre krafterna att genom framgång i sitt konstnärsskap söka uppnå en tryggad position. Friherre Stedingk blef också mycket omtyckt af teaterpersonalen, och då det blef bekant att han ämnade afgå från sin befattning, ingick den till konungen med en begäran om hans kvarblifvande på sin post.

Det var med frågande och bekymrade blickar efterträdaren, hofmarskalken Erik af Edholm, möttes såväl af pressen som af teaterfolket. Han var en »novus homo» i »h. m:t konungens estetiska tjänst.» Man fick nöja sig med den förklaring för hans benådande med denna ärofulla post, hvad han själf vid något tillfälle lär ha sagt, att han var ditsatt för att tillvarata konungens ekonomiska ställning till teaterinstitutionen.

Innan personalen lärde känna honom döko

alltsomoftast upp kostliga historier om honom, hvilka illustrerade hans okunnighet i teaterfrågor såsom t. ex. denna, när han vid engagerande af en ledamot i hofkapellet frågade Norman: »Hvad blåser han för instrument?» och Normans ironiska svar med munnen på sned: »Jo, han blåser violoncell». Men alla dessa historier tystnade så småningom, och personalen fick snart stor respekt för honom, ty den erfor, att han var en ordhållig och pålitlig man, som gaf klart besked.

Som min sångarbana inföll under hans tid, anser jag mig vara berättigad och tror mig icke träda sanningen för nära att ge det omdöme om honom såsom chef, att han städse ådagalade stor kraft och omutlig rättvisa.

Då det ej längre var en hemlighet att Edholm skulle afgå, trodde man till en början, att professor Ivar Hallström, som man visste vara omhuldad af konungen, skulle öfverta befattningen. Han ansåg sig troligen ej äga de för en sådan nödvändiga egenskaper, men väl att stödjande och ledande stå vid en annan persons sida och att vid instuderandet af nya operor delta uti arbetet. När så professor Nyblom blef insatt i en teaterkommitté, uppkom genast det rykte att han var den utsedde, ett rykte som vann i styrka då professor Hallström lät undfalla sig att detta var meningen. Emellertid besannades det icke, och säkerligen misstar jag mig ej att orsaken därtill egentligen var att Hallström snart fann Nyblom, för att tala med Hyltén-Cavallius, ej vara benägen att »göra andras dumheter».

Hallström trodde sig ha funnit en sådan habil

man uti landssekreteraren i Göteborg, Henrik Westin, och dennes utnämning till chef kom som en stor öfverraskning för alla och måhända icke minst för Nyblom.

Beträffande såväl Westins som de senare chefernas, Willman, Nordqvist och Burén, handhafvande af sina befattningar vill jag beröra dem i sammanhang med mitt arbete vid Operan. Likaså hvad angår de intendenter och regissörer som därunder ledt arbetena. Däremot anser jag mig oförhindrad att i korta drag teckna några af de mera framstående personer, hvilkas konstnärskap satte prägel på Operan under denna dess glansperiod:

Ludvig Norman.

Han hörde till de s. k. underbarnen. Mycket tidigt väckte han uppseende som improvisatör på piano, och vid offentliga konserter gåfvos honom melodier att behandla, såsom t. ex. folkvisan Liten Karin, om hvilket han på gamla dagar ofta skämtade. Den första, som ledde hans musikstudier var en syster till director musices i Uppsala, Jacob Axel Josephson, Wilhelmina, sedermera gift med den bekante pedagogen d:r Martin Schück. Ofta berättade Norman därom i tacksamma ordalag. Normans föräldrar bodde vid Skomakaregatan i Staden inom broarna. En dag satt han ute på en vattentunna på gården och grät, då fröken Josephson, hvilkens familj bodde i samma hus, gick förbi och fick se honom gråta. Hon stannade då och frågade:

— Hvarför gråter du, min lilla gosse?

— Jo, jag får ej gå och höra »Robert».
— Tycker du så mycket om den?
— Ja, då.

(Inom parentes: Ännu på äldre dar var operan »Robert» Normans älsklingsopera; han fann den, så yttrade han ofta, öfverflöda af melodier.)

Då tog hon honom med sig upp i sitt hem, och från den dagen gaf hon honom kostnadsfri undervisning i pianospelning.

Därefter lämnades han under van Booms och Adolf Fredrik Lindblads ledning och genom gynnares hjälp sattes han i tillfälle att fullkomna sin musikaliska utbildning vid konservatoriet i Leipzig under Hauptmann, Rietz och Moscheles.

Först efter sällskapet N. N:s Shakspearefest år 1864 kom jag i ett intimare vänskapsförhållande till Norman, i synnerhet efter den tid då hans hustru började med sitt storartade konsertlif i Frankrike och England. Liksom jag på 60-talet dagligen var tillsammans med August Söderman, var jag på 70-talet med Ludvig Norman. Det var ju naturligt att jag af sådant sällskap skulle fördelaktigt påverkas både i musikaliskt och i allmänt estetiskt hänseende.

De dagar då både Norman och jag voro lediga från teatern begåfvo vi oss vanligen ut till Lidingöbro värdshus och intogo vår middag. Ofta voro flere vänner med, såsom Vilhelm Svedbom, professor Günther, Julius Bagge, Pelle Janzon, någon gång musikhandlaren Elkan. Vi hade då en högst angenäm samvaro. Efter middagen och kaffet satte sig Norman i ett hörn och slumrade en kvart. Detta var alltid vanligt. Likaledes att han, så snart han

vaknade, gick bort till pianot och stående började fingra på tangenterna. Då var alltid någon kvickt färdig att skjuta en stol under honom, och sen satt han där timtal och spelade allt möjligt, mest Schumann, på ett hänförande sätt. Så satte man för honom ett glas punsch eller en likör. Det som vid dessa tillfällen var lika intressant som den utförda musiken, var det meningsutbyte som den föranledde och hvarvid Normans påpekningar voro slående och upplysande. En egenskap hos Norman, som jag ej bör underlåta att omnämna, var hans stilistiska förmåga. Uti Tidning för teater och musik, som af honom, Albert Rubenson och Frans Hedberg utgafs, finns några uppsatser af honom, som äro beaktansvärda, utom i musikaliskt, äfven i rent stilistiskt afseende.

— — —

Några af dagarna före julafton brukade Norman ha en liten tillställning på hotell Fenix, till hvilken hans intima musikvänner voro inbjudna.

Den materiella välfägnaden var mycket enkel och anspråkslös; den andliga däremot så mycket mera betydande. Allt hvad Norman under året hade komponerat i kammarmusik gaf han till lifs. De förnämsta instrumentalisterna inom hofkapellet voro de exekverande. — Mellan de skilda musiknumren »fuktade man talentet», teaterhistorier af kostligt slag dukades upp, och skämt och glam rådde och stördes ej af några högtidliga miner.

En trogen deltagare i denna fest var Normans svåger, Gustaf Fris. Han förstod just icke mycket af musiken, men Norman hade sörjt för att han

icke skulle ha för tråkigt. Han hade därför äfven inbjudit den gamle kontrabasisten Schuster, som var laddad med de löjligaste historier om sina äfventyr och framgångar hos furstinnor och grefvinnor i Ryssland, där han varit engagerad på flera ställen uti de rika »knesarnes» privatkapell. Schuster var dråplig vid sitt skryt härom, och alla hade mycket roligt däråt. Man hade så vant sig vid detta extra nöje att det nästan ansågs höra till aftonens program.

Sedan man intagit en liten sexa, spelades åter ett par kvartetter. Därefter framförde den gamle hedersmannen, aktuarien S. H. Wikblad, fader till statsrådet, de inbjudnas tack för den rika undfägnaden så i ena som andra hänseendet, och den egendomliga och angenäma festen afslöts.

— — —

Norman var mycket road af att resa, och hvarje sommar tog han sig en tur till Brünn för att träffa sina båda söner, som uppfostrades där uti hans hustrus föräldrahem. Denna resa ville han ej underlåta. »Jag vill så gärna läsa Fader vår på svenska med mina gossar», sade han. Hela hans ansikte sken upp af glädje, när han efter en sådan resa berättade huru hans gossar hade ett svenskt sinnelag.

Vanligen reste han ensam, men en gång hade han tagit med sig som betjänt ordonnansen i kapellet, men redan i Berlin måste han skicka honom hem, ty han, som icke kunde ett ord tyska, blef honom mera till besvär.

År 1873 företogo Norman och jag en resa i Dalarne, hvarom jag längre fram skall berätta.

— — —

Under hela den långa tid vi arbetade tillsammans vid Operan, och, efter hans afgång därifrån, uti musikföreningen förekom aldrig någon missämja emellan oss, fastän jag icke kunde vara alldeles oberörd vid konflikten mellan honom och Fritz Arlberg.

— — —

Normans betydelse som kompositör tillkommer det icke mig att bedöma, ej heller är här platsen att därom orda.

Detta bör dock icke hindra mig att om honom som konstnär uttala den åsikten att han var en *helgjuten personlighet*. Han var *ärlig* i sin konst, så att ingenting kunde förmå honom att, för dagens smak eller för att vinna popularitet, afvika från sina åsikter och sin öfvertygelse uti konstnärliga frågor.

Man förebrådde honom, måhända icke utan skäl, att han icke tillräckligt gjorde sin åsikt gällande just då den som bäst behöfdes och då han därigenom kunnat förhindra åtgärder som voro skadliga för den institution han tjänade, med ett ord att han var för passiv. Är detta klander befogadt, därom vill jag ej yttra mig, så är det för den som kände honom, äfven förklarligt. Norman var nämligen ingen stridens man, hela hans väsen, hans konstnärskap, hans själsodling bar prägel af *ädel* och *harmonisk förnämhet*.

Under alla de år jag kände honom såg jag honom aldrig häftig, uppbrusande — något som inom konstnärsvärlden annars är så vanligt — nej, Norman var alltid lugn som en *Jupiter;* ingen kunde rubba honom ur jämvikten.

År 1879 lämnade Norman sin befattning och

utnämndes till förste hofkapellmästare. Han kvarstod som dirigent för symfonikonserterna till sin död 1885.

August Söderman.

I motsats till Norman, röjdes hos August Söderman i hans tidigare år ingen utpräglad håg eller något anlag för musik. Han skickades till sjöss, men då han i Bremen insjuknade återsändes han hem. Vid 11 års ålder insattes han i en privat pianoskola, och där tycktes han fått den »Lidnerska knäppen», ty blixtlikt bröt hans musiksnille fram. Där lärde han sig spela piano, något fiol och att blåsa oboe; detta senare instrument så pass, att han till och med ansågs duglig att vikariera uti hofkapellet. Tidigt måste han försörja sig själf, och då han ej hade håg att ge lektioner, skaffade han sig uppehälle genom att spela dansmusik vid baler. Det var vid en sådan bjudning Edvard Stjernström fick tag på honom. Denne skulle med sitt teatersällskap fara öfver till Finland och han fann Söderman lämplig att leda hans lilla orkester. Hos Stjernström var han sedan engagerad till 1860, då han anställdes vid Operan som kormästare, hvilken befattning han innehade till sin död i februari 1876.

Det var under tiden hos Stjernström hans musikaliska utbildning ägde rum, mest genom självstudium. Han sade ofta, att han genom att nödgas efter klaverutdrag utarbeta ett partitur för den lilla orkestern han ledde lärt sig mycket, i synnerhet beträffande klangeffekter vid instrumentering. Äfven hans kompositionsbegåfning blef därunder mycket tagen i

anspråk. Bland annat komponerade han då »Hin ondes första lärospån», »Guldkorset» och musiken till »Regina von Emmeritz» m. fl. Jag har läst Helsingforstidningar från den tid han vistades där, hvari sympatiska och beundrande hyllningar i versform till honom voro intagna.

Han var sålunda ganska erfaren i komposition och instrumentering då han år 1856 blef i tillfälle att företa en studieresa till Leipzig. »Där» berättade han, »tog jag undervisning för två lärare, en som var mycket sträng klassiker och en som var ytterst modern. Jag skref alltid mina öfningar i modern stil för klassikern och i sträng klassisk stil för den nymoderne. Därigenom fick jag många anmärkningar, som voro mig till stor nytta, och jag kunde behärska båda stilarterna och behöfde icke ensidigt fastna i någondera».

År 1861 erbjöds honom kapellmästarebefattningen efter Lachner. Detta smickrande anbud afböjde han blygsamt under uttalande att »så länge här går en man som Ludvig Norman, hvilken är den främste musiker i landet och som har alla betingelser för platsen, kan det aldrig komma i fråga att jag skulle vilja emotta denna befattning; utan är det både min skyldighet och en glädje att afstå den åt honom». Så lära, enligt Arlberg, hans ord ha fallit. Detta Södermans handlingssätt är betecknande för hans karaktär och framträder i ännu vackrare dager, då man vet, att han därigenom afsade sig en ganska betydande tillökning i sina små inkomster.

— — —

Genom vårt gemensamma arbete vid skarp-

skytteföreningens allmänna sångkör kommo vi hvarandra nära och ett trofast vänskapsband knöt oss alltmera tillsammans.

Under vintermånaderna hade skarpskyttesångkören sina öfningar hvarje söndagsmiddag, och då de vanligen räckte så länge att det blef för sent för honom att äta middag hemma, begåfvo vi oss än till Lidingöbro, än till Liljeholmen, Stallmästaregården eller oftast Norrbacka att där inta en enkel måltid.

Det hände då ej sällan att han föredrog något utkast till den komposition han för tillfället höll på med.

— Här skall du få höra huru jag tänkt mig musiken till »Sardanapalus», »Fiesco»,» Richard III», »Marsk Stigs döttrar», »Bröllopet på Ulfåsa» m. fl. En gång berättade han, att Albert Rubenson, som berömde honom för det originella i Ulfåsamarschen, hade tyckt att han borde gjort den pompösare.

— Tycker du det med? frågade han mig helt naivt.

— Nej, ingalunda, svarade jag naturligtvis.

Vid en af dessa middagsutflykter, jag tror det var i februari 1865, frågade han mig om jag icke skulle vilja sjunga med i körerna uti operan »Rienzi» af Wagner, som då skulle tas upp. Jag, som alltsedan jag kom till Stockholm, så ofta jag kunnat, hängt uppe på fjärde och femte raderna för att få höra operamusik, svarade med glädje ja och därigenom erhöll jag fri entré till scenen och äfven salongen, då plats var ledig. Någon annan ersätt-

ning ifrågasattes icke och kom mig ej heller till del.

Under arbetet med denna operas instuderande kommo vi hvarandra ännu närmare, och det fanns knappast en dag då vi ej voro tillsammans. Hade han en eftermiddag ledig, var det vanligt, att han, dekorationsmålaren Fritz Ahlgrensson och jag, någon gång äfven brodern, violoncellisten Fritz Söderman, begåfvo oss öfver till Strömsborg och spelade käglor. Emellanåt slöto sig till oss några s. k. »pottfödor», d. v. s. i spelet underlägsna, såsom musikhandlare Elkan, Fritz Arlberg, Axel Elmlund m. fl., hvilka då vanligen fingo betala kalaset.

Ett utaf Södermans nöjen var att gå ut i skogen och plocka svamp. Stora korgar med sådana hade han alltid med sig hem efter en sådan skogsvandring. Hans förnämsta älsklingssport var dock fisket. Hans skicklighet och tur däruti var fabulös, och till slut var det med svårighet han fick hyra fiskevatten på de ställen i skärgården (trakten kring Furusund) där han tillbragte sina somrar. Jag var med honom en gång och »torskade», men fick ej ett napp, under det att han, alltjämt småpratande med sina offer, halade upp det ena präktiga exemplaret efter det andra. Likaså då han skulle lägga ut en långref. Det tog en ansenlig tid, ty ideligen under utläggningen måste han hala in refven för napp och sätta på nytt bete. När han sedermera i augusti återvände till Stockholm, hade han med sig ett stort förråd af svamp och soltorkad eller rimsaltad fisk för vinterbehofver.

I kokkonstens hemligheter var han ganska

erfaren, och det var speciellt två rätter som han förstod tillaga på ett delikat sätt, ett slags biffstek och oxmule.

På vårarna, då hans familj redan utflyttat till landet, kom jag i tillfälle att pröfva dessa läckerheter. Det hände ofta att han då anmodade mig och en vän, pianoläraren Frithiof Hertzman, komma med honom hem. Efter intagen måltid satte de båda sig ned till pianot och genomgingo ny pianomusik, som han hämtat hem från musikhandeln. Därmed kunde de fortsätta till aftonen, då vi vanligen gingo till Operakällaren eller Du Nord och superade.

— — —

Södermans förhållande till sin kör var utmärkt. Alla älskade och vördade honom och han hade en stor förmåga att på ett lätt och behagligt sätt inöfva körerna. Han bevakade med sträng rättrådighet körens intressen inför direktionen och försökte att lätta dess ansträngande och otacksamma arbete. Vid inöfningen af körerna nöjde han sig icke med att blott öfvervaka att rätta toner sjöngs, utan han var synnerligen noggrann med att förklara och få återgifvet den dramatiska effekten och den skiftande nyanseringen som erfordrades. Detta erkändes ock af både publiken och kritiken. Denna hans stora förmåga att instruera och inöfva blef jag i tillfälle att erfara, då jag skulle biträda fru Michaëli på en konsert i Berns' salong. Jag skulle för första gången återge hans »Värfningen». Jag sjöng in den för honom och han gaf mig därvid de utmärktaste anvisningar. Likaså då jag sedermera för honom instuderade hans

ballader »Tannhäuser», »Kvarnruinen» och »Die Wallfahrt nach Kevlaar». Han gick därvid till väga så noggrant, så upplysande, ja, rent af dramatiskt vid återgifvandet af de olika känslostämningarna, att det tack vare detta lyckades mig så framföra dem att de blifvit stående och omtyckta nummer på många af mina konsertprogram.

Af artistpersonalen vid Operan var Söderman högt uppburen. Fritz Arlberg var den som stod honom närmast. De hade under bådas anställning hos Stjernström bott tillsammans och lärt känna hvarandra grundligt. Såväl »Värfningen» som balladerna »Tannhäuser» och »Kvarnruinen» voro skrifna för honom. Ofta lät han honom före någon annan ta kännedom om sina kompositioner, och deras tankeutbyte härom var stämpladt af uppriktighet och förståelse. Jag minns särskildt ett tillfälle, då jag var närvarande. Söderman höll just på med sin stora mässa. Den var icke fullständigt färdig, ett par nummer fattades och voro ännu blott skisserade. Vid hvarje särskild sats uttalade Arlberg sitt omdöme, som ibland var ganska kritiskt, men äfven fullt af beundran för mässans melodirikedom och klangskönhet. Hans slutomdöme om verket i sin helhet var, att det saknade en mot denna glänsande melodi- och klangskönhet tillräckligt uppvägande djup religiös resonnansbotten — samma omdöme som, då mässan första gången uppfördes, jag hörde Jacob Axel Josephson uttala. Han sade nämligen: »Mässan är förträfflig, fast den saknar, hvad jag kunde tro, det religiösa djupet.»

Vid Södermans begrafning i Östermalmskyrkan,

då första satsen af mässan, »Kyrie», utfördes af hofkapellet och Operakören erfor jag en gripande stämning. Då jag såg den kista inom hvars väggar stoftet af min käre vän hvilade, fördes mina tankar, när det majestätiska basunsolot började, i denna riktning: jag trodde mig liksom förnimma att därmed klart och befallande utstakades den väg mänskligheten hade att vandra, under det att det därpå följande andra motivet, violoncellernas och kontrabasarnas stapplande figurering, målade mänsklighetens klena och misslyckade försök till denna vandring, så att den i sin förtviflan och hjälplöshet upphäfde sitt ångestskri: Kyrie, kyrie, eleison!

— — —

För sitt sträfsamma arbete vid Operan uppbar Söderman en ganska obetydlig lön. Detta vållade honom oftast ekonomiska svårigheter. Därur redde han sig dock genom att hos sin vän Elkan erhålla förskott på honorar för någon komposition. Detta vägrades aldrig och Söderman lät alla sina kompositioner med få undantag förläggas af Elkans firma till dennas stora belåtenhet. Jag har anledning att tro detta af följande omständighet:

När Söderman erhållit Jenny Linds stipendium och skulle resa utomlands, gaf Abraham Hirsch honom ett, efter dåtida förhållanden, vackert anbud att förlägga tre kompositioner, hvilka han själf ville välja, emot ett honorar af 1,000 kr., som genast skulle utbetalas. Hirsch gjorde detta erbjudande under förevändning att han, som på sitt förlag utgifvit de förnämsta svenska kompositörernas arbeten,

en Gunnar Wennerberg, en Josephson m. fl., önskade att bland dessa äfven få räkna Söderman. Denne talade om detta för mig och rådfrågade mig om han borde emotta anbudet och om det icke kunde synas ogrannlaga emot Elkan & Schildknecht, som visat sig så tillmötesgående emot honom. Jag tillrådde honom att först omtala det för dem och därefter fatta sitt beslut. Detta gjorde han.

En afton då vi gingo ifrån »Fällan», följde Elkan mig öfver Slussen och omtalade detta, som han trodde för mig obekanta, anbud af Hirsch och bad mig inverka på Söderman att afslå detsamma. Under vårt samtal härom framhöll jag huru väl dessa pengar skulle komma Söderman till hjälp, då han nu hade så stora utgifter för sin resa och för att uppehålla sin stora familj här hemma och att han därför var rent af nödsakad att emotta detta vackra anbud. Han borde däremot icke tveka att afböja det, ifall Elkan & Schildknecht erbjöde honom ett lika stort eller ännu större anbud, hvilket jag rådde dem att göra. Detta råd följde de icke och Söderman fann sig med anledning däraf oförhindrad att emotta det af Hirsch erbjudna.

För att ytterligare stärka hans reskassa anordnade jag en konsert för honom i Östermalms kyrka. Jag hyrde lokalen, ombesörjde annonseringen och skref reklamerna i tidningarna. Tanken på denna konsert hade uppstått hos Oscar Arpi.

Söderman hade nämligen tillägnat »Ett bondbröllop» Uppsala studentkårs allmänna sångförening. Då detta första gången sjöngs vid en konsert å Gillesalen i Uppsala, hade Söderman, Elkan och jag

farit dit för att åhöra detsamma. Oscar Arpi, som var alldeles förtjust i kompositionen, sade då till mig:

— Ställ till en konsert i Stockholm till förmån för Söderman, så skola vi komma dit och sjunga denna härliga komposition.

Detta erinrade jag mig och skref ett par rader till Arpi och påminde honom om hans löfte. Studenterna kommo och under stormande bifall klingade denna underbara sångcykel i sin helhet för första gången i Stockholm.

— — —

Att Söderman tilldelades Jenny Linds stipendiet ansågo många oriktigt. De resonnerade som så: Stipendiet är ju afsedt för en ung musiker, som afslutat sina studier, att bereda denne tillfälle att i utlandet ytterligare utbilda sig och inhämta lifgifvande intryck för sin konst; Söderman hade ju redan fulländat sin utbildning och stod nu på höjden af sin alstringskraft. Bland dem som hyste denna åsikt var Ludvig Norman, och han uttalade den öppet och äfven till Söderman. Detta berörde denne smärtsamt, ty han hade, som jag förut visat, stor veneration för Norman.

Förhållandet emellan dessa båda konstnärer var för öfrigt mycket godt, fastän ett djupare och innerligare vänskapsband dem emellan aldrig uppstod. Därtill voro deras karaktärer för olika. I konstnärligt afseende kommo deras andar icke i någon störande konflikt genom stridiga meningar, och deras samarbete uppbars å ena sidan af en djup beundran för den andras musikaliska lärdom och fina smak och å den andra sidan af ett medgifvande af den

andras originella och fantasirika alstringsförmåga. Det var endast vid detta tillfälle som en öfvergående misstämning uppkom. Ofta hade Norman på ett skämtsamt sätt brukat pika Söderman för hans stora popularitet i jämförelse med en Berwald och en Adolf Fredrik Lindblad — en popularitet som nu ytterligare vuxit genom det, som Norman uttryckte sig, geniala bondbröllopet; men Söderman hade med saktmod mottagit dessa gliringar och aldrig låtit märka huru de i själfva verket sårade honom. Till slut blef måttet dock rågadt, och en afton, veckan innan han skulle företa sin utrikes resa, rann det öfver.

Vid en repetition å »Traviata», där Söderman anförde musiken bakom scenen, afbröt Norman densamma och klandrade i något demonstrativa ordalag tempot. Efter repetitionen kom Söderman ned på Operakällaren, där Elkan och jag väntade honom. Han var alldeles tröstlös. En längre tid hade Norman serverat honom små, sårande stickord om popularitet och på samma gång, efter Södermans förmenande, visat honom en öfverlägsen missaktning. Då Söderman var mycket upprörd, ville vi ej sitta kvar på Operakällaren, utan gingo till ett annat ställe, där vi voro alldeles ensamma. Där öppnade han sitt varma hjärta och brast ut i tårar. — Att bli så bemött af Norman, som han så var fäst vid och som han som konstnär så högt värderade, det var smärtsamt!

Både Elkan och jag blefvo mycket tagna af denna hans sorg, och vi försökte på allt sätt trösta honom. Detta lyckades icke för tillfället, men seder-

mera bragte jag dem båda tillsammans, och Norman gaf därvid en varmhjärtad förklaring att han på intet sätt velat såra honom med sina skämtsamma uttalanden och att han var besjälad af en djup aktning för hans konstnärskap m. m., hvilket allt skingrade det lilla moln som gått öfver de båda konstnärernas vänskapshimmel, och då Söderman strax därefter for på sitt Jenny Lindsstipendium till Tyskland, följdes han af Normans uppriktigaste och varmaste välönskningar.

Under sin resa i utlandet uppehöll sig Söderman en längre tid i Dresden, där han ofta sammanträffade med Henrik Ibsen. Detta föranledde honom att sätta musik till åtskilliga delar af »Peer Gynt». Vid sin hemkomst vidtalade han professor Lorentz Dietrichson att genom lämpliga utdrag af dikten sammanbinda de skilda musikstyckena. — Detta blef dock aldrig af.

Ett annat arbete han höll på med under denna tid var att komponera en opera, »Esmeralda», till text, utarbetad af Fritz Arlberg efter Victor Hugos »Ringaren i Notre Dame». Han arbetade mycket flitigt, ty Arlberg emottog oupphörligt bref från honom med begäran om text. Jag läste åtskilliga af dessa bref. De voro för öfrigt intressanta genom skildringen af hans upplefvelser. I afseende å den text han begärde uppgaf han icke blott hvad han särskildt önskade för det ändamålet och särskildt för det, utan han gick så i detalj att han bestämde de versfötter och antalet verser han behöfde samt till och med hvad innehåll och stämning de skulle uttrycka. Jag hörde utaf Arlberg, att första akten var

färdig och att »Quasimodo» komponerats för baryton med tanke på Gustaf Sandström med dennes kraftiga och klangfulla stämma.

— — —

På hemvägen stannade han en tid i Köpenhamn, och tillsammans med den där då boende musikern Albert Rubenson, sedermera direktör för härvarande musikkonservatorium, tog han noggrann kännedom om musiklifvet uti »Kongens by». Han sammanträffade där med den Luttemanska kvartetten och komponerade för densamma sina kvartetter i folkton.

De som af olika skäl ansett det oriktigt att tilldela Söderman stipendiet måste nog ändra sin åsikt. Norman var den som öppet erkände detta. Ty denna utländska resa hade varit välgörande för Söderman i många hänseenden. Hans musikaliska ådra hade erhållit ett starkt tillflöde och stora, sköna idéer lågo färdiga i hans hjärna och längtade att komma till lif; man hade all anledning att hoppas på en rik alstringskraft, om icke sjukdomen hade kommit och stäckt hans arbetsförmåga.

Under resan hade han äfven fått en vidgad syn på mångt och mycket.

I Wien träffade han sin chef, hofmarskalken af Edholm, och var några dagar i förtroligt umgänge med honom, hvarigenom de båda männen kommo i en helt annan ställning till hvarandra än förut.

Det var nogsamt bekant, att inom artistpersonalen vid k. teatern, isynnerhet inom den lyriska afdelningen, tankarna ej voro höga om chefens egenskaper för sin befattning. Den ena kostliga historien

om honom efter den andra löpte ut bland allmänheten. Josephson och Ahlgrensson, som hade lämnat sina anställningar vid teatern, Arlberg och till och med Norman skrädde ej på löjliga berättelser. Häri hade Söderman förut äfven deltagit. När han återkom från sin resa, ville han emellertid ej vidare vara med härom. Då man förebrådde honom detta och med »gliringar» beskyllde honom för att i Wien ha blifvit värfvad af Edholm, drog han sig småningom från sitt förra umgänge och gick mest för sig själf. Så ville han t. ex. aldrig slå sig ned i det gamla laget, då han kom in på Operakällaren, undanskyllande sig med att han ej hade tid. Han blef på detta sätt mer och mer en enstöring och då förhållandet mellan honom och mig däraf icke stördes, var jag nog den, som på sista tiden mest sällskapade med honom.

Då sjukdomen kom och han behöfde lugn och ro, flyttade han ut till Haga, där han hade en god vän, trädgårdsdirektör Erikson, som vi ofta plägade besöka.

Vid ett af dessa besök hade Söderman ett äfventyr som kunnat bli ganska olycksbringande. Han hade tagit med sig ur teaterns attributförråd Kaspers bössa i »Friskytten» i afsikt att skjuta kramsfågel. Hur han nu hade laddat den gamla bössan eller hvad fel med den det kunde vara vet jag icke, men när han siktat på en klunga småfågel och tryckte af, exploderade pipan och det var en stor tur att han ej blef skadad; men smälek fick han lida för sitt »mästerskott» och begabbades mycket.

Pelle Janzon och jag besökte honom ofta där-

ute; hans vistelse där tycktes bekomma honom mycket väl och han var ifrigt sysselsatt med förberedande arbeten till kompositioner. Detta var på hösten 1875. Till julen flyttade han in till sin familj, men redan i februari 1876 afled han efter en svår dödskamp.

— — —

Ofta har jag tänkt på hans bortgång, och då har alltid den tanken inställt sig: Hvad skulle han icke ha blifvit för vår tonkonst, om han fått arbeta utan tryck af ekonomiska bekymmer och icke behöft slita ut sig i ett för en skapande konstnär dödande enformigt och mer eller mindre handtverksmässigt teaterarbete?

Det är oförklarligt att i vårt land icke lika väl som i Norge det skall finnas kompositörsgage. Meningen var väl äfven, så trodde åtminstone många, att sådana skulle inrättas då staten anslog 6,000 kr. till tonsättarhonorar. Genom de bestämmelser, som föreskrefvos för deras utdelande, blef detta emellertid icke fallet. De förvandlades i stället till stipendier och *tillfälliga* komponistunderstöd.

Huru ha icke vingarna stäckts på sådana stormän inom musikens område som en Berwald, en Norman, en Söderman m. fl. därigenom att de tvingats att utnöta sina krafter i kampen för tillvaron, och huru försvårar, förhindrar ej mången gång omsorgen för det dagliga brödet den gudagifna alstringskraften att komma till blomstring hos de nu lefvande tonskalderna, en Emil Sjögren, Andréas Hallén, en Wilhelm Stenhammar, Hugo Alfvén m. fl.? Har då vårt kära fosterland råd att i en tid, då

industrin och produktionen i alla materiella branscher växa och blomstra, icke tillvarata en så subtil gudomens uppenbarelse som musiken, så att den kan upplysa den mörka och kalla världen med sina klara och lifgifvande strålar? Förvisso icke. Må de, som makten ha och ansvaret bära, *detta förstå* och *allvarligt besinna!*

Oskar Arnoldson.

Efter aflagd kameralexamen började Oscar Arnoldson tjänstgöra i tullverket, men afbröt snart sin verksamhet där, ty redan vid 25 års ålder ägnade sig denne vår operascens i många afseenden främsta tenorsångare åt teatern och debuterade 1855 hos Stjernström som »Farinelli», samma roll, hvari Arlberg året förut hade börjat. Tre år därefter öfvergick han till Operan och verkade där till sin död 1881.

Liksom Arlberg hade han idkat sångstudier för professor Günther. Enligt hvad båda många gånger sade mig gingo dessa lektioner hufvudsakligast ut på att lära frasering och man sysselsatte sig icke alls med den egentliga tonbildningen. Om denna fingo de först begrepp genom bekantskap med en varietésångare Wieser, som uppträdde i Davidsons norra paviljong. Arlberg hade hört honom och blef frapperad öfver hans fria och präktiga röst. En afton gå han och Arnoldson dit och under en paus inbjuda de honom till sitt bord. Då omtalar han, att han varit anställd vid Dresdenoperan och att

han utbildat sin ton efter Tichatschecks mönster, men att han måst afstå från teatersångarbanan då han saknat all slags scenisk begåfning. Under samtalets gång omtalade han, att han åhört Arnoldsons debut i »Friskytten» och funnit att denne icke hade någon aning om tonens placering eller emission. För att tydliggöra sitt påstående gnolade han några toner och använde till text orden »für wahr», de första, som förekomma i Max' parti. Såsom tonen är placerad då man sjunger »für», så skall den ock vara vid »wahr», sade han, d. v. s. ligga lika framme i munnen och icke, som vanligt är, flyttas bakåt i munhålan. Följden af detta samtal blef att både Arlberg och Arnoldson började ta lektioner för honom. Arnoldson bodde då hos sin mor och hemma hos honom skulle lektionerna äga rum hvarje middag. Wieser var mycket fattig och behöfde så väl en liten förtjänst. Detta bekom han, men fick därjämte under hela denna tid inta sina måltider hos Arnoldsons moder.

Det väckte ganska mycket uppseende, att två unga sångarkrafter, som redan hos publiken vunnit en viss popularitet, togo sånglektioner för en kafésångare, men de läto sig icke däraf bekomma, utan fortsatte samvetsgrant med sina sångstudier för denne Wieser.

Arnoldson var en mycket energisk man och det är icke otroligt att han öfverdref sina studier och icke var försiktig nog att hvila. Ett rykte att Wieser öfveransträngde sina lärjungar och att han förstört deras röster var redan ute bland allmänheten och fann näring och, som man trodde,

fullständig bekräftelse, då Arnoldson för en längre tid måste upphöra med all sång.

Vid uppträdandet uti sin andra roll på Operan, »Stradella», kände han sig mindre väl disponerad, men, angelägen, såsom man ju är, isynnerhet i början af sin sångarbana, att icke förorsaka några besvärliga olägenheter för direktionen och att visa sin plikttrohet, samt troende sig kunna hjälpligt slå sig igenom det ansträngande partiet, sjöng han det till slut med den påföljd, att han blef alldeles hes och ansågs ha förlorat sin röst. Allmänna opinionen gaf den tyska varietésångarens undervisning skulden härför och denne blef till och med utsatt för åtskilliga obehagligheter.

Emellertid ålade Arnoldson sig en tysthetskur, talade ej, utan bar en tafla med sig, hvarpå han skref hvad han hade att svara eller meddela och började ånyo sin tjänstgöring i tullverket. Denna tysthetskur höll han obrottsligt närmare ett helt år — ett bevis på hans otroliga energi och seghet — och botade på detta sätt sina stämband, och rösten kom åter fullständigt klar, så att han, som under hela tiden hade sin anställning vid Operan kvar, enär hans heshet ådragits i Operans tjänst, ånyo kunde träda i tjänstgöring. Dock var han mycket försiktig och togs ej heller af teaterdirektionen i anspråk till några mera ansträngande partier.

Vid teatern var då anställd en tysk hjältetenor, Richard. Ungefärligen ett år på dagen efter Arnoldsons inträffade heshet skulle denne uppträda i »Stradella». Som han hastigt insjuknade måste han skicka återbud. Villrådig hvad man skulle göra,

då svårigheter omöjliggjorde att ändra programmet, var man just i begrepp att inställa representationen, då kamreraren Daniel Hwasser kom på den idéen att skicka bud till Arnoldson och fråga om han trodde sig kunna sjunga och så rädda spektaklet.

Årsdagens bedröfliga minne gjorde honom mycket tveksam och han var bestämd att svara nekande, då hans mor grep in och sade: »Du har ett nederlag att reparera; du *skall* sjunga i afton och ta revansch.» Han sjöng och väckte en glad entusiasm hos publiken; aldrig hade hans röst klingat fräschare och vackrare; med stormande bifall emottogs hans sång, och därmed randades den långa, alltid ljusa och vackra dag hvarunder han med så stor och allmänt erkänd framgång arbetade inom sin konst.

Det ena stora partiet tilldelades honom efter det andra och det dröjde ej länge innan hela Operans verksamhet hvilade på hans axlar.

Han kände det stora ansvar detta pålade honom. Det är upplyftande att tänka på hans samvetsgranna och nitiska tjänst. För att alltid vara tjänstduglig, försakade han alla festligheter, nöjen och bjudningar och tillbragte sina lediga stunder med promenader och hemlif. Han ville därför gärna efter repetitionerna ha någon kamrat med sig hem, med hvilken han kunde i lugn och ro få samspråka. Jag var den han oftast anmodade. Jag kom därigenom uti ett mycket förtroligt förhållande till honom och hans familj och var nästan dagligen gäst där, alltid vid hvarje särskild familjehögtidlighet.

Ehuruväl jag under min första teatertid uteslutande sjöng tenorpartier och hade inlärt mig »Ma-

saniello» och »Profeten», uti hvilka Arnoldson just då uppträdde, kunde naturligtvis emellan oss aldrig några misshälligheter beträffande roller komma i fråga; därtill var han för framstående artist och jag alltför oerfaren och anspråkslös. Efter Fritz Arlbergs afsked från Operan var också Arnoldson den jag i fråga om sång höll mig till, och många äro de anvisningar han ingalunda var ovillig att lämna och som jag har honom att tacka för.

— — —

Man kan utan öfverdrift påstå att Arnoldsons sångkonst var mönstergill. Såsom koloratursångare stod han oupphunnen. Alla som hört honom erkänna nog detta. Beundrade man fru Michaëli för hennes fulländadade koloratur, måste man i lika hög grad skatta Arnoldsons. Det fanns för honom inga svårigheter, allt gick lika lätt. Det var därför icke underligt att många ansågo hans sångprestationer vara så betydande att de ovillkorligen borde väcka uppseende och beundran i utlandet.

Den nu bortgångne målaren Alfred Wahlberg hade till och med inledt underhandlingar med chefen för Stora operan i Paris om hans uppträdande där. Men Arnoldson, som ej hyste tillräckligt självförtroende, afböjde det. Ett gästspel i Berlin å den kejserliga Operan kom däremot till stånd. Detta föranleddes däraf att Arnoldson hade biträdt ett af Conrad Behrens med sujetter från denna Opera sammansatt sällskap vid dess representationer i Bergen. Vid uppförandet af »Hugenotterna», hvari Arnoldson sjöng Raoul, hade chefen för Berlin-Hofoperan, baron von Hülsen, närvarit och blifvit så förtjust uti Ar-

noldsons framställning, att han på stående fot erbjöd honom »gastspiel» i Berlin. Detta antog han och uppträdde därstädes med stor framgång uti »Hvita frun» som George Brown. Sedan skulle följa flera uppträdanden, såsom Raoul, i Fra Diavolo m. fl. Efter George Brown skulle han sjunga Almaviva i »Barberaren», hvartill repetitionen redan var utsatt och hela personalen i väntan att den skulle börja, men Arnoldson infann sig icke. Han afbröt hela gästspelet på ett sätt som vederbörande och hans vänner icke kunde finna annat än obegripligt. Själf förklarade han det sålunda: Det var just krigsåret 1870 och en mängd franska fångar voro internerade i närheten af Berlin. Vid ett besök hos dem uppväcktes hos Arnoldson stormande känslor, och hemlängtan grep honom så oemotståndligt att han måste häfva gästspelet och slå ur hågen hvarje tanke på engagemang utomlands.

Efter hvad jag hört från flere håll, hade han med säkerhet fått engagemang vid kejserliga Operan i Berlin och måhända kommit att göra en lysande utländsk karriär. I det stället återvände han hem och ägnade oförtrutet sitt arbete åt vår Operas tjänst till sin död 1881.

På våren 1881 fick han en svårartad halskatarr. Han hade då redan öfverskridit 50-talet och han började se på lifvet med mörka blickar och dystra aningar. Han hade ej blifvit benådad med något lifstidkontrakt och var, när han en gång skulle upphöra att sjunga, uteslutande hänvisad att lefva på sin pension, 1,200 kr. Hans aflöning vid Operan hade ej varit så stor att han kunnat spara något

för kommande dagar. Det var därför icke underligt att han oroades. Att förskaffa sig tillgångar genom att ge sånglektioner skulle bli ett tungt arbete, då han ansåg sig sakna lämpliga läraregåfvor och fruktade det stora ansvaret som därmed var förenadt.

Många gånger samtalade vi härom och jag försökte trösta honom. Jag framhöll att det ej var tänkbart, att Operan icke skulle löna hans långvariga, trogna och betydande arbete genom att bereda honom en sorgfri ålderdom. Däremot invände han, att när den tiden kommer Operan kanske handhas af ett bolag eller en enskild person och att troligen ingendera skulle känna sig förpliktad att uppfylla de kraf en sujett, den där haft sin verksamhetstid under en föregående styrelse, billigtvis kunde fordra. Förgäfves påstod jag att något sådant som Operans öfverlämnande åt ett bolag icke kunde komma i fråga, ty då skulle den upphöra att af konung och riksdag betraktas som en nationell kulturinstitution.

Det var dock icke många år innan jag fick upplefva både att en enskild blef entreprenör af och att ett bolag öfvertog operaverksamheten, samt att — egendomligt nog — jag själf skulle vara den förste, som fick erfara hvad Arnoldson förutsagt, att ett bolag ej kände sig skyldigt respektera en sujetts mer än 35-åriga tjänstetid.

För att bota sin katarr, som ansågs stå i samband med en magåkomma, beslöt han genomgå en kur i Karlsbad. Han ville ovillkorligen att jag skulle följa med honom, men jag hade redan förut uppgjort

ressällskap med Vilhelm Svedbom för att fara till musikfesten i Düsseldorf och därifrån genom Frankrike till Afrika.

Vid säsongens slut då vi togo afsked från hvarandra, upprepade han än en gång sin önskan att jag skulle följa med honom, seende på mig med bedjande ögon — en blick, hvars innebörd jag sedan trott mig förstå.

När jag på återresan från Afrika i Lübeck kom ombord på svenska ångbåten fick jag tag i en svensk tidning, och det första jag läste var notisen om Arnoldsons död.

Det finns ej ord, som kunna uttrycka hvad jag kände då. Jag såg hans sista afskedsblick liksom förebrående att jag ej följt honom; jag kände tydligt, att om jag varit med honom skulle ej hans modlöshet så väldigt fått makt öfver honom. Nu hade han varit alldeles ensam därute och, som vanligt, samvetsgrant och måhända till *öfverdrift* underkastat sig brunnskurens bestämmelser. Detta lär medföra en håglöshet och lifsleda, som mången gång kan bli så öfverväldigande, att den förorsakar just det som drabbade honom.

Hans bortgång blef en stor förlust för *teatern, publiken* och *hans talrika vänkrets.*

Fritz Arlberg.

När Arlberg slog Erik Bögh på fingrarna. — Filosofen Boström och Fritz Arlberg. — Exempel på Arlbergs kolossala minne. — En briljant operaregissör. — Ludvig Josephson och det stora dramat. -- Hur jag lärde mig sjunga för Arlberg.

Sedan Fritz Arlberg hos Edvard Stjernström 1854—1858 tillbragt sina fänriksår uti Thalias tjänst, öfverflyttade han till kungliga teatern, väl rustad för det betydelsefulla arbete som vid Operan väntade honom.

Hans dramatiska skådespelaretalang hade hos Stjernström väckts till lif och han hade redan där fått klaven till användande af de uttrycksmedel som behöfvas, för att å scenen återgifva själens olika stämningar från det demoniska till det komiska, från det chevalereska till det tölpiga. Han understöddes därvid, utom af en lämplig figur och ett fördelaktigt utseende, af en hög intelligens och ett aktningsvärdt kunskapsförråd. Han var mycket hemmastadd i latin, franska, engelska, italienska och isynnerhet tyska språket. Detta kunde han som en inföding, icke blott högtyskan, utan nästan alla dialekter. Jag var närvarande då han i Berlin uti en konstnärskrets förvånade alla med sin kunskap häri, förande samtalet än på platt-tyska, än på Wiener-, än på Berliner-, än på Dresdener-, och Gud vet hvad de hette alla dessa dialekter.

Med sitt fenomenala minne kunde han äfven relatera stora stycken af de tyska författarnes arbeten.

En gång hörde jag honom stuka Erik Bögh. Denne satt och kritiserade Heine och var ganska oförsynt i sina yttranden om honom, stödjande dem med att citera någon af Heines dikter. Länge hörde Arlberg tyst på hans utgjutelser, men slutligen fann han sig nödsakad att afbryta honom med den tillrättavisningen: att man åtminstone bör kunna rätt återge ett anfördt citat; det anförda lyder föröfrigt så och icke såsom det uppgifvits och ger alltså stöd för ett alldeles motsatt omdöme. Det var rent af löjligt att se huru snopen Bögh blef efter den afsnoppningen.

Han ägnade flitiga studier åt de estetiska och filosofiska vetenskaperna.

Utaf en person hörde jag berättas om hans tentamen till kameralexamen i filosofi för professor Boström. Denne hade till de tre tentandi framkastat en fråga, som han strax tog tillbaka, sägande att den låg ej inom det pensum han fordrade för kameralexamen, Arlberg hade emellertid redan börjat att besvara frågan, och med anledning däraf utspann sig mellan professorn och honom ett par timmars samtal, efter hvilket Boström förklarade sig ha blifvit angenämt öfverraskad och att han, som till kameralexamen aldrig brukade ge högre betyg än approbatur, nu skulle tilldela Arlberg icke blott högsta betyget, laudatur, utan han »kunde äfven få ta de båda andra — hvilka knappast fått någon fråga — med sig på sitt betyg».

Den svenska litteraturen kände han i grund och botten. Bellman studerade han dagligen och kunde den utantill. Hvarje morgon hade han den uppslagen framför sitt spegelbord och memorerade

därur under det han rakade sig. Med professor Ljunggren i Lund förde han korrespondens om denne skald. Att höra honom uti ett slutet lag föredra Bellman var en högtid.

Det svenska språket var hans ögonsten. Hans omdöme huru det behandlades af våra samtida skriftställare var mycket skarpt och omildt. Hade han fått upplefva den nu rådande stafningsmetoden och den antagna könlösa genusbenämningen, hade han troligen kreverat.

Arlberg hade ett riktigt s. k. hästminne. Hvad han läst *en* gång kunde han sedan utantill; många gånger gaf han vid teatern otroliga bevis därpå genom att utan repetition vid sjukdomsfall rädda spektaklet. Ett riktigt kraftprof i detta hänseende aflade han, då han uti operan »Profeten» i sista stund gick in och sjöng Oberthal, efter att först en timme före operans början fått rollen, som han dessförinnan aldrig sjungit. Ett annat lika uppseendeväckande bevis på hans minne ådagalade han uti Wijkanders skådespel» En konung», denna panegyrik öfver Gustaf III, om hvilken dåvarande utrikesministern, Ludvig Manderström efter åskådandet lär ha fällt det spetsiga omdömet att den pjäsen var *»absolut oinskränkt monarkisk»*. — Elmlund, som däri hade en stor och viktig roll, blef plötsligt sjuk, och för att icke behöfva afbryta gifvandet af detta stycke, som tycktes vunnit allmänhetens intresse, anmodade man Arlberg att inlära sig hans roll. Man skickade honom denna kvällen innan pjäsen skulle ges och han återgaf den icke blott korrekt utan förmådde äfven att sufflera

fru Hwasser vid den stora scenen dem emellan, då hon var nära att komma af sig.

Ett annat exempel på sitt minnes förträfflighet, äfven då det ej eggades af intresse eller för ett särskildt ändamål, afgaf han en gång i min närvaro. Med anledning af Carl XV:s död hade signaturen Gånge Rolf skrifvit ett poem i Aftonbladet. Vi sutto och superade på Operakällaren då en tidningspojke kom och sålde ett exemplar af tidningen till oss. Arlberg läste som hastigast detta poem. En bekant litteratör kom fram och utbredde sig öfver detsammas stämningsfulla och vackra innehåll, hvartill Arlberg svarade att honom föreföll det tämligen obetydligt. Däröfver uppstod så en liten diskussion, som ändade med att Arlberg, för att bevisa sin mening, helt sonika utantill uppläste hela stycket. Den andre påstod då att Arlberg måste vara Gånge Rolf. Nej, visst inte, svarade han, jag har som flyktigast helt nyss läst igenom det. På den andres uttalade tvifvel härom bad Arlberg honom skrifva några verser och åtog sig att efter ett genomläsande återgifva dem. Denne skref därpå en 12-radig vers. Sedan Arlberg genomögnat den *en gång* uppläste han den, icke blott felfritt, utan tillade: Så har du stafvat orätt där, glömt skiljetecken där och uraktlåtit att sätta prick öfver i uti det ordet o. s. v.

När August Bournonville 1864 lämnade teatern, öfvertog Arlberg regissörsbefattningen.

Hvarje sommar brukade han tillbringa i Dresden. Där kom han i lifligt umgänge med den berömde Wagnersångaren Aloys Tichatscheck och därmed i grundlig kännedom om »Wagnerismen».

Först nu, sedan han blifvit regissör, lyckades det honom efter ett stort och segt motstånd genomdrifva, att Tichatscheck, som hade gasterat i Göteborg vid van der Ostens operasällskap 1864, anmodades uppträda å vår Opera uti »Den stumma» och »Profeten». Detta hade till följd, att han blef engagerad att 1865 introducera Wagner å vår scen genom att uppträda i »Rienzi». — Det var vid detta tillfälle som min bekantskap med Arlberg inleddes.

Som jag förut nämnt, biträdde jag uti körerna till denna opera och öfvervar alla repetitionerna. Därunder fick jag bevittna huruledes Arlberg förstod att iscensätta denna pompösa opera. Han gick tillväga på ett sätt som var olikt det jag sedermera under min långa teaterbana observerat att de 9 särskilda regissörer, under hvilka jag arbetat, använde. Han nöjde sig icke med att blott ordna sceneriet, d. v. s. bestämma platserna, in- och utgången för de uppträdande. Vid hvarje olika scen höll han inför hela personalen ett föredrag, däri han tolkade denna scens innebörd och sammanhang med de andra och först därefter vidtog placeringen. Dessa små föredrag framfördes på ett tydligt och intresseväckande sätt och åhördes med spänd uppmärksamhet. Därigenom besjälades alla af konstnärlig ifver och man riktigt längtade till repetitionerna. Sedan gaf han i detalj små anvisningar såväl i aktion som i textuttalet med dess skiftning af dagrar och skuggor.

Hans stora vetande och mångsidiga bildning gåfvo honom en auktoritet, mot hvilken ingen kunde

opponera, och hans beaktansvärda dramatiska talang underlättade betydligt klargörandet af hans intentioner och hänvisningar.

Alla trodde att den kungliga Operan länge skulle få begagna sig af hans ledning. Öfverraskningen blef därför stor, då man strax efter »Rienzis» uppförande fick höra att han skulle lämna sin regissörsbefattning, som skulle öfvertas af Josephson.

Jag, som redan då hade börjat att sjunga för Arlberg, blef i tillfälle att höra hans mening om anledningen till denna förändring.

Sedan Stjernströms teater blifvit inköpt och ställd under den kungliga teaterns förvaltning, hade repertoaren för talscenen undergått en betydlig förändring. De yngre framstående artisterna lämpade sig bäst för komedien och det borgerliga skådespelet, och de hade genom detta köp erhållit en betydande förstärkning uti en Knut Almlöf, en Lagerqvist m. fl. Det stora klassiska dramat blef därigenom skjutet åt sidan. De artister som uppburit detta voro gamla och sjukliga, såsom Dahlqvist, N. W. Almlöf, C. G. Sundberg och Swartz. Axel Elmlund, som var en af dem som skulle uppta deras mantel, saknade energi och hade för ringa kunskap att fylla en så maktpåliggande uppgift. Emellertid hade Ludvig Josephson, som då var regissör för talscenen, en annan syn på huru en dramatisk repertoar borde vara beskaffad än de makthafvande artisterna och kom därför i en sådan ställning till dem, att de ansågo hans afgång eftersträfvansvärd, hvarför, då man visste att Arlberg icke hade något emot att lämna

sin plats, man genomdref Josephsons placering på denna.

Sedan Arlberg afgått från regissörsbefattningen, hade han god tid att ägna sig åt sångundervisning. Jag blef hans första elev och sedermera Salomon Smith och Arvid Ödmann.

Jag fick mina lektioner litet emellan, men aldrig å bestämda tider. Man har ofta sagt, att jag af naturen har haft min ton väl placerad och att jag ej behöft i det hänseendet lära något. Detta påstående är ett misstag. Jag har visserligen haft ett ganska stort instrument, men det har varit behäftadt med många brister. I början sjöng jag mycket »i halsen», och det dröjde länge innan jag fick bort detta fel. Äfven var min röst mycket sträf och hård, nästan omöjlig för nyansering. Jag fick aldrig i Uppsala sjunga i en enkelkvartett och användes jag vid serenader, voro alltid de andra stämmorna dubbelt besatta. Det har sannerligen icke kräft litet arbete för att åstadkomma förändring till ett bättre härutinnan, och det är uteslutande Arlbergs förtjänst. Hans undervisning var så effektiv, att jag inom kort kunde vid åhörandet af en sångare eller sångerska bedöma deras tonbildning. Detta synes måhända vara en lätt sak, men det är det för visso icke, ty en stämmas naturliga styrka ungdomliga fräschör och välljudande klang kan ofta vilseleda åhöraren, så att han ej märker bristfälligheterna vid användningen, hvilka, då den ungdomliga fägringen försvunnit, framträda bjärt och klart äfven för den i dessa ting okunnigaste.

Beträffande Arlbergs egenskaper som sånglärare är här ej platsen att uttömmande afhandla dem. Jag kommer att därom vidare tala, då jag skall beskrifva min vistelse i Brünn 1877, där jag fortsatte mina sångstudier för honom. Äfvenså vill jag framdeles beröra hans afgång från kungliga teatern 1874 och de omständigheter som därmed voro förknippade.

Som kamrat var Arlberg af alla högt uppburen och man värderade honom för hans hjälpsamhet, ärliga och trofasta sinne.

Om sitt konstnärsskap hade han inga stora tankar, fast han ingalunda stack under stolen med hvad han själf rättvisligen ansåg sig duga till; han kände mycket väl sin talangs begränsning, men var på samma gång öfverlägset afvisande mot allt slags dilettantism och uppstyltad konstnärsförhäfvelse.

Som dalkarl besatt han den bekanta slagfärdigheten, och det var med stor effekt han använde den vid sina samtal, i synnerhet mot motståndare.

Ludvig Josephson.

Ludvig Josephson som teaterledare. — Hans författarskap. — Skeppet i »Afrikanskan», en enastående regissörs-succès. — Josephsons afgång från Operan

Ludvig Josephson hade, liksom väl de flesta ungdomar, från barndomen svärmat för teatern. Tillsammans med Ludvig Norman hade han skrifvit

många teaterpjäser och utgifvit en teatertidning, där så viktiga frågor behandlades som till exempel denna: Äga vaktmästarna vid kungliga teatern rätt att förvägra oss entré till operan? Dessa uppsatser, som jag och Harald Wieselgren vid en fest hos Josephson då han fyllde 60 år, fingo läsa, vittnade om ett lifligt intresse för allt hvad till en teater hörde och roade oss ofantligt.

Under sin anställning som regissör vid kungliga teatern hade Josephson nog många svårigheter att öfvervinna.

Han hade visat sig mindre lyckad som skådespelare; hans »Narcisse Rameau» och »Jago» vunno ej vidare erkännande. I Söndags-Nisse var han ofta föremål för elakt skämt, och dess hufvudredaktör, J. G. Schultz, hade personlig aversion emot honom. Josephsons apparition var ej heller fördelaktig för scenen och hvarken hans mimiska talang eller plastik voro af någon betydenhet.

Däremot hade han en skarp blick och betydande smak i att tillgodose scenens kraf å grupperingar och å dekorativa anordningar; likaså var hans förmåga att analysera och klargöra innebörden af en scenisk uppgift rätt beaktansvärd. I afseende å arbetsförmåga och uthållighet var han ojämförlig.

Af artisterna vid den *lyriska* scenen rönte han städse ett villigt tillmötesgående. Af *kör* och *balett* däremot var han ej älskad. Han fordrade för mycket af dem, ansträngde deras krafter öfver höfvan, gjorde många och, hvad värre var, oändligt långa repetitioner, så att de, ursäktligt nog, uttråkades, och

behandlade dem för öfrigt på ett hänsynslöst och despotiskt sätt.

De dramatiska artisterna sågo i början något öfverlägset ned på honom. Hans varma och uppriktiga hängifvenhet för sitt arbete tog dem så småningom. De sceniska anordningarna, som till en början öppet klandrades, måste af artisterna efter hand accepteras, och Josephson var ej den man som gaf tappt i första taget.

Jag kom visserligen icke förr än mot slutet af min sångarbana att arbeta under honom, ty när jag började, hade han redan lämnat Operan, men vi träffades ofta, och jag grundar mitt omdöme till en del på hans egna meddelanden. —

Det var en liflig verksamhet vid Operan under Josephsons regissörstid.

Beträffande talscenen inlade han stor förtjänst, i det att han genomdref uppförandet af några den dramatiska litteraturens yppersta verk, såsom »Fiesco», »Sardanapalus», »Coriolanus», »Timon af Athen» m. fl.

Vid instuderandet af »Timon» kan jag ju få berätta huru Georg Dahlqvist förde bud att ej Timons roll tilldelats honom. — Han led i icke ringa grad af den hos artister ej ovanliga roll-sjukan och till titelrollen i stycket ansåg han sig självskrifven. Denna blef med rätta och, som det sedan visade sig, med stor nytta för styckets framgång öfverlämnad åt Swartz, och åt Dahlqvist gaf man Apemantus.

Dahlqvist, som troligen var okunnig om denna roll, blef allteftersom han lärde känna den alldeles

förtjust och återgaf, i synnerhet vid sista scenen med Timon, med en styrka och en af ilska mättad öfvertygelse de kraftiga skällsord som utväxlades mellan dem. — Apemantus blef därigenom den figur i stycket, vid hvilken publikens intresse särskildt fästes.

De stycken Josephson själf författat, »Folkungalek», »Marsk Stigs döttrar» m. fl., uppfördes äfven, men gjorde ingen vidare lycka, ehuruväl de, enligt en omdömesgiltig persons uttalande, hade många praktfulla ställen och skulle med liten tuschering kunnat vinna betydligt. Josephson ägde ej tillräckligt djup bildning eller nog fin smak att kunna tygla och reglera sin lifliga fantasi.

Å Operan utvecklade han sina största regissörsegenskaper. Som exponent för hans talang härutinnan vill jag anföra iscensättandet af operan »Afrikanskan», hvilkens uppförande på sin tid var ett stort evenemang. Då största förtjänsten häraf tillfaller Josephson, jämte dekorationsmålaren Fritz Ahlgrensson och maskinmästaren Lindström, torde det vara lämpligt att just här utförligare beskrifva detta.

Josephsons arbete, för att ordna denna stora apparat och åstadkomma effektfulla grupperingar, var betydande och kunde icke verkställas utan samarbete med de båda andra. Alla tre måste därför nästan i hvarje detalj konferera med hvarandra, och många förändringar såväl i sceneri som i det dekorativa och maskinmässiga måste allteftersom arbetet framskred vidtas. Ahlgrenssons dekorationer voro utmärkta, i synnerhet fjärde och femte akternas. Det som dock mest slog an var tredje aktens skepp. Man hade

söndersågat hela scengolfvet, och skeppet krängde fritt i de rörliga vågorna. Dess rörelser, liksom hafvets och horisontens, reglerades af maskinmästaren från en bakplats i första radens fond, hvarifrån han kunde meddela sig med de arbetare som skötte ångmaskinen nere i källaren. Vågorna bestodo af rörliga, med blåa och hvita strimmor målade brädlappar, hvilka på trissor voro infogade uti stora ramar. Dessa sträcktc sig i sned riktning från det innersta af kulissen ut mot skeppets sidor; de *höjdes* och *sänktes* genom maskineriet, under det att samtidigt i motsatt riktning skeppet och fonderna *sänktes* och *höjdes*, och de målade brädlapparna genom en vridning af trissorna visade än en hvit och än en blå strimma. Därigenom blef perspektivet större, och illusionen var fullständig. Vid generalrepetitionen anordnade Ahlgrensson, som var en påhittig man, en sak som gjorde mycken effekt. Enligt texten skulle Vasco di Gama komma ombord å skeppet. Detta hade skett bakifrån och icke varit synligt. Då hittade Ahlgrensson i sista stund på att Vasco kunde helt lugnt gå på golfvet mellan två vågramar, och en man före och en efter honom gingo och buro en båtmask, som de än sänkte, än höjde. Vascos entré blef så synlig för publiken och bidrog till effektens höjande.

När fartyget så gick till bottnen och hafvet, som bestod af måladt tyg, hvilket de ombord varande vildarna drogo öfver sig och försatte i vågig rörelse, öfvertäckte hela skeppet utom en del af masten, vid hvilken Nelusko stod ensam kvar, då bröt jublet ut från publiken, och maskini-

sten måste, alla gånger operan gafs, klifva midt igenom vågorna och motta publikens bifall.

När så den fjärde akten skulle iordningställas var det ett virrvarr som knappt kan beskrifvas. Intet golf fanns, allt var nere i källaren. Så småningom blef skeppsdäcket synligt, hissades upp ibland suffiterna och det vanliga golfvet fick åter komma på sin plats, hvarå så fjärde aktens ståtliga dekoration uppsattes.

»Afrikanskans» uppsättning å Stockholmsoperan ansågs vara den bästa som fanns och öfverträffade både den i Wien, Berlin och Paris. Josephson erhöll mycket erkännande, och direktören vid sistnämnde opera, Perrin, till hvars kunskap denna glansfulla framställning kommit, vände sig till honom med förfrågningar rörande iscensättandet af Thomas' »Hamlet», som då skulle ges å stora operan med Kristina Nilsson som Ofelia.

Josephson, med alla sina lämpliga egenskaper för sin befattning, var tyvärr behäftad med en stor portion egenkärlek, hvilken genom denna brefväxling med Perrin erhöll en betydlig näring. Beklagligtvis behärskade den honom just nu vid ett för hans framtida utveckling och verksamhet viktigt ögonblick och förorsakade hans afgång från Operan.

K. teaterdirektionen hade ansett sig af ekonomiska skäl böra göra en förändring i principen för aflöningen, hvarom jag längre fram skall uttala mig, och att icke uppgöra något kontrakt om anställning vid de k. teatrarna för längre tid än ett år. Med anledning häraf blefvo alla sujetterna uppsagda. Samtliga fogade sig och gingo in på denna förändring,

med undantag af Josephson. Han, som på grund af sin regissörsframgång trodde sig vara oumbärlig, kräfde ett undantag för sig och att honom skulle tilldelas ett kontrakt, gällande för flere år, i synnerhet som regissören, efter hans åsikt, bör vara stabel och densamme, så att kontinuitet och tradition i arbetet bibehålles. Direktionen ansåg sig emellertid icke kunna göra *något* undantag. I obetänksamhet vidhöll han sina påståenden och då de icke beaktades afgick han.

Det dröjde ej länge förrän han ångrade sig och sökte komma tillbaka, men då ville ej direktionen ta emot honom. Försök från många och skilda håll gjordes att få honom ånyo anställd, men möttes alltid af ett så bestämdt afslag att en åsikt, att direktionen ingenting högre önskat än att bli af med honom, hos många uppstod och vann tilltro. Man kombinerade denna direktionens omedgörlighet med, att man ville öfverflytta Sundberg, som varit regissör vid Dramatiska teatern, där han ansågs obehöflig, till Operan för att på något sätt använda honom, som hade lifstidskontrakt.

Det är möjligt att så var förhållandet, men säkerligen bidrog Josephsons tämligen hänsynslösa och klandervärda sätt emot sin chef till dennes obenägenhet att återta honom. Både han och Ahlgrensson betedde sig vid flere tillfällen högst opassande och väckte därigenom berättigadt ogillande.

Anders Willman.

Anders Willmans föräldrar. — En idealisk operasångare. — Min första konsertresa.

Willmans fader hade ett par år varit violinist i hofkapellet och var en inom musiklifvet i Stockholm — i synnerhet uti Mazerska kvartettsällskapet — mycket ifrig och uppburen deltagare. Han var hvad man kallar ett original.

Han hade studerat i Lund under nio år och där aflagt kansli- och hofrättsexamen. Ägnade sig sedan åt musiken, reste utrikes och återkom efter några års konserterande i Ryssland.

Uti sin födelsestad Malmö skulle han då ge en konsert, men måste inställa den af brist på publik. Mäkta förgrymmad häröfver annonserade han åter en till nästföljande torsdag, men till denna fick ingen Malmöbo köpa biljett. I stället gick han ut på torget och tog med sig i konsertsalen alla bönder han träffade, för hvilka han föredrog sitt konsertprogram. Därefter skuddade han stoftet af sina fötter, begaf sig till hufvudstaden och inrättade en privat musikanstalt. Han dog 1844 och lämnade sin hustru med två barn i knappa och bekymmersamma omständigheter.

Men hustrun var en kraftfull kvinna. Hon förskaffade sig en god inkomstkälla genom att från Tanto sockerbruk för billigt pris inköpa affallet vid sockertillverkningen och däraf koka sirap, som hon sedan för en ringa penning sålde. Därigenom skaffade hon sig tillgångar, så att hon kunde lämna sina båda barn en god uppfostran.

Det äldsta, dottern Anna, erhöll undervisning uti stadens förnämsta flickskola och därjämte i pianospelning, så att hon sedermera själf blef en flitigt anlitad pianolärarinna.

För sonen Anders hade modern nog rätt stora bekymmer. Han var en vildbasare.

Först skickade hon honom till en släkting i Eksjö för att lära sadelmakeriyrket, men därtill befanns han omöjlig och hemskickades efter ett par veckors därvaro. Sedan skaffade hon honom plats på ett kontor, men det var lika illa, ty i stället för att gå på kontoret gick min käre Anders på biljarderna, och många gånger måste modern söka upp och hämta honom där. Så skickades han till Uppsala för att läsa på studentexamen och ställdes under, sedermera lektorn i matematik vid Stockholms gymnasium, Hultmans ledning och uppsikt, men denne fann sig oförmögen att hålla honom i »tukt och Herrans förmaning», utan öfverlämnade honom åt Svartengren på Erna, som lyckades ta bukt på gunstig herrn och gjorde honom 1852 till student.

Willmans moder var en märkvärdig kvinna. Jag lärde känna henne under sista tiotalet af hennes långa lefnad; hon dog vid några och nittio års ålder 1891.

I december 1890, då Operan på grund af flyttningen till Svenska teatern en fjorton dagar var stängd, tillbragte jag dessa hos Willmans på Didriksdal, där hans mor också bodde.

Jag kom då ofta i samspråk med henne. Hon berättade mycket om sina upplefvelser och frågade om personer som hon varit bekant med, bland andra

Louis De Geer, i hvars föräldrars hus hon tjänat och som hon sade var en så hygglig och lofgifvande yngling.

Så kunde det hända att hon midt i ett samtal afbröt det med en kostlig fråga:

- Jag har väl inte mjölk i ansiktet, för si jag brukar ingnida ansiktet med surmjölk om kvällarna för att inte få fräknar — ett rätt eget bekymmer af en nittioåring.

Mest rörde sig hennes samtal om Anders, därvid hon med stolt belåtenhet utbrast:

— Si, flickorna tycka om min Anders!

Hon kallade honom »bästasten» i motsats till dottern Anna, som hon titulerade »sämstestan» ty fruntimmer kunde hon inte med, tyckte det var bara skräp; men en man -- det var något, det! När hon hälsade på en karl neg hon djupt och myste med sitt älskvärdaste leende, men ett fruntimmer bevärdigade hon knappast med en blick. Hon var i hela sitt uppträdande mycket dramatisk och hade en briljant blick. Ofta lockade jag henne att sjunga för mig. Då hon gjorde det använde hon en präktig mimik och ett lifligt ögonspel. De bitar hon oftast sjöng voro ur »Don Juan»: »Du skall ej fruktan bära» och »Men i Spanien ett tusen och tre —»

*

Af sin fader hade Willman fått i arf ett fint musikaliskt sinne och af modern en stor dramatisk begåfning.

Hans stämma var en djup, vacker bas, en äkta »basso profondo».

Hans kropp var i högsta grad välformad och alla hans lemmar idealiskt proportionerliga.

Man kan med ett ord säga att han hade *alla* betingelser för scenen. Det är sällan något sådant inträffar; ty vanligast är att, om några lämpliga egenskaper finnas, andra åter saknas. Hos Willman voro, som sagdt, alla förenade.

Vid nitton års ålder debuterade han som »den vise Sarastro» i operan »Trollflöjten».

I början af sin teaterbana användes han mest i talpjäser, där han vann bifall, och skulle troligen blifvit lika stor prydnad för tal- som han blef för sångscenen.

Den första sångroll, hvari han hade en erkänd framgång var Kaspers i »Friskytten». Efter den erbjöd direktionen honom en vacker lön, men han antog den icke. Detta hade sin orsak i följande omständigheter.

Willman var en mycket eftersökt sällskapsbroder, och han hade vid den tiden kommit i ett lifligt umgänge med herrar gardesofficerare och de vivörer, som på kvällarna befolkade Operakällaren och schweizerierna. Detta skulle i längden ha förstört honom och hans konstnärsbana.

Den som lifligast insåg detta var hans syster Anna. Hon hade på pianolektioner sparat ihop några tusen kronor, hvilka hon ställde till hans förfogande för en studieresa till Paris. Med stor energi förmådde hon honom att emotta detta erbjudande, och han vistades sedan i Paris under 2 års tid och idkade allvarligt och flitigt studier i sång och plastik.

— När han därefter kom hem var han en fullfärdig konstnär.

Det var en glansfull sångarbana som nu började, hvarunder han framställde en mängd musikaliska dramatiska gestalter, som säkerligen åhörarne aldrig glömma: hans Marcel, »kämpen uti Israel», hans Bertram, hans ojämförlige Mefistofeles, hans fader Rocco i »Fidelio», hans Marco Spada m. fl.

Fast hans sceniska begåfning tillät honom med framgång röra sig i alla riktningar, var dock det tragiska gebitet det som han bäst behärskade.

Hans musikaliska minne var af den ovärderliga beskaffenhet att den melodi han en gång lärt för beständigt satt kvar. Hvad däremot texten beträffade, hade han icke allenast svårighet att inlära den, utan han glömde den snart, och den föranledde honom till många missägningar och förvrängningar. Hans kamrater påstodo till och med, att han aldrig fullständigt kunde någon roll. Sufflören hade därför ett styft arbete, då Willman var inne på scenen, att hvarje ögonblick passa på honom, som genom sin stora förmåga att kunna, som man säger inta scenen, på obemärkt sätt förstod begagna sig af hjälpen. De medspelande visste alltid, då han gjorde en högdramatisk lof nedåt sufflörluckan, att han då passade på att öka sitt ordförråd.

Emellanåt hjälpte icke detta, i synnerhet uti gamla roller, som han trodde sig vara säker på. Så hände det honom en gång uti »Faust» att han, fast han uppträdt däri mer än 150 gånger, uti serenaden till »liten Karin kär» i stället i båda kupletterna sjöng »liten käring kar», utan att ha en

aning därom. Jag, som vid det tillfället sjöng Valentin, kunde knappast hålla mig allvarsam, då jag ögonblicket därpå i vredesmod skulle förehålla fridstöraren hans opassande sång.

Jag gjorde Willmans bekantskap vid Skarpskyttesångföreningens första konsert, hvarvid han medverkade.

Sedan jag beslutat mig för att bli sångare, kom jag i lifligt umgänge med honom. Han hjälpte mig med den sceniska framställningen uti mina första roller: officern i »Wilhelm Tell», Joseph i Egypten, Rienzi och Masaniello. Han gaf mig därvid mycket lärorika anvisningar och gick till väga så grundligt att jag för kommande sceniska framställningar hade liksom ett schema att följa.

Äfven mina talroller, den uti Joseph, Knut Algotson i »Bröllopet på Ulfåsa» och Soldaten i »Orleanska Jungfrun» genomgick jag för honom.

Därjämte beredde han mig, som jag förut nämnt, tillfälle att deltaga uti de gymnastiska och estetiskt-plastiska öfningarne för öfverstelöjtnant Nyblæus, hvaraf jag hade stor nytta.

Om Willmans handhafvande af intendentbefattningen under Westins direktörsskap och om hans egen chefstid skall jag på sin plats berätta.

*

Min första konsertresa, sommaren 1868, gjorde jag tillsammans med honom och kormästaren Albert Lindholm. Den sträckte sig öfver Söderköping, Visby, Kalmar, Borgholm och återigen Visby. Därifrån togo vi vägen till Norrköping, emedan Will-

man skulle träffa sin blifvande hustru, Hedvig Harling, som öfver sommaren vistades hos sina släktingar, doktor Otto Åbergs på Himmelstalund. Jag följde med honom ditut och där såg jag första gången en liten 13-årig flicka, som 15 år därefter blef min hustru, nämligen dottern i huset Hilma. Jag minnes så väl, hur hon redan då gjorde intryck på mig.

Rudolf Walin.

En af de första operor jag hörde var »Don Juan». Det var år 1860.

Hufvudrollen innehades då af Rudolf Walin.

Jag skulle nog träda sanningen för nära, om jag påstode, att minnet af det första åhörandet af denna »operornas opera» vore bundet vid den *gudomliga* musiken — nej, det är skarpt fästadt vid Don Juans framställare och det i så hög grad, att ingen annan, som jag sett i denna roll, hvarken Willman, Arlberg eller d'Andrade, kunnat utplåna det eller, äfven sedermera, då jag blifvit mäktig att kunna djupare och från alla synpunkter skärskåda dessas prestationer, på långt när uppnå honom. Det var nog hans energiska, dramatiska framställning och hans ståtliga, manliga, på samma gång kraftfulla och eleganta uppträdande, som utöfvade en sådan verkan på mig. Han dog en månad efter det jag börjat min bana.

Gustaf Sandström.

Denne hade en af de vackraste baritonstämmor som funnits vid Operan.

Han var en mycket plikttrogen och samvetsgrann sujett och hans talang togs i anspråk för de flesta mera maktpåliggande baritonpartier.

Med sin härliga stämma kunde han åstadkomma glansfulla vokala effekter, såsom t. ex. uti Joseph i Egypten, där han som Jakob — en roll som utan tvifvel var den han bäst och mest helgjutet utförde — uti trion mellan honom, Josef och Benjamin ansatte sin första ton till »Abrahams gud» pianissimo och sedan svällde ut i ett crescendo till fortissimo af storslagen verkan; eller uti »Barberaren», där han i Bazils förtalsaria ljungade ut »som en salfva af kanoner» med sådan kraft, och ändå vackert, att man häpnade.

Att han, oaktadt dessa fenomenala röstresurser, i sin helhet likväl ej uppnådde någon vidare dramatisk verkan eller i de roller, han alternerade med Arlberg, ej tillnärmelsevis kunde åstadkomma samma effekt som denne, än mindre öfverträffa honom, berodde hufvudsakligen på en stelhet både i föredraget och i uppträdandet. Hans diktion var nämligen slapp och hans gester meningslösa. Emellertid öfverskyldes dessa svagheter af hans präktiga röst och man *hörde* alltid, om än icke *såg* honom med nöje.

Som kamrat var han korrekt och man kunde ej förstå, att »Palle Blocks» teckning af honom uti »Fyra år vid en landsortsteater» såsom »den dystre Strand» höll streck. Han var mycket för sig själf och förde aldrig något utelif. Hände det någon gång, att han på ett kafé eller en restauration träffade någon af kamraterna, var han mycket intres-

sant att samtala med och dryftade med skarpt omdöme teaterangelägenheter.

Han intog alltid sin middag på Hôtel de Suède, där hörnbordet med utsikt åt Drottninggatan var aflagdt för hans räkning. Kom man af en händelse dit vid den tid på middagen då han var där, inbjöds man att sitta vid hans bord och undfägnades då med vin, oftast champagne.

För de Kungl. Teatrarnes pensionsinrättning hyste han stort intresse och utarbetade tillsammans med mig ett förslag till ordnandet af densamma så, att den bättre kunde uppfylla sitt ändamål. Vårt ganska mödosamma arbete härvidlag hade, liksom alla andra jag varit med om i samma syfte, intet resultat, utan det lades i Finansdepartementets stora papperskorg, där det fick göra sällskap med alla de skrifvelser från pensionsinrättningens styrelse, som voro där förut.

Conrad Behrens.

Han hade hört till de unga affärsmän, som haft anställning hos den på 60-talet så verksamme stadsmäklaren Holm och af honom hjälpts att etablera egen affär. Det dröjde icke länge förrän den gick omkull och Behrens måste byta om vitæ genus. Lyckligtvis hade han blifvit utrustad med en betydande, omfångsrik, mjuk och vacker basröst och hvad var naturligare än att tillgodogöra sig denna gåfva.

Han debuterade därför å Kungl. Operan 1862 som Sarastro i Trollflöjten och gjorde sådan lycka, att han icke allenast genast erhöll förmånlig anställ-

ning utan, hvad som allmänt berättades, likt Orfeus insöfde sina fordringsägare uti en förtjusningsfeber, så att de afstodo från sina kraf.

Sin tjänst vid operan skötte han samvetsgrant, och ganska snart tillägnade han sig en stor repertoir och gjorde storartade framsteg både i sång och scenisk framställningskonst, hvari han ju äfven hade ett lysande föredöme i den stora artist-konstellationen »Arnoldson—Arlberg—Willman».

Efter att ungefär tio år verkat vid vår opera, flyttade han öfver till Berlin och var under ett par år anställd vid kejserliga operan. Sedan tog han engagement i Holland och London.

På sistnämnda ställe träffade jag honom sommaren 1876, hvarvid han visade mig mycken gästfrihet. Jag var hemma hos honom och han tycktes hafva ett godt familjelif.

Sedan hans sångarbana i England, efter hvad Sir Charles Hallé omtalte för mig, genom inhonett beteende blifvit afbruten, begaf han sig till Amerika, där jag träffade honom i Chicago utställningsåret 1893. Vi uppträdde på samma konsert. Hans röst var fortfarande lika präktig som förr och hans konsertprogram de gamla käpphästarne: »Lifdrabanten och kung Erik» och »I djupa källarhvalfvet».

Carl Johan Uddman.

Om honom, hans person och konstnärsbana, kan man med full rätt använda hans stående uttryck: *godt*. Ty en mera hjärtegod människa än han fanns

icke och ett enklare, naturligare uppträdande i sin konst än det han bjöd på fick man söka efter. Han blef därigenom en ovanligt omtyckt person.

Han hade börjat sin teaterbana vid landsortstrupper och fått smaka på alla de svårigheter, dessa i forna tider hade att kämpa med. En gång måste han ock lämna Talias tjänst och påtaga kypareförklädet för att kunna lifnära sig. Det var i den staden Torshälla.

Efter många växlande öden och kringirrande i landsbygden, kom han omsider till Stockholm och uppträdde å Humlegårdsteatern, där hans präktiga bas blef observerad. Han fick anställning vid Operan och blef mycket använd. Snart uppnådde han obestridligt rangen som scenens förnämste buffabas.

Jag gjorde hans bekantskap i Par Bricoll och vi blefvo mycket goda vänner.

Hvarje påskdag var i de la Croix's salong en matiné arrangerad för något välgörande ändamål, som särskildt låg honom om hjärtat. Därvid biträdde jag — innan jag börjat vid Operan — några gånger dels med att sjunga något nummer, dels genom att, som på den tiden alltid var vanligt, under hand afyttra biljetter till denna tillställning. Därigenom kände Uddman sig fästad vid mig och han visade mig stor vänlighet under hela vårt gemensamma arbete vid Operan. Särskildt vid min debut som Joseph beredde han mig en öfverraskning, som rörde mig och som jag aldrig skall glömma. När jag efter Operans slut kom in i min klädloge, fanns Uddman, som redan långt förut slutat sin roll, ännu kvar därinne och med glaset i hand häl-

sade han mig välkommen uti artistkretsen och önskade mig framgång och lycka på den törnströdda teaterbanan.

*

Dessa äro de artister, som, på manliga sidan, voro de mest framstående och tongifvande vid operan och med hvilka jag hade ett lifligt umgänge.

Med de öfriga hade jag ingen annan beröring än den vårt gemensamma arbete föranledde; och då deras konstnärsverksamhet redan tillhör Operans historia finner jag mig endast böra i största korthet omnämna dem.

Dessa voro de mest framstående och tongifvande artisterna på manliga sidan; de kvinnliga artister, som vid denna tid förde operans runor med den äran, voro:

Louise Michaëli.

»*Om änglarne sjunga, så måste det låta, som när Fru Michaëli sjunger*», skref en gång Fritz Arlberg. Och, i sanning, en skönare kvinnoröst har väl aldrig klingat inom Kungl. Operans murar.

Redan vid första uppträdandet väckte hennes silfverstämma stor beundran. Denna beundran icke blott varade utan stegrades under hela hennes sångarbana. Aldrig förmärktes någon förminskning i publikens entusiasm eller något skärande missljud i kritikens omdömen.

Första gången jag sammanträffade med henne var vid en vårkonsert i Uppsala domkyrka.

Haydns oratorium »Skapelsen» gafs och Fru Michaëli, Conrad Behrens och jag utförde solopartierna.

Det var första gången jag försökte mig på något större sångparti och jag var mycket ängslig för utgången. Fru Michaëli uppmuntrade och styrkte mig, så att jag slutligen bemannade mig och det hela aflöpte lyckligt.

Det var för mig en stor tillfredsställelse, att hon till sin afskedsrecett valde Lohengrin, hvari hon skulle sjunga Ortrud. Därigenom fick jag komma fram i Telramunds parti, då detta efter Arlbergs afgång var obesatt.

Fru Michaëli, som en längre tid varit sjuk, kunde tyvärr icke själf uppträda vid sin recett och hon dog strax därefter till allmän sorg och saknad.

Fru Stenhammar.

Vår opera emottog denna betydande sångarkraft just då Louise Michal stod i begrepp att lämna den och börja sin utländska karriär.

Man var med anledning af denna senares bortgång inom hufvudstadens musikkretsar orolig för vår opera. Men, liksom vid Jenny Linds afgång, hennes plats på ett, efter hvad man sagt, förtjänstfullt sätt remplacerades af fru Billing, född Ström, och fröken Mathilda Ebeling, så ersattes nu Louise Michal af Fredrika' Andrée, hvilken, enligt Foronis yttrande, på utmärkt sätt skulle kunna uppehålla den »stora» repertoiren.

Denna Foronis utsago gick i uppfyllelse. Fru Stenhammar, som hon efter sitt giftermål med operasångaren Oskar Fredrik Stenhammar hette, hade en konstnärsbana, som därpå gaf ett lysande vittnesbörd.

Hon var begåfvad med en god, omfångsrik röst, som erhållit en sund utbildning, samt en fin musikalisk uppfattning. Hon hade särskildt anlag för det breda, burna föredraget, men saknade däremot sådant för koloratur, ehuruväl hon tillägnade sig en färdighet, som gjorde hennes prestationer i detta hänseende korrekta, om de ock saknade bravur och glans.

Genom sitt enkla och flärdfria väsen, genom sina stora musikaliska gåfvor och genom sin rena och aktningsbjudande personlighet vann hon många vänner och publikens varma sympatier.

Signe Hebbe.

Denna sångerska väckte stort uppseende vid vår opera på 60- och 70-talet genom sina i dramatiskt och plastiskt hänseende fulländade skapelser; såsom en Fidelio, en Valentine, en Alice m. fl.

Hennes röstmedel voro mindre betydande, men genom en noggrann och förståndig användning af desamma, grundad på en erkändt god utbildning, lånade de sig villigt att ge uttryck åt det själfulla dramatiska lif, hvarmed hon tolkade sina uppgifter. Då hon därvid understöddes af en präktig figur, som strålade i ungdomlig fägring och intog sköna

plastiska ställningar, åstadkom hon vid sina framställningar en succès pyramidal.

Jag kan ej afhålla mig ifrån att uttala den stora glädje och tacksamhet, som alla vänner till vår sceniska konst måste hysa för henne, då hon numera som lärarinna inviger våra unga konstnärsämnen i den *stora* konstens hemligheter.

Charlotte Strandberg.

Om henne kan man med skäl säga, att hon var ett scenens barn. Att uppträda å scenen var för henne lika naturligt som att gå i sitt hem, och allt hvad hon på densamma framställde präglades af stor naturlighet.

Med en behaglig apparition, en vacker stämma och ett lifligt temperament, som alltid styrdes af en osviklig instinkt för det sanna måttet, blef hon en oupphinnelig soubrettsångerska.

Kungl. hofkapellet. — Kören och baletten.

Nordqvist och klarinettistens vakande öga. — När Operakällaren var bysis. — Gardeskaptenen som fick stut. — Kören och baletten. — Den svärjande gäddan. — En operachef sådan han bör vara.

Kungl. hofkapellet har alltid varit högt uppburet och ansedt af Stockholmspubliken. Dess medlemmar ha i socialt hänseende stått lika högt, om icke högre, än scenartisterna, och titeln k. kammarmusiker, som följer med ordinarie anställning

vid kapellet, har af herrar instrumentalister alltid varit mycket eftersökt.

Detta har berott, utom af hofkapellets verkligen konstnärliga prestationer, äfven däraf att det, fordomdags åtminstone, ingalunda var så lätt att vinna anställning inom denna elitkår. Då någon plats därinom blef ledig voro alltid många sökande. Alla dessa sökande måste aflägga prof inför det samlade hofkapellet. Profvet bestod uti att uppträda som solist på sitt instrument, att från bladet exekvera ett förelagdt, för den sökande okändt, musikstycke, samt att obehindradt kunna transponera till olika tonarter.

För detta profs afläggande, som ännu på 60-talet bibehölls, hyste man stor respekt och det var ingalunda af ringa betydelse, ty det gaf visshet att vid någons antagande till ledamot i den aktade kåren uteslutande skicklighet var den afgörande faktorn och icke obehöriga sidoinflytelser, rekommendationer eller nepotism.

Huru det, sedan detta prof försvunnit, härutinnan artat sig och hvilken följd i afseende på den konstnärliga nivån dess borttagande medfört, är jag icke i tillfälle att bedöma.

Bland de på 60-talet mera bemärkta ledamöter inom hofkapellet, som på samma gång åtnjöto stor popularitet, voro de båda konsertmästarna d'Aubert och Nagel, Dente, Nordqvist, Book, Lindroth, gubben Schwartz, Fritz Söderman och Carl Arnold på violsidan, samt bland blåsarna Grabow, Winkler och Christian Gelhaar.

Af dessa blefvo Dente och Nordqvist efter hvarandra hofkapellmästare.

Dente kom till denna plats efter att flera år varit repetitör vid sångscenen, hvarigenom han i detalj var förtrogen med alla operor som stodo på repertoaren och kunde vid Ludvig Normans ofta påkommande sjukdomsfall tjänstgöra i dennes ställe. *Nordqvist* hade börjat som siste altviolinist och användes redan tidigt som dirigent för baletten, avancerade så till andra och första violinist och slutligen till kormästare och hofkapellmästare m. m.

Såsom belysande för den respekt de äldre ledamöterna af hofkapellet ingåfvo de nykomna vill jag återge en berättelse härom af Nordqvist:

Han satt, som sagdt, vid sista altviolpulpeten och hade snedt emot sig en gammal klarinettist. I början af sin tjänstgöring trodde den unge violinisten att alla öfvervakade huru han skötte sin viol, och därom blef han fullt öfvertygad, ty hvar gång han tittade upp från noterna möttes hans öga af klarinettistens, som strängt och allvarligt betraktade honom. Den blicken kunde han ej stå emot, såg därför skyndsamt ned på sina noter igen. Om en stund vågade han åter se upp, men möttes fortfarande af detta forskande öga och, högeligen generad, stegrades hans respekt i betydlig grad. Först efter några veckor kom han underfund med att det besvärande ögat var — ett emaljöga.

Respekten aftog så småningom och allteftersom han avancerade.

Måhända skulle det vid många tillfällen för litet hvar vara välgörande om man, liksom Nord-

qvist i sin ungdom, hade en känsla att beständigt vara observerad af ett vakande öga.

*

Det är helt naturligt att, inom en så intelligent kår som hofkapellet, det skall förekomma många komiska episoder och lustiga skälmstycken ledamöterna emellan och däri är jag viss att tidsandan icke förmått åstadkomma någon förändring.

Jag skulle kunna fylla flere sidor med berättelser därom; men jag vill blott återge en som Norman berättade mig, emedan den är belysande för tidens skick och seder.

Det var på den tiden då ännu bysättningshäkte existerade.

Två ledamöter af hofkapellet, Mollenhauer och Arnold, hade blifvit bysatta.

Då för Operans ostörda fortgång båda två voro alldeles nödvändiga, inrättades det ett bysättningshäkte uti Operahuset, nämligen det rum som sedermera blef genomgång emellan Operakällaren och Lagergrens kafé. Dit inflyttades de båda musikanterna, och två stadssoldater, s. k. korfvar, installerades som vaktare. På kvällarna släpptes de häktade ut att tjänstgöra vid teatern. Efter spektaklets slut gingo de bysatta med sina två vaktare in på Operakällaren, där uti det yttre rummet de sistnämnde fingo slå sig ned vid ett bord i närheten af dörren och erhöllo riklig förtäring, under det att Mollenhauer och Arnold med jubel emottogos af sina dryckesbröder och undfägnades på bästa sätt.

Detta bysättningshäkte var som sådant idealiskt.

Från Operakällaren kunde fås allt hvad som önskades, och det stod de fångna fritt att på dagarna emotta huru många besök som helst. En som flitigt infann sig hos dem var en vän till Arnold från deras gemensamma kotteri hos »Thunbergskan». En söndag hade denne, en kapten på Andra gardet, tagit med sig ett brädspel, som fångarna skulle ha att fördrifva tiden med. De beslöto att genast begagna det, och då de naturligtvis icke hade några pengar att spela om, men ändå på något sätt ville stegra nöjet, beslöto de spela om smörj, d. v. s. den som tappade skulle lägga upp sig till stut och emotta af hvar och en ett kraftfullt rapp och dubbelt för »jan». Spelet började och kaptenen hade en gruflig otur, blef två gånger »jan» och erhöll sin vederbörliga afbasning. Det förargligaste var att han icke kunde stanna och ta revanche, ty han skulle tjänstgöra vid vaktparaden, utan måste till de båda andras stora förnöjelse skyndsamligen aftroppa för att hinna på sin post.

*

Om vid de k. teatrarna några fingo bära dagens tunga börda, så var det kör- och balettstaterna.

Utom sitt egentliga arbete, sjunga och dansa, hade dessa kårer ett annat som var tidsödande, mycket ansträngande och framför allt själsmördande tråkigt, detta att »statera» vid alla representationer. Hvarje dag voro de, både för- och eftermiddagarna, uti selen.

Oaktadt aflöningen var mycket ringa, så att de knappt kunde lifnära sig på den, gingo de till

sitt arbete med en plikttrohet och ett gladt sinne, som var beundransvärdt.

Inom dessa kårer voro kamratandan och ambitionskänslan fullt ut lika goda som, om icke bättre, än inom artistpersonalen. Skulle t. ex. någon af dess medlemmar, en korist, sjunga ett par takter solo, en figurantska göra några solopas, nog fanns det intresserade kamrater som med liflig sympati följde deras prestationer.

De flesta af körens manliga medlemmar hade vanligen någon annan sysselsättning bredvid sin teatertjänst.

Bland dem funnos åtskilliga som hade beaktansvärda musikaliska kunskaper.

Sverges skickligaste kontrapunktist, Johan Lindegren var anställd vid kören. För honom ha både Dente och Nordqvist, Stenhammar, Alfvén m. fl. till stor del inhämtat sitt musikaliska vetande.

Några voro, åtminstone på 60-talet, elever vid Musikaliska akademien, uppkomna från landsbygden att ta organist- och klockarexamen och de hade tagit engagemang för att därmed skaffa sig sitt uppehälle under sin studietid.

Då jag för första gången öfvervar en repetition å »Rienzi», kom jag att sitta bredvid en äldre, rätt ståtlig man; han hette Sten och var skräddare till yrket. Han sjöng riktigt bra, präktig röst och träffsäker. Jag försökte inleda ett samtal med honom, men fick till min förvåning ej ett ord ur honom. Han såg på mig med ett par underliga ögon och molteg. Efter repetitionen frågade jag Söderman:

— Har det lyckats dig att få *Stenen* att sjunga?

— »Ja», svarade Söderman, »det är en underlig kurre, han talar aldrig med någon, man säger att han blifvit besviken i kärlek af en bland kamraterna och sedan dess har han varit tyst så snart han kommit inom teaterns murar, men han sjunger ordentligt och kraftigt.»

Sin föresats att aldrig tala med någon under sin tjänstgöring höll han obrottsligt, men en gång då han uti en af Martins underhaltiga baletter staterade och var kostymerad som »gädda» — där det ju hade passat att vara stum som en fisk — undslapp honom oförhappandes ett utrop: »Detta är då för dj-t!» Men strax därpå var hans mun lika förseglad.

Inom baletten voro många krafter af allra första rang.

Bournonville hade betydligt ryckt upp denna konstgren.

Bland solisterna intogs främsta platsen af fru Sundberg, hvars abedissa i »Robert» var af högt värde. I »Den stumma» utförde fru Lund och Robert Sjöblom en tarantella på så glänsande sätt att af allt som presterades vid denna operas gifvande både i sång och dekorativt-sceniskt arrangemang, intog detta nummer obestridligen främsta rummet.

Två engelska dansöser, systrarna Healey, hvilka genom Bournonville voro ett par år engagerade, vunno ej vidare bifall. Det enda minne jag har af dem är från en opera »Brama och Bajaderen», hvari de uppträdde, och detta minne knyter sig egentligen vid Arnoldsons yttrande om denna opera, att hans mesta göra var att stå i en buske och sjunga synkoper.

*

Jag har nu i korta drag skildrat några af Operans framstående artister, vidrört förhållandena vid hofkapellet, kör- och balettstaterna.

Den åsikt om personalen i dess helhet jag redan då bildat mig, har jag, efter att i mer än 35 år tillhört densamma icke funnit anledning att ändra, nämligen att denna personal är samvetsgrann, sitt arbete hängifven och sannerligen icke svår att styra och leda. Påståendet om motsatsen i senare afseende, som man ofta får höra, är uteslutande ett sätt, att i mild form beteckna en ådagalagd oförmåga och svaghet hos den som åtagit sig en chefsbefattning, hvartill han saknat nödiga betingelser. För en chef som låter intrigspelet — hvilket ju existerar öfverallt, icke blott vid teatern — ohejdadt florera och måhända äfven själf nedlåter sig att däri delta — ja, för en sådan chef blir befattningen obehaglig och svår och till slut omöjlig att bibehålla. Omger han sig så med personer, hvilkas råd icke förestafvas af konstnärliga kraf, utan af egoistiska motiv, såsom t. ex. vid fördelning af arbetet inom Operan, då slutar det illa och — hvad värre är — bringar hela konstanstalten nästan till randen af undergång.

CARL FREDRIK LUNDQVIST

MINNEN OCH ANTECKNINGAR

MINNEN
OCH
ANTECKNINGAR

EN BLICK TILLBAKA PÅ MITT LIF

AF

CARL FREDRIK LUNDQVIST

ANDRA DELEN: OPERATIDEN 1868—1904

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1909
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG

INNEHÅLL

Sid.

KAP. I 1

Mitt första uppträdande uti ett sångparti på Operan. — Rampfebern. — Min debut i op Joseph. — Mitt första kontrakt vid operan.

KAP. II 7

Studentmötet i Kristiania. — Willmans och min konsertresa i Norge. — Sammanträffande med Victor Rydberg, Karl Wetterhoff och magister Lindéhn.

KAP. III 26

Förberedelserna till mitt första uppträdande som Rienzi. — De första årens svårigheter. — Teaterdirektionens åtgärd att ändra grunderna för aflöningen vid de Kgl. Teatrarne.

KAP. IV 36

Pelle Janzon. — Mathilda Grabow. — Arvid Ödmann. — Louise Pyk. — Carolina Östberg. — Mitt uppträdande som »Masaniello» i »Den Stumma». — Hundrade årsdagen af första operas gifvande i Stockholm, hvarvid jag sjöng »Gustaf Wasa». — O. U. Torslow och hans råd i anledning däraf.

KAP. V 46

Kalle Wetterhoff. — Anders Flodman. — Otto Kleverström. — Konsertresa i Finland. Besök i Petersburg och vid Imatra vattenfall. — Min resa i Dalarne tillsammans med Ludvig Norman. — Kamratskapet vid Operan i början af 70-talet.

KAP. VI 65

Lohengrins första uppförande. — Arlbergs afgång. — Gästspel i Aachen och uppträdande vid konserter i Köpenhamns Tivoli. Gustaf Sandström och hans död. — Utländska artisters gästspel: Sorandi, Ambrosi, Cari, Bentami, Trebelli, Lilli Lehman, Franz Betz. — Sångarfärden till Belgien, Holland och England.

KAP. VII 94

Christina Nilssons gästspel. — Dina Edling. — Selma Ek. — Mina lönevillkor. — Studieresa med Arlberg till Brünn. — Tichatschecks 70-åriga födelsedag. — Jubel-

SID.

festen i Upsala. — »Wilhelm Tell», min andra debut — Konsertresa med Dengremont. — Upsaliensarnes andra Pariserfärd. — Tannhäusers 1:sta uppförande. Iphigenia. — Konsertresa med Norman och Pelle Janzon.

KAP. VIII 115

Teaterkommittén af 1880 och hofmarskalken af Edholms afgång. Min resa med d:r Svedbom i Tyskland, Frankrike och Algier. — Konserter med Tolbeque och Herman Berens. — Henrik Westin teaterchef. — Konsertresa med fröknarna Lagervall, Hilma Lindberg (fru Svedbom) och Hilma Åberg (min hustru). — Mitt giftermål. — Smärre konsertresor. — Operans gästspel i Göteborg, Kristiania och Köpenhamn åren 1883 och 1886.

KAP. IX 151

Willmans direktörstid. — Teateranslagets indragning.

KAP. X 161

Mina konsertresor i Amerika och England.

KAP. XI 176

Betraktelser öfver teaterns betydelse och nödvändigheten af en nationell scen.

OPERANS ÖDE UNDER DEN TID, DEN VARIT ÖFVERLÄMNAD ÅT DEN ENSKILDA SPEKULATIONEN . . 187

KAP. XII 189

Nordqvists entrepris. — Hans afgång. — Kammarherre Buréns tillträde till direktörsposten.

KAP. XIII 220

Det gamla Operahusets brister. — Det stora teaterlotteriet och det nya Operahuset. — Teateraktiebolaget.

KAP. XIV 236

Mitt afskedande från Operan.

SLUTORD 242

RÄTTELSER.

Uti första delen af mina »Minnen och Anteckningar»:
4:de raden uppifrån å sidan 68 står 1859 skall vara 1858.
» » » » » 253 skall det stycke, som börjar med: »Dessa äro de artister» etc. och slutar med »i största korthet omnämna» bortfalla.

ANDRA DELEN

OPERATIDEN 1868—1904

1.

Mitt första uppträdande uti ett sångparti på Operan. — Rampfebern. — Min debut i op. Joseph. — Mitt första kontrakt vid operan.

På hösten 1868 skulle operan »Wilhelm Tell» uppföras med till en del ny rollbesättning.

Fritz Arlberg, som ansåg att jag på grund af min olämpliga figur icke gärna kunde debutera i ett större hufvudparti utan att ändamålsenligast vore att börja i smärre uppgifter och så småningom vänja publiken vid min stora stofthydda, rådde mig därföre att nu passa på och sjunga officerens roll i denna opera, emedan flera sångrumsrepetitioner nu komme att äga rum, hvilka annars ej kunde stå mig till buds.

Jag gjorde för den skull min uppvaktning hos Kungl. Teatrarnes chef, Hofmarskalken af Edholm, och anhöll om tillåtelse att få försöka mig i detta parti. Till stöd för min anhållan lämnade jag följande intyg af Director Musices i Uppsala, J. A. Josephson:

»Att hr C. F. Lundqvist, begåfvad med en ovanligt kraftig, fyllig och klangfull, om än ej särdeles hög tenorröst, i Uppsala med stor framgång

sjungit Uriels parti i Skapelsen och tenorsolot i Mendelssohns Walpurgisnacht, hvarvid han äfven i deklamatoriskt hänseende gjort sin sång gällande, varder härmed intygadt. Äfven får jag härmed uttala den öfvertygelsen att hr Lundqvists röstmedel och sångtalang vid tillfälle af flitiga och ändamålsenliga studier ännu, ehuru en yngre läroperiod skulle ha varit *än mera* gynnsam, böra kunna i betydlig grad utbildas och sålunda göra honom skicklig att inta en framstående plats bland våra svenska tenorsångare. Uppsala i Juni 1868.

J. A. Josephson,

Director Musices vid Uppsala Universitet.»

Hofmarskalken mottog mig mycket vänligt och villfor min begäran. Det bestämdes, att mitt namn icke skulle utsättas å affischen för att sålunda markera att mitt uppträdande var — ett försök.

När jag så den 21 oktober 1868 första gången utförde sagda roll, gick det så till vida bra, att jag sjöng rätt och hördes ordentligt, men jag kom i en stark darrning, så att en tidning, där min vän »öl-osten» (Revisor Östberg) var musikanmälare, tillrådde mig att afstå från teaterbanan.

Strax innan jag skulle göra min entré, uppmuntrade Willman mig med några ord: »drag ditt svärd och gå långt fram på scenen och se morsk ut.» Jag lydde rådet och gick ända fram till rampen, där jag intog en fast ställning, sjöng min första fras: »Säg, hvem räddade denne? Bekänn hans namn! Hvarom ej, är det ute med er», utan att erfara det ringaste obehag, men jag hade inte väl slutat denna

fras förrän hela kroppen började darra som ett asplöf; jag försökte häfva denna skälfvosot genom att flytta mig, men jag var som fastläst i den en gång intagna ställningen. Jag kan inte säga hur obehagligt det kändes; huru skall jag kunna stå ut med detta, tänkte jag; men när jag så skulle sjunga min nästa replik, var denna rädsla borta så länge jag sjöng, men återkom desto våldsammare under pausen. Så fortgick det omväxlande under hela den stora finalen. Märkvärdigt nog, när jag sedan skulle börja i tredje akten, min andra scen, kände jag mig ganska lugn och darrningen uteblef.

Emellertid har denna »rampfeber» aldrig lämnat mig, fast jag så småningom förstått att behärska den, och den har nog betydligt reducerat intrycket af mina sångprestationer, isynnerhet på teatern; vid konserter i allmänhet eller uppträdande inför främmande och utländsk publik har den däremot icke besvärat mig så mycket.

Man säger att alla sceniska artister äro behäftade med denna åkomma; om de under sin yngre tid icke har någon känning däraf, skola de på gamla dagar pinas ännu värre, emedan de på samma gång klarare inse de sceniska uppgifternas svårighet och underskatta eller misstro sin förmåga att tillfredsställande lösa dem.

Detta har jag hört uppgifvas af alla mina äldre kamrater, Georg Dahlqvist, N. W. Almlöf, Oscar Arnoldson och Anders Willman. — Det styrker mig i min mening om denna rampfeber, att den ingalunda är någon slags rädsla, utan en öfverdrifven ambitionskänsla, hvarom jag flera gånger varit i tillfälle att

öfvertyga mig. Sålunda har hvarje gång jag på det omsorgsfullaste sätt beredt mig till ett uppträdande denna oro infunnit sig, men däremot uteblifvit, då jag uraktlåtit att ägna särskildt omsorg däråt och tagit saken »en bagatelle».

*

Emellertid kunde detta mitt första uppträdande ej gifva mig anledning att hoppas på någon vidare framgång å den sceniska sångarbanan, tvärtom, men jag hade ej annat val än att fortgå och började därför flitigt arbeta på min utveckling för det nya kallet. På någon debut i ett hufvudparti var det ej lönt att tänka och min åstundan att sjunga »Rienzi» — detta som varit en bestämmande orsak till min förändring af vitæ genus — måste jag då afstå ifrån.

Så kom en dag Olle Strandberg till mig och sade:

»Jag skall ha afskedsrecett och har därtill valt 'Joseph'. Nu blir det en mängd sångrumsrepetitioner 'för brödernas skull'. Passa därför på och debutera i detta parti, det ligger inte högt och är mindre kräfvande i dramatiskt hänseende. Du kan ju göra alla repetitionerna, så slipper jag. Här har du rollen.»

Jag lät icke säga mig detta två gånger utan tog glad emot den. Jag vågade dock icke genast omtala detta för min lärare, Arlberg, rädd att han skulle afråda mig, utan gick direkt till min vän Ludvig Ohlson (Dannströms pianomagasin), som snart pluggade i mig sångpartiet. Därpå vände jag mig

till Willman, som gick igenom den ganska stora talrollen och äfven den dramatiska framställningen. Först därefter underrättade jag Arlberg. Han var visserligen till en början ganska tveksam om min förmåga att lyckas, men, sedan jag sjungit upp partiet för honom, därvid han gaf mig några värdefulla anvisningar, förklarade han sig skola hos vederbörande förorda min debut. — Strax därpå anmälde jag mig hos hofmarskalken och debuten beviljades, sedan man förvissat sig att jag kunde såväl sång- som talrollen.

Åtta dagar efter Strandbergs afskedsrecett, trädde jag, *den 3 juni 1869*, fram som Joseph inför en nästan tom salong. På grund af min stora umgängeskrets inom ordnar och sångsällskap hade man väntat att publiken skulle talrikt infinna sig, men den uteblef nästan alldeles. — De få personer som voro närvarande uppmuntrade mig med applåder och inropning och debuten ansågs lyckad.

Med undantag af den vänlighet som Uddman visade mig uti klädlogen och hvarom jag förut har talat, emottog jag inga bevis på uppmuntran eller lyckönskningar från någon af teaterpersonalen, och i en ganska nedslagen sinnesstämning vandrade jag, så snart jag hunnit aflägga »offerskruden», hem till min aflägsna bostad å söder, Hornsgatan 64. Där satt jag i min ensamhet och försjönk i svårmodiga betraktelser och utan att förtära något, hvarken vått eller torrt, gick jag till sängs och somnade omsider på mina obefintliga lagrar. —

Debuten hade emellertid utfallit tillfredsställande, ty jag erhöll efter den anställning vid de Kungl. Teatrarne såsom korist och sångare för spelåret

1869—1870 emot en aflöning af 1,065 kr. — det minsta lönebelopp, som berättigade till inträde i de Kungl. Teatrarnes pensionsinrättnings artiststat — samt, hvilket för mig gällde som hufvudsak, löfte att få försöka mig som »Rienzi» under speläret.

Kritiken i tidningarne var i allmänhet mycket mild och öfverseende med min framställning.

Skämttidningen »Söndags Nisse», hvars hufvudredaktör då var min gamle Uppsalakamrat och vän Johan Gustaf Schultz, begagnade sig af tillfället och afritade Uddman och mig, samtalande om den ryslig missväxten och hungersnöden — ett samtal, hvars berättigande publiken visserligen kunde medge i afseende å »missväxten» men ingalunda beträffande »hungersnöden».

Det var första gången jag blef utsatt för offentligt skämt och jag hade svårt att smälta det, isynnerhet som jag befarade, att det skulle menligt inverka på min påbörjade sångarbana. Uddman, gammal och van vid löjliga anspelningar, skrattade hjärtligt därät och klippte ut karikatyren och uppsatte den framför sin toilettspegel i klädlogen. —

2.

Studentmötet i Kristiania. — Willmans och min konsertresa i Norge. — Sammanträffande med Victor Rydberg, Karl Wetterhoff och magister Lindéhn.

Med stor glädje emottog jag Oscar Arpis anmodan att som sångare deltaga i Studentmötet i Kristiania. Jag hade aldrig varit i Norge, och jag hade många vänner därstädes från 1862 års studentmöte i Köpenhamn. Att jag ändtligen fått en fast anställning vid de Kungl. Teatrarna ökade min glädje öfver denna färd, ännu mera sedan Willman erbjöd mig att efter studentmötet med honom göra en längre konsertresa inom det härliga landet. Därjämte hade Fritz Arlberg försett mig med vänliga rekommendationer till Björnstjerne-Björnson, med hvilken han vid sina operabesök i Kristiania kommit i intimt vänskapsförhållande, och det var i sanning med jublande fröjd jag anträdde denna »lustresa», hvarunder jag blef i tillfälle att återknyta mina vänskapsband med de gamla studentkamraterna.

Vi foro med järnväg till Göteborg, och det enda som från denna nattresa är att omnämna, är

att Studenternas ordförande, Forsman, i Alingsås, där stadsborna för oss anordnat en god frukost, i sitt tack för denna välfägnad slutade med att höja ett lefve för Vänersborg, hvilket naturligtvis väckte stort jubel och hvarför han sedermera alltsom oftast pikades.

Efter att ha gifvit konsert i exercishuset i Göteborg, embarkerade vi på aftonen å ångbåten »Motala» och ankommo följande eftermiddag till Kristiania. Sedan inkvarteringsbestyren voro undanstökade, tågade vi till universitetet, där vi officiellt hälsades välkomna med tal och sång och begåfvo oss strax därpå med våra värdar till deras bostäder, hvarest vi undfägnades på bästa sätt.

Jag var inkvarterad hos en mycket ung medicinare, Klüver, där jag hade det särdeles godt, ogeneradt och, hvad jag satte mycket värde på, var befriad från festmåltider och familjetillställningar.

Vid detta möte tycktes man vilja utnyttja tiden med sammanträden för allvarliga öfverläggningar om skandinavismens utveckling från ord till handling.

Vid ett af dessa möten sammanträffade jag med Björnstjerne-Björnson och passade då på att framföra Arlbergs hälsning till honom, troende att det skulle bereda mig tillfälle att utbyta tankar med den store diktaren, men därpå blef jag besviken, ty det framkallade från honom endast ett snäft uttalande: »Jaså, ni är Lundqvist, som nyligen debuterat i Joseph, men ni är ju alldeles för fet», hvarpå han vände mig ryggen och jag blef grundligt afsnoppad med detsamma och kom sedermera under studentmötet ej vidare i beröring med honom. Jag bör

måhända omnämna, att några år därefter, då han gaf uppläsningar i Vetenskapsakademiens hörsal, han däremot uti sällskapet Idun visade mig vänlig uppmärksamhet och inlät sig i lifligt samtal med mig om detta studentmöte och just dessa förhandlingar, därvid han särskildt erinrade om sitt snäfva sätt emot mig då och för hvilket han anförde några ursäktande skäl.

Från ett af dessa sammanträden står lifligt i mitt minne det tal, som professor Aschehoug höll för Sverige. Därvid uttalade han sin varma och hängifna öfvertygelse om unionens lycka och bekände sig på samma gång som en ifrig anhängare af den skandinaviska enhetstanken. Med liflig entusiasm framhöll han historiens vittnesbörd om Sveriges förhållande till de länder, som stått under dess spira, huru dessa hade Sverige att tacka för sitt ordnade samhällsskick och för grundvalarne för deras andliga odling, så att de ännu i den dag som är räkna som sin lyckligaste tillvaro den tid, då de voro förenade med det »gamla, kära, ärorika Sverige».

En af glanspunkterna vid detta studentmöte var utflykten till Ringerike och Drammen. Den var oförgätlig. Det stora natursceneriet öfverväldigade oss. Man kunde lätt förstå, att detta land påtvang sina barn en kärlek som intet i världen kunde förminska eller tillintetgöra, en hängifvenhet mäktig de största uppoffringar.

Då vi trängde genom det s. k. »Drottningskaret» och Tyrefjorden i ett nu låg framför våra ögon, blefvo vi alla gripna af hänförelse och ett oändligt jubel brusade ut från alla strupar.

Hela min varelse var genomträngd af en ödmjuk tacksamhetskänsla att det förunnats mig få skåda denna härliga syn.

Färden gick utefter den höga bergväggen ned till fjordens strandyta, och från hvarje åkdon, som passerade genom detta omnämnda »skar» ekade jubelropen utöfver landskapet. Resan fortsattes därefter på ångbåt till Vigersund och därifrån på järnväg till Drammen, hvarest storartade fester voro anordnade.

Jag lefde som i en härlig dröm under hela denna minnesrika utflykt, sökte helst ensamheten, gick för mig själf och undrade, undrade.

När vi så skulle lämna Drammen och med ångbåt återvända till Kristiania, smög jag mig ifrån kamraterna, skaffade mig häst och kärra och for landvägen i stället. Jag kunde ej motstå lusten att få se mera af det härliga landet, tummelplatsen för Anna Colbjörnsens bedrifter.

Denna ensamma färd befäste ytterligare min stora kärlek till Norge och under densamma uppbyggde jag i mina drömmar ett skönt, härligt tempel, i hvars hvalf jag hoppades, att den nordiska folkandan skulle fira sin gudstjänst.

Detta tempel grusades tyvärr fullständigt vid unionsbrottet, och jag kan ej finna ord, som uttrycka den sorg och det lidande, som därvid drabbade mig.

Väl är jag ingen politiker, ej heller innehar jag inom mitt fädernesland någon sådan ställning, att *mitt* ord har någon betydelse, men jag tror mig kunna påstå, att genom detta unionsbrott den skandi-

naviska stammen tillfogats ett dråpslag och sådana skador, som behöfva århundraden för att kunna botas; och därför utslungar jag ett anatema, ett ve, ve öfver alla dem, som med osanna påståenden och ett ständigt idislande af »æresfölelsens» kraf sönderrifvit vänskapsbandet mellan de nordiska folken.

*

Efter studentmötet anträdde Willman och jag konsertresan uppåt Norges västkust till Bergen.

Under självfva mötet gaf Willman med mitt biträde en konsert i Frimurarelogens stora sal i Kristiania, som var talrikt besökt och där bifallet var stormande.

Från Kristiania foro vi till Sandefjord, hvarest vi stannade fjorton dagar. Vi voro där tillsammans med konsul Melhus från Drammen och hans hustru, och fisketurer och seglatser anordnades hvarje dag. Innan vi afreste därifrån, gåfvo vi en väl besökt konsert. Så ställde vi kosan förbi Laurvig till Porsgrund och fingo redan nu en försmak af Norges härliga natur, visserligen icke i den imponerande gestalt, som densamma ikläder sig omkring Hardanger- och Sognefjordarne, likväl i en tilltalande och behagligt omväxlande form. I Laurvig t. ex. foro vi igenom en präktig bokskog, den nordligaste i Skandinavien, och strax därefter kommo vi in i en kuperad trakt, där vi för första gången blefvo i tillfälle att beundra de så ofta förekommande sicksackgående »klevarne» med sina större eller mindre vattenfall.

I Porsgrund hade en af mina unga bekantskaper från studentmötet, Carl Gustaf Flood, nu polismästare i Fredrikstad, anordnat konserten i den s. k. fältmarskalksalen, och hans fader, en fin och angenäm man, hade vänligen åtagit sig ackompagnementet. Den lilla salen med det ståtliga namnet var fullpackad med åhörare, och konserten hade en intimt angenäm karaktär.

Som Willman önskade träffa de i Skien bosatta föräldrarne till hans omtyckte vän, den då afdöde violoncellisten Arnold, beslöt han göra en afstickare till denna stad och äfven där gifva en konsert. Vi hyrde en ångslup, som förde oss och en stor del af Porsgrundspubliken dit och konserten gick af stapeln, men var föga besökt, emedan samhället, så sades det, var behärskadt af en skarpt religiös intolerans. — Återkomna till Porsgrund stannade vi där ännu ett par dagar i familjen Floods gästvänliga sällskap.

Ifrån Brevig, denna i geologiskt hänseende intressanta plats, togo vi ångbåten, som förde oss till Arendal.

Efter en talrikt besökt konsert var på kvällen stor fest anordnad af i staden vistande deltagare i studentmötena i Kristiania och från det i Köpenhamn 1862. Denna fest blef genomgående, som man säger, och räckte långt in på småtimmarne, hvilket var något för mycket, ty följande morgon ganska tidigt skulle afresan till Kristianssand äga rum.

På färden dit öfvertalade oss tvenne deltagare i nattens symposion, doktor, numera sanitetsgeneralen Thaulow och en affärsman, en af Sven Adolf Hedins

studentvänner från Köpenhamnsmötet, att stiga i land i Grimsby och glädja Grimsbyborna med en sångstund; alla nödvändiga anordningarna därför åtogo sig vännerna.

Så snart vi vid 8-tiden på morgonen anländt, lotsades vi upp till hotellet, där vi strax lade oss att hvila till kl. 2, då de kommo och hämtade oss för att ledsaga oss till hafsstranden, där vi togo ett uppfriskande bad. Så bjöd doktorn oss hemma i sin bostad på middag och där hade vi sedan en liten slängrepetition med en ganska skicklig ackompagnatris. Kl. 7 gick denna extra sångstund af stapeln inför en talrik och entusiastisk åhörareskara.

Vi befunno oss så väl i de båda vännernas sällskap, att vi äfven följande dag blefvo kvar och gästade då den andre vännen, hvarvid bereddes oss nöjet att beundra dennes hustrus, en Bergensiska, förträffliga röst och musikaliska föredrag af några egendomliga folkvisor, där såväl melodien som texten frapperade oss.

I Kristianssand hade vi stämt oss till mötes musikdirektören von Lühman från Stavanger för att blifva vår ackompagnatör där, i Stavanger och i Bergen. Han var en gammal bekant Stockholmsmusiker och hade tjänstgjort som violinist vid Södra teatern, ofta tagits i anspråk att ackompagnera vid konserter i hufvudstaden och vid instuderande af sångpartier. Nu var han anställd i Stavanger som anförare för därvarande musiksällskap och hade bredvid denna sin verksamhet etablerat en musikhandel och ett lånbibliotek och sade sig vara särdeles belåten med sin tillvaro i sillstaden.

Vi hade kommit tidigt fram till Kristianssand, och jag gick genast ut i staden för att bese den. Därvid kom jag till kyrkogården. — Jag uppsökte då genast den grafkulle, hvarunder de danska sjöhjältarne, som stupat i det för danska flottan så ärorika sjöslaget vid Helgoland, hvilade. Uppfylld af helig entusiasm för den skandinaviska enhetstanken ägnade jag min tysta och vördnadsfulla hyllning åt dem, som i kampen mot öfvermakten offrat sina lif för *fosterlandet* och *Norden*.

Konserten här var lik alla de föregående och efterföljande: fullt hus och stormande bifall. Äfven här hade gamla och unga studenter samlats för att i festligt lag tillbringa några timmar med sina svenska bröder. Willman, föregifvande opasslighet, uteblef från denna samvaro till stor missräkning för inbjudarne, och jag måste ensam emottaga deras öfversvallande vänlighet.

Under resan till Stavanger råkade vi ut för en häftig storm just på Jäderen. Vi höllo oss dock tappra och roade oss till och med under rullningen gå tiljan rak.

I Stavanger gåfvo vi tvenne konserter, som Lühman arrangerade.

Under uppehållet i staden besökte vi en högst originell man, som bodde ett stycke utanför denna. Han, hvars namn var Hansen, hade pröfvat mycket i lifvet, varit i Amerika, där han i vilda västern upplefvat många spännande äfventyr; nu hade han i sin hemort köpt en liten landtegendom, där hans bostad var ett riktigt litet museum af curiosa, som han samlat ihop under sina äfventyrliga resor. Jämte

skötseln af sitt lilla jordbruk, ägnade han sitt hufvudsakliga intresse åt en laxodlingsanstalt, han anlagt. Det var ganska intressant att ta kännedom om hans anordningar härvid. Först kom man in i en lokal, uppfylld med lutande trärännor, i hvilka klart vatten stilla framflöt öfver en med sten och grus samt hvit sand bildad botten. Ofvanför denna lokal var en bassäng för laxynglets utkläckning. Genom vattenrännorna skulle nu ynglet passera till större bassänger, därifrån ytterligare genom andra, till dess det uppnått en viss storlek, då det utsläpptes i en större damm, hvarifrån det år efter år öfverflyttades till än större dammar. Vid hvarje damm var en särskild plats, hvarifrån födan släpptes ner till laxarna, hvilka voro så tama, att när man stampade med foten kommo de upp i vattenbrynet och gjorda sina snabba, graciösa evolutioner. Denna laxodlingsanstalt hade vuxit upp till en lönande affär. Kring dammarne voro planterade pilar af det slag, som företrädesvis användes till tunnband. Sådana pilar omkransade dessutom hela den lilla egendomen.

Från Stavanger begåfvo vi oss till Bergen, denna stad som hade namn om sig att vara en af de bästa konsertplatser i norden.

Arnoldson och Willman hade året förut gifvit talrikt besökta konserter där, och Willman hyste därför förhoppning om goda recetter — en förhoppning som ej heller blef gäckad; ty inalles gåfvo vi trenne konserter, två i arbetarföreningens stora sal och en på teatern, alla för utsålda hus. I förbigående vill jag nämna, att det var på Bergens teater jag *första gången* sjöng duetten ur operan »Den

stumma» och folkvisan »Du gamla, du fria, du fjällhöga nord».

Willman, som året förut vunnit många beundrare och kanske ännu flera beundrarinnor af sin konst och icke minst af sin person, hälsades med jubel af publiken, och mot mig visade man sig också gynnsamt stämd; kritiken förespådde mig en framgångsrik sångarbana under ledning af en så stor konstnär som Willman.

Sedan vi med lyckligt resultat afslutat konserterna här, vände vi vår väg hemåt. Nu skulle belöningen för ansträngningarna och mödorna komma: färden öfver de norska fjällen.

En strålande morgon stego vi ombord på en ångbåt, som förde oss genom Hardangerfjorden till en af dess ändpunkter, Eide. Det var en härlig färd. Ögat tjusades af de många växlande och vackra taflorna, som upprullades för oss, och öfver dem alla tronade den mäktiga »Folgefonden» med sin eviga snö och sina praktfullt skiftande dagrar.

Under färden gjorde vi bekantskap med fyra unga resande, tvenne herrar och tvenne damer, af hvilka herrarne och den ena damen voro syskon och bergensare och den andra damen en deras släkting från Köpenhamn. — Detta ressällskap, gladt och lifvadt, bevisade oss en utmärkt tjänst. Å ångbåten fanns nämligen ingen restauration, och vi, som därom ej hade någon aning, skulle ha fått sukta hela dagen, om ej dessa våra nya bekanta förbarmat sig och delat med sig af sitt medtagna matförråd. Särskildt Willman, nu som alltid vinnande

nåd för de unga damerna, blef ett tacksamt föremål för deras gifmildhet.

Framkomna vid tiotiden till Eide gingo vi, efter inmundigande af en på dagens torrskaffning särdeles smaklig aftonmåltid, genast till hvila i utmärkta sängar, för att kunna följande dag tidigt på morgonen fortsätta, alla sex, till Vossevangen. Första skjutshållet åkte vi i tvänne fyrsitsiga åkdon; vid det andra funnos ej sådana att tillgå, hvarför vi måste nöja oss med kärror och karrioler. Jag hade aldrig förr åkt i en karriol och när jag skulle stiga upp, krasch, brusto båda skalmarna, och jag kom att göra en tämligen nära beröring med hästens bakdel, till stor munterhet för mitt unga sällskap, men till en ganska kinkig matematisk beräkning för Willman, huru mycket resekostnaderna skulle komma att förhöjas genom det nya kontot: »söndersuttna karrioler». Jag fick till straff krypa upp i en vanlig rapphöna — detta tortyrredskap från en barbarisk tid.

Vid middagstiden kommo vi fram till Vossevangen, där vi följande dag, den 27 juli, firade Willmans födelsedag, hvarvid de unga damerna begagnade tillfället att lägga i dagen sin varma hyllning och beundran för den vackre svenske brodern.

I Voss trifdes vi med dessa nyförvärfvade vänner så bra, att vi gärna hade stannat där ännu några dagar, men vi skulle på bestämd dag vara i Drammen. Vi måste därför bege oss af, och en tidig morgonstund satte vi oss upp i hvar sin karriol, sedan vi tagit ett hjärtligt farväl af våra nya vänner. Uti Gudvangen skulle vi taga ångbåten till Lærdalsören. Efter mitt nyssnämnda missöde tillsåg jag

alltid, att jag fick en gammal karriol, hvars skalmar förut gått sönder och därför voro beslagna med järn, så att de kunde hålla.

Vid Stalheim gjorde vi ett litet uppehåll och besågo omgifningarne. Vägen ner till Nærödalen med sina många svängar och de brusande vattenfallen å ömse sidor, själfva dalen, i hvars midt slingrade sig den lugna bäcken, omkransad af buskar och träd, och utefter hvilken den hvita randen af landsvägen framskymtar, de på ömse sidor lodrätt uppstigande fjällen, från hvilka här och där små forsar som silkestrådar nedfalla, den majestätiska och trollska Jordalsnuten, hvilken lik en sockertopp å ena fjällväggen höjer sig några tusen fot högre upp och skimrar i sin hvitglänsande snöskrud. Här utmed denna höjds sidor går vägen till Jordalen, och kan endast användas af fotgängare, hvarigenom allt hvad innebyggarne i Jordalen behöfver eller ha att afyttra, måste *bäras* däröfver.

Skjutshållet från Stalheim till Gudvangen är ganska kort och var snart tillryggalagdt, isynnerhet som skjutskarlen, en lustig fyr, sjöng visor för oss, den ena kostligare än den andra. Han gjorde ett litet uppehåll i sjungandet, så vi trodde visförrådet var slut, då i ett nu han klämde i med full hals och nästan i extas en dryckesvisa, hvars text slog ned som en bomb. Den löd: »Tak ska du ha, madam Willman, for kor en pæl du os borgat har». Förvånad frågade Willman efter visans uppkomst och blef upplyst, att madam Willman var en snäll och rar gumma, som haft krog i Gudvangen och varit mycket villig att lämna förtäring på kredit.

I Gudvangen erhöllo vi den obehagliga upplysningen, att ingen ångbåtslägenhet fanns till Lærdalen, emedan den tagits i anspråk för en trupptransport. Hvad var att göra? Båtskjuts kunde ej heller fås, då allt folk var uppe på sätern. Dagen för konserten i Drammen var utsatt och vi hade tagit allt för god tid på oss under de föregående resorna, så att vi endast genom att forcera färden kunde hinna fram i rättan tid. Willman tog som vanligt saken lugnt och litade på sin tur och, mycket riktigt, den svek honom ej heller. Efter en timme kom värden nämligen med den glädjande underrättelsen, att båtskjuts nyss anländt från Lærdalsören, och att den efter ett par timmars hvila var villig att taga oss i bakskjuts. Sålunda kunde vi på afto nen ge oss i väg. Försedda med god matsäck och i sällskap med två norska studenter, som, stadda på fotvandring i sitt härliga land, anhållit få följa med, mot hvilket vi, då roddkarlarne tilläto det, naturligtvis ej hade något att invända, började vi denna på trollska stämningar underbara färd en augustinatt i det härligaste månsken öfver Sognefjorden, en färd, som jag aldrig skall förgäta och som jag skulle önska med en skalds penna kunna beskrifva. Ej blef det någon sömn af; de många olika ljuseffekter fjorden i månbelysning erbjöd tjusade oss och framkallade sköna, poetiska utgjutelser från de unga studenterna; kommo vi till ett ställe, där fjällväggen syntes egendomligt formad och mer än vanligt mystisk och spöklik, satte vi Willman i land och rodde sedan ut i fjorden och våra öron fingo snart förnimma en kraftig, majestätisk sång, Jätten: jag bor

i bergets salar, som ekade ut emot fjordväggarne, så uppstämde jag några folkvisor, hvilka isynnerhet tycktes tilltala våra roddare och hvilket föranledde äfven dem att sjunga en och annan karakteristisk sång; de norska studenterna reciterade praktfulla poem, och på sådant sätt förflöt natten i hast och efterlämnade ett outplånligt och odeladt angenämt minne. Studenterna voro ytterst behagliga och intressanta ynglingar, och vi knöto med dem en af detta minne omstrålad varm bekantskap.

Våra roddare voro ovanligt kraftiga karlar, och deras uthållighet var beundransvärd. Hela dagen förut hade de rott från Lærdalsören till Gudvangen och nu natten därpå samma väg tillbaka, därvid de under de två sista timmarna i dagningen togo sig för att ro i kapp med postbåten, som blef synlig.

När vi så vid sextiden på morgonen kommo fram till Lærdalsören, skiljdes vi från våra studenter, hvilka efter behöflig hvila omedelbart skulle fortsätta sin fotvandring. Då tiden ej tillät oss göra uppehåll, togo vi däremot genast skjuts och fortsatte hela dagen ända till kl. 1 påföljande natt, då vi öfver Hemsedalsfjället omsider anlände till Tuf i Hallingdalen, där vi ändtligen unnade oss några timmars hvila efter denna i sanning ansträngande färd.

Resan genom Lærdalen öfver Hemsedalsfjället var, som sagdt, mödosam, men erbjöd många intressanta moment. Vid Borgunds kyrka stannade vi och beságo densamma ut- och invändigt.

Vårt humör var, trots tröttheten, hela tiden ypperligt och skämtsamt och vid passerandet af fjället, där en mängd snö låg kvar i bergsskrefvorna,

piggade vi upp oss med en ordentlig snöbollsbatalj. Vägen öfver fjället och genom Hallingdalen hade ej såsom öfver Filefjäll och Valders undergått någon förbättring, så att backarna voro *många*, *långa* och förskräckligt *branta*, hvarför vi allt som oftast måste stiga af karriolerna och begagna apostlahästarna.

Strapatserna öfver fjället voro dock obetydliga emot dem som väntade oss i Hallingdalen, ty vägen där, som visserligen följde den flod, som flöt genom dalen, gjorde ideligen branta afstickare till de gårdar, som lågo aflägset högt uppe på höjderna, och då man ej kunde åka hvarken upp- eller utför, och dessa afstickare följde tätt på hvarandra, lönade det sig knappast att stiga upp i åkdonet. Lyckligtvis var det blott ett par så beskaffade skjutshåll vi hade att tillryggalägga.

Vår afresa från Tuf hade vi bestämt till kl. 9 f. m. för att hinna hvila ut ordentligt.

Medan vi väntade på hästarne samspråkade vi med tvenne vackra och präktiga jäntor, som voro mycket nyfikna hvarifrån vi kommo och hvad vi voro för ena. Willman, som ej kunde motstå lusten att klappa den ena jäntan under hakan, blef ögonblickligen afsnäst af henne med: »du får inte göra så där». — »Hvarför det då?» — »Det är ju söndag, vet jag», svarade hon. I samma stund kom gutten i skarpt traf framridande, stående på hästryggen, hvilket gaf Anders anledning att tänka: här kunna vi säkert få se en veritabel »halling». På hans förfrågan härom, voro båda jäntorna och gutten genast villiga att dansa en sådan. Den ena jäntan började gnola en låt och den andra och gutten

utförde så med både grace och kraft den karakteristiska dansen. När vi så togo afsked af dem, sände de oss — jag minnes det så väl — en varm hälsning till Sverige, att de tyckte så mycket om det svenska brödrafolket.

Efter att ha tillryggalagt de båda omnämnda ansträngande skjutshållen kommo vi fram till — jag vill minnas — Sund, hvarifrån vi skulle i båt färdas utför floden till Gullsvik vid norra ändan af sjön Kröderen. Denna båtskjuts beredde oss en behöflig hvila efter dessa två sista besvärliga och mödosamma färderna. I botten på båten hade anordnats behagliga liggplatser, så att man kunde lugnt slumra in. Vid passerandet af några forsar måste jag gå i land, men Anders var kvar i båten och det föreföll mig ganska kusligt att se, huru de, än synliga än osynliga, foro fram; allt gick dock lyckligt och jag intog snart åter min plats. Sent på aftonen, efter en i mörkret äfventyrlig kollision med hopade timmerstockar vid flodens mynning ankommo vi fram till Gullsvik och erhöllo ett godt logis.

Klockan 5 följande morgon foro vi med ångbåt till södra ändan af sjön Kröderen, hvarifrån vi med skjuts färdades genom en präktig och väl vårdad skog till järnvägsstationen Vigersund (?), där vi togo tåget till Drammen.

Vid ankomsten dit mötte oss Melhus, som efter att ha inlogerat oss i stadens hotell förde oss hem till sig, där en splendid fest var anordnad, som räckte fram till småtimmarne och var särdeles angenäm, tills man kom in på politiska spörsmål,

Jag deltog just ej häri, men då norrmännen slutligen började yttra sig om Björnstjerne-Björnson på ett, efter mitt tycke, opassande och orättvist sätt, kunde jag, som på den tiden var en fanatisk beundrare af honom — något som jag i vissa afseenden ännu i dag är — icke längre stillatigande åhöra detta, utan utbrast alldeles oväntadt för mina norska vänner, i en högst indignerad ton: »här sitter Ni och ser förnöjdt på, hur timmerstockarne dansa utför edra älfvar till guld för gamla Norge, men Ni drar inte i betänkande att öfver den andlige storman, som lefver i eder krets och som bör vara eder stolthet, utösa edra otidigheter; jag kan ej längre vara i ett sådant sällskap», hvarpå jag reste mig upp och efter några ytterligare ampra afskedsord aflägsnade mig.

Följande morgon förebrådde Anders mig min häftighet och befarade att vår, som han hoppats, angenäma tillvaro i Drammen skulle bli förbytt till otrefnad, men jag afväpnade honom med att påtagligare motivera mitt handlingssätt, och just som vi resonerade härom infann sig Melhus och ställde allt till rätta, framhållande särskildt, att det hade gladt alla vännerna erfara den varma och hjärtliga entusiasm jag visat för min dåvarande hjälte, som de nog så högt visste uppskatta.

Efter konserten, som var till trängsel besökt, stannade vi ännu kvar ett par dagar och foro sedan öfver Horten till Strömstad och Marstrand, där vi gåfvo våra sista konserter.

Konsertinkomsten i sistnämnda stad skulle oafkortadt tillfalla mig, emedan jag ej haft någon andel

af inkomsterna på alla de föregående konserterna, utan endast varit försäkrad fria resor och vivre. Det var därföre med ej ringa spänning jag afvaktade resultatet af densamma. Detta öfverträffade vida mina förväntningar. Anders ville, att jag skulle lämna dessa penningar i hans förvar, hvilket jag olyckligtvis icke gjorde, ty redan följande dag kom en gammal vän och lånade 200 kr., hvilka jag sedan aldrig såg skymten af.

*

Sedan jag skiljts från Willman i Marstrand, stannade jag några dagar i Göteborg för att upplifva gamla minnen.

Jag träffade därunder min vän Kalle Wetterhoff och genom honom kom jag att få upplefva en dag som i mitt minne blifvit en bemärkelsedag — min första bekantskap med Victor Rydberg.

Wetterhoff sammanförde mig med honom och en hans studentkamrat, magister Lindéhn, bekant som ovanligt framstående schackspelare och i Amerikanska förhållanden bevandrad man.

Vi fyra begåfvo oss ut till ett bekant utvärdshus i Göteborg, Redbergsliden 33, hvars trädgård sträckte sig ned mot Göta älf. Där intogo vi en enkel middag och tillbragte hela dagen ända in på småtimmarna med lifligt och intressant samtal i alla möjliga ämnen. Dessa tre vänner voro ju märklige män och andarne drabbade väldiga samman, tack vare hufvudsakligen magister Lindéhn. Han var en kritisk natur med utpräglad pessimistisk världsåskådning och framkallade därigenom samtalsämnena

i sådan belysning att hvarken Rydberg eller Wetterhoff kunde undgå att däröfver yttra sig.

Vid ett tillfälle drog han ej i betänkande att med, som det tycktes, logisk skärpa och med inpå personligheten gående hänsynslöshet framkasta några påståenden, hvilka egentligen gingo ut på att klandra Rydberg, dels för att han emottagit kallelse till ledamot i Svenska akademien, dels för ett af hans senast utgifna arbeten. Till bemötande af dessa påståenden nödgades Rydberg ingå i en uttömmande beskrifning af sin utveckling och sin ideella världsåskådning. Detta blef af ett kolossalt intresse och jag glömmer aldrig det djupa intryck jag däraf emottog.

Ett ordbyte mellan Lindéhn och Wetterhoff rörande teaterns betydelse väckte ock sensation, som genom Wetterhoffs dräpande satir blef af komisk innebörd. Lindéhn uttalade därunder mycket bornerade åsikter, som kullslogos af Wetterhoff icke blott grundligt utan på ett öfverlägset glänsande sätt, fullt af pikanta, ironiska och komiska pointer, så att Lindéhn, som tydligen adresserat sig till mig med detta ämne och hoppats på mitt svaga genmäle, öfverraskades af Wetterhoffs inlägg och måste moltiga. —

Dagen efter denna minnesrika sammanvaro med Victor Rydberg afreste jag till Stockholm, för att börja min tjänstgöring vid de Kgl. Teatrarne.

III.

Förberedelserna till mitt första uppträdande som Rienzi. — De första årens svårigheter. — Teaterdirektionens åtgärd att ändra grunderna för aflöningen vid de Kgl. Teatrarne.

Vid skildringen af mina upplefvelser af glädje och sorg under min 35-åriga sångarverksamhet vid operan har jag, för att ej för mycket tala om mig själf, hvilket dels bjuder mig emot och dels ej heller torde vara af tillräckligt intresse för allmänheten, ansett mig blott böra omnämna dessa upplefvelser i samband med de växlande öden vår opera under denna tid genomgått och hvilka utan tvifvel förtjäna att bli belysta.

Ett undantag härifrån har jag gjort vid beskrifningen af mitt uppträdande uti operan »Rienzi», därvid jag måhända blifvit något för omständlig, men jag vill till min ursäkt påpeka, att »Rienzi» haft, som jag sagdt, ett afgörande inflytande vid mitt beslut att ägna mig åt sångarbanan.

*

Förutom ett par uppträdande i min debutroll och i några småroller, bestod mitt hufvudsakliga arbete vid operan under mitt första år i att medverka i körerna och deltaga i repetitionerna å Rienzi.

Det var med entusiasm jag deltog i dessa. Arbetet å sångrummet var snart färdigt, så jag hoppades att redan före jul få komma fram, hvilket hopp dock gick om inte, ty just som vi skulle påbörja öfningarne å scenen togs denna i anspråk för annat arbete och repetitionerna uppskötos till efter jul.

Dåvarande regissören, Sundberg, som troligen först nu tagit närmare kännedom om texten, fann emellertid hufvudpartiet i dramatiskt afseende så fordrande, att en nybörjare och därtill en, som vid sina uppträdande ej ådagalagt någon vidare scenisk begåfning, näppeligen skulle kunna gå i land med en så svår uppgift. Han bad mig därföre afstå därifrån samt, då jag ej ville lyssna till detta hans tal utan enträget förfäktade få komma fram, till och med fann sig föranlåten att inför direktionen förklara ej vilja taga på sitt ansvar risken af mitt försök härutinnan.

Dagar gingo, veckor gingo, ja januari och februari månader hade redan förrunnit och ingen repetition å svarta taflan fanns anslagen.

Jag vände mig till direktören, till kapellmästaren, till regissören, men allt förgäfves. Sent omsider och efter att ha påpekat att vid kontraktsuppgörelsen löfte därom gifvits mig, hade emellertid hofmarskalken beslutat bereda mig tillfälle till en försöksrepetition.

Med jublande glädje gick jag till densamma och Norman kom genast mot mig och uppmuntrade mig med kraftiga ord, omtalande att operans framförande berodde på utfallet af detta prof.

Å parkett sutto som »bedömare» teaterdirektionens repertoirekommitté samt herrar Hallström och Günther och några af teatrarnes mera framstående sujetter, Nils Wilhelm Almlöf, Johan Jolin, Fritz Arlberg, Oscar Arnoldson och Anders Willman.

Jag kände mig visserligen ganska knäsvag, men alla de svårigheter som yppat sig, hade hos mig uppväckt på samma gång en beslutsam envishet och en rätt stor förtrytelse, hvilken senare visade sig i afseende å föredraget af de många recitationerna vara af en synnerlig god verkan, i det jag nästan ögonblickligen kom i inspiration och sparade hvarken på röst eller dramatisk aktion. I mer än tvenne timmar i sträck pågick repetitionen och den resulterade i att hofmarskalken bestämde att arbetet å operan oförtöfvadt skulle fortgå, så att jag kunde få komma fram i densamma innan säsongens slut.

Följande vecka voro några scenrepetitioner uppsatta, men arbetet bedrefs mycket lamt och det var aldrig flera öfningar i rad utan blott en hvar åttonde, ja hvar fjortonde dag, så det var tydligt att på sådant sätt skulle operan ej medhinnas under denna termin, hvarföre ock till slut allt arbete å densamma nedlades; skälet härtill uppgafs vara, att Fru Michaëli begärt få sjunga »Dinorah» och för att denna opera skulle under säsongen hinna uppsättas måste allt arbete i första rummet koncentreras därpå.

Min grämelse och ledsnad kan lättare tänkas än beskrifvas. Mitt första spelår skulle sålunda tilländagå, utan att jag hunnit taga ett enda steg framåt på min bana.

Följande spelår återupptogos emellertid genast på hösten repetitionerna och den stora operan blef då snart färdig och den 29:de oktober 1870 hade jag ändtligen nått mitt efterlängtade mål: *att få sjunga Rienzi.*

De stora svårigheter, som mötte mig ej blott härvid utan äfven sedermera under de första åren, då vederbörande ansågo sig ej kunna anförtro mig några uppgifter att lösa, eggade mig i otrolig grad till arbete. Jag lärde in den ena stora rollen efter den andra, Masaniello, Profeten, Ferdinand Cortez, Zampa m. fl. och jag öfvervar alla repetitioner både på den lyriska och den dramatiska afdelningen inom stora teatern, ja, jag var så flitig, att Norman en gång, då jag mötte honom vid en symfonirepetition — sådana försummade jag aldrig att bevista — skämtsamt tillämpade på mig den shakespearska repliken: »trogen som en häst som aldrig tröttnar opp».

Dessa motigheter kändes visserligen *då* mycket tunga att bära, men jag har nog dem att tacka för den lilla framgång jag uppnått på min konstnärsbana. Erfarenheten har ock gifvit vid handen — hvad jag flere gånger varit i tillfälle att besanna — att för lätt och för *mycken* framgång vid början af en artistbana ingalunda är till gagn för en allvarlig konstnärlig utveckling af densamma, utan kan rent af mången gång stäcka eller förkväfva den.

*

Det var i början af 1870 talet teaterdirektionen vidtog en förändring i aflöningssättet, hvilken, efter mitt förmenande, i ekonomiskt och äfven estetiskt hänseende haft de mest menliga, ja ödesdigra följder, speciellt för Kgl. Operan.

Förut voro alla löner till sitt fulla belopp bestämda utan några särskilda spelhonorar.

Enligt de nu vid förändringen antagna grunderna skulle lönerna däremot utgå dels i ett fast arfvode af högst 2,100 kronor — motsvarande det minimum som erfordrades för inträde i pensionskassans högsta klass — dels i spelhonorar.

Direktionen visste att detta lönesystem användes i Tyskland; men direktionen hade, efter hvad det syntes, icke beaktat de orsaker som där framkallat detta system, än mindre de bestämmelser som i sujetternas intresse till följd däraf måst fastställas.

Det var ju klart, att i detta land med sina många hundra teatrar de sceniska konstnärerna hade ett vidsträckt fält för sin verksamhet och därigenom kommo på en mera rörlig fot; trifdes man icke vid den ena teatern sökte man sig till en annan.

Genom en för hela Tysklands teaterpersonal upprättad pensionskassa, som subordinerade under Preussiska Finansministeriet, hade de sceniska artisterna kommit i ett mindre beroende förhållande till de respektive teaterdirektionerna. De ofta förekommande personalombytena vid teatrarne, hvilka måhända i viss mån föranleddes af denna artisternas mera självständiga ställning, medförde allt som oftast konflikter, hvilka just gåfvo anledning till detta nya

lönesystem: *fast arfvode och spelhonorar,* men tillika — hvilket är att noga observera — med hänsyn till artisternas intresse nödvändiggjorde ett slags roll monopol, d. v. s. att den engagerade sujetten tillförsäkrades ensam, med alla andras uteslutande, rätten att uppbära det fack, för hvilket han anställts.

Detta arrangemang, som i Tyskland befunnits nödvändigt, hade dock äfven där medfört afsevärda olägenheter. För ett tjugutal år sedan läste jag i en Dresdener tidning en i detalj ingående uppsats härom, hvilken mycket skarpt och på ett klart öfvertygande sätt framhöll detta lönesystems fördärflighet, isynnerhet från konstnärlig synpunkt.

Nu hade, som sagdt, den första delen af detta system accepterats af vår teaterdirektion.

Anledningen därtill sades egentligen ha varit att stäfja ett ofog som inom personalen yppats, att nämligen i tid och otid skicka sjukbud och utan giltiga skäl i sista stund anmäla förhinder för tjänstgöring, hvarigenom stort besvär i och för programförändring förorsakats, eller till och med att spektakel flere gånger måst inställas.

Jag vill ingalunda bestrida att en sujett låtit en förseelse af detta slag komma sig till last; men jag är lifligt öfvertygad att, äfven om man drog sig för att helt enkelt afskeda en slik pliktförgäten person, det dock fanns bättre och ändamålsenligare botemedel emot detta onda — såsom t. ex. rollernas öfverlämnande åt annan sujett eller ställa den pliktförgätne ur tjänstgöring — än att tillgripa ett lönesystem, som kräfde andra förutsättningar än hvad

hos oss förefunnos och som rimligtvis i sina konsekvenser, rollmonopolet, icke kunde här tillämpas.

Inom hela Sveriges landamären fanns ju icke mera än en opera. Hvarje sångartist var, om han icke kunde skaffa sig en utländsk carrière, för sin verksamhet uteslutande hänvisad till denna; såsom konsertsångare var det då, liksom nu omöjligt existera på hvad man som sådan kunde förtjäna. Tilloppet till Kgl. Teatern af unga artistämnen var därföre ganska rikligt, helst man hade den tro, att den, som en gång vunnit anställning vid densamma, ej behöfde befara afskedas, utan kunde vara viss att få vara kvar vid konstanstalten till dess pension utföll, äfven om aflöningen visserligen på grund af förminskad användbarhet blefve nedsatt. Dessutom var en ej ringa bidragande orsak till åstundan att vinna anställning vid teatern den föreställningen, att lifstidsengagement införts — en åtgärd, som tillika var en kraftig sporre för yngre konstnärer till sådan utveckling, att de i sinom tid kunde göra anspråk på att därmed hugnas.

Teaterdirektionen var sålunda i den lyckliga belägenheten att vid rekryteringen af de artistiska krafterna bland de många adepterna kunna göra ett godt urval och hålla lönebeloppen inom rimliga gränser.

Af ofvananförda torde tydligen framgå, att den uppgifna anledningen till detta aflöningssätts införande icke motiverade detsamma.

Jag vill nu i korthet anföra några synpunkter för att ådagalägga, att detta aflöningssätt var högeligen skadligt både i ekonomiskt och estetiskt hän-

seende och därigenom för teaterns bestånd som en statsinstitution af ödesdigert inflytande.

Därvid bör jag icke underlåta att i förbigående påpeka, att bidragande orsaker härvidlag voro dels direktionens tvänne år förut fattade beslut att icke utfärda lifstidsengagemanger och att ej upprätta kontrakter på längre tid än ett år, dels att utan uppgifven orsak afskeda 7 personer, de där samvetsgrant efter förmåga skött sina åligganden. Genom dessa åtgöranden blef artisternas ställning prekär, och man kan ej undra på att de vid kontraktsuppgörelsen företrädesvis läto det ekonomiska spörsmålet vara bestämmande.

Hvad nu således först beträffar detta aflöningssätts verkan i ekonomiskt hänseende, så visade det sig snart att de mest användbara sujetterna stegrade pro primo sina aftonhonorar allt efter som de ansågos nödvändiga och pro secundo det fasta arfvodet i den mån, som genom yngre krafters debuter och uppträdande i deras roller, antalet af aftonhonorar för dem minskades — på det sättet dröjde det icke länge innan den fasta lönen sprang upp till det gamla, om icke i de flesta fall till högre belopp och att aftonhonoraret äfven kom att stiga. Sålunda blef den omedelbara följden af detta lönesystem *ökad aflöningstat*.

Men hvad betydde detta emot de skador i konstnärligt, för att icke säga moraliskt afseende, som däraf uppstod.

Det är ju i allas mun huru intrigspelet särskildt frodas inom en teater. Orsakerna därtill äro många. Utom den artistiska fåfängan, som på olika

sätt underbläses af publiken, bidrager i väsentligaste grad därtill »kampen för tillvaron», hvilken knappast för någon är så hård och mödosam som för den sceniske konstnären, och i samband därmed det förhållandet, att verksamhetstiden för honom är så begränsad, att det sannerligen gäller att »verka medan dager är», ty när aftonen skymmer heter det: »ge plats åt de unga».

Men detta s. k. intrigspel är skiftande och olikartadt allt efter artisternas mera eller mindre betryggade ställning. Fordom, då denna ansågs säker och lugn, gällde intrigen uteslutande att få uppbära större sceniska uppgifter och stiga högre och högre på den artistiska rangskalan — ett berömvärdt sträfvande af ideell innebörd. *Nu*, allt efter som denna trygghet förminskades genom teaterdirektionens ofvan antydda åtgärder, utmynnade densamma i att vinna ekonomiska fördelar; lystmätet blef framför allt att få vara med i alla program och uppbära stora aftonhonorar.

Teaterdirektionen hade därföre påtagit sig ett stort ansvar genom att noga vaka öfver att ett intrigspel af sistnämnda slag ej kunde bedrifvas. Så länge teaterchefen och vederbörande sous-chefer besjälades af denna ansvarskänsla förkväfdes alla försök härutinnan. Men så snart vaksamheten slappades, insmög sig detta intrigspel och dess olyckliga följder läto ej länge vänta på sig, hvilket märktes först däraf, att teaterns konstnärliga nivå sjönk, sedermera att allt större håglöshet och missnöje hos personalen uppkom. Man inbillade sig, kanske ej utan skäl, att för att komma fram i sitt konstnärliga sträfvande

måste man sluta sig till det kotteri eller de personer som troddes hafva inflytande, eller att instudera sina roller under den persons ledning, hvars relationer till några af de makthafvande borgade för framgång.

Med detta system följde med ett ord ett oefterrättlighetstillstånd, som tryckte sin kväfvande hand på hvarje individuellt konstnärligt arbete.

Det sålunda uppkomna missnöjet sipprade så småningom ut bland allmänheten, banade sig väg till pressen och gjorde slutligen konstanstaltens ledning impopulär.

Insåg då icke chefen detta och lämnade sin post, utan i halsstarrighet, lik »den standhaftige tennsoldat» stod kvar och sökte »rida stormen ut», ådagalades denna impopularitet på ett mera kännbart sätt genom att recettinkomsterna förminskades och att till den artistiska nivåns sjunkande slöt sig en allt större misär i kassakistan.

Härmed har jag i korthet belyst detta aflöningssystem, hos hvilket, enligt min åsikt, grunden till vår operas för tillfället beklagliga ställning*) till väsentlig del är att söka. —

*) Detta skrefs i början af 1908.

4.

Pelle Janzon. — Mathilda Grabow. — Arvid Ödmann. — Louise Pyk — Carolina Östberg. — Mitt uppträdande som »Masaniello» i »Den Stumma». — Hundrade årsdagen af första operas gifvande i Stockholm, hvarvid jag sjöng »Gustaf Wasa». — O. U. Torslow och hans råd i anledning däraf.

Under spelåret 1870 fick vår opera en förstärkning till de artistiska sångkrafterna, som lofvade att bli af framgångsrik och värdefull betydelse.

Det var Pelle Janzon.

Denne sångare var utrustad med en lämplig figur för scenen och med en vacker, omfångsrik, lätt och böjlig basbariton.

Hela hans kynne, med en lefnadsfriskhet som helst och lättast uppfattade de löjliga sidorna af företeelserna i världsvimlet, i förening med en betydande smidighet att i ord och gester klargöra denna sin uppfattning, hänvisade honom för den sceniska verksamheten till buffafacket.

Detta innehades då af Carl Johan Uddman, som just var i begrepp att afsluta sin sångarbana, och en tysk sångare Max Weiss. Denne senare hade blifvit uppmärksammad vid sitt utförande af fader »Roccos» parti i »Fidelio», då denna opera

uppfördes å manegen af van der Ostens sällskap, och hade därför blifvit fäst vid vår sångscen, egentligen för att remplacera Willman, ifall han, som då från Marseille och Wien fått lysande engagementsanbud, ej skulle vara villig emottaga honom erbjudet lifstidskontrakt.

Weiss' stämma var kraftfull och af ett betydande omfång, men han hade ett fel, som Stockholmspubliken *då för tiden* ej kunde öfverse med: han sjöng ofta falskt. Detta gjorde honom omöjlig för alla seriösa partier, så att man måste använda honom uteslutande för det mindre ömtåliga buffafacket. Men då äfven inom detta hans falsksjungning ofta besvärade och gjorde framställningen onjutbar och dessutom den åsikten allt mera vunnit insteg hos teaterns ledande män att såväl i hofkapellet som å scenen använda så vidt möjligt inhemska krafter — hvarom Weiss nog blef underkunnig — fann han sig föranlåten att strax efter Janzons anställning afgå från vår scen och åter bege sig till Tyskland.

När Janzon således skulle börja sin bana stod hela detta fack till hans förfogande och han gick kan man säga till dukadt bord: det ena stora partiet tilldelades honom efter det andra och han befanns hafva en slukande aptit, ty inom kort hade han på sin repertoar alla buffapartier af vikt, som förekommo inom den då mycket odlade komiska operan.

Han blef därvid i tillfälle ådagalägga märkliga, ja sällsynta egenskaper för sitt kall, en naturfriskhet och omväxling i individualiseringsförmåga, samt en aldrig svikande rytmisk korrekthet i sångföredraget.

Därigenom vann han snart publikens sympatier och hos teaterdirektionen och kapellmästarne synnerlig bevågenhet. Alla hoppades, att han således skulle gå till mötes en lysande konstnärsbana — ett hopp, som emellertid i någon mån icke förverkligades, hvartill orsaken är att söka just i dessa tidiga framgångar.

Janzons stämma var visserligen af naturen mycket smidig, så att han kunde obehindradt återge koloraturpassager och drillar, men i afseende å tonens s. k. bärighet och dess emission behöfde den undergå en ordentlig skola. Detta uraktlät han alldeles i början af sin sångarverksamhet. De lättvunna framgångarne tycktes honom borga för att allt var färdigt och bra. Sedermera, då han kom att inse sina brister härutinnan och äfven hos mig beslöt sig för att inhämta bot häremot, hade han ej uthållighet att fortsätta påbörjade studier.

Dessa hans brister trädde allt mer och mer i dagen, isynnerhet som han, uppburen som han var af en stor umgängeskrets för sin oförbränneliga friskhet och sitt kvicka och angenäma väsen, tyvärr förde ett ganska oregelbundet lefnadssätt.

De olyckliga förhållanden hvari vår opera befann sig, sedan den öfverlämnats åt den enskilda vinningslystnaden, hade nog kommit att göra hans tillvaro pröfsam, om han icke i behaglig tid fått sluta sin korta men på sätt och vis lysande bana.

*

En af de framstående sångerskor som tillhört vår opera gjorde äfvenledes sin debut år 1870.

En afton vid operan Oberons utförande, hvari, som bekant, Fru Louise Michaëli såsom Rezia hade en af sina många glansroller, blef publiken på det angenämaste öfverraskad af den ena hafsnymfens lilla solosång, såväl genom röstens utomordentliga skönhet som genom ett okonstladt känslofullt föredrag, hvilket väckte en formlig sensation. Den unga flicka som framkallade denna, var Mathilda Grabow. Strax därefter debuterade hon i »Nürnbergerdockan» och sedan hon vistats i Paris en tid för studier, återkom hon till vår scen.

Här är ej platsen att utförligt skildra hennes lysande sångkarriär, men jag kan dock ej afhålla mig från att erinra om den entusiasm, hon uppväckte under sin alltför korta verksamhet vid vår opera, där hon tillsammans med Arvid Ödmann uti »Romeo och Julia» lade stockholmspubliken för sina fötter.

*

Om Arvid Ödmann vill jag omnämna att han redan 1871 blef såsom elev fästad vid vår sångscen, och att han först 1873, efter att hafva under tvänne år åtnjutit undervisning i sång hos Fritz Arlberg, med stor framgång debuterade som »Tamino» i op. »Trollflöjten».

Den fråga, som af »Talaren» i denna opera då ställdes till honom: »Hvad vill du djärfve yngling här? Hvi nalkas du vår helgedom?» har han sedan under en lång framgångsrik verksamhet som

vår främste sångare på det berömvärdaste sätt besvarat och jag inskränker mig att i detta afseende endast konstatera ett faktum.

*

Jag tror mig kunna påstå, att äfven den 15 december 1873 var en bemärkelsedag för vår sångscen, ty då debuterade tvänne sångerskor, som hvar i sin stad genom storartad begåfning af olika slag väckte publikens beundran och förhoppning om framtida ädla konstnjutningar: Louise Pyk som »Agatha» och Carolina Östberg som »Anna» i operan »Friskytten».

Fru Louise Michaëli var sjuklig och den sångerska, som man hoppats skulle uppta hennes mantel, Mathilda Grabow, hade 1872 lämnat operan, för att i Paris för fru Viardot-Garcia fortsätta sina sångstudier, hvarjämte fröken Signe Hebbe redan 1873 afgått, så att det stora sopranfacket *ensamt* uppbars af fru Stenhammar. Direktionen var därför i stor förlägenhet, huru den skulle kunna rekrytera lämpliga krafter. Då uppenbarade sig dessa båda debutanter, hvaraf den ena, Louise Pyk, med en stämma, som i skönhet erinrade om fru Michaëlis, hade alla betingelser för det seriösa och höga sopranfacket, och den andra, Carolina Östberg, med en stämma af ovanligt klar och ljus klang, utbildad till en beaktansvärd koloraturfärdighet, genom sitt hurtiga och käcka föredrag borde bli en värdefull ackvisition för opera-comique-repertoaren.

Det ligger utom ramen för denna framställning

att skildra dessa båda konstnärinnors utveckling och det arbete de nedlagt vid vår opera, men jag anser mig icke böra underlåta att, hvad fru Östberg beträffar, framhålla hennes kolossala och betydelsefulla inlägg i vår operas arbete allt ifrån den tid, då hon 1886 ånyo fästes vid vår scen. Äfvenledes tror jag mig bereda mina läsare ett nöje genom att i deras erinran framkalla fru Louise Pyks uppträdande tillsammans med Mathilda Grabow i operan Norma den 1:sta november 1882.

De båda sångerskorna, Pyk och Grabow, presterade då, såsom Norma och Adalgisa, något så fulländadt i sångväg och i synnerhet hvad rösternas skönhet beträffade, att säkerligen ingen operascen kunnat bjuda på något jämförligt. Jag vill därmed icke ha sagt att icke lika fulländade sångerskor framfört dessa roller, men säkerligen har icke *samtidigt* dessa partier varit besatta med tvänne så röstbegåfvade konstnärer. Uti deras duetter, då först den ena sjungit sina fraser med bedårande välljud och fulländad koloratur, kunde man ej tänka att det vore möjligt för den andra, då hon skulle återgifva samma fraser, att åstadkomma något ditåt; men, när så denna andra presterade sina saker lika fulländadt, blef publiken alldeles hänryckt; man kunde nästan ej jämföra dem med hvarandra, ty om den ena måhända i välljud, enligt någras tycke, öfverglänste den andra, så framstod dennas koloratur åter i mera naturlig och pärlklar dräkt.

Jag har förut antydt, att med få undantag direktionen i början af min sångarbana aldrig tilldelade mig någon roll, och jag hade troligen fått stanna kvar i kören, om jag icke själf instuderat det ena partiet efter det andra och på sådant sätt gjort mig beredd att vid behof kunna ingripa.

Efter »Rienzi» anmälde jag mig för »Masaniello», som jag inlärt då repetitionerna å »Rienzi» nedlagts. Jag fick till svar, att Arnoldson skulle sjunga den och att jag behöfdes i denna operas maktpåliggande körer.

Då operan första gången skulle gifvas, blef Arnoldson hes och spektaklet måste inställas klockan 4 eftermiddagen, till stor missräkning och obehag för både publiken och direktionen.

Jag blef med anledning däraf beordrad att göra mig klar för »Masaniello» och då jag förut i kören varit med om alla scenrepetitionerna utsattes endast en sådan för mig. Innan denna ägde rum vardt Arnoldson frisk och så sjöng han det stora partiet hela våren, och först den 26 maj 1871 tillät man mig uppträda däri. Sedermera under hela 70- och inpå 80-talet var jag ensam innehafvare af denna roll med undantag af en gång, då Arnoldson sjöng den vid sin recett.

Då min stämmas omfång i höjden var så begränsad, att i de tenorpartier som kunde ifrågakomma att af mig utföras, transpositioner eller punktering måste äga rum, möttes hvarje min anhållan att få sjunga dem med afslag från direktionen på den grund, att det icke vore rätt för musikstyckets karaktär och

effekt att vidtaga någon sådan åtgärd — en åsikt, mot hvilken dock vederbörande nästan dagligen bröt.

Jag beslöt mig därför att inlära några högre barytonpartier, bland andra Wilhelm Tell, som hittills alltid sjungits med transpositioner. Förut hade jag instuderat »Johan af Leyden» uti operan »Profeten». Därpå anmälde jag mig hos direktionen för dessa båda partier: antingen »Johan af Leyden» med de af Tichatscheck använda transpositioner eller »Wilhelm Tell» utan sådana. Härpå fick jag emellertid icke något svar och året därpå anbefalldes jag att sjunga uti »Profeten» ej »Johans» utan ena vederdöparens, »Mathiesens», parti och först år 1877 anförtroddes mig Wilhelm Tell.

*

Den 18 januari 1873 var det hundraårsdagen sedan en opera första gången blifvit gifven i Stockholm, och direktionen bestämde att till den dagens högtidlighållande uppföra Naumanns opera: »Gustaf Wasa». Den hade icke varit gifven sedan 1859, då Olle Strandberg uppbar hufvudpartiet och då den iscensatts af vår store skådespelare Olof Ulrik Torslow. Som Arnoldson var upptagen med instuderandet af »Wilhelm Meister» i »Mignon», hade direktionen anförtrott mig »Gustaf Vasas» mäktiga parti. De öfriga hufvudpartierna voro lämnade åt fru Michaëli som »Christina Gyllenstierna», herrar Arlberg som »Christian Tyrann», Gustaf Sandström som »Norrby» och Anders Willman som »Sparre».

Då det var af en betydande vikt för mig att

vid en sådan bemärkelsedag kunna tillfredsställande lösa den mig anförtrodda uppgiften, vände jag mig till gubben Torslow, hvars sceneri, som var märkligt genom sina fulländade och i detalj ingående bestämmelser och anvisningar, jag blifvit i tillfälle att läsa, och bad honom hjälpa mig med råd och ledning.

Torslow, hvars bekantskap jag genom sonen, min högtvärderade kamrat och vän, Harald, fått glädjen göra och hos hvilken jag ofta tillbragte intressanta aftnar, villfor min begäran och en förmiddag utsattes, då jag skulle få genomgå rollen. På bestämd tid infann jag mig, men innan vi började frågade han: »sjunger du *fullständigt* den stora arian: Gå, säg?» Denna aria, hvilken, mot hans önskan troligen, vid föregående repris varit förkortad eller rent af struken, var för handlingen mycket viktig, enär den innehöll Gustaf Wasas svar till Norrby på Christian Tyranns hot om det modern tillärnade fasansfulla öde. På mitt jakande svar blef Torslow synbarligen belåten och jag fick genast börja recitera min roll.

Jag kan ej beskrifva huru mäktigt intryck på mig hans personlighet då gjorde genom den prägel af inspiration och karaktäriseringskraft, som omstrålade den — detta isynnerhet vid hans analysering af »Vasahymnen». När jag kom till den mäktiga strofen: »skola edra helgade grafvar trampas af tyranner och slafvar», hvilken jag sökte återgifva med ett af vrede mättadt, kraftfullt uttryck, afbröt han mig: »det där uttrycket är nog bra, men du måste däri framför allt inlägga en underström af sorg, grämelse och smärta, vid blotta tanken på, att något så

förskräckligt skulle kunna hända; du skall där gråta blod». — Jag måste upprepa denna tredje strof flere gånger, innan jag lyckades tillfredsställa honom, vid hvilka omtagningar han genom sin talande mimik tydliggjorde sin mening.

När operan så uppfördes på hundraårsdagen tycktes den göra ett gripande intryck på publiken genom sitt fosterländska innehåll och genom en lysande uppsättning, och den stod under hela vårterminen på repertoiren. Sedan nedlades den och kom ej upp förr än den 12 maj 1880, då Arnoldson sjöng »Gustaf Wasa» och jag »Christian». Den 19 januari 1886 återupptogs den för att vara i beredskap till firande af hundraårsdagen af Svenska Akademiens instiftelse den 20 mars 1786. Vid detta tillfälle hade Sellman öfvertagit Gustaf Wasas roll. Sedermera har denna storartade opera ej gifvits förr än den 12 maj 1896, fyrahundraårsdagen af Gustaf Wasas födelse, då endast första akten gafs och hvarvid jag åter sjöng »Gustaf Wasa».

Jag kan ej afhålla mig ifrån att till den kraft och verkan det hafva kan uttala min oförgripliga mening, att denna opera borde gifvas åtminstone tvänne gånger om året, nämligen den 12 maj, Gustaf Wasas födelsedag och den 29 september, hans dödsdag, *de dagar, då det svenska sinnelaget bör uppryckas och renas till begrundande af fosterlandskärlekens sanna innebörd och betydelse.*

5.

Kalle Wetterhoff. — Anders Flodman. — Otto Kleverström. — Konsertresa i Finland. — Besök i Petersburg och vid Imatra vattenfall. — Min resa i Dalarne tillsammans med Ludvig Norman. — Kamratskapet vid Operan i början af 70-talet.

En afton i september 1871 satt jag ensam i i Kung Karls kafé, då min vän Wetterhoff kom och slog sig ner hos mig. När tiden var inne för uppbrott, frågade han om han kunde få kinesa, emedan han ej hunnit skaffa sig någon bostad. Jag som nyligen inflyttat i en dubblett vid Beridarebansgatan, sade att det gick visst för sig och att i mitt yttre rum en sofplats åt honom lätt kunde iordningsställas. Han följde så med mig hem och det blef en kinesning för hela året och hälften af det kommande.

Wetterhoffs existensvillkor voro mycket bekymmersamma, det visste jag, och att han icke hade någon stadigvarande sysselsättning, samt att hans inkomster uteslutande voro beroende af tillfälligt arbete i tidningarne. Visserligen hade han i början af 1860-talet startat »Ny Illustrerad tidning», just vid den tid då August Blanches »Illustrerad Tidning» börjat gå ned i prenumerationsantal till följd af dess öfver-

lämnande åt Johan Gabriel Carlén, alltså under auspicier till lycklig framgång. Men då med det nya företaget var förenadt upprättande af en särskild ateljé för illustrationer och träsnitt, till hvars skötande en utlänning, Skill, inskrefs och således stora utgifter därmed voro förknippade, visade det sig snart, att Wetterhoff, som saknade alla betingelser att stå i spetsen för ett företag i allmänhet och isynnerhet där det behöfde tagas hänsyn till det pekuniära, måste frånträda sin befattning och öfverlämna den till Harald Wieselgren. Därefter hade han ej fast anställning vid någon tidning utan erhöll, som sagdt, betalning per spalt för hvad han skref. Som han högst ogärna gjorde detta, blef hans inkomst ringa och hvad värre var mycket oregelbunden. Det kom nämligen sällan i fråga att hans talang togs i anspråk vid andra tillfällen, än då t. ex. en tidning kört fast och ville ändra signaler eller då allmänhetens intresse behöfde väckas för en sak. Vid sådana tillfällen kom man och bad honom skrifva någon ledare eller uppsats. Då grep han till pennan — dock aldrig emot sin öfvertygelse, det bör på det kraftigaste betonas — och hvad han skref lästes med begärlighet och åstadkom oftast den önskade verkan.

Hade någon hufvudstadstidning beredt honom en sådan självständig ställning, som t. ex. Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning gaf Victor Rydberg, skulle det för visso ländt till stor fromma såväl för pressen som för landet.

Det var ju ganska förklarligt, att han, hvars hela natur var i behof af frihet och obundenhet, icke lämpade sig för en verksamhet, som framför allt

kräfde punktlighet och ordning. När han så på grund däraf och genom ogynnsamma förhållanden för öfrigt icke ens hade, som han själf brukade säga, ett bord, hvarunder han kunde sätta sin fot eller hvarpå han kunde lägga ett pappersblad att skrifva på, blef han således ej i tillfälle att låta sina åsikter och meningar ikläda sig den skrifna dräkten. Däremot erbjöds honom alltid att muntligen vid källarbordet, dit man ofta inviterade honom, utveckla dem inför sin samtids publicister, hvilka ifrån hufvudredaktören till korrekturläsaren hängde vid hans läppar och sögo vishet. — Hur ofta fick man ej sedan i tidningarna läsa de åsikter, som på sådant sätt inhämtats.

Då jag hade fullständigt reda på de ekonomiska svårigheter han hade att kämpa med, föreslog jag honom, för att i någon mån lindra dessa, att bo hos mig, hvilket förslag han med glädje emottog och vi inrättade oss på bästa sätt. För att göra det billigt för oss köpte jag ett spritkök, på hvilket vi lagade vår frukost, middagen hämtade vi från en enkel källare, Monitoren, i Klarabergsgatsbacken, där sedan riksbanken hade ett afdelningskontor och aftonmåltiden intogo vi vanligen å Operakällaren, emedan jag ju städse hade tjänstgöring å Operan.

Min lön vid Kungl. Teatern var mycket liten, 1,000 à 1,500 kr. Den hade förut knappt räckt till för mig ensam, men nu visade den sig nästan tillräcklig för oss båda, tack vare den inskränkning i utelif å källare och schveitzerier, som jag iakttog. Jag kände mig nämligen liksom manad att taga vara på denne min broder, så att något nattsöl aldrig kom ifråga. I det ställe förde vi ett angenämt hem-

lif, som förhöjdes af goda kamraters och vänners besök.

Bland dessa besökande voro nästan dagligen Anders Flodman och Otto Kleverström, båda teateranmälare, den ene i Aftonbladet den andre i Nya Dagligt Allehanda. Dessa voro förenade i en sann vänskap och nästan oskiljaktiga. De voro smått originaler, båda två, mycket hetsiga och temperamentfulla. Många löjliga episoder förekommo vid de samtal, vanligen i estetiska frågor, som Wetterhoff gaf uppslag till och som han ledde så, att innan man visste ordet af, de båda vännerna stodo som tuppar emot hvarandra — ett tillstånd hvari Wetterhoff just lagt an på att bringa dem. — Af vårt hejdlösa skratt märkte de snart huru de låtit förleda sig till hetsighet och ifver och instämde själfva däri.

Flodman ansågs som en god penna och han hade redan 1860 utgifvit en novellsamling: Blad ur min praktik af Anders R . . . man, som blef öfversatt på danska och tyska och hade sådan åtgång, att en andra upplaga blef erforderlig.

Kleverström hade ovanligt tidigt blifvit student i Lund, där han studerat på olika ämnen, så att han de senaste åren vid universitetet lämnade kollegier t. ex. både i kemi och nationalekonomi. Begåfvad med en ej oäfven tenorröst hade han varit en pelare i studentsångföreningen och deltagit i dess konsertresor. Vid en af dessa hade han i Malmö blifvit inkvarterad hos en tysk handskmakare Peipke, som därefter hvar gång Kleverström besökte den staden fann sig böra bjuda honom på något, vanligen till Davidshall. Som Kleverström kom att idka studentlif många år, blef

det Peipke ofta förunnadt att visa sin gästfrihet, så att han till slut ansåg sig föranlåten fråga: »Min käre Klövason (han kunde ej rätt uttala eller kanske under årens lopp rent af glömt det riktiga namnet), min käre Klövason, är du inte snart utstudiert?» — en fråga som, så påstod man, deciderat Kleverström att lämna universitetet och ägna sig åt journalistiken.

*

Wetterhoff och jag tillbragte hela vintern på det behagligaste sätt och för honom blef det ordning uti hans arbete. Han anmodades att skrifva litteraturanmälningar och de böcker, som för det ändamålet tillställdes honom, läste jag högt upp, hvarvid intressanta och lärorika meningsutbyten ofta förekommo. Flera tidskrifter anmodade honom äfven att lämna bidrag, och jag vakade noga öfver, att han infriade de löften han därvid afgifvit.

Genom den ordning, som sålunda kommit in i hans lefnadsvanor, blefvo hans talrika vänner ånyo intresserade för honom och de anskaffade honom ett resekreditiv för en tids vistande i Rom, hvarifrån han skulle sända korrespondensartiklar; och på våren 1872 afreste han dit.

När han efter 2:ne års bortovaro hemkom bodde han åter hos mig och jag hade många intressanta stunder, då han berättade om sina upplefvelser i Italien. Bland annat beskref han de romerska kejsarbilderna i marmor på sådant sätt, att jag nästan ordagrant sedan återfann det i Victor Rydbergs uppsats om desamma. Jag blef högeligen

förvånad däröfver och trodde att min käre Wetterhoff fått sin uppfattning härom af honom; men en gång några år därefter vid ett tillfälle då Rydberg bjudit honom och mig på middag på Strömsborg, hörde jag själf huru Rydberg ursäktade sig hos Wetterhoff, att han för nämnda skildring begagnat sig af Wetterhoffs idéer; »jag gjorde det», tillade han, »därför att jag var öfvertygad, att du aldrig skulle komma att offentliggöra dem.»

*

Det hade varit min mening att sommaren 1874 resa till Paris och under vägen besöka Aachen, där jag sommaren 1872 uppträdt ett par gånger som Masaniello, för att infria ett åt därvarande direktion då afgifvet löfte att vid tillfälle återkomma för gästspel i samma roll och äfven som Tannhäuser.

Då emellertid ingen bestämd tid för detta uppträdande var föreskrifvet och därmed kunde anstå till påföljande sommar, beslöt jag i stället att göra Wetterhoff sällskap till Finland, där han skulle besöka sin gamle fader. Jag hade länge hyst en önskan att besöka detta allt ifrån min barndom i sagoskimmer omstrålade land och nu kunde Wetterhoff vara mig behjälplig att anordna en konsertturné därstädes. Jag anmodade min kamrat Lundvik och pianisten Oscar Torsell att medfölja.

Denna konsertresa blef mycket angenäm, men föga inkomstbringande.

Efter rätt goda konserter i Åbo, Helsingfors och Viborg, gjorde vi en lustresa till Petersburg på några dagar.

Vid framkomsten till den finska järnvägsstationen i Petersburg mötte oss genast en liten öfverraskning. Ingen af oss visste att man där ej hade någon åkaretaxa och att man måste för hvarje åktur ackordera om priset, hvilket för oss som icke kunde språket, hade sin svårighet. Jag gick midt in bland droskkuskarna som voro stationerade där och, hållande några kopek i handen, yttrade jag »Klees hotell», men kuskarna gjorde afböjande hufvudruskningar, till dess en, efter det jag ytterligare lagt ett par kopek i handen, tycktes vara belåten, hvarpå vi satte oss upp en hvar i sitt åkdon och det bar af i en svindlande fart, så att man, för att kunna sitta kvar på sätet, måste hugga tag i kuskbocken. Framkomna till hotellet fingo vi en ciceron, en kurländare, som förde oss omkring till allt sevärdt, parker, museer och kyrkor.

Utaf hufvudstadens pulsådror intar Newsky prospekt främsta rummet. Denna ovanligt breda gata sätter prägel på stadens fysionomi och låter en förnimma att man är i en världsstad; där är hela Petersburgs offentliga lif koncentreradt; de oftast i skarpaste fart och tätt bredvid hvarandra framilande åkdonen, upptagande gatans hela bredd, de ofantliga, jäktande folkmassorna på trottoarerna, sorlet och bruset, de glänsande praktfulla butikerna med sina i guld skimrande skyltar, där de egendomliga bokstäfverna föra tanken till det gamla Hellas — allt bidrager att försätta främlingen i en underbar fantasivärld.

Andra dagen af vår vistelse i denna stad skulle vi besöka en bekant, som blifvit anmodad att taga oss om hand. På vägen till honom och väl inkomna

på Newsky prospektet hejdades vår väg af en kolossal procession, som med helgonbilder i têten upptog hela den stora gatan. Vid den öppna platsen framför Kazankatedralen — en efterbildning af S:t Peter i Rom — svängde processionen in mot denna och, så snart prästerna utträdde ur densamma, kastade sig hela folkmassan ner på den af nattregn uppblötta, smutsiga marken. Bredvid mig på trottoaren invid en byggnadsställning stod en äldre, elegant klädd dam, som pladask utan tvekan damp ner midt i lervällingen.

Det upplystes, att sådana processioner förekomma ofta för att afvärja olyckor af olika slag och att denna var afsedd emot koleran och dess härjningar.

Vi voro inne i flera kyrkor och frapperades af deras dyrbara utsmyckningar, men ännu mera af att se huru öfverallt både män och kvinnor lågo framför någon relik, såsom t. ex. ett helgons tand eller annan kroppsdel, förvarad i en glaslåda, och bådo om bot och lindring i sin sjukdom.

Utaf Petersburgs alla kyrkor kan ingen jämföras med Isakskatedralen hvarken till det yttre med dess imponerande och grandiosa röda granitkolonnader eller till det inre med sina malakitpelare, som äro af en underbar verkan. Vi öfvervoro där en aftongudstjänst och fingo åhöra de mycket omtalade djupa basröster, som äro säregna för sången vid den ryska gudstjänsten.

Vår vistelse i Petersburg hade varit högeligen angenäm och intressant och det var med saknad vi lämnade denna egendomliga »palatsernas stad».

I Viborg skulle vi ha ytterligare 2:ne konserter och då vi hade ett par dagar lediga emellan dem, föreslog jag kamraterna att efter den första afresa till Imatra och bese detta imposanta vattenfall. Då de ej voro hågade därför, begaf jag mig ensam dit genom Saima kanal.

Dånet därifrån hördes redan flera timmar före framkomsten.

Jag gick genast ner till sista punkten af fallet, och från en där anordnad utsiktsplats betraktade jag det storartade natursceneriet. Det var sent på aftonen, månen sken klar och vacker däröfver och de höga vågorna, som kastade vattenpelare högt upp, glimmade i silfverskir, och jag betogs mer och mer af den trollska stämningen. Jag hade en lockande känsla, att handlöst kasta mig in bland vattenmassorna och jag måste nästan med våld slita mig därifrån.

Morgonen därpå företog jag i sällskap med en finsk student en färd öfver fallet i en korg, som drogs på spända linor däröfver till andra stranden för att äfven från den sidan beundra detsamma — en färd som sannerligen var värd att göras, fast den föreföll ganska riskabel och var särdeles besvärlig vid urstigandet. Att den var riskabel visade sig också, då efter vår återkomst en tysk man med sin dotter skulle företaga samma färd. Innan de satte sig i korgen undersökte fadern noggrant alla skrufvar och linor och upptäckte därvid att en ganska viktig skruf satt lös, och om den fallit ur, hade en olyckshändelse ovillkorligen inträffat. Jag har hört, att på grund

af att en sådan en gång skett hela detta öfvergångs-arrangemang blifvit förbjudet.

Jag återvände mycket belåten med denna min ensamma afstickare till Imatra och möttes af den mindre angenäma underrättelsen, att vår tillämnade andra konsert i Viborg måste inställas.

Vi begåfvo oss därför tillbaka till Helsingfors, hvarifrån vi afreste till Tavastehus och Tammerfors och gåfvo å dessa platser väl besökta konserter.

Under denna min finska resa stiftade jag bekantskap med åtskilliga framstående personer, den om Finlands folkskoleväsen högt förtjänte Cygnæus, den inflytelserike redaktören af Helsingfors Dagblad, Lagerborg m. fl.

Efter en således i allo angenäm och mycket minnesrik vistelse i det kära, gamla systerlandet, återvände jag till Stockholm i lagom tid att börja min tjänstgöring vid operan.

Några veckor därefter återvände Wetterhoff också samt tog fortfarande sin bostad hos mig, ända till dess han genom en förmögen farbrors död fick ärfva ett ganska stort belopp, då han bosatte sig i Paris, i hvars svenska konstnärskrets han så väl trifdes. Efter att ha under ett par år fått därstädes lefva utan några ekonomiska bekymmer, afled han i Köpenhamn, uttalande på sin sotsäng: »så skall man nu dö utan att ha uträttat det bittersta i världen», hvarmed han nog ville tillstå, att han ej rätt förvaltat de stora pund han fått.

*

Sedan operan »Gustaf Wasa» under vårterminen 1873, som förut berättats, åtskilliga gånger under allmänhetens lifliga intresse varit gifven, uppstod hos Norman en ifrig åstundan att besöka Dalarne, denna provins där Gustaf Wasa upplefvat sina sagolika äfventyr och hvarifrån impulser till Sveriges befrielse från utländskt förtryck så ofta utgått.

Han frågade mig om jag ville göra honom sällskap, hvartill jag förklarade mig mycket benägen och, sedan vi kommit öfverens att på sådant sätt använda våra sommarferier, begåfvo vi oss en vacker dag åstad.

Första dagen hunno vi ej längre än till Uppsala, där vi tillbragte en angenäm eftermiddag i professor Frithiof Holmgrens och ett par andra vänners sällskap, och dagen därpå hyrde vi en vagn, som skjutsade oss till Dannemora.

Denna plats hade jag förut besökt år 1859 i sällskap med professorn i Helsingfors Freudenthal, studenterna Axel Gabriel Engberg, Pelle Widmark och min landsman Michaël Torbiörnsson. Från detta besök erinrade jag mig vårt nedstigande i Jungfrugrufvan och den imponerande, i praktfull belysning strålande, vidsträckta öppning i en afdelning af densamma, Kungssalen kallad, till hvilken en trång tunnel från grufvan förde. Nu ville jag återupprepa denna nedstigning, men Norman vägrade absolut, då han fick höra att densamma måste ske i en korg, alldeles som marskalk Canrobert år 1855 lärer ha gjort, då han erbjöds göra densamma: »jag är gjord att stå för kulor och krut», berättas han ha sagt, »och ej att gå ner i jordens innandömen».

Från Dannemora styrde vi kosan förbi Leufsta bruk till Gäfle, där vi uppehölle oss en dag, under hvilken Norman höll på att råka illa ut. För att fördrifva tiden gingo vi ombord på en ångslup, som ombesörjde trafiken mellan staden och en plats vid hafsbandet, Bönan.

Norman roade sig ofta med att göra »fula gubbar» åt droskkuskarna i Stockholm, samtidigt som han uttalade några meningslösa ord, »heliohonkonken», »Cimarosa med sin lilla blåsa», »Sprängjan med sin klaviatur» m. m. Kuskarne uppfattade detta komiskt och han kom därigenom i ett så ogeneradt förhållande till dem, att de ofta, då han passerade förbi en droskstation, uppställde sig i linje och skyldrade för honom med sina piskor under utrop: »god morgon, farbror!» »Skall farbror åka?» Dessa grimaser och gubbar hade till slut blifvit en vana för Norman att göra, när som helst och åt hvem som helst. När »ångslups-polett-Kallen» kom och uppbar afgiften gjorde Norman sin vanliga gubbe åt honom, men han förstod ej skämt utan blef högst indignerad och ond, och så snart Norman gått i land vid Bönan, skyndade han efter honom och skulle säkerligen, efter Normans utsago, gjort honom något obehag, om icke jag, som verkligen befarade detsamma och därför äfven skyndat efter, hunnit fram just lagom för att afvärja det.

I Falun, dit vi dagen därpå afreste, sammanträffade vi med min gamle högtvärderade vän från studentmötet i Köpenhamn, skandinavismens trogne banérförare, redaktören Carl Ploug, hvilken var på rekreationsresa med sin son, som nyligen blifvit stu-

dent och som verkligen såg ut att behöfva repa sig. I deras sällskap fortsatte vi färden till Helgbro, där vi öfvernattade och dagen därpå till Leksand, dit vi kommo så tidigt på söndagsmorgonen, att vi fingo se när folket i sina långa, stora båtar utifrån Siljan anlände till byn. Så öfvervoro vi en begrafning å kyrkogården och gudstjänsten, hvarvid vi frapperades af att folket sjöng psalmverserna i olika stämmor. Efter gudstjänstens slut gingo vi ner till båtarne och inläto oss i samtal med dalgubbarne och det lät så trovärdigt, då en af dem, sedan de fått veta att Norman och jag var från Stockholm och Ploug från Köpenhamn, yttrade: »ja, si vi tycka mycke' mera om dem från Stockholm än dem från Köpenhamn.» Ploug var synbart intresserad af sitt samtal med dalfolket och påstod, att det alldeles erinrade om nordjutarne.

Vår samvaro med Ploug var mycket angenäm och Norman var lifligt intresserad af hans politiska samtal, isynnerhet om de nyligen påbörjade Estrupska provisorierna i den danska statsförvaltningen, äfvensom rörande lotsningen i sundet, hvarom just då förhandlingar ägde rum mellan svenska och danska regeringarne.

Det var under uppehållet i Leksand Norman komponerade sina pianostycken, »Reselust», ibland hvilka det ena, sade han, skulle föreställa Lunkan på rapphöna.

Sedan vi gjort en afstickare till Rättvik tillsammans med Ploug, skildes vi från honom och begåfvo oss med ångbåten från Leksand till Mora. Framkomna föreslog jag att vi genast skulle bege

oss till Utmeland, hvilket Norman var med om och vi skaffade oss en roddbåt som förde oss dit. Norman hade på senaste tiden fått en vurm att dra gäddrag och han hade alltid, hvar han for fram, ett sådant med sig. Vi hade inte väl kommit ner i båten förrän han kastade ut sitt drag, och då vi voro framme vid Utmeland var han så i tagen med sitt fiske, oaktadt han vanligen ej fick ett napp, att han ej ville gå i land, hvarför jag lämnade honom kvar i båten och ensam begaf mig upp till monumentet.

Vid betraktandet af de taflor, som skildrade Gustaf Wasas äfventyr, upplefde jag en af de högtidligaste stunder i mitt lif och mitt sinne, som genom mitt uppträdande å operan i Gustaf Wasas parti var väl förberedt för fosterländska stämningar, uppfylldes af en helig känsla af kärlek till mitt land och jag föll i gråt. När jag sedan kom ut och såg Mora kyrka och längre i fjärran Orsa, belysta af den nedgående solens strålar, flammade det varmt och skönt i mitt svenska hjärta och i extas tonade jag ut: »Du gamla, du fria, du fjällhöga nord». Norman hörde på sjön min sång och när vi sedan träffades i Mora föreslog han att vi nästa eftermiddag skulle åter bege oss dit, hvilket vi ock gjorde och tillsammans upplefde några härliga, oförgätliga ögonblick.

När Norman nio år därefter till Kungl. Teaterns hundraårsfest komponerade sin festouvertur, däri han inlagt »Ädla skuggor» och »Du gamla», yttrade han till mig, att han under sitt arbete härmed varit genomträngd af stämningen från Utmeland.

Efter några dagars uppehåll i Mora återvände vi till Leksand, hvarifrån vi med gästgifvareskjuts

begåfvo oss i väg förbi »Kom till mätta» och »Gagnef» till Stora Tuna, där vi gjorde ett dygns rast och hälsade på kyrkoherden Morén, med hvilken Norman från dennes tjänstgöring i Stockholm var bekant. Sedermera tillbragte vi en behaglig eftermiddag i Sätersdalen och ankommo på eftermiddagen till Hedemora. Där sutto vi i en treflig granrisad källarsal och smuttade på en liten toddy, då en ung lefnadsfrisk man trädde in och helt frankt slog sig ner bredvid oss. Han började tala vidt och bredt om det härliga Stockholm och den »gudomliga» musiken i Berns salong och utbrast, då en liten nätt uppasserska serverade honom någon dryck: »ack, om vi nu hade lite' musik, så kunde man få sig en sväng». »Det kan väl gå för sig», sade Norman och gick till en gammal taffel, som stod där, och spelte upp en vals. Så kom en annan flicka in och den unge mannen och jag togo hvar sin och dansade om i lustiga tag.

Vi hade styrt kosan hitåt, emedan Norman ville besöka Hornsdals bruk, hvars disponent Bergendahl han genom sin svåger Gustaf Fris var bekant med. Dit anlände vi vid middagstiden och emottogos med stor gästfrihet, fast värdinnan dess värre, befanns vara mycket sjuk. Ett par dagar gästade vi det vackra stället och värden var outtröttlig att bereda oss omväxlande förströelser. Sedan foro vi öfver Avesta till Norberg, där vi togo ångbåten till Stockholm. Det var en förtjusande ångbåtsfärd med härliga omväxlande naturscenerier förbi Fagersta, genom slussarne och Strömsholms kanal in i Mälaren och vi njöto obeskrifligt af densamma.

En söndagsförmiddag anlände vi till Riddarholmen och skildes åt för att åter vid middagstiden sammanträffa på Hasselbacken och där afsluta denna angenäma färd.

*

Kamratandan vid de Kungl. Teatrarne var på denna tid (början af 70-talet) utmärkt.

Allmänheten hyser gärna den tron att bland ett så sensibelt släkte som teaterfolk, anledningar till konflikter och misshälligheter ofta skola uppstå, men jag kan försäkra att, åtminstone hvad den lyriska scenens artister beträffar — om den dramatiska är jag naturligtvis icke den, som kan härom fälla ett exakt omdöme — dessa konflikter, med undantag af den Arlbergska, hvarom jag senare kommer att berätta, voro af hastigt öfvergående natur och störde aldrig ett förtroligt umgänge artisterna emellan. Speciellt bland de *manliga* sujetterna vid *operan* rådde ett rent af idealiskt förhållande: ingen tvist om roller, inga ovänliga omdömen om kamraternas konstnärliga begåfning och prestationer — vid ett uttalande i detta afseende tillämpades strängt ordspråket: »hvar fågel sjunger efter sitt näbb» — ingen afundsjuka utan snarare glädje öfver en kamrats framgång och erkännande af publik och kritik, ingen brist på beredvillighet att stå till tjänst med upplysning, råd och hjälp och ett trovärdigt omdöme om framställningen och tolkningen af en uppgift — med ett ord, kamraterna kände sig ha uti hvarandra sitt säkraste stöd och sina uppriktigaste vänner.

För öfrigt, hur kunde väl bland dem en strid om roller uppkomma? Hvem skulle kunna täfla med Arnoldson i hans fack, med Dahlgren i dennes? Med Arlberg alternerade visserligen Sandström, men ingen uppskattade Arlbergs konstnärsskap högre än Sandström, hvilket jag otaliga gånger hörde, liksom att Arlbergs afgång smärtsamt berörde denne och af honom högeligen beklagades. Hvem skulle väl kunna konkurrera med Anders Willman? Ingen.

Dessa, de tongifvande bland den lyriska scenens manliga sujetter, voro också betydande personligheter med en omfattande bildning och besjälade af en sann konstnärsanda, som satte konsten i främsta rummet och framför allt annat, och denna anda förenade och sammanhöll dem alla i ett gemensamt, brinnande sträfvande att arbeta »Patriis musis», att få vår Kungl. Teater allt mer och mer fosterländsk och svensk, svenska artister åt svenska sånggudinnorna.

Hur förhållandet var bland de mest framstående *kvinnliga* artisterna, vågar jag ej yttra mig; men jag är öfvertygad om att samma konstnärsanda lifvade dem, fast deras åsikter om sättet att tillgodose konstens kraf måhända divergerade — en förmodan, som jag anser mig ha skäl hysa däraf, att teaterdirektionen berättades ofta blifvit uppvaktad med anonyma bref, som naturligtvis ej hade någon inverkan på direktionen. Jag erinrar mig särskildt ett yttrande som Edholm hade till fru Charlotte Strandberg, då hon första gången under hela sin långa sångarbana fått ett sådant: »Jag hör, att fru Strandberg fått ett anonymt bref; det skall fru Strandberg

ej bry sig om. Jag får dagligen en mängd sådana och vanligen börja de med 'fähund'.»

Kamratskapet inom de olika scenerna var också mycket godt och därtill bidrog i icke ringa mån att på operan minst 2:ne gånger i veckan något större dramatiskt arbete uppfördes, i hvilket äfven sångartisterna uppträdde: Arlberg, Bernhard Lundhergh, Ohlsson, Dahlgren, Harald Torslow, Pelle Janzon m. fl.; och detta goda förhållande ägde rum icke blott vid arbetena å scenen, vid repetitioner och representationer, utan ock i dagliga umgänget utom teatern.

Efter en repetition t. ex. gick man vanligen ner på Operakällaren eller Lagerlunden och under förtärande af en enkel förfriskning afhandlades teaterangelägenheter, musiken, rollbesättningen och iscensättningen af den eller den operan, repertoiren och andra allvarliga spörsmål eller ock uppdukades den ena tokroliga teaterhistorien efter den andra och till artisternas bord sällade sig då alltid några trogna teaterhabituéer. I dessa små samkväm deltogo alla, äfven de gifta kamraterna, så vida man ej hade någon maktpåliggande tjänstgöring på aftonen. Efter en representation begåfvo sig de *ogifta* sujetterna till samma lokaler eller mest »Du Nord», där de alltid voro säkra att träffa kamrater, bland hvilka de voro välkomna, ty något kotteriväsende existerade ej bland artisterna, om jag måhända bör undantaga ett lag bland de dramatiska, som föreföll tämligen exelusivt, nämligen det som bestod af Fredrikson, Svante Hedin, Knut Almlöf, Lagerqvist, till hvilket slöto sig teatersekreteraren Oscar Wijkander, polismästare Östlund

och någon gång litteratören Claës Lundin. Det förekom aldrig eller åtminstone högst sällan, att någon sångartist anmodades att slå sig ner bland dem.

Då någon af de stora Meijerbeers operorna, »Robert», »Hugenotterna», »Afrikanskan», »Profeten» gifvits eller någon betydelsefull premiär ägt rum, brukade Arnoldson, Willman och Norman efter spektaklet bjuda de däri uppträdande kamraterna hem till sig. Det var synnerligen trefliga tillställningar och som de började sent, räckte de långt in på småtimmarne. Norman roade sig därvid ofta att pröfva de yngre kamraternas musikminne genom att å pianot spela någon fras, som han anmodade dem uppgifva, hvarur den var tagen, och en gång hände det att den tillfrågade sade sig aldrig hört den förr. »Det var underligt», sade Norman, »den förekommer ju i ouverturen till den opera, som du i afton uppträdt uti.» »Ja», svarade han, »jag får till min skam erkänna, att jag aldrig hört denna ouvertur.»

Under detta första tiotal år af min verksamhet vid operan härskade sålunda ett gladt och hjärtligt umgänge bland personalen, och hela konstnärskretsen genomträngdes af en lefvande håg för sitt vackra kall.

6.

Lohengrins första uppförande. — Arlbergs afgång. — Gästspel i Aachen och uppträdande vid konserter i Köpenhamns Tivoli. — Gustaf Sandström och hans död. — Utländska artisters gästspel: *Sorandi, Ambrosi, Cari, Bentami, Trebelli, Lilli Lehman, Frans Bets.* — Sångarfärden till Belgien, Holland och England.

Den 22 januari 1874 gafs operan »Lohengrin» af Richard Wagner första gången å Kungl. Teatern. Rollbesättningen var:

Konungen . . . . . . Håkansson.
Lohengrin . . . . . . Arnoldson.
Telramund . . . . . . Arlberg.
Härroparen . . . . . . Lundqvist.
Elsa . . . . Fru Stenhammar.
Ortrud . . . . Fröken Saxenberg.

Det var en bemärkelseafton för vår opera, då detta musikverk för första gången klingade inom dess murar.

Jag minnes så väl, huru alla på scenen stodo som tända ljus och åhörde det härliga förspelet. Ja, alla voro uppfyllda af en andaktsfull, jag kan nästan säga religiös känsla: en hvar, från solisterna till den

ringaste korist hade en förnimmelse af det betydelsefulla i denna operas gifvande å vår scen och kände en glädje att få medverka vid lifgifvandet af en bland vår tids högsta musikskapelser.

Stockholmspubliken var äfven i en ovanlig och intresserad spänning att få höra detta mycket omtalade konstverk.

Den hade visserligen förut fått en liten försmak af den Wagnerska musiken i operorna »Rienzi» och »Den flygande holländaren», men den hade för dem icke visat något vidare lifligt intresse. Af dåtidens kritici hade den ock fått rikligt till lifs, att Wagners operor saknade melodier och egentligen icke bjödo på annat än ett virrvarr af oljud med trumpeter och basuner. Smaken hos den mera odlade delen af publiken var därjämte uteslutande för de äldre musikverken, Mozarts, Webers och Meyerbeers skapelser, hvilka äfven, det måste erkännas, på ett förstklassigt och fulländadt sätt framfördes på vår scen; man påminne sig t. ex. rollbesättningen i Hugenotterna, Raoul — Arnoldson, Marcel — Willman, Nevers — Arlberg, S:t Bris — Behrens, drottningen — fru Michaëli, Valentine — fru Stenhammar eller fröken Hebbe och pagen — fru Charlotte Strandberg, och jag tror mig ej öfverdrifva, då jag påstår, att en så artistisk och helgjuten framställning af denna opera, som här bjöds publiken, knappast var att finna på de främsta scenerna i Europa. Stockholmspublikens fordringar voro därför höga och svåra att tillfredsställa, på samma gång dess smak var mycket deciderad och måhända bunden i en viss konstriktning.

Ovissheten huru Lohengrin skulle slå an var också både hos direktionen och personalen mycket stor. Den ende, som var tillitsfull om framgång för verket, var Fritz Arlberg, hvilken under hela sin operatid arbetat för att få Wagner introducerad hos oss. Rollinnehafvarne voro fattade af en sådan respekt för sina uppgifter, att deras självförtroende nästan svek dem, och de kommo därför till honom och sökte uppmuntran och ledning, och han var äfven mannen att kunna lämna sådan, enär han var grundligt hemma i de olika partiernas säregna skönhet och innebörd.

Så började förspelet, ridån lyftes och härroparen sjöng sin första fras: »Nu hören, Brabants frie riddersmän!» och så följde det storslagna musikdramat åhördt under en andlös tystnad hela aftonen. Hvarken *under* eller *efter* akterna och icke ens *efter operans slut* rördes en hand; hade operan slagit an eller icke, därom var man villrådig, och till och med Arnoldson kände sig så tveksam om effekten af sin framställning, att han frågade Arlberg om han gjort fiasko, hvarpå denne svarade: tvärtom, du har gjort stor lycka som Lohengrin.

Det kändes dock i luften, att publiken var tagen, och dess djupa tystnad ville man gärna fatta som det största bifall den kunde gifva, men tidningskritiken var matt och menlös, där den ej försökte vara ironisk och elakt skämtsam. Gubben Bauck, som, oaktadt Arlberg under åratal vid intima små tillställningar sökt omvända honom, var notoriskt bekant som Wagner-gycklare, talade om i sin kritik, att hufvudpersonerna i operan verkade som socker-

bagerifigurer; en annan kritiker gjorde sig löjlig öfver det heliga fyra-talet, fyra trumpeter, som blåste utmaningssignalen åt de fyra väderstrecken, de fyra sammansvurna ädlingarna, de fyra pagerna och de fyra hufvudfigurerna Elsa — Lohengrin, Ortrud — Telramund; en annan åter kunde icke med de s. k. ledmotiven, hvilka verkade som skyltar, och en kritiker anmärkte, att musiken i rytmiskt hänseende var för enformig, då hela tondramat, med undantag af bönen, $^3/_4$ takt, rörde sig i samma och enahanda tidsmått, $^4/_4$ eller halftakt.

Af kritiken fick man således ej besked, huruvida operan gjort lycka, kanske snarare tvärtom, men så fick man däremot den påtagligaste visshet i detta hänseende därigenom, att operan gafs öfver trettio gånger en suite för till sista plats slutsålda hus.

*

Det är nogsamt bekant, att vid de utländska operascenerna ofta uppstå konflikter emellan sångartisterna och dirigenterna.

De bero vanligtvis på, att sångarna ta sig större frihet i rytmiskt hänseende vid utförandet af sin sång, än hvad dirigenterna kunna medgifva.

Då sångarens kraf härutinnan i de flesta fall icke afser att förhöja den dramatiska effekten, utan att briljera med uthållande af en hög ton, måste dirigenten med rätta opponera sig, enär musikstyckets värde däraf minskas och en *sann* konstnärlig framställning därmed ej vinnes, snarare tvärtom, i det att för en sakkunnig och musikalisk åhörare

sångarens meningslösa och öfverdrifna ansträngning måste förefalla osmaklig, ja löjlig.

Detta ofog har i utlandet gripit så omkring sig, att i Paris t. ex. en särskild myndighet måst tillsättas för att afgöra de stridigheter, som af denna anledning uppstå mellan sångare och dirigent.

Hos oss har någon meningsskiljaktig af detta slag, såvidt jag har mig bekant, aldrig förekommit, ty dels ha hofkapellmästarens auktoritet varit af alla erkänd såsom den främste och dels har genom att det ej funnits mer än en opera i landet artisternas ställning varit däraf beroende, så att en opposition från deras sida kunnat för dem medföra menliga följder.

Konflikten mellan Arlberg och dirigenterna var ej heller framkallad af någon sådan anledning, och den kom alldeles oväntad.

För att kunna förstå och bedöma denna är det nödvändigt att skärskåda den ställning, hvari de båda parterna stodo till hvarandra.

Förhållandet mellan Norman och Arlberg hade ända från Normans anställning som hofkapellmästare blifvit, genom ett missförstånd å hans sida, snedvridet.

Jag har i förra delen af mina »Minnen och anteckningar» berättat, att baron von Stedingk erbjöd hofkapellmästarbefattningen åt August Söderman, och att denne afstod den till förmån för Norman. Den stora vänskap, som rådde mellan Arlberg och Söderman och som ansågs ha föranledt baron v. Stedingk att göra Söderman detta anbud, var nogsamt bekant för Norman, och han trodde därföre sin utnämning

till befattningen vara Arlberg misshaglig — en tro, hvarpå han tyckte sig få bekräftelse vid sin första tjänstgöring å sångrummet.

I artisternas foyer voro de i operan »Wilhelm Tell» — det var i denna Norman skulle börja sin tjänst — uppträdande solisterna samlade för att repetera den, men Norman väntade att teaterchefen skulle infinna sig för att presentera honom för artisterna såsom deras kapellmästare och började ej repetitionen. Arlberg, som då fungerade som regissör, kommer så dit och, finnande repetitionen ej påbörjad, yttrade han i en, efter hvad Norman berättade mig, vresig och spetsig ton: »hvad nu, är ej repetitionen börjad, skall det kanske *nu* införas några nya ordningar?»

Detta kunde Norman aldrig glömma, ej heller tillgifva Arlberg och därifrån daterade sig det kyliga förhållande som alltjämt, äfven sedan de blifvit svågrar, existerade dem emellan.

Uti den Arlbergska konflikten spelade kapellmästare Dente kanske den mest afgörande rollen och för att tydliggöra detta kräfves en kort beskrifning om hans ställning till artistpersonalen i allmänhet.

Ehuruväl förhållandet mellan sångartisterna och kapellisterna alltid varit vänskapligt och godt, har det likvisst icke saknats synpunkter, hufvudsakligen beträffande löneförmånerna, som självmant inbjudit till jämförelser och reflexioner.

En hofkapellist på fiolsidan t. ex. måste vanligen använda en tio år på sin musikaliska utbildning för att på sitt instrument uppnå den skicklighet, att han kan erhålla en till en början underordnad

plats inom en sådan elitkår som hofkapellet, där han så för ett träget och uppslitande arbete får nöja sig med en knapp, ja otillräcklig aflöning.

En sångare, som, för att tala med den kände majoren Per Lindblads drastiska uttryck, händelsevis blifvit begåfvad med en åkomma i halsen, som kallas röst, kan däremot lätt svinga sig upp till en hög, ja till en statsministers aflöning, utan att ha behöft någon längre tids studier för sin utbildning och för att skaffa sig det lilla musikaliska vetande, som oundgängligen erfordras.

Man må därför ej undra på, om hos kapellisten skulle uppstå en afundsam känsla och med anledning af sångarens ofta yppade musikokunnighet på samma gång en missaktning och ett underskattande af de egenskaper, hvilka i alla fall äro erforderliga för den sceniske sångaren. Är då kapellisten utrustad med sådan energi och sådana egenskaper för öfrigt, att han, som händelsen var med Dente, direkt från sista fiolpulpeten avancerar till anförarepallen, är det af största vikt att han ej låter behärska sig af förutfattade föreställningar i ofvan antydda riktning eller i onödan tror sin auktoritet trädd för nära och för att häfda den gör sig skyldig till öfvergrepp.

Ludvig Norman hade en vacklande hälsa och var ofta nödsakad skicka sjukbud. Då trädde Dente i hans ställe och genom att en längre tid ha fungerat som repetitör, var han fullkomligt förtrogen med alla de operor som voro å repertoaren, hvarför det icke mötte någon svårighet för honom vid sådana tillfällen remplacera Norman. Därunder inbillade han sig understundom, att sångartisterna ej

respekterade honom tillräckligt och vid repetitionerna förekommo ofta obehagliga uppträden — dock, det må jag särskildt framhålla, aldrig mellan Arlberg och honom. Med Willman däremot minnes jag tvänne gånger sådana af så betänklig art, att Willman fann sig föranlåten aflägsna sig från repetitionen och Dente, vid därom hållet kansliförhör, af direktionen tilldelades en varning.

Allt mer och mer framträdde tydligt, att Dente behärskades af den ofvan antydda kapellistuppfattningen i afseende å sångartisterna och att han vis à vis dem sökte tillskansa sig en maktfullkomlighet, som för de yngre sujetterna mången gång kändes hämmande. Hans sträfvande i detta hänseende kunde icke lätteligen krönas med framgång gent emot en Arnoldson, en Willman och alldeles omöjligt, då det gällde Arlberg, hvilken ju innehade musikaliskt vetande både i komposition och instrumentation och var kapabel förstå och bedöma dirigenternas åtgöranden, samt därjämte var honom i estetiskt hänseende så betydligt öfverlägsen, hvilket allt bidrog till att Dente icke hyste någon vidare sympati för Arlberg, snarare tvärtom.

Brytningen emellan Arlberg och de båda kapellmästarne kom, som sagdt, alldeles oväntadt vid en repetition å »Don Juan».

Sedan Arlberg i tredje aktens början sjungit sin aria »Åt denna sida skynden I», afbröt han och frågade om det var nödvändigt, att orkestern ackompanjerade så starkt. Detta, att en sångare från scenen vågade framställa en på sätt och vis klandrande fråga, var något oerhördt, ett »crimen

læsæ majestatis», och Norman blef nästan häpen och svarade: »ja, här står forte», hvarpå Arlberg fortsatte: »då får jag be, att orkestern modererar sig, ty jag, som har så mycket att sjunga sedan, står ej ut att redan i början af akten sjunga fortissimo». En ordväxling var nära att uppstå, men regissören Frans Hedberg, som från parkett åhörde kontroversen, afbröt och bad dem fortsätta repetitionen. Efter aktens slut behagade några blåsare i orkestern, som ondgjordes att Arlberg enligt deras åsikt öfverskridit sin befogenhet, utslunga smädeord emot honom. Vid ett tillfälle senare på dagen uti Arlbergs hem ville han visa Norman att, i det af Rietz utgifna originalpartituret till »Don Juan», det omtvistade stället ingalunda var betecknadt med något forte, men Norman vägrade att därom taga kännedom under ett snäft yttrande: »det är nog bäst att jag lämnar operan, jag begriper naturligtvis ingenting!»

Till repetitionen dagen därpå sände Norman, som man kunde vänta, sjukbud och Dente stod på anförarepallen.

Innan dess början gaf Dente order åt fiolerna, att så snart Arlberg hade något att sjunga de skulle ackompanjera ytterst pianissimo, hvilken befallning så noggrant åtlyddes, att då guvernören skulle falla in med sin sång han icke hörde orkestern. Repetitionen fortgick det oaktadt utan afbrott ända till Arlberg sjungit duetten med Zerlina, då Dente knackade af och frågade om Arlberg var belåten med ackompanjemanget, hvarpå denne svarade: »jag har ej begärt, att orkestern skall spela pianissimo,

jag anhåller blott, att den spelar som det står föreskrifvet i partituret.»

Detta var hela ordbytet, men efter repetitionen vände Arlberg sig till Dente i afsikt att få denna obehaglighet röjd ur vägen, men möttes därvid af denne på ett brutalt och hotande sätt, hvilket tillspetsade sinnesstämningen hos båda parterna och kansliförhör om saken blef däraf en följd.

Från båda sidor har man berättat mig att detta kansliförhör aflöpte sålunda: Först tilldelades Dente en skarp tillrättavisning för sin befallning till fiolerna. Därefter framhöll Arlberg att ackompanjemanget i allmänhet var onödigt starkt — ett förhållande som ofta dryftades inom sångpersonalen — och att orkestern ingalunda borde vid fortissimoställen rent af kväfva sången. Kapellmästarne påstodo däremot, att ett musikstyckes karaktär skulle förryckas, om orkestern måste moderera sig allt efter den sjungandes mer eller mindre starka röst att tränga igenom. Teaterchefen förklarade, att ackompanjemanget visserligen ofta förefallit honom för starkt, men att han i denna tvistefråga ansåg sig böra slufa sig till dirigenternas åsikt.

Arlberg hade, med tanke på den prekära ställning en sångare, den där ej hugnats med lifstidskontrakt, i sin ålderdom gick tillmötes, länge haft funderingar på att afgå från Kungl. Teatern och i tid skaffa sig en mera inkomstbringande verksamhet. Med anledning af teaterchefens utsago i denna tvist beslöt han nu realisera dessa funderingar och uppsade därför sitt kontrakt med Kungl. Teatern, samt afböjde alla direktionens anbud om reengagemang.

Efter att hafva tagit afsked utaf publiken som grefven i »Figaros bröllop» — en roll, som han vid detta tillfälle *för första gången* utförde, oaktadt han flera gånger begärt att få sjunga den — lämnade Arlberg under dessa beklagansvärda förhållanden vår operascen, som därmed förlorade sin främsta intelligenta kraft.

Jag har något utförligt beskrifvit denna Arlbergs afgång, emedan anledningen till den ingalunda var, hvad som uppgafs, tvisten om ett forte var absolut eller relativt, utan helt enkelt gällde maktställningen mellan kapellmästaren och scenartisten, hvilket en hvar med teaterinteriörerna förtrogen nogsamt kände till.

Arlbergs afgång väckte emellertid mycket uppseende och från vidt skilda håll hördes uttalanden om den stora förlust vår opera därigenom lidit, bland andra från professor Ivar Hallström, som säkerligen ej hade någon vidare sympati för Arlberg, men som insåg till fullo den stora betydande insats denne gjort i vår teaters konstnärliga verksamhet.

Till bemötande af den förkastelsedom öfver vederbörandes förhållande i denna sak som man och man emellan ofta förspordes, funno sig dessa föranlåtna, sedan Arlberg redan lämnat Stockholm, uti en aftontidning afgifva en förklaring, som hufvudsakligen framhöll Arlbergs obetydliga röstresurser jämte några uppskrufvade påståenden i sak, hvilka Arlberg, såsom frånvarande, ej blef i tillfälle beriktiga.

För att lugna många operans vänner, hos hvilka med anledning af denna tvistefrågas utgång farhåga uppstod, att, om sådant upprepades, teaterns konstnärsnivå skulle komma att nedgå, sökte man framhäfva en åsikt, som förste hofkapellmästare

Nordquist senare under sin direktörstid i en intervju tydligt och skarpt pointerade, att nämligen denna nivå berodde icke på solisternas utan på hofkapellets beskaffenhet, enär de förra ofta ombyttes — en period hade mera, en annan mindre framstående scenartister — under det att hofkapellet var af en stabil natur och ej underkastad sådan växling.

Utan att förringa hofkapellets stora betydelse i detta hänseende, torde man dock ej kunna förneka, att operans glansperioder sammanfalla med de stora artisternas, en Jenny Linds, fru Michaëlis, Arnoldsons, Willmans m. fl:s sångverksamhet. Ja, vill man opartiskt och med fördomsfria ögon skärskåda operans verksamhet, skall man finna att, då operan haft att bjuda på framstående artister på scenen, dess verksamhet burit den mest konstnärliga prägeln, liksom att, då scenens artister varit marionetter i herrar kapellmästares händer, konstnärsnivån i operans arbete betydligt sjunkit, oaktadt hofkapellet fortfarande stått på sin höga konstnärsståndpunkt. Detta är helt enkelt ett faktum och beror på, att den stora publikens hufvudsakliga intresse är fästadt vid hvad som föregår på scenen och mindre på orkesterns arbete.

Till slut vill jag ej tillbakahålla en reflexion, som oemotståndligt tränger sig fram hos mig, då jag nu efter mera än trettio år erinrar mig Arlbergs afgång, och som för öfrigt under hela min operaverksamhet af därunder timade tilldragelser ofta själfmant uppstått:

Så länge »konstens majestät» i teaterstyrelsen innehar högsätet, är det likgiltigt, hvem som är dess

kraftigaste målsman, kapellmästaren, intendenten eller scenartisterna. Men då maktlystnaden eller egoistiska intressen söka tränga sig fram måste dessa förhindras och tillintetgöras. Då är det af största vikt, att chefen är en kraftig och beslutsam man, som kan kväsa stridigheter och intrigspel. Han har därvid till sin hjälp en s. k. repertoar-kommitté, i hvilken de olika intressena äro genom ombud representerade. Sångartisternas målsman i denna kommitté är intendenten. Denne måste vara —hvad som otaliga gånger visat sig högst nödvändigt — hemma i det som rör musiken och företrädesvis sånguppgifternas innebörd, ty brister han i dessa stycken, tvingas han, äfven om han i högsta grad besitter öfriga erforderliga egenskaper som intendent, böja sig för kapellmästarnes åsikt, och hvartill det kan leda, därpå lämnar just Arlbergska konflikten det påtagligaste vittnesbörd, för att ej vidröra de senaste operatidernas historia.

*

För att infria mitt till direktionen för Aachenoperan, som förut omnämnts, afgifna löfte att därstädes någon sommar gastera som Masaniello och Tannhäuser — hvilket senare parti jag instuderat på tyska språket — beslöt jag sommaren 1875 fara dit.

Jag hade icke brytt mig om att förut underrätta därvarande direktion och blef därför obehagligt öfverraskad att vid min ankomst finna en ny styrelse inneha teatern och att dess förre innehafvare flyttat till en annan marknad.

Jag uppsökte emellertid den för mig okände direktören, som visade sig mycket tillmötesgående. Oaktadt han hade repertoaren för hela säsongen ordnad, ville han dock bereda mig tillfälle uppträda en gång som Masaniello, hvari han hade hört jag vunnit mycken framgång, men att, beträffande Tannhäuser, han ej kunde villfara min begäran.

Jag måste således nöja mig med detta uppträdande som Masaniello, hvarvid halfva bruttointäkten utgjorde mitt honorar, som, då det var utsåldt hus uppgick till öfver 800 mark och jag sålunda hade rätt god ersättning för denna min färd.

Strax efter uppträdandet reste jag tillbaka för att företaga en konsert-tournée vid de svenska badorterna, men kom i stället att stanna i Köpenhamn och under hela sommaren biträda 2:ne gånger i veckan vid Tivolikonserterna.

Jag minnes så väl den första gången jag stod inför denna danska publik. Tivolis trånga konsertlokal — den var då ännu icke ombyggd — var till trängsel uppfylld.

Då jag kom ut ur dåvarande orkesterdirigentens, Balduin Dahl, lilla rum bakom orkestern och skulle tränga min digra stofthydda fram emellan instrumenterna hördes i salongen ett ljudeligt fnissande och jag tänkte: det här var en treflig början. Omsider kom jag fram till min plats och gjorde min höfviska bugning för den ärade publiken, som fortfarande småmyste. Jag hade valt till introduktionsnummer arian ur »Joseph», hvars text, »Ack, man hedrar mig här», dock betydligt svor mot hvad verkligheten ådagalade i och med publikens munterhet, men icke många toner hade klingat

förr än en graflik tystnad inträdde och när jag så slutat, skallade en bedöfvande applåd mig till mötes och jag måste många gånger göra den trånga passagen mellan pukor, basfioler och andra instrument för att mottaga publikens och orkesterns varma hyllning. Tivolidirektionen försäkrade sig genast om min medverkan vid deras konserter under hela den ledighet från operan jag disponerade.

Allt ifrån denna tid har jag vid mina många uppträdanden i Köpenhamn på dess operascener och konserter blifvit af publiken på det hjärtligaste sätt emottagen och många intima vänskapsband har jag haft glädjen stifta i det trefliga Köpenhamn.

*

Efter slutad sejour i »Kongens by» tog jag färden hem öfver Helsingborg, där jag visste min gamle kamrat, Gustaf Sandström, tillbragte sommaren.

Jag hade förut underrättat honom om min ankomst och vi möttes å »Hôtel Mollberg». Men hvilket sorgligt möte! Emot mig kom en stapplande, blek man, som darrade i alla leder. »Så här, ser jag ut», sade han, »jag har hela sommaren varit krasslig, mitt lynne jämmerligt och mitt lefnadsmod borta, grubblande och hypokondrisk har jag flere gånger varit på väg förkorta min tillvaro genom att vid mina bad simma så långt ut i sundet att jag ej skulle orka tillbaka. Det som mycket pinat mig, vet du, har varit tanken på Arlbergs afgång från vår opera: hela hans stora repertoar kom-

mer att lassas på mig och jag känner allt för väl min oförmåga att uppbära den.»

Jag var alldeles bestört öfver min kamrats tillstånd, icke blott i kroppsligt hänseende utan ännu mera hans själsliga befinnande. Jag försökte jaga bort hans dystra tankar och min vän Fritz Ahlgrensson, som följt med mig hit från Köpenhamn, där han vid denna tid var anställd vid Kongl. Teatern som dekorationsmålare, uppbjöd hela sitt sprudlande humör att därvid vara mig behjälplig. Efter några timmars samvaro, hvarunder våra gemensamma bemödanden något så när kröntes med framgång, skildes vi åt under hopp om ett gladt återseende i Stockholm.

Fram i augusti månad vid operasäsongens början, träffade jag Sandström och han syntes mig tämligen återställd, gick efter gammal vana hvarje morgon, ganska tidigt, ner till operans sångrum och gjorde sina vocaliser samt föreföll fullkomligt normal, och jag trodde alla dystra tankar vikit ifrån hans själ.

Den 20:de augusti gafs »Faust», hvari Sandström skulle sjunga »Valentin». Jag gick ner för att höra honom och han sjöng som vanligt och rösten lät briljant. Efter andra aktens slut gick jag upp i foyern i afsikt att komplimentera honom och träffade då honom och August Söderman som bäst i fart med att dryfta sina krämpor. Söderman hade då haft de första känningarne af den sjukdom, som året därpå lade honom på båren. Sandström hade till sitt öfriga onda fått i sitt hufvud den inbillningen, att han totalt förlorat sin röst och ville alls icke taga för god min försäkran, att hans röst klingat

utmärkt. »Nej, det är slut med den också», sade han och, oaktadt Söderman instämde i mitt omdöme, var det ej möjligt att öfvertyga honom: »jag måtte väl känna det bäst själf.»

Vid de båda vännernas kollationering om sina åkommor yttrade Söderman: »ja, käre bror, man kan ju ingenting göra däråt, man måste bära sitt kors med tålamod». »Nej», invände Sandström, »det behöfver man ej, man gör slut på det.» Detta yttrande föranledde mig att ingripa i samtalet och framhålla det oriktiga däri, då det just ringdes till 4:de akten och Valentins dödsscen. Jag åhörde från kulissen med uppjagad och spänd uppmärksamhet Sandströms toner, som föreföllo mig ovanligt starka och välljudande, hvarför hans tro om röstens slut sannerligen var den olyckligaste inbillning. Jag skyndade in i hans klädloge för att konstatera detta faktum, men han tycktes ej fästa någon tro därtill. Följande dag på morgonen fick jag veta att han på natten skjutit sig.

Vid hans jordfästning som bevistades af hela kamratkretsen inträffade en gripande episod, då hans broder, Israël, som hitkommit från Göteborg och som måhända redan då genom broderns död blifvit berörd af det, som sedermera omtöcknade hans dittills alltid klara och skarpa förstånd, rusade upp på grafkanten och i hjärtslitande ord bad om förlåtelse för broderns handling och i afbrutna, snyftande varma böner nedkallade Herrans frid öfver den döde.

Det kan måhända vara af intresse för mina läsare att erinra sig eller få kännedom om beskaffenheten af de gästspel af utländska sångartister, som ägde rum å vår opera vid denna tid.

Då »Afrikanskan» valborgsmässoafton 1868 första gången uppfördes, gjorde den som bekant, stormande lycka och publiken strömmade till operan kväll efter kväll för att höra och kanske mest för att *se* den. Selikas parti utfördes då af fru Michaëli och Inez' af fru Stenhammar. Med maj månads utgång inträffade den förras semester och, som operaföreställningarna på den tiden fortgingo ända fram mot midsommar, öfvertog därefter fru Stenhammar Selikas parti och dåvarande fröken Harling (sedermera fru Willman) Inez' roll. Operan gafs fortfarande för fulla hus äfven in på följande säsong. I november återinträdde fru Michaëli i tjänstgöring och direktionen hade beslutat att hon skulle göra sin reentré i »Afrikanskan» hvarvid fru Stenhammar anmodades återtaga Inez' parti. Detta behagade ej henne, och då hennes begäran att åtminstone vid fru Michaëlis första uppträdande få slippa tjänstgöra afslogs, begärde hon och — hvad hon troligen ej väntat — erhöll sitt afsked.

För att remplacera henne anställde direktionen då en sångerska, Signora Sorandi, som tillsammans med en »liten», italienare, Ambrosi, med en härlig tenorröst uppträdde på konserter i Berns salong.

Direktionens beteende härvid väckte visserligen åtskilligt klander, men den hade därigenom redt sig ur den förlägenhet fru Stenhammars afgång förorsakat.

Signora Sorandi var en behaglig företeelse på scenen med en aktningsvärd koloratur och repertoaren rättades efter hennes artistiska skarplynne, men någon vidare entusiasm förmådde hon ändock icke uppväcka, hvarför hennes gästspel i lämplig tid afslutades och följande säsong återintog fru Stenhammar sin plats, sedan hon blifvit försonad med direktionen och i en slags upprättelse dekorerats med »literis et artibus».

Den unge italienaren Ambrosi var däremot engagerad ett par år och vann många beundrare; hans härliga instrument med ett stort omfång och särskildt en glänsande höjd förtjuste alla. Men hans nära nog pygméartade växt hindrade honom att utföra en mängd roller, hvartill hans röstmedel annars skulle gjort honom särdeles lämplig och det hjälpte ej att — såsom han försökte i Afrikanskan, när han sjöng Vascos roll — genom kolossala inlägg i skodonen förlänga sin lilla person; det verkade i stället löjligt. Han var anspråkslös och flärdfri och blef också rätt mycket afhållen af kamraterna. Ett visst intresse uppväckte han hos publiken därigenom att han som trumpetare lär ha varit med Garibaldis tusen frivilliga, som företogo frihetståget till Sicilien, och då direktionen hade svårighet att på grund af hans lilla figur tillräckligt använda honom i större sånguppgifter, hittade den på att begagna sig af detta intresse genom att låta honom som »lättmatros» uppträda i »Fregattkaptenen» och bland sjögastarna föredraga Garibaldimarschen, hvilken af publiken emottogs med jublande hänförelse.

Sedan han lämnat oss anbefalldes jag, som direktionen på grund af min *stora* figur äfven hade svårt att tilldela lämpliga sångroller, att remplacera honom — dock ej som lättmatros — med att sjunga Pugets stridssång, »Hör trumman går», hvilket dock ingalunda gjorde samma effekt. —

Ambrosis framgångar här föranledde hans sånglärare i Milano, hvilken skulle åtnjuta en viss procent af sin elevs inkomster som sångare och därjämte ägde rätt att anskaffa och bestämma hans engagement-att betydligt höja hans löneanspråk, men då direktionen ej ville gå in därpå, måste han, fast ogärna, lämna oss. När han sedan efter mer än tjugu års frånvaro, under hvilka han flackat omkring lite hvar stans, mest i Sydamerika, återkom hit och uppträdde i ett par roller, väckte han ej något vidare bifall och det var med vemodiga känslor publiken åhörde hans, enligt mitt tycke, ännu obrutna stämma.

Strax efter Sorandis och Ambrosis gästspel uppträddc ett par andra utländska artister å vår opera, Cari och Bentami. De tillhörde det italienska Operasällskap som sjungit i »Hammerska ladan», och voro ingendera af någon betydenhet, nybörjare som de tycktes vara. Bentami var tenor och hans röst var ej vidare märkvärdig; Cari däremot hade en fenomenal altröst, men hennes sceniska teknik liksom Bentamis, var schablonmässig.

Hela deras engagement bar vittnesbörd om vår direktions bristande omdömesförmåga.

År 1875 besöktes Stockholm af en sångerska »med Guds nåde» — Zelia Trebelli.

Hon lät vid detta sitt första besök endast höra sig å ett par konserter på Operan, därvid hennes sångprestationer väckte en storartad sensation genom det fulländade mästerskap hvarmed hon förstod använda sitt instrument. Detta var ingalunda i besittning af någon ovanligare styrka eller skönhet och än mindre af något större omfång, men däremot af en till fullkomlighet utbildad jämnhet inom alla röstlägen och ett det mest idealiska legato.

Dessa förträffliga egenskaper hade hon förvärfvat sig hos Christina Nilssons lärare i Paris, Wartel, hos hvilken hon en längre tid först biträdt som ackompanjatris och därefter själf fått undervisning i sång.

Då vid detta hennes första besök tiden ej tillät hennes uppträdande i någon opera, hvarom en allmän önskan hos publiken förspordes, blef det öfverenskommet med hennes impressario, Conrad Behrens, att hon året därpå skulle återkomma och då uppträda i några roller. Detta gjorde hon och sjöng då Azucena i Trubaduren trenne gånger, den 6:te, 8:de och 11:te april för alldeles utsålda hus. Intresset hos publiken för dessa föreställningar var så stort, att man hade betalat för en parkettbiljett ända till 30 kronor hos biljettmånglare, som gjorde lysande affärer.

Här bör jag kanske inflicka några ord om min medverkan vid dessa representationer, då den, så otillfredsställande den var, dock hade en viss betydelse för mig i mer än ett afseende.

Man hade efter Gustaf Sandströms död glömt att besätta »Lunas» parti och nu i sista stund an-

modades jag att inlära det. Jag hade ej mer än 3:ne dagar på mig och jag grep mig an med stor energi och sjöng både bittida och sent för att hinna bli färdig med rollen till första och enda sångrumsrepetitionen. Det lyckades mig och jag sjöng vid denna med full stämma, så att Trebelli, efter hvad man sade mig, inför direktionen lofordade mitt sångsätt på amplaste vis. Emellertid måtte jag ha förkylt mig, ty vid första representationen var jag komplett hes. På grund af publikens kolossala intresse för denna föreställning, ansåg jag mig skyldig försöka slå mig igenom och sjöng oaktadt min svåra indisposition, litande på att publikens hela intresse var riktadt på Trebelli och att den rent af icke skulle bry sig om mig. Det värsta var att dessa tre representationer skulle gå slag i slag, så att jag icke hade någon tid att hvila mig. Det kan lättare tänkas än beskrifvas huru jag kände mig, då jag före hvarje entré måste i kulissen gurgla mig med isvatten för att försöka möjliggöra åtminstone mina första toner, men det märkligaste syntes mig vara, att hvarje tillstymmelse till rampfeber var som bortblåst och att jag alldeles obehindradt kunde ha min uppmärksamhet uteslutande fästad på huru jag med hjälp af näsa och svalg skulle få fram ett ljud. Så obehaglig min belägenhet var, är jag benägen tro, att jag vid detta tillfälle delvis tillkämpade mig mitt herravälde öfver röstorganet.

Efter dessa trenne aftnar blef jag otjänstbar i närmare sex veckor — jag kunde knappt hviska — men jag gjorde som Arnoldson, jag teg *absolut* hela tiden och när jag så blef återställd syntes mitt röst-

organ ha genomgått en sådan pers, att det därefter under min långa sångarbana ej besvärats af någon svårare heshet. — Detta var en af följderna utaf min medverkan uti Trubaduren; en annan var den, att jag, trots denna heshet och min däraf föranledda långvariga otjänstbarhet och måhända tack vare Trebellis loford, af direktionen hugnades med en afseväird löneförhöjning.

För att nu återkomma till Trebelli, så hade hon äfven i dramatiskt hänseende genom sin Azucena lagt publiken för sina fötter och man ansåg henne som en af de främsta sångerskor här hörts.

Man berättade, att hon satte mycket värde på stockholmspublikens förstående uppfattning af hennes prestationer; liksom man förtäljde att Jenny Lind vid underrättelsen om Trebellis framgångar i Stockholm skulle ha yttrat, att hon varit öfvertygad att Trebellis utomordentliga sångsätt skulle komma att af Stockholmspubliken fullt uppfattas och värderas.

De närmast följande åren gasterade fru Trebelli åter här med samma framgång — hon hade blifvit publikens gunstling — och sjöng då flere partier, såsom *Fides* i »Profeten», *Orsini* i »Lucrezia Borgia», *Cherubin* i »Figaros bröllop», *Zerlina* i »Don Juan», *Rosina* i »Barberaren» *Nancy* i »Martha», *Amneris* i »Aida», *Urbain* i »Hugenotterna», *Leonora* och *Carmen*.

Med rätta uppskattades hennes framställning af dessa i dramatiskt hänseende så olika uppgifter såväl af kritiken som af publiken och man beundrade i allt hennes nobla och fulländade konstnärsskap.

Hennes gästspel å vår opera, som sålunda beredde vår publik de härligaste konstnjutningar, hade utan tvifvel sin största betydelse såsom *lärande* och *upplysande* för våra inhemska sångkrafter, hvilka därigenom emottogo lifgifvande impulser till och klara upplysande anvisningar för sin konst.

Två sångens celebriteter från Kejserliga Operan i Berlin förde Conrad Behrens hit på våren 1879, Lilli Lehman och Franz Betz. Båda stodo på höjdpunkten af konstnärskap och voro därför äfven utmärkta förebilder för våra inhemska konstnärer.

Fröken Lehman beundrades icke blott för sin utmärkta sång, utan äfven för en vårdad dramatisk framställning, som förhöjdes af hennes ståtliga junoniska gestalt.

Franz Betz lät oss höra en beundransvärdt härlig, väl utbildad bariton med kolossalt omfång, och hans sceniska framställningar voro visserligen ej af någon vidare betydenhet, men buro dock vittnesbörd om ett ärligt arbete.

*

En ung Upsalastudent, Knut Söderström, som en tid vistats i Frankrike och sedan ägnat sig åt agentur i vinbranschen, hyste en osviklig tro, att en konsert-tourné i utlandet med en utvald mindre studentkör på en trettio man skulle blifva ett lysande företag.

Resan skulle äga rum på sommaren, så att några studier ej behöfde försummas. Hedenblad, som skulle anföra kören, utvalde deltagarne och bad mig

följa med. Samtliga medlemmarne tillförsäkrades fria resor och ett mindre dagtraktamente. Jag antog det mig gjorda anbudet att medfölja, nyfiken att få se nya trakter och städer och därigenom erhålla upplifvande intryck.

Urvalet bland studentsångarne var gjordt med stor omsorg, och jag vågar påstå att maken till denna kör aldrig förut ej heller senare låtit höra sig. Hvarje medlem af densamma var begåfvad med en så exceptionellt vacker röst, att den varit värd en konstnärlig utbildning.

De rikhaltiga konsertprogrammen voro med mycket förstånd uppsatta och inöfningen af desamma med största noggrannhet verkställd.

Alltså var det under glada och segervissa förhoppningar färden anträddes och början lofvade också bra. Konserterna i Köpenhamn och Hamburg voro fulltaligt besökta, då den svenska studentsången på båda platserna hade godt renommée. Uti Hamburg t. ex. hade föregående sommar samtliga studentkonserter varit hedrade med Hans Bülows ständiga närvaro och hans demonstrativa bifallsyttringar.

Detta hade emellertid allt för mycket stärkt arrangörens sangviniska förmodanden att ej någon reklam för upsalasången behöfdes, hvilket han därför helt och hållet uraktlåtit göra. Då han därjämte ej annonserat tillräckligt blef följden att konserterna i Düsseldorf, Köln, Aachen, Brüssel, Gent och Antwerpen voro fåtaligt besökta och endast på de platser där vi gåfvo flere konserter, sedan tidningarna haft berömmande omnämnande, tycktes publiken vilja strömma till.

I Brüssel.låg o vi åtta dagar för att hinna med mera omsorg förbereda konserterna på de andra platserna. Under dessa dagar gåfvo vi där flere konserter, men publiken var mycket fåtalig, oaktadt vår sång väckte så pass uppseende, att vi blefvo inbjudna till hofvet för att illustrera den festtillställning som gafs för dess gäst, dåvarande tyske kronprinsen Fredrik. Vid detta tillfälle anhöll den Belgiske konungen få höra den sång med solo, som vid våra konserter gjort den största effekten, hvarför jag måste föredraga »Du gamla», och det syntes behaga såväl konungen som kronprinsen.

Jag tillbragte en stor del af dagarne på Wiertz museum, hvarom jag ofta hört professor Dietrichson tala.

Det gjorde på mig ett storartadt intryck: de stora väggmålningarna, *Polyfem, Kriget eller Napoleon i helvetet, Striden om Patrokles lik* m. fl. Egendomligt verkade de taflor i särskild belysning, som man skulle se genom ett litet rundt hål, *Den skendöda*, *En naken kvinna* m. fl. Uti en katalog fick man upplysning om, att Wiertz aldrig sålde någon tafla och att han lifnärde sig med inkomster af smärre skulpturarbeten och tillfälliga målerier.

Då det ekonomiska utbytet af våra konserter var miserabelt, började penningbristen bland kamraterna blifva betänklig, men denna brist gaf anledning, så underligt det kan synas, till glädje och munterhet och vi kommo därunder hvarandra intimt nära och tusende upptåg, det ena kostligare än det andra hittades på, och ingen ledsnad, inga bekymmer oroade oss; på olika sätt sökte en hvar producera sig, en

gick på händerna, en slog volt både framåt och bakåt, en uppträdde som starke mannen, en som »buktalare» m. m., så att, som »Tuppen» (Hildebrand från Öland) sade, nog ska' vi skaffa oss hem till »Sverget» igen.

Under denna resa kom jag att särskildt knyta ett intimt vänskapsband med tvänne af kamraterna, Julius Brattström och Hjalmar Petterson, den förre död som föreståndare för Schartauska handelsskolan och den senare numera regementsläkare. Vi voro oskiljaktiga och kamratkretsen samlade sig alltid omkring oss. Brattström var för öfrigt körens roliGhetsminister, ett original, slagfärdig i repliken, med en stor förmåga att på ett drastiskt, skrattretande sätt ge uttryck åt sina åsikter och reflexioner om saker och ting, t. ex. hans definiton på medömkan: en innerlig belåtenhet att veta sig ha det bättre än andra; hans yttrande till kamraterna, som oroliga afbidat hans tentamen för prof. Ribbing och frågat, hur det hade gått: briljant, excellent och ändå är det mycket vetande öfver. Att man ej heller tog honom så seriöst kan man finna af följande passus vid hans gradualdisputation om »ålhufvudet», då tredje opponenten, hvars åliggande ansågs vara att muntra upp den allvarliga akten, frågade om de på titelbladet utsatte bokstäfverna p. v. t. f. m. skulle betyda: på ventilationen torde följa middag, hvarpå han tryggt svarade: »alldeles, ja så säkert.» En gång hade hans humoristiska moder funnit i hans ficka en nota, å hvilken stod upptaget »margaux»; på frågan, hvad det ville säga, svarade han helt trovärdigt: »vet inte morsgumman

det, det är ju ett byxtyg», och gumman utbrast då: »kära Julius, hvad skall väl S:t Pehr svara mig, då jag klappar på himmelens port: 'här är jag med de söner mig blifvit gifna'.» »Åh kors», svarade Julius, »han säger naturligtvis pojkarna ä' bra, de få *genast* komma in, men gumman får tills vidare vänta.»

Man skulle kunna fylla en volym med hans originella och drastiska repliker.

Han var en ovanligt vänsäll man och alla värderade honom högt och kände sig ha gjort en stor förlust vid hans tidiga bortgång, som kom öfverraskande, enär han han hade en jättelik stark kropp och förde ett sundt och måttligt lefnadssätt. —

Vid vår afresa från Antwerpen hade några svenska kaptener å i hamnen liggande fartyg anordnat en enkel fest, som var både munter och hjärtlig. Från den gingo vi direkt ombord å den ångbåt — en gammal transportångare — som skulle föra oss öfver till England.

Vi trodde att vi skulle få en angenäm öfverresa; där sutto vi samlade på akterdäck och den ena sången aflöste den andra till fröjd för våra medpassagerare. Men glädjen blef kort, ty väl komna utom Scheldeflodens mynning, började en häftig sjögång och det blef i hast slut med både sång och samvaro; en hvar försökte så godt han kunde reda sig i denna förfärliga rullning. Jag begaf mig genast ned i min hytt, men liggplatsen befanns för liten och jag skyndade upp igen, medtagande ett par hufvudkuddar och en filt. Jag tog på mig en gammal vinteröfverrock och så lade jag mig på

däcket med kuddarna till hufvudgärd och filten öfver mig och befann mig ganska bra. Snart kommo kamraterna, de där alla funnit kojerna odrägliga och kvafva, och placerade sig bredvid och skämtet tog så öfverhand att sjösjuka tog till flykten. Hela natten innehade vi denna ställning och vi fingo visserligen en och annan öfverspolning, men vi fördrogo detta med tålamod, då hvarje försök att rubba det horisontala läget misslyckades. Ändtligen på morgonkvisten nådde vi Englands kust. När jag så skulle resa mig från däcket, hade min rock fastnat i den mellan däcksplankorna genom kroppsvärmen upplösta tjäran och kamraterna måste hjälpa och rycka loss mig.

Samma dag vi kommo fram till London hade vi på kvällen vår första konsert i »James Hall», vid hvilken vår landsmaninna Christina Nilsson biträdde, hvilket tillskyndade oss en fullsatt salong. Vår sång appläderades kolossalt och vi trodde alla att vår andra konsert i »George-Hall» också skulle blifva talrikt besökt, men därpå bedrogo vi oss och man sade att det var Christina Nilssons biträde som förskaffat fullt hus till den första.

Äfven här lågo vi en åtta dagar och hade endast dessa tvänne konserter. Detta kostade penningar och slutligen beslöt vår impressario att vi skulle återvända hem öfver Hamburg och genom konserter där och i Köpenhamn samt uti Malmö, Helsingborg och Kristianstad söka förminska den rätt betydande förlusten.

7.

Christina Nilssons gästspel. — Dina Edling. — Selma Ek. — Mina lönevillkor. — Studieresa med Arlberg till Brünn. — Tichatschecks 70-åriga fördelsedag. — Jubelfesten i Upsala. — »Wilhelm Tell», min andra debut. — Konsertresa med Dengremont. — Upsaliensarnes andra Pariserfärd. — Tannhäusers 1:sta uppförande. — Iphigenia. — Konsertresa med Norman och Pelle Janzon.

På hösten 1876 hade jag den glädjen att i »Faust» uppträda tillsammans med den af världsrykte och sagoskimmer omstrålade stora sångerskan Christina Nilsson, som då hedrade vår opera med ett gästspel.

Stockholmspubliken bereddes då tillfälle att erfara, att den fattiga torpareflickan blifvit samtidens största sångerska. Hennes framställning af *Margareta* var storartad. Hvilken gripande verkan framkallade hon icke genom sin sång, sitt spel och icke minst genom sin mimik i alla de olika stämningar, denna roll erbjöd! Det hela var i sanning en helgjuten prestation, som endast ett snille kan frambringa.

Sedan utförde hon *Valentine* i »Hugenotterna» och »Mignon», och publiken strömmade till fulltaligt, ja, en stor kö, som sträckte sig ner från strömmen utefter Carl XII-torg fram till biljettluckan, var

bildad, redan hvarje afton dagen före föreställningarne.

I den förtjusningsfeber som rådde, fanns dock för mången en vemodig känsla, att denna Sveriges dotter ej lät sitt modersmål ljuda från vår nationalscen, utan att hon — som ju var ganska förklarligt — sjöng på utländskt tungomål. Men en kort fras med svensk text kom hon dock oförhappandes låta klinga — det var vid repetitionen på »Mignon», då hon dansade framför en spegel — hvilken vid repetitionen ej var uppsatt — och sjöng: »skulle vara en spegel där», hvilket väckte stor munterhet och upplifvade den för öfrigt synnerligen surmulna repetitionen, som, ledd af Dente, redan i början fått en obehaglig anstrykning, då hon med goda skäl gjorde anmärkning på Dentes tempo vid svalduetten, »att svalorna flyga väl ej så långsamt som Egyptens präster».

För den vänlighet hon visat mig såväl denna gång som sedermera, då hon vid nuvarande Konungens bröllop gästade vår opera, och vid mina många sammanträffanden med henne under studenternas pariser-sångarfärder, samt senast vid mitt afsked från Kgl. Teatern, känner jag ett behof att uttala mitt varmaste tack!

*

Tvänne utmärkta krafter för sopranfacket erhöll operan då Dina Niehoff (sedermera Edling) 1876 och Selma Ek 1878 debuterade. Under hela 80-talet uppburo de på ett förträffligt sätt repertoarens mest maktpåliggande uppgifter och skördade därför

publikens lifligaste erkännande, liksom de genom sitt från allt intrigspel fria, sitt sympatiska och flärdfria väsen vunno sina kamraters uppriktiga tillgifvenhet.

*

Vid vårterminens slut 1877 blef jag enträget uppmanad af några vänner att uppsäga mitt kontrakt med Kgl. Teatern och begära högre lön, enär denna var i förhållande till mina kamraters ovanligt liten. Men jag hade redan vid min första anställning vid teatern fattat den principen — som jag också alltid följt — att aldrig reflektera öfver eller jämföra mina och kamraternas lönevillkor samt att, så vidt möjligt, icke uppsäga mitt kontrakt utan afbida teaterdirektionens åtgöranden i detta hänseende. Detta jämte den omständigheten, att direktionen året förut, efter Trebellis gästspel, självmant påökat min lön, gjorde det för mig motbjudande att efterkomma vännernas påtryckning, äfven sedan de garanterat mig behöfligt understöd, för att i nödfall söka en utländsk sångarverksamhet.

Nu hade på våren för första gången uppförts Ivar Hallströms opera »Vikingarne», hvari jag hade en mycket tacksam och för mig särskildt passande roll, *Björn*. Hallström visade mig, liksom många gånger förut, särdeles *då* mycken vänlighet, och jag anförtrodde honom mina bekymmer härutinnan och bad om hans råd. Med anledning däraf lofvade han att tala med direktionen och följden häraf blef att jag erhöll ett nytt kontrakt med en lön — i det närmaste dubbel emot den förut hafda — som allt-

sedan under återstående delen af min anställning vid Kgl. Teatern förblef i väsentliga delar oförändrad.

Genom denna betydliga lönepåökning blef jag i tillfälle att på sommaren medfölja Fritz Arlberg till Brünn för att där idka sångstudier för honom.

På genomresan stannade vi ett par dagar i Dresden för att deltaga i fester för Tichatscheck på hans 70-årsdag.

Tichatscheck blef då föremål för en stor ärebetygelse, i det han kallades till hedersledamot i Götheförbundet, hvilket i Tyskland, efter hvad man sade, anses såsom en af de största utmärkelser. Så öfverlämnades åt honom en sångarlön, som insamlats i hela Tyskland och hvartill äfven bidrag lämnats från Stockholm, hvarigenom alla hans icke obetydliga skulder kunde infrias och dessutom en lifränta anskaffas till förstärkning af hans pension. Hans gamle vän Dresdener-Anzeigers hufvudredaktör Reichard upplät åt honom och hans fru under deras lifstid hyresfritt festvåningen i »Palats Gutenberg» vid Johannis-alléen. En mängd telegram från kolleger och sällskaper strömmade in. Bland dessa uppmärksammades särskildt ett från Richard Wagner, som ju hade Tichatscheck att tacka för en väsentlig del af sina tonskapelsers framgång såsom den där kreerat Rienzi, Tannhäuser och Lohengrin. Detta telegram lydde ungefärligen så »Es lebe hoch mein Tichatscheck Aller Tenoristen Schreck».

I anledning af detta telegram berättades, att Wagner vid den första Bayreuths-föreställningen visserligen inbjudit Tichatscheck öfvervara den, men att han placerat honom på en af de mindre bemärkta platserna,

hvilket väckt sådan indignation hos den medverkande stora tenorsångaren Niemann, att han ögonblickligen afsändt följande kategoriska förklaring till Wagner: »Om icke Tichatscheck erhåller den främste hedersplatsen, sjunger jag icke en ton vid dessa festspel» — en förklaring som hade vederbörlig verkan.

Aftonen tillbragtes under skämt och glam och var i högsta grad angenäm. Tichatscheck hade, liksom vår Olle Strandberg under sin sångartid, bildat en enkelkvartett, som efter operans slut vanligen lät höra sig i hans kneipe »Die Falle». Denna kvartett, som bestod, utom Tichatscheck, af ofvannämnde redaktör Reichard såsom 2:dra bas, en friherre och godsägare, hvars namn jag glömt, som 1:sta bas och en korist som 2:dra tenor, var vid festen närvarande och afsjöngo många kvartetter och Tichatscheck var oförbrännelig som vanligt med sin välljudande, klangfulla och starka röst.

Arlberg och jag sjöngo några gluntar, som lifligt senterades, och jag, på Tichatschecks begäran, måste fram med något solo. Jag sjöng då Wasahymnen och måste, efter det Arlberg upplyste sällskapet om att den var komponerad af en sachsare, Johan Gottlieb Naumann, född i Blasewitz nära Dresden år 1741, omtaga den flere gånger.

Strax efter denna fest begåfvo vi oss söderut och stannade tvänne dagar i Prag, för att taga kännedom om allt det sevärda, som fanns i denna intressanta stad.

Så snart vi anländt till Brünn började jag mina sånglektioner; hvarje för- och eftermiddag pågingo

dessa under sex veckors tid, och jag hade särdeles stor nytta af dem.

Då dessa lektioner hade till hufvudsakligt syfte att korrigera och afhjälpa en del brister i mitt sångföredrag och dymedelst utbilda detsamma till mera konstnärlighet, kan det kanske vara af intresse, att jag i korthet beskrifver dem.

Utom de vanliga öfningarne för sångtekniken, hvarvid synnerlig omsorg ägnades åt legatoföredraget, gingo desamma mest ut på att utveckla och klargöra tonbildningen i afseende å medlen att förläna åt tonens innebörd de olika själsstämningarne. Som bekant är det härvid af en afgörande vikt att i rätt proportion afväga tonens båda hufvudbeståndsdelar, skärpa och volymen, så att man, allt efter den stämning man vill uppnå, framhäfver än skärpan mera än volymen eller tvärtom.

Vi använde vid dessa öfningar oftast Arlbergs bekanta vocalis på nedgående skala med underlagd text af *do, re, mi, fa, sol, la, si,* hvilken återgafs i alla möjliga stämningar, heroisk, erotisk, glädtig, dyster, hatfull, ömt medlidande etc. — Arlberg var därvid ytterst noggrann att proportionen mellan skärpa och volym blef fullt riktig, och särdeles vid plötsliga öfvergångar från en stämming till en annan. Genom dessa öfningar uppnådde jag betydlig lätthet att ikläda min sång sin tillbörliga skrud.

Däremot inöfvade jag icke, lika lite nu som under mina föregående sånglektioner, något särskildt stycke, utan har jag ända till mitt giftermål 1883 själf instuderat mina sånguppgifter, men därefter alltid begagnat mig af den instruktiva ledning, som

min hustru, hvilken är väl hemmastadd äfven inom sångens område, lämnat mig.

Sedan vi hållit på med dessa sångstudier något öfver en månad, gjorde vi ett par veckors uppehåll och företogo en färd till Pesth och Wien.

Bland episoder från vistelsen i Pesth förekom en ganska komisk. Vi hade begifvit oss upp på fästningen Ofen för att njuta af den härliga utsikten öfver staden, Donau och det bördiga landskapet. Vid foten af fästningen var en kneipe, dit vi vid nedstigningen gingo in för att inta en liten förfriskning. Därinne satt ett sällskap lefnadsfriska herrar. På en stor svart tafla å ena väggen voro några förhållningsreglor såsom budord uppskrifna; t. ex.

Första budordet:

Du skall betala, hvad du förtär.

Andra budordet:

Du får ej komma i gruff med dina grannar.

Tredje budordet:

Du skall ej förtära mer än du tål.

Fjärde budordet:

Du får ej kurtisera den kvinnliga uppassningen.

etc. etc. etc.

Sedan vi förtärt vårt vin och skulle betala, kom en herre från det omnämnda sällskapet fram och räk-

nade upp vår skuld på en nota. Efter att ha ögnat genom denna pekade Arlberg på den svarta taflan med budorden och sade.

Elfte budet:

Värden skall kunna addera riktigt.

Alla i rummet brusto ut i ett ljudligt skratt, och värden, snopen och förlägen — troligen var han känd för att vilja hugga för sig — justerade sin addition och kom till ett betydligt mindre belopp. Denna lilla episod föranledde de lefnadsfriska herrarne fråga hvarifrån vi voro och, när de fingo veta att vi voro från Sverige, utbrusta de med tydlig respekt: »ah, Carl den tolftes land». —

Sedan vi därifrån begifvit oss till Wien och under en veckas tid där tagit så mycket sevärdt vi kunde hinna med, kyrkor och museer, i betraktande återvände vi till Brünn, där jag fortsatte med sånglektionerna en åtta dagar till, hvarefter jag styrde kosan hemåt.

På hemresan tog jag vägen öfver Königsgrätz till Libau i nordöstra hörnet af Böhmen och därifrån till Weckelsdorf, Tichatschecks födelseby. Jag ville nämligen vid min återkomst till Dresden kunna bringa honom en hälsning därifrån. — Men dessutom var denna bergstrakt mycket sevärd, ty inom ett ringa område voro ungefärligen samma bergsformationer där som i det ofta besökta Sachsiska Schweiz. Sagan om Rübezahl är förlagd till denna trakt. De egendomliga bergformationerna och dalfördjupningarne hade först trädt i dagen efter en väl-

dig skogsbrand, som på 1820-talet uppstått och lär ha räckt i öfver tre veckor.

Sedan jag en dag ströfvat omkring i detta bergsområde, där jag till vägvisare hade en gammal släkting till Tichatscheck, fortsatte jag min resa till Dresden och, efter att hafva upplefvat några oförgätliga aftnar med min hjälte och hans umgängeskrets, begaf jag mig så hem till Sverige och min verksamhet.

*

Strax på hösten 1877 firades Upsala Universitets 400-åriga jubelfest.

Det var då, vid festen i Botaniska trädgården, jag anmodades att från talaretribunen föredraga »*Du gamla, du fria, du fjällhöga Nord*» och därmed — vågar jag säga — invigde den sången till vår nationalhymn.

*

Efter sommarsejouren i Brünn längtade jag få i någon uppgift visa resultaten af mina där idkade sångstudier.

Tillfälle därtill bereddes mig, då jag den 14:de december ändtligen fick sjunga hufvudpartiet i operan »Wilhelm Tell», som jag flere år förut anmält färdig. Vederbörande hade dittills icke fäst det ringaste afseende vid min begäran, i det att efter Behrens afgång Sandström som naturligt var fått återtaga sin gamla roll, hvilken efter dennes död öfverlämnades åt norrmannen Lammers, som däri

uppträdde några gånger. Nu först, troligen till följd af den effekt, min sång vid jubelfesten uppväckte, ansågo vederbörande lämpligt att anförtro mig denna kräfvande uppgift.

Den afton, då jag första gången utförde *Wilhelm Tells* roll, betraktar jag med rätta som min andra debutafton, ty efter den representationen ökades min repertoar i snabb fart och jag sjöng sedermera under hela min sångartid med mycken glädje denna storslagna roll.

*

Sommaren 1878 hade jag ämnat resa till Dresden, där jag knutit många angenäma bekantskaper, för att åter sammanträffa med Tichatscheck. Däraf blef emellertid ingenting.

På resan från Stockholm träffade jag impressarion Herrmann, som gjorde en konserttournée med den 10-årige fiolspelaren *Dengremont*, pianisten *Ali Lindberg* och en holländsk 19-årig violoncellist, hvars namn jag glömt. I Lund skulle *Frits Arlberg* sluta sig till sällskapet. Vid en järnvägsstation i Småland erhöll Herrmann ett telegram från den sistnämnde att han af heshet var förhindrad infinna sig i Lund, hvarest, liksom i Malmö och Köpenhamn, konserter voro anordnade. I sin strandsatta belägenhet bad Herrmann mig assistera vid konserterna i Lund och Malmö och erbjöd mig därför ett rätt godt honorar.

Jag villfor hans begäran, helst de par dagars uppehåll i resan som förorsakades väl uppvägdes af den förstärkning i reskassan som vanns. De

båda konserterna aflöpte lyckligt och då Arlberg fortfarande var förhindrad medverka, fann sig impressarion, föranlåten erbjuda mig ett ganska fördelaktigt engagement för en serie konserter i Danmark och Sverige. Anbudet var för lockande att afslås, isynnerhet som jag ändock skulle få en tre veckors tid för uppehållet i utlandet. Hela denna konserttournée blef särdeles angenäm och impressarion gjorde utmärkta affärer.

Här vill jag inflicka några ord om *underbarnet* Dengremont, då det torde intressera de många, som hyste stora sympatier för den lille älsklige gossen. Han var vid denna tid omkring 11 år. Fadern, som alltid medföljde honom, var en hygglig gammal fiolspelare, som haft sin verksamhet i Montevideo och andra platser i Sydamerika, och hela familjen, hvars öfriga medlemmar vistades i Paris, lefde på denne unge sons inkomster, hvilka det året lära uppgått till ej mindre än 75,000 francs.

Under vår sammanvaro ådagalade den lille Mauritz vid många tillfällen beundransvärda egenskaper.

Han var allvarlig i sina studier: vissa timmar spelade han öfningar och vissa timmar läste han för fadern de vanliga skolämnena. Först därefter sprang han ut och sökte upp några jämnåriga för att leka, hvarvid han, fast han ej kunde ett enda svenskt ord, likt Cyrus alltid tog ledningen. Han hade en liten handkassa och köpte bakelser och karameller, som han delade ut bland lekkamraterna. Själf förtärde han däraf mycket lite, ty fadern hade sagt honom att det ej var nyttigt och gossen var framför allt lydig. Skicklig biljardspelare besegrade han ständigt

den holländske violoncellisten. En gång hade han af denne narrats röka cigarretter och däraf befunnit sig illamående. Ingen utom violoncellisten hade kännedom därom, men han talte själf om det och äfven att han beslutat därför straffa sig genom att, utom den vanliga tiden, ytterligare en timme spela skalor och öfningar. I detta beslut var han orygglig och hvarken fadern eller någon annan kunde förmå honom rubba det. Vi voro då i Hälsingborg och jag hade bjudit sällskapet på en utflykt till Sofiero, men lille Dengremont kunde vi ej få med oss: han skulle aftjäna sitt straff och det gjorde han så grundligt, att när vi komma tillbaka höll han ännu på därmed. Efter några år såg jag honom åter och af den liflige, glade gossen hade det blifvit en dyster och sorgbunden yngling. —

*

Samma dag jag i Göteborg skildes från detta konsertsällskap sammanträffade jag med Upsalastudenterna på deras andra sångarefärd till Paris. På anmodan af Hedenblad beslöt jag medfölja dem.

Denna resa, liksom alla i hvilka jag sedan deltagit, var af Hedenblad på ett utmärkt sätt anordnad. Skillnaden mellan denna och 1867 års var i detta hänseende ofantlig: ingen trångboddhet i järnvägsvagnarne, ingen öfveransträngning med konserter och fester. Väl uthvilade ankomma vi till Paris, hvarest ett trefligt och rymligt kvarter var anordnadt i ett syndikat. Visserligen lågo vi alla i samma rum, men detta var en stor sal med rymliga

läktare och innanför densamma stod till vårt förfogande läs-, tidnings- och skrifrum. På ömse sidor om hufvudingången till salen voro tvänne speciellt stora sängar placerade, i hvilka jag och Kogis (Dr Könsberg) hade våra sofplatser. Vi betraktades nämligen som vaktare af ingången, de där skulle hålla reda på nattsölarne och kallades därför »Sehrberusarne» — en benämning, som till en del föranledts af att Kogis på sitt nattduksbord hade en sifon med kolsyradt vatten, å hvilken han påklistrat en etikett med dödskalle och med inskrift: »innehåller det mest dödande gift», hvilket likväl ej afhöll lite hvar att däraf låta sig väl smaka.

Kören var indelad i decurier och hvarje decuria hade sin samlingssignal, hvarigenom alla meddelanden åt kören, såsom t. ex. om gemensamma utflykter, om konserterna i Trocadero m. m. lätteligen kunde delgifvas.

Jag hade i Stockholm gjort bekantskap med en ung fransman d'Hervilliers, som jag varit i tillfälle att göra en och annan tjänst. Han sökte nu upp mig och återgäldade detta på många sätt. Bland annat bjöd han mig hem till sina föräldrar, som hörde till den legitimistiska aristokratien och bodde i St. Germain. Fadern hade till och med varit minister under Carl X och var en respektingifvande man; modern, en älskvärd gammal dam, förde mig ut i deras lilla inom bastanta murar inhägnade trädgård och visade synnerligt intresse för blomsterodling. Vid middagen, till hvilken jag var inviterad, voro flera notabla personer närvarande. Efter måltiden förmådde min unge vän mig att sjunga några

svenska folkvisor, som syntes slå mycket an och jag uppmanades på det lifligaste att under mitt uppehåll i Paris ofta infinna mig hos dem — en uppmaning hvaraf jag likväl ej kunde begagna mig, hur intressant det kunde varit.

En mycket angenäm bekantkap gjorde jag ock med en hindu, som Wetterhoff förde mig tillsammans med i Quartier Latin. — Han var en mycket lärd man och särdeles hemmastadd i litteraturen, kände till och med den svenska och karaktäriserade ganska slående Tegnér och Runeberg. Han var mycket sorgbunden, men älskvärd och meddelsam rörande de indiska förhållandena och Englands maktställning där, hvarvid han förespådde att sådana händelser allt emellanåt skulle förekomma som de, hvilka nu i dagarne ägt rum.

Ett besök hos den store målaren Messonier, som en dubbelkvartett af de bästa sångarne genom baron Cederströms tillskyndelse fick göra, lämnade ett oförgätligt minne. Den berömde mästaren tjusades synnerligen af sången och bevistade våra konserter i Trocadero.

Naturligtvis besöktes alla museer etc. I Jardin d'acclimatation hade jag ett litet komiskt äfventyr. Kalle Wetterhoff, Könsberg och jag, alla tre rätt fullvuxna karlar, ämnade företaga en åktur efter en struts. Jag skulle börja, men jag hade knappt satt foten på steget till den lilla kärran, förrän skaklarne foro i vädret och med dem den olyckliga fågeln, som fåfängt flaxade med sina små vingar, hvilket såg mycket löjligt ut och det blef ingen vidare åkning af hvarken för mig eller vännerna.

Vid konserterna i Trocadero skulle vi uppträda tillsammans med de norska studenterna i några körer af deras och vår repertoar.

De norska sångarne, bland hvilka jag återfann deras gamle bepröfvade anförare J. D. Behrens och några bekanta ända sedan från studentmötet i Köpenhamn 1862, hade tagit logis på ett hotell. Då detta var ganska långt aflägset från vår bostad blef umgänget oss emellan ej vidare lifligt.

Rörande själfva konserterna inskränker jag mig till att konstatera, att de aflupo lyckligt och omnämndes med mycket loford i tidningarna.

Med anledning af min sång vid desamma erhöll jag flera förmånliga anbud om engagement, hvilka jag alla afböjde, enär jag var bunden vid vår opera och dessutom ansåg mina sångare-egenskaper för obetydliga att inlåta mig på en utländsk sångarmarknad.

Efter afslutadt arbete i Paris företogs hemresan och denna blef så angenäm och härlig, att den står *främst* bland minnena från mina sångarfärder med Upsaliensarne.

Ifrån Köln gjorde vi en färd på Rhen ner till Mainz. —

På den stora båten voro utom oss blott ett par engelska familjer och vår store statsman Louis De Geer och artillerikaptenen, målaren Hellström, båda med fruar.

Vid den första middagen, vi tillsammans med dessa passagerare intogo, blef stämningen hög och liflig. Ett oförgätligt ögonblick därunder var då en af kamraterna, tullförvaltaren C. A. Holmin, en

präktig 1:sta bas, tog till ordet och föredrog några ömsom skämtsamma ömsom allvarliga verser om tilldragelser under vår färd, allt på de olika melodier vår repertoar erbjöd, hvarvid han afpassat det hela så, att, när han kom till sista versen, alla reste sig upp och med glödande entusiasm istämde »Vårt land». Aldrig har jag hört denna sång så härligt klinga, aldrig erfarit ett så djupt intryck af fosterlandskärlek, så mycket mäktigare som samma känsla genomströmmade alla kamraterna. Sången var slutad, tystnaden lade sig majestätiskt öfver oss och fosterlandets genius var närvarande och omsusade oss alla.

Vi bringade en hyllning åt vår berömde statsman, som, efter hvad man sagt mig, varit mycket betagen af vår sång och än mer af hela vårt uppträdande under denna angenäma färd å »fader Rhen».

På återvägen från Mainz gingo vi i land vid Rolandseck och foro öfver till Drachenfels på motsatta sidan af floden. Jag och en kamrat (Gutte Helleday) följde ej med dit, utan beslöt klifva upp på Rolandseck. Vi lejde en förare att ledsaga oss, som anskaffade en åsna åt Gutte och en Rosinante åt mig och så gåfvo vi oss åstad, men hade knappast hunnit halfvägs förrän åsnan stannade i branten och började skräna erbarmligt. Förgäfves försökte Gutte drifva på kräket, det stod och bara skränade, hvilket föranledde min vän fråga i högtragisk ton: »är djuret ledset?», hvarvid såväl föraren som jag kommo i ett hejdlöst skratt, hvilket hade en uppiggande verkan på åsnan, ty i ett nu satte hon i väg med så hisklig fart, att Gutte knappast kunde hålla sig kvar i sadeln.

Utan äfventyr men under alltjämt glädtiga och angenäma förnimmelser fortsattes resan hemåt och snart var äfven denna, i mitt tycke, den behagligaste af mina sångarfärder med Upsalastudenterna, ett minne blott. —

*

Den 4:de december 1878 uppfördes för första gången Richard Wagners opera »Tannhäuser» med Fru Stenhammar som Elisabeth och Arnoldson i titelrollen.

Aldrig förr hade på så kort tid och med så få repetitioner en så stor och svår opera inöfvats. Ehuruväl den framfördes med säkerhet och mycken omsorg, saknade executionen måhända den konstnärliga och lugna prägel, som flera repetitioner otvifvelaktigt hade gifvit, hvilket isynnerhet sedermera vid repriser af operan än tydligare framträdde, ty hvarje sådan kräfde flera repetitioner än i annat fall varit behöfligt och ändå uppnåddes ej detta konstnärliga lugn. Häraf borde man hämta den lärdom, att i konstnärligt hänseende föga vinnes med att program, inlärda i hast, framföras.

*

En af högtidsstunderna under min sångarbana var då jag för första gången den 13:de december 1878 sjöng Agamemnons mäktiga roll i op. *Iphigenia* af Gluck. Jag var noga bekant med denna uppgift alltsedan Fritz Arlbergs mästerliga återgifvande af densamma, när operan efter många års hvila upptogs i början af 70-talet.

Ingen opera, vågar jag påstå, kan jämföras med *Iphigenia* hvad beträffar att ikläda ett drama en musikalisk skrud och ännu mera i att göra denna skrud af sådan innebörd, att den på samma gång förädlar och stegrar dramats känslofulla innehåll.

Därför är ett sådant konstverks återgifvande, på samma gång för teatern en talande exponent på dess konstnärsnivå och för de däri uppträdande artisterna en eggelse och väckelse af deras konstnärsanda och en pröfvosten på dennas utvecklingsmöjlighet.

Följaktligen bör det ligga hvarje operastyrelse om hjärtat att alltid ha denna opera på repertoaren. Hvad mer om ej publiken senterar en så berömvärd åtgärd, då den likväl medför så viktigt och grundläggande bidrag för uppbyggandet af ett sant konstnärstempel!

*

Vid säsongens slut 1879 lämnade Ludvig Norman kapellmästarebefattningen, sedan riksdagen beviljat honom ett årligt anslag af 2,000 kronor, hvarigenom han med pension från operan och arvode för anförandet af hofkapellets symfonikonserter blef satt i tillfälle att ägna sig åt komposition och annan musikverksamhet, mindre uppslitande än operakapellmästaregöromålen.

Han föreslog nu mig och Pelle Janzon att med honom göra en konsertresa inom landet och vid badorterna, hvilket förslag vi accepterade.

Alla anordningar för denna konsertresa öfverlämnades åt Janzon att vidtaga.

Först styrdes kosan söderut.

Konserterna lämnade tämligen goda recetter, fast ej så stora, som vi, då Norman var med hade hoppats. Egendomligt nog syntes publiken i södra Sverige ej haft reda på Normans konstnärskap. För öfrigt fick man den erfarenheten bekräftad, att på de olika platserna funnos alltid personer som anordnade fester för oss, men sällan några som intresserade sig för att konserterna blefvo talrikt besökta, ja, på några ställen voro deltagarne i de förre till och med nästan lika många som åhörarne i de senare.

Under sådana konsertresor inträffar stundom en och annan skämtsam episod. Så t. ex. i en stad, där konserten ägde rum på teatern, befanns fonddörren så trång att icke ens Norman än mindre jag kunde komma igenom den, utan måste vi göra vår entrée från sidan, midt igenom en vägg; därvid jag höll på att ta hela väggen med mig så att en gumma på parkett slog ihop händerna och högljudt utbrast: »Gud en sådan karl»; på ett annat ställe, när Norman kom in och bugade sig för publiken, reste sig alla damerna på främsta bänken och nego siratligt; en annan gång när han började sin Beethoven kom en pudel upp på estraden och efter att ganska grundligt nosat på pianisten, helt sonika lade sig på pedalen, så att Norman, som var rädd för hundar och icke vågade sparka bort honom, ej tordes använda den. Han hade emellertid icke hunnit många takter, förrän lyckligtvis en dörr i fonden af estraden bullersamt öppnades och ett lurfvigt, rödhårigt hufvud

tittade in och med ljudelig stämma frågade efter källarmästaren, hvilket gaf Norman anledning att försvinna. Sedan därpå hunden blifvit utkörd och karlen tillrättavisad besteg Norman åter estraden och utförde sitt nummer utan vidare afbrott.

Efter konserterna i södra och mellersta Sverige skulle vi upp till Hernösand och då vi i Falun hade några dagar på oss, innan denna färd norrut skulle företagas, begåfvo sig Norman och Janzon tillbaka till Stockholm för att därifrån på ångbåt bege sig dit. Jag åter, som tyckte det skulle vara intressant att med skjuts fara genom Hälsingland, beslöt mig för landvägen och for först med järnvägen, så långt den var färdig till Bollnäs vill jag minnas och tog därefter skjuts. Jag fick ressällskap med en ung löjtnant vid Hälsinge regemente, hvilken också skulle norrut. Vid Arbrå spärrades vår väg helt plötsligt af en mängd bråkiga och högröstade rallare, men min unge officer hoppade genast ur åkdonet och midt i klungan af bråkmakarne, som han skingrade med ens. Från Jerfsö, där vi skildes, for jag ensam i hällande regn genom Delsbo till Hudiksvall, där jag redan på aftonen gick ombord på »Chapman», samma båt som fört studenterna till Köpenhamn 1862 och hvarigenom de glada minnena från denna studentfärd framkallades, samt anlände tidigt på morgonen till Hernösand.

Våra konserter där gjorde vi tillsammans med fröken Grabow, som för tillfället uppehöll sig hos en väninna. Sedan gåfvo vi konserter i Sundsvall och Söderhamn, på hvilket senare ställe vi tillbragte några angenäma dagar i sällskap med konsul Adolf

Hillman och min barndomskamrat, lasarettsläkaren Fritz Adam Rudberg.

Sista afdelningen af denna tournée utgjorde konserterna å västkustens badorter, hvilka blefvo de mest inkomstbringande.

8.

Teaterkommittén af 1880 och hofmarskalken af Edholms afgång. Min resa med d:r Svedbom i Tyskland, Frankrike och Algier. — Konserter med Tolbeque och Herman Berens. — Henrik Westin teaterchef. — Konsertresa med fröknarna Lagervall, Hilma Lindberg (fru Svedbom) och Hilma Åberg (min hustru). — Mitt giftermål. — Smärre konsertresor. — Operans gästspel i Göteborg, Kristiania och Köpenhamn åren 1883 och 1886.

Allt ifrån Kungliga Teaterns stiftelse hade den varit ställd under hofförvaltningens öfverinseende med undantag af tvänne gånger, den ena då Gustaf IV Adolf stängde dess portar, och den andra då Carl Johan tagit sin hand ifrån den och dess verksamhet och bestånd var öfverlämnad åt artistpersonalen själf — ett interregnum, som räckte endast en kort tid, emedan Carl Johan fann sig föranlåten återtaga teatern, då vid ett tillfälle artistassociationen förklarade sig urståndsatt att villfara Högstdensammes befallning om en galaföreställning.

Under H. M. Konungens hägn fortgick sedermera teaterverksamheten med periodvis utgående smärre bidrag från staten till slutet af 50-talet, då för teaterns räkning å ordinarie stat uppfördes ett anslag af 75,000 kronor, hvilket sedermera nedsattes till

60,000 kronor och slutligen 1888 helt och hållet indrogs.

Riksdagen hade år 1871 i anledning af då aflåten kunglig proposition beviljat ett extra anslag af 270,000 kronor till likviderande af de kungliga teatrarnas gäld, mot villkor att såväl den konung Carl XV:s, då enskildt tillhöriga dramatiska teaterns fasta egendom, som ock all de båda teatrarna tillhörig lösegendom tillfölle statsverket.

Vid en i samband härmed uttalad önskan om utredande af teaterfrågan fäste regeringen för tillfället intet afseende, emedan teaterns inkomster under femårsperioden, 1869—1875 lämnat hvarje år större eller mindre öfverskott; men då de sex därpåföljande åren, med undantag af säsongen 1876—1877, visat en betydlig brist, som, genom att den år från år balanserats, vuxit till sådan höjd att ingen annan utväg fanns för dess betäckande än att ånyo påkalla riksdagens mellankomst, nödgades regeringen ändtligen — 1880 — efterkomma riksdagens ofvanantydda begäran och nedsatte med anledning däraf en kommitté, som fick i uppdrag dels att i grund utreda den intrasslade teaterfrågan och dels, enär hundrade årsdagen af teaterns (d. v. s. teaterbyggnadens) tillvaro snart stundade, efter hvilken en ny sakernas ordning lämpligen kunde införas, inkomma med förslag till definitivt ordnande af teaterverksamheten. Till ledamöter i denna kommitté utsågos dåvarande öfverståthållaren friherre *af Ugglas*, chefen för hofförvaltningen friherre *K. Åkerhjelm* och professorn vid Upsala universitet *Carl Rupert Nyblom*.

Kommitterades betänkande och förslag, samt

teaterdirektionens i anledning däraf afgifna utlåtande, äro af synnerligt intresse och utgöra ett betydelsefullt led i lösningen af teaterfrågan så till vida och icke minst därigenom, att man redan i dem kan skönja de första spåren af den väg, på hvilken denna viktiga fråga gick sin, efter min mening, olyckliga lösning till mötes.

Jag anser mig därföre böra i kort sammandrag återge statsministerns vid frågans föredragning i regeringen hafda anförande i saken och skall därvid tilllåta mig framställa några reflexioner, som självmant erbjuda sig.

I. Beträffande de kungliga teatrarnes ekonomiska ställning under de senaste 11 åren hade upprättats en tablå, som dels upptog en utgiftssumma af 84,224 kronor 11 öre för räntor och amortering af skuld och dels visade att, om detta för teatrarnes egentliga driftkostnader främmande belopp afdroges, bristen under denna tid i medeltal årligen uppgått till något öfver 6,000 kronor.

Härvid kan man väl med skäl förundra sig öfver att icke de 1869—1875 uppkomna öfverskotten reserverats för att i någon mån betäcka denna brist, i stället för att, som skedde, bortplottra dem på resestipendier och gratifikationer, utdelade med mer eller mindre god urskiljning, isynnerhet som det därigenom borde för hofförvaltningen mött mindre svårighet att genast godtgöra denna i så fall obetydliga brist.

II. Angående orsakerna till det ekonomiska betryck hvari teatrarne kommit, framhölls af teaterdirektionen att dessa borde sökas dels i de tryckta

ekonomiska konjunkturerna i allmänhet, dels i teatrarnes tunga och föråldrade maskineri, som kräfde en talrik och särskildt inöfvad skara arbetare, dels i den lyx af dekorationer, kostymer och belysning, som publiken fordrade, dels i en nödvändig löneförhöjning, dels i reform och utgallring af körpersonalen, hvarigenom teaterkassan belastats med en särskild expektansstat, dels i den stora konkurrens med teatrar och förlustelseställen, som på senaste tiden uppstått. Till dessa skäl hade kommitterade äfven anfört några teaterdirektionens åtgöranden i estetiskt hänseende samt särskildt påpekat teatersalongens inskränkta utrymme och teaterlokalernas föga tidsenliga inrättning i öfrigt.

Alla dessa skäl kunna ju hvar för sig *synas* giltiga och obestridliga. Några torde dock icke i allmänhet tåla vid en ingående granskning, t. ex. om maskineriet. Detta fungerade väl med samma omkostnader, då teatrarna hade öfverskott; detta skäl hade haft giltighet om man anfört utgifter för anskaffande af ett nytt, hvilket i alla fall troligen för dess fungerande kräft lika stora omkostnader. Angående lönestatens förhöjning har jag redan påpekat hurusom den uppstod genom teaterdirektionens åtgärd att förändra sättet för lönernas utgående och att upphöra med lifs- och fleråriga kontrakts utfärdande. Man kan därföre ej frångå att för detta *skäl*, så obestridligt det än är, bär teaterdirektionen själf skulden. Slutligen rörande teaterns inskränkta utrymme, m. m, har detta skäl ej haft den betydande vikt man velat tillägga det, hvilket tydligen belyses af det faktum, att då publiken sedermera bereddes tillfälle att

få inflytta i den nya operan, den ej vidare talrikt begagnat sig däraf.

III. I fråga om de åtgärder som borde vidtagas för gäldande af teatrarnes skuld hade teaterdirektionen och kommitterade framställt olika förslag.

Direktionens förslag gick ut på att med »arbetarnes sjuk- och begrafningskassa», uppgående till något öfver 70,000 kronor, skulle betäckas motsvarande belopp af skulden, med skyldighet för direktionen att med konungens garanti utbetala de pensioner eller understöd hvartill kassan sig förbundit, och att den återstående delen af skuldbeloppet, omkring 157,000 kronor, måtte tillsvidare förblifva bestående såsom en teatrarnes skuld till hofförvaltningen, med skyldighet att därå erlägga ränta och göra amortering då omständigheterna sådant tilläte.

Kommitterade, som ej ansett sig kunna biträda direktionens ofvanstående förslag, att för afhjälpande af en tillfällig förlägenhet använda en kassa, som från början städse varit afsedd att i någon mån betrygga teatrarnes betjäntes och arbetares ålderdom, hade däremot föreslagit, att dramatiska teaterns fasta egendom skulle försäljas till skuldens likviderande och att teatrarnes personal skulle sammanföras för att endast spela å Stora teatern, där såväl lyriska som dramatiska föreställningar skulle gifvas.

Mot detta förslag om Dramatiska teaterns försäljning anförde direktionen: »att det allt ifrån Stora teaterns tillkomst varit en oomtvistad sak, att densamma icke rätt väl lämpade sig för komedier och det mindre skådespelet — en omständighet som föranledt först inrättandet af den mindre Dramatiska

teatern, som år 1825 genom brand förstördes, och sedermera inköpet af nuvarande Dramatiska teatern; att dennas verksamhet sedan sjutton år tillbaka varit af så stor betydelse, att genom dess upphörande den inhemska dramatiska konstens viktigaste intressen skulle sättas på spel; att äfven ur ekonomisk synpunkt en dylik åtgärd icke vore tillrådlig, utan skulle medföra en ganska betydande förlust, då dramatiska teaterns inkomster betäckt utgifterna ej blott för den dramatiska, utan äfven till någon del för den lyriska scenen m. m.»

Härå genmälte kommitterade, att direktionens påstående att dramatiska teaterns recettinkomster i någon mån bidragit till bestridande af lyriska scenens utgifter måste väcka förvåning, då räkenskaperna för bägge teatrarne voro sammanförda på sådant sätt, att man omöjligt kunde tillförlitligt utreda huru stor andel af en mängd utgiftsposter föllo på hvardera teatern. Otvifvelaktigt skulle genom de båda scenernas sammanföring besparingar däremot i vissa afseenden kunna vinnas; en inskränkning af personalen, en minskning af materialens betydliga slitningskostnad och i utgifterna för anskaffande af ny sådan. De framställda betänkligheterna i estetiskt hänseende tillmätte kommitterade ej heller någon afgörande vikt m. m.

Sedan riksmarskalksämbetet äfven förklarat försäljningen af Dramatiska teatern nödvändig, tillstyrkte sålunda statsministern H. M. Konungen att föreslå riksdagen: »*att den Dramatiska teaterns fasta egendom jämte de lösa inventarier, som teaterdirektionen pröfvade vara obehöfliga i följd af scenernas samman-*

slagning, måtte vid innevarande spelårs slut den 1 nästkommande juli öfverlåtas åt Konungen mot det att Högstdensamme enligt sitt nådiga erbjudande åtoge sig att af egna medel, utan statsverkets betungande, betala den skuld, hvari teatrarna då häfta».

Då, beträffande frågan om teaterns framtida verksamhet i enlighet med kommitterades förslag, vissa medgifvanden å riksdagens sida erfordrades, hemställde statsministern äfvenledes att i proposition till riksdagen föresloges: »*att riksdagen med förklarande att det å riksstatens 7:de hufvudtitel nu uppförda anslaget å 60,000 kronor ej varder nedsatt eller indraget så länge H. M. Konungen understödjer teatern med enahanda belopp, måtte medgifva, att, där omständigheterna må sådant föranleda, Konungen äger rätt att till enskild person eller bolag under vissa antal år till begagnande upplåta Stora teaterns fasta och lösa egendom med rätt att uppbära alla teaterns inkomster, nyssnämnda anslag däri inbegripet, mot skyldighet för den enskilde personen eller bolaget att underkasta sig de villkor och de förpliktelser*», som statsministern i sitt anförande därjämte vidrört.

Emellertid vann regeringens framställning härutinnan icke riksdagens bifall och teaterverksamhet fortgick å båda teatrarna allt framgent, endast med den förändring att de kungliga teatrarnes mångårige chef, hofmarskalken af Edholm med 1880—1881 spelårs slut afgick och honom följde både intendenten Frans Hedberg och sekreteraren Oscar Wijkander. — —

Under 15 år hade Edholm varit direktör och före honom hade ingen så lång tid bestridt denna

befattning. Alla hans företrädare hade afgått efter fyra eller sex år. Så hade förste innehafvaren af chefsposten, friherre G. J. Ehrensvärd fungerat 1773—1776. De därpå följande: friherre A. F. Barnekow 4 år, grefve Carl von Fersen 6 år, friherre G. M. Armfelt 6 år, friherre K. Rålamb 6 år, friherre J. H. Hamilton 6 år, A. W. Edelcrantz 6 år, A. F. Skjöldebrand 2 år, grefve G. K. F. Löwenhielm 6 år, kronprins Oscar från den 4 till den 23 nov. 1818, friherre G. F. Åkerhielm 5 år, grefve Lagerbjelke 4 år, grefve J. K. Puke 4 år, Bernhard von Beskow 1 år, J. P. Törner från april till juli 1832, P. Westerstrand 8 år, friherre H. A. Hamilton 4 år, S. G. Schyberg 4 år, friherre Knut F. Bonde 4 år, G. O. Hyltén-Cavallius 2 år och friherre Eugen von Stedingk 5 år.

Mången kan kanske tycka att det är förmätet af mig att uttala mig om Edholms sätt att handhafva sin viktiga post, men hvarför skulle jag befatta mig med att uppteckna mina minnen, om jag icke finge meddela min åsikt om hvad dessa minnen framkalla.

»De mortuis nihil nisi bene» är en gammal god sentens som man bör följa, och det är för mig synnerligt lätt att iakttaga denna sentens uppmaning, då jag vill ägna några ord öfver denne min bortgångne chef.

Det är nu snart 30 år sedan han styrde vår teater, och den bild af honom som denna tids afstånd gifver och som jämförelsen med hans efterträdare opåkalladt så klart belyser, karaktäriserar

honom som en dugande, kraftig, rättrådig och — *pålitlig* man.

Han tillträdde visserligen sin befattning föga utrustad med konstnärliga betingelser, hvarom ock hans första tid bar vittne, då han t. ex. lät framföra »Riddar Blåskägg», hvilket förorsakade den kännbara minskningen af 15,000 kronor å teateranslaget, men alla hans åtgöranden, åtminstone hvad operan beträffar, ådagalade sedermera, att han allt mer och mer såg konstens sanna kraf till godo. Ser man på operalistan under hans tid, måste man medge att den var omväxlande och glänsande, där både de uppfostrande klassiska mästerverken intogo en betydande plats och nutidens skapelser erbjödos publiken lika skyndsamt som på kontinentens förnämsta operascener. Hvad som äfven kännetecknade hans direktörstid var den ordning och aktning, som rådde uti operans arbete: aldrig förekommo några störande uppträden, med undantag af Dentes beteende mot Willman och Arlberg, hvarföre denne erhöll en skarp tillrättavisning, aldrig förekom något intrigspel — af det skäl att det ej skulle lyckats. Den Arlbergska konflikten gällde en principfråga, kapellmästarevälde, och Edholms åtgörande därvid var efter mångas mening korrekt, fast det ledde till den beklagliga följden, att Arlberg lämnade operan. Hade för öfrigt Edholm vid detta tillfälle haft vid sin sida en intendent, som äfven *i musikaliskt hänseende* varit vuxen sin plats, hade nog denna konflikt fått en annan upplösning.

Det är vanligt, då chefsombyte äger rum för teatern, att den nykomne hälsas med glädje och entusiasm af både publiken och personalen i den vissa

förhoppningen att nu skall han råda bot mot alla klagomål och underlåtenhetssynder, under det att man beledsagar den afgående chefen med en lättnadens suck: »Det var för väl att han hade vett att afgå.»

När hofmarskalken af Edholm blef chef för Kungl. Maj:ts hofkapell och spektakler, var förhållandet alldeles motsatt: hans *tillträde* emottogs med ett nästan till föraktlig medömkan gränsande underskattande af hans lämplighet för platsen; hans *afgång* däremot framkallade stort bekymmer och uppriktig saknad.

Detta märkliga förhållande utgör på samma gång det mest obestridliga bevis på hans förträffliga chefsegenskaper, som det karaktäriserar hans direktörstid.

*

Sommaren 1880 deltog jag först i de operaföreställningar som Nordquist ledde med en del af operans personal dels i Göteborg och dels i Kristiania. Därefter företogo konsertmästare Fridolf Book, Max Strandberg och jag en konserttournée vid badorterna och Klampenborg.

*

Sekreteraren för Kungl. Musikaliska Akademien, d:r Wilhelm Svedbom och jag företogo sommaren 1881 en resa till Tyskland, Frankrike och Algier.

I Malmö sökte vi upp vår gemensamme vän Christian Lovén för att vara tillsammans med honom

några timmar. Vår samvaro, därvid gamla Upsala-minnen passerade revy, blef så angenäm, att vi läto öfvertala oss dröja öfver sista ångbåtslägenheten och i stället låta Lovén med sin kutter segla oss öfver till »Kongens by». Frampå kvällen gingo vi ombord och en gynnsam vind lofvade oss en snabb öfverfart, men det blef ingalunda så. Vinden mojnade af och slutligen blef det alldeles stiltje, vi kommo hvarken fram eller tillbaka och på morgonkvisten befunno vi oss i Lommabukten, dit strömmen fört oss, hvarifrån vi hade mycken svårighet att ta oss in tillbaka i Malmö hamn. Med första lägenhet foro vi så till Köpenhamn, hvarifrån vi genast måste fortsätta färden, för att i tid kunna hinna fram till Düsseldorf och den Rhenska musikfesten, som vi beslutat öfvervara.

Som bekant ha städerna Elberfeld, Düsseldorf, Köln och Aachen sammanslagit sig att årligen fira en större musikfest. Ledarne för musiksällskapen i dessa städer göra upp programmet, hvilket under vinterns lopp instuderas på de skilda platserna och sedan utföres under ledning af den stads musikledare där festen i tur och ordning afhålles. Vid dessa musikhögtider anmodas vanligen någon framstående musiker att vara s. k. hedersdirigent och att framföra några af sina kompositioner. N. W. Gade, som strax förut blifvit riddare af »Pour le mérite», var vid detta tillfälle hedersdirigent.

Första dagens program upptog Händels oratorium »Simson».

Detta kände jag väl till, emedan jag insjungit

Simsons parti för Josephsons konsert i Östermalms kyrka.

Utförandet af oratoriet var, isynnerhet hvad körerna beträffade, storartadt; solisterna tyckte jag ej voro så framstående. Den bästa bland dem var fru Sachsen-Hofmeister, en vacker, blond, junonisk uppenbarelse, med en glansfull röst och rätt god koloratur; hennes prestationer kunde dock icke jämföras med fru Michaëlis i detta parti och särskildt i den s. k. trumpetarian. Simsons parti utfördes af Wieneroperans hjältetenor, Winkelman, som sades hafva upptagit Labatts mantel. Han föreföll mig osäker och röstens karaktär var i mitt tycke icke passande för uppgiften. Baspartiet sjöngs af en sångare, som hade den starkaste, men på samma gång mest oslipade röst jag någonsin hört. Effekt gjorde han onekligen. De mest tilltalande sångprestationerna gaf den bekante barytonisten Gusa, som likväl tycktes vara något besvärad af rädsla.

Andra dagens program bjöd på Gades, då nya komposition, »Psyche» och en af hans symfonier.

Tredje dagens upptog uteslutande instrumentalmusik: tvänne symfonier af Beethoven och violinsolo af Wilhelmi.

Fjärde dagens var af blandadt innehåll, där de vid festen biträdande artisterna framförde sina speciella käpphästar.

Under dessa dagar voro vi ofta tillsammans med Gade, som visade särskildt mig mycken vänlighet, erinrande sig mitt uppträdande i Köpenhamn.

Vi sammanträffade med vår berömde landsman, målaren Ferdinand Fagerlin, som emottog oss i sin

ateljé, där han visade oss åtskilliga arbeten. En afton bjöd han oss hem, då vi fingo göra bekantskap med hans älskliga familj och några inbjudna ryktbara målare, bland hvilka var den norske humoristen Vincent Stoltenberg Lerche, bekant för sina klostermunkar. Han höll ett litet tal, däri han prisade det goda förhållande som nu rådde mellan brödrafolken, emot det under hans pojktid, då alltid i lekarne ingick ett moment där »Svenskern» skulle ha smörj, hvilket tal jag kompletterade med att omtala, huru däremot i Sverige under min skoltid vid morgonbönen upplästes en psalmvers om enighet och kärlek mellan de nordiska folken.

Från Düsseldorf begåfvo vi oss till Bonn, besågo monumentet öfver Beethoven och fortsatte sedan uppför Rehn till Mainz samt vidare in i Frankrike öfver Metz och Nancy till Beanne. Dit hade vi ett rekommendationskort till en stor vinplantageägare, som bodde en half mil utom staden. Honom gästade vi en dag och fingo smaka på hans ypperliga »Burgunder». Han var en fryntlig man, som i sina unga dar varit, som han sade, »un grand destructeur». Han rådde oss att vid våra resor i Frankrike taga in på de hotell där handelsresande brukade bo, emedan man där fick för billigaste pris ett godt logis och första klassens kost. Detta råd följde vi och befunno oss väl däraf. I Dijon foro vi till ett sådant hotell och där liksom på de öfriga ställena möttes man vid framkomsten af värdinnan själf i stället för portier och en mängd kypare och behandlades med utsökt artighet och tillmötesgående. Vi stannade några dagar i Dijon, då denna stad mycket behagade

oss. Utanför staden togo vi i betraktande ett enastående skulpturverk, som under första stora revolutionens dagar undgick att alldeles förstöras. Af detta konstverk — den märkvärdiga s. k. Moses- eller profetbrunnen —, som uppbyggdes 1396—1399 af nederländaren Claus Sluter, återstår nu endats ett stort brunnskar, å hvars öfversta spets en Kristusbild varit placerad, men som blifvit förstörd och hvaraf lösryckta stycken förvaras å museet i Dijon. På detta brunnskars sidor i de olika inskärningarne äro bilder väl bevarade af de bibliska profeter som bebådat Kristi tillkomst, såsom Moses, David, Jeremias, Zacharias, Daniel och Jesaias. Dessa bilder utmärkas af en slående realism. Som en egendomlighet kan jag nämna, att Jesaias hufvud nästan porträttlikt påminte om Anders Fryxell; Davids, uttryckande en ungdomlig djärfhet och energi, väckte tanken mera på »slungaren» än »psalmdiktaren».

I Lyon, den stora fabriksstaden vid Saônes sammanflöde med Rhône, blefvo vi redan första timmen i tillfälle förnimma att staden hade en orolig arbetarebefolkning. Då vi kommit ner i restaurangen, nåddes vårt öra af ett väldigt, brusande oljud med hemska hotande skrän och oartikulerade läten och inom ett ögonblick storma tusentals arbetare förbi. Man lugnade oss med den upplysningen, att detta oväsen ej var något ovanligt och att det snart skulle gå öfver och, mycket riktigt, efter en timme var allt lugnt och stilla som om ingenting passerat.

Staden har många sevärdheter att bjuda på. Från höjden »Fouvière», dit man kom medelst en »linträdsbana», har man en gudomlig utsikt ända

fram till Alperna. Däruppe höll man på att bygga en större kyrka, »Notre dame de Fouvière», med sköna utsmyckningar och marmorpelare.

I Avignon, som ligger på vänstra stranden af Rhône vid Durance's utflöde däri, beságo vi »Notre dame des doms», där påfvarne haft sitt residens under den s. k. kyrkans babyloniska fångenskap, 1309—1376. Det var under denna tid Petrarca vistades vid det påfliga hofvet och i Avignon fann sin »Laura» och en längre tid uppehöll sig i Vaucluse, som ej ligger långt från Avignon. Vi hade tänkt besöka äfven denna plats — jag särskildt därför att Petrarca varit vän och beundrare af Cola di Rienzi — men måste af brist på tid afstå därifrån och fortsätta vidare söderut till Nîmes, kejsare Antonius Pius' födelseort.

Denna stad är rik på minnesmärken från Romartiden: den storartade arenan, rymmande 24,000 åskådareplatser, uppförd sannolikt af Antonius; det s. k. »Maison carée», ett förträffligt bibehållet tempel från Augusti tid, nu användt till antikvitetsmuseum; Dianas tempel m. fl.

Ett par mil utom staden är den stora akvedukten, Pont du Gard, genom hvilken i forna tider vatten inleddes till Nîmes' vattenbassäng, som numera förses genom en kanal från Rhône.

Denna akvedukt ligger i en förtjusande trakt och hvilar på flere smäckra hvalf öfver floden Gard så höga, att man påstått Strassburgerdômen kunde ställas under dem. Anblicken af akveduktens ena sida är isynnerhet af en storslagen verkan, ehuru

den på andra sidan lagda körbanan, som är byggd alldeles inpå den, något stör intrycket.

I Orange lämnade vi tåget för att bese den där befintliga triumfbågen och amfiteatern, å hvars scen artister från stora operan i Paris brukade uppföra därför lämpliga operor, Norma, Alphyddan m. fl.

I Orange fick jag en liten föreställning om en orientalisk stad. Då jag gick gatan fram till teatern, frapperades jag af att finna husen å ömse sidor sakna fönster åt gatan och endast hafva en större portingång, i hvilken handtverkarne sutto vid sina arbeten.

Vi uppehöllo oss i den intressanta staden några timmar och fortsatte sedan med ett annat tåg förbi Arles, som vi beslöto besöka på hemvägen, direkt till Marseille.

Där hade vi till vårt förfogande ej mer än ett dygn, om vi ville komma med den lägenhet till Algier, som vi beräknat.

Denna dag, just midsommardagen, användе vi på bästa sätt att se oss omkring i museer och omgifningar och afslöto den med en färd utmed Medelhafvets strand till en högt belägen restaurant, hvarest vi intogo en enkel middag. Där sutto vi försjunkna i en behaglig stämning och njöto af det underbart vackra hafvet, då vi plötsligt störes af några s. k. svenska kötteder från ett par gäster vid bordet bredvid. Aldrig har jag så kraftigt erfarit obehaget af denna hos mina kära landsmän så vanliga, men ohyfsade olat att på det sättet lifva upp ett samtal.

Dagen därpå gingo vi ombord å en storståtlig ångare, som skulle föra oss till Algier.

Medelhafvet låg som en spegel, båten var fin,

ja, elegant, bekväma hytter, restaurationen förstklassig, befälet på allt sätt tillmötesgående — allt samverkade till att denna medelhafsresa blef af ett outsägligt behag.

En morgon inlöpte vi i Algiers hamn. Från ångbåten måste vi nedstiga i en roddbåt, som förde oss till kajen. En stor jätteneger tog mig om hand och hjälpte mig lyckligt ner i båten.

Första åsynen af Algier påminte om söder i Stockholm. Staden höjer sig i terrassform med afsmalning uppåt till öfversta delen, Kasba.

Uppfarten från stranden till Boulevard de la République sker uppför en på dubbla rader af bågar — innanför hvilka butiker och magasiner äro inredda — uppbyggd 2,000 meter lång terrass med ornamentsprydda ledstänger. Väl uppkommen till denna boulevard, möter man först en större öppen plats, å hvilken en staty af hertigen af Orleans är upprest, så ligger vid densamma stora praktbyggnader, det ärkebiskopliga palatset i gammal morisk stil och den stora moskeen »Djehama el Dschedid».

Så var jag då i Afrika, en annan världsdel. Huru ofta hade jag icke under min skoltid i min fantasi besökt dessa trakter! Det var med en jublande glädjekänsla jag satte min fot på den afrikanska jorden.

Det första besök jag gjorde var till den stora moskeen.

Då jag kom in i den yttre gården ser jag vid en vattenbassäng några araber tvätta sina fötter och därefter bege sig in i moskeen för att, nedlutade mot marken, förrätta sin andakt. En oförklarlig känsla

af djup rörelse och på samma gång förebrående blygsel bemäktigade sig mig. Tankar uppstodo, som gjorde mig beklämd: dessa arma araber, som man beröfvat fosterland och allt, skulle icke ens få ha sina heliga tempel och sina andaktsstunder med Allah fredade för otrognas nyfikna blickar. Jag skämdes och gick min väg.

Som sagdt, jag skyndade därifrån och, när jag träffade min reskamrat, hade vi ett för mig lärorikt tankeutbyte i denna höga fråga.

*

Jag hade utanför mitt rum i hotellet en veranda med en vid utsikt öfver Medelhafvet och strandlinjen österut.

Vid mina promenader i staden styrde jag helst stegen upp till Kasba, där arabbostäderna voro belägna, och jag blef ofta i tillfälle göra ganska intima och ovanliga observationer rörande arabernas hemlif. Mycket uppehöll jag mig också å torget midt i arabvimlet och förvånade mig öfver det horribla oväsen, som de arabiska försäljarne vid utbjudandet af sina varor kunde åstadkomma. Å trottoarerna vid de större platserna eller gatorna var lifvet å därvarande kafeer en efterhärmning af boulevardlifvet i Paris. Komiska typer funnos i öfverflöd och den tidningsutbjudande negern, som Snoilsky så mästerligt tecknat, saknades icke. Bland gästerna å kafeet syntes sällan någon arab, däremot tycktes det vara för de europeer, som odlade den fruktbara jorden kring staden, utbetalningsplatsen till de tjänande araberna,

som, samlade på afstånd utanför trottoaren, kallades fram den ene efter den andre för att emottaga sin betalning, och som strax därpå aflägsnade sig, dock såg jag en och annan som ogeneradt slog sig ner vid ett bord bredvid sin arbetsgifvare och rekvirerade någon förtäring. Det som roade mig mycket var de skoborstande arabpojkarne. Jag har sällan sett så vackra barn. Då de bådo att få borsta skorna voro de oemotståndliga och flere gånger gick jag ner på gatan för att damma ner mina skor, så att de skulle få betjäna mig. Hvad deras mörka ögon då lyste!

Man behöfde ej länge vara i Algier för att observera den kolossala skillnad i växt och hållning som finnes mellan en arab och en europé. Denne senare är betydligt underlägsen i sättet att föra och bära upp sin kropp; en arab, klädd i trasig dräkt, går alltid spänstigt, med lugna, väl afpassade rörelser, lik en Cæsar, under det en europé larfvar, klumpig och ograciös, sin väg fram. Till och med de rödbyxade zuaverna med sina leende bruna ansikten syntes degenererade i sin uniform i jämförelse med en arabisk arbetares värdiga hållning.

En plats som vi ofta besökte var »Jardin Marengo», emedan min reskamrat, såsom framstående botanist, där fann stor förnöjelse.

En dag foro vi till Blidah och vidare till det omskrifna Schiffa.

Från Blidah skjutsade oss en ung, vacker arab, som befanns ha åtskilligt reda på europeiska förhållanden och det politiska tillståndet i Frankrike. Denne sympatiske yngling förklarade för oss anledningen till de just då utbrutna araboroligheterna och jäs-

ningen, särskildt inom Marabutsekterna. Anföraren för dessa oroligheter var en mäktig och som helig ansedd marabut, hvilken vunnit sitt stora anseende och inflytande genom följande, som berättaren lifligt försäkrade, sanningsenliga händelse.

I trakten, där oroligheterna utbrutit, hade ett lejon en längre tid grasserat och ödelagt både människor och djur och ingen hade kommit åt att fälla odjuret. Då i en stor samling af araber, som just rådslogo om åtgärders vidtagande emot detsamma, uppträdde helt oväntadt denne marabut, ledande lejonet i ett silkesnöre. Detta hans herravälde öfver det fruktade vilddjuret uppväckte tilltro till hans öfvernaturliga makt och de ställde sig alla genast under hans anförande i det uppror, som var påbörjadt och som därefter utbredde sig med otrolig hastighet.

På färden till Schiffa, sedan man vikit söder in i bergskedjan, gick vägen utmed stora klyftor och påminte om de norska vägarne vid Maristuen och öfver Filefjeld.

Framkomna ströfvade vi omkring och betraktade de ganska sevärda men för en nordbo ej så främmande utsikterna och från ett klipputsprång uppstämde jag — för att ha gjort det äfven i Afrika — min lifssång, »Du gamla», så att det rungade i de gamla bergen.

På återvägen uppenbarade sig en ståtlig komet, hvilket gaf vår arab anledning att meddela oss åtskilliga betraktelser öfver himlakropparne.

En annan dag gjorde vi en utflykt till Trappistklostret Staoëli, som ligger ett par mil sydost från

Algier. På vägen dit voro militärposteringar lite hvarstans utsatta, försiktighetsåtgärder på grund af befarade araboroligheter.

Trakten vi genomforo var mycket enformig och påminte om de magraste smålands- eller hallandsslätterna.

Då vi kommo fram fingo vi syn på tvänne munkar, som sutto under en stor vacker palm. De kommo genast fram och erbjödo oss sin tjänst. De voro för dagen beordrade att emottaga de främlingar som anlände.

Den ene af dem hade ett fint utseende och behagligt sätt och gjorde intryck af att ha varit minst markis; den andre hade ett groft, silenartadt utseende och föreföll vara en sträng, gammal skolfux, som ej varit obekant med Bacchi safter.

Vid samtalet med dem visade det sig, att den fine var en obildad, okunnig individ, då grofhuggaren däremot befanns vara en mycket beläst och lärd man.

De talade oupphörligt med oss, men aldrig sinsemellan. Det föreföll som om de velat begagna tillfället få bruka munlädret, så ymnigt flödade deras ordsvall. En och annan gång gåfvo de hvarandra ett ögonkast eller en vink, men, som sagdt, aldrig ett ord.

De förde oss omkring öfver allt. Först kommo vi in i en stor bönesal, hvarest munkarne i korstolar på ömse sidor om ett altare sutto och sjöngo psalmer; alldeles oberörda af vårt inträde, med undantag af en yngre munk, kastade ingen ens en blick åt oss. Så fördes vi till biblioteket, hvari, utom

några få religiösa skrifter, hufvudsakligen fanns litteratur i agrikultur och kemi. Som man vet har klostret förvandlat denna plats ifrån ett ökenfält till en praktfull oas och bedrifver ett rationellt landtbruk och vinodling. Vi voro också i ladugården, som hade uppvisa präktig boskap och ändamålsenliga anordningar i alla riktningar; man höll just på att köra in stora blomsterlass, mest rosor. Klostret har ordentligt stadda tjänare, som erhålla sina ordres af den för dagen tjänstgörande klosterbrodern. Till och med in i köket fördes vi, där munkarnes enkla kost tillagades, och slutligen äfven i deras sofrum, en stor sal, som i längdriktning på midten var afdelad med en brädvägg å hvars ömse sidor små krypin, liksom afklädningsrummen i ett badhus, voro inrättade; i hvarje af dessa »bås» fanns en stol, en träbrits med en hufvudkudde och en filt — det var allt. På denna hårda bädd taga bröderna sin hvila, som de emellertid ej länge få njuta, ty hvarannan eller hvartredje timma kallas de till andakt.

Munkarna känna ej hvarandra, hvarken till namn eller föregående lefnad, och den, som efter genomgången pröfningstid, upptages till medlem sedan han desslikes biktat sig för priorn, har sedermera ej något namn, blott ett nummer.

Sedan vi genomgått allt, hvarunder vi flere gånger mötte eller korsade munkarnes processioner till deras olika böneplatser, förde våra ciceroner oss slutligen till refectorium, där en frugal frukost, bestående af bröd, frukt och vin, erbjöds oss. Vinet, som smakade likt torr, stark sherry, tillverkades på platsen och min vän köpte och betalde en barrich,

som på utsatt tid riktigt kom fram. Denna lunch kostade ingenting, men å dörren var en sparbössa, med en lämplig sentens, hvari man efter behag inlade sin skärf.

De båda tjänande bröderna hade visat oss mycken vänlighet och voro ingalunda sparsamma eller ovilliga att lämna upplysningar om allt hvad vi frågade. Den lärde brodern sade, då han fick veta att vi voro från Sverige, att Trappistorden funderat på, ifall munkordnarne utvisats från Frankrike, öfverflytta till Sverige, såsom det lugnaste och mest upplysta landet i Europa.

Återvägen styrde vi kosan direkt till hafvet och kommo därigenom att fara en lång sträcka utmed Medelhafvets strand — en bedårande färd.

Besöket i Staoëli hade varit både intressant och angenämt och hade gifvit oss åtskilligt att fundera öfver.

Man kan nog tänka sig att lifvet farit så illa med en individ, eller rättare denne farit så illa med lifvet, att man hvarken kan tåla sig själf eller andra och att, då man ryggar tillbaka att okallad öppna dödens port, man känner stort behof att i andlig kontemplation söka ro och förlåtelse — detta kan man ju tänka drabbar många; men svårt och rent af onaturligt måste det dock vara att afsäga sig bruket af talets gåfva och därigenom beröfva sig det förnämsta medlet att meddela sig med sina medmänniskor.

Snart voro de härliga dagarne i Afrika förbi.

Återfärden därifrån blef raka motsatsen till dit-

resan, i det att under hela öfverfarten ett förskräckligt väder, regn, blåst och svår sjögång rådde.

Anlända till Marseille fortsatte vi genast till Arles, där våra vägar skildes, Svedbom för att fara till Cotteray i Pyreneerna och jag hem för att vid badorterna genom konserter söka betäcka den dyrbara resan.

På genomresan tillbragte jag ett par veckor i Paris och upplefde många angenäma dagar med Kalle Wetterhoff och målarne Allan Österlind och Wahlberg.

Där hände mig något rätt egendomligt.

Jag gick in till en skräddare för att beställa mig en kostym. Just som han höll på att ta mått af mig, tittade han upp och frågade om det icke var jag som 1878 i Trocadero sjungit ett solo med Upsalastudenterna. På mitt jakande svar sprang han in i rummet bredvid, kallande kamraterna: Kom, här är den studenten, som sjöng i Trocadero, och så blef jag grundligt beskådad, till stor förvåning för mig, att efter så många år min sång ännu var i deras minne.

Det var på ångbåtsresan från Lübeck till Malmö jag erfor Arnoldsons bortgång, hvilket försatte mig i en obeskrifligt smärtsam sinnesstämning.

*

I Ronneby skulle min konserttripp börja och jag hade genom Julius Bagge engagerat violoncellisten Tolbeque och pianisten Herman Berens att möta mig där.

Denna konsertresa aflöpte lyckligt, fulla hus och mycket bifall, så att jag uppnådde mitt med densamma afsedda mål.

*

För de kungliga teatrarnes vänner var det en stor öfverraskning, då till chef efter Edholm utnämndes landssekreteraren i Göteborg, Henrik Westin.

Han var visserligen ett stockholmsbarn och hade under sin tjänstetid som assessor i Svea hofrätt varit en af 50-talets tongifvande ungherrar i hufvudstaden och kände således väl till stockholmspublikens från den tiden tämligen oförändrade smakriktning i teaterväg. Äfven saknade han ej litterära intressen, hvarom vittna hans redan 1859 utgifna öfversättning af Paludan-Müllers »Abels död» och hans senare öfversättningsarbeten Lamartines »Jocelyn», Victor Hugos »Ruy Blas» och »Marion Delorme», hvilka tre vunnit hedersomnämnande i Svenska Akademien, Petrarcas »Africa» och Ansonius' »Mosella». Men, då chefsbefattningen vid denna tid och under de i administrativ väg så brydsamma förhållandena kräfde speciella utomordentliga egenskaper, måste man förvåna sig öfver hans beredvillighet att åtaga sig denna post, liksom man med all rätt bör klandra dem, som förmådde honom därtill.

Teatrarnes ekonomi var miserabel och genom Arnoldsons bortgång var en af hörnpelarne för den lyriska scenens verksamhet bortfallen. Dessutom inträffade strax i början af säsongen en eldsvåda å operan, som förorsakade ej blott afbrott i verksam-

heten, utan äfven betydande utgifter för reparation och anskaffande af nya dekorationer m. m.

En lycka var att Anders Willman ställde sin eminenta talang till förfogande och åtog sig regissörsåliggandena och att chefen lämnade honom fria händer samt accepterade Willmans gjorda villkor för sin medverkan, den nämligen att repertoar-kommittén slopades, hvarigenom han ensam blef den bestämmande vid arbetets ordnande och fördelning.

Att skaffa någon, som kunde tillnärmelsevis ersätta Arnoldson, var den nye chefens första åtgörande. Arvid Ödmann, som nyligen hemkommit från sin studievistelse i Paris, var opröfvad och hans röstmedel ansågs vara för svaga att uppbära de större hjältetenorpartierna. Hallström och Westin begåfvo sig till Wien och på Labatts inrådan engagerade de herr Warmuth, som hade en bra tenorröst, men var alldeles nybörjare.

Under herr Westins spira hade nog allt gått på tok, om ej, som sagdt, Anders Willman visat sig vara en alldeles utmärkt regissör. Jag träder ej sanningen för nära genom att påstå, att det helt och hållet var hans förtjänst, att de tvänne år Westin regerade utmärkte sig för en ganska glansfull verksamhet. Därunder uppsattes, och vunno publikens odelade erkännande, operorna »Nordens stjärna», i hvilken Willman själf skapade en präktig bild af tsar Peter, »Mefistofeles» af Boïto, som, enligt Labatts uttalande, var iscensatt betydligt verkningsfullare än i Wien, och »Konung för en dag», hvari Ödmann erhöll en af sina många glansroller.

*

Sommaren 1882 gjorde jag en längre konsertresa med trenne f. d. elever vid Musikkonservatoriet, fröknarne Hilma Lindberg, sedermera fru Svedbom (pianist), Hilma Åberg, sedermera min hustru (violinist) och Valborg Lagerwall (violoncellist).

Vi började i Gäfle, därefter i Falun, Filipstad, Karlstad och Göteborg, hvarifrån vi foro öfver till Jutland och hade vår första konsert på dansk botten i Aalborg, där en grosshandlare Harald Jensen, en gammal god vän till Willman, välvilligt ordnat allt för oss. Efter mindre besökta konserter i Randers, Wiborg och Aarhus, stannade vi några dagar i Veile och njöto af dess vackra omgifning. Till vår konsert där, å ett etablissemang i närheten af staden, hade en talrik publik infunnit sig.

Jag hade som betjänt med mig korvaktmästaren Fredriksen, som deltagit vid Aaröe-Raabska frikåren uti danska kriget 1864 och därvid utmärkt sig så att han avancerat till löjtnant i den danska hären. Under färden i Jutland firade han alltemellanåt åminnelsedagar och här kring Veile voro minnena för honom ovanligt betydelsefulla; han gjorde långa utflykter rundt omkring till platser som stodo i samband med hans upplefvelser under detta krig.

Därefter konserterade vi i Odense, Svendborg och Klampenborg och begåfvo oss direkt till Vexiö, där dåvarande landshöfding Gunnar Wennerberg intresserade sig för oss och vårt förehafvande och anmodade »Sigurd» att i platstidningen rekommendera vår musiktillställning, som därigenom äfven fick fullsatt salong. Godt resultat gaf konserterna i Kalmar, Ronneby och Karlskrona. I sistnämnda stad upp-

vaktades damerna med serenad, hvarvid de beundrade tenoren, som de tyckte var af sådan kvalitet, att han borde lämpa sig för teatern och de blefvo inte lite förvånade, när de upplystes att jag var tenoren. Jag hade, sedan vi sagt godnatt till hvarandra, oförmärkt praktiserat mig ner för att deltaga i denna serenad.

I Ronneby bjödos damerna af några sjöofficerare ut på en seglats och jag, som befarade att de skulle försumma ångbåten, visade mig något misslynt med denna utflykt, men lugnades af kaptenen, min gamle vän Söderqvist, som lofvade att invänta dem.

Vi läto öfvertala oss af kaptenen att följa med honom till Göteborg och slopa en påtänkt konsert i Malmö. Sedan gjorde vi den vanliga västkustrouten och återkommo till Stockholm, där vi hvilade en dag och fortsatte sedan till Sundsvall, Härnösand, Östersund och vidare in i Norge till Trondhjem, Christianssund och Molde, där vi hade den turen att få skåda Romsdalstinderna i strålande solsken. Öfverallt gåfvo vi konserter mer eller mindre besökta, och sedan vi i Bergen och Stavanger äfven gifvit sådana (tvänne i Bergen med synnerligt godt resultat), företogo vi hemfärden öfver Björnfjorden till Bollstadören förbi Storholmen och Strömme (med sitt solskimmer i vattnet föreföll denna plats bedårande trolsk) samt därifrån med skjuts till Vadsende och i roddbåt öfver Evansvandet till Evanger (bildhuggaren Bergsliens födelseort); så ytterligare med skjuts till Vossewangen, Stalheim genom Nærödalen till Gudvangen, där vi togo ångbåten till Lærdalsören.

Öfver Filefjeld och genom Valders foro vi så till Oddnäs, där vi togo ångbåten till Randsfjords station och sedan med järnväg till Hönefoss, hvars bekanta vattenfall beskådades, fortsatte därpå till Sundvollen, gingo upp till Krokleven, hvarifrån vi i klar belysning kunde se Norefjelden och långt ut öfver Telemarken, vidare på Svangestrandsveien genom Humledalen och Sandviken fram till Kristiania.

Hela tiden hade vi haft ett härligt väder, så att resan var i *alla* afseenden behaglig. Befolkningen visade sig öfverallt tillmötesgående och vänlig och små komiska episoder upplifvade ytterligare den angenäma färden. Vid Löken, där vi gjorde ett kortare uppehåll, kom en gammal gumma, Birgit Pyntet, och spelte på »langeleik», ett slags zittra. Det var en mycket munter och språksam gumma och rätt som det var frågade hon mig: »Är du ej syg af tykken din?»

I Kristiania uppehöllo vi oss ett par dagar och hemsökte sedan västkusten för andra gången under sommaren. Här råkade vi ut för en storm mellan Strömstad och Lysekil, hvars like man i mannaminne ej kunde erinra sig, och den 28 augusti 1882 voro vi åter i Stockholm.

Det var efter denna resa jag blef förlofvad med den ena deltagarinnan, Hilma Åberg, och den 9 november 1883 firade vi vårt bröllop.

Genom hennes uppoffrande kärlek har min lefnad blifvit rik på harmoni och lycka och genom hennes oförtröttade intresse har mitt konstnärsskap vunnit i förädling och klarhet.

*

Då företaget att med utvald personal gifva operaföreställningar i Göteborg och Kristiania 1880 i ekonomiskt hänseende lämnat ett lysande resultat, ville Conrad Nordquist, som tagit det på sin risk, förnya det sommaren 1883.

Han försäkrade sig om artisternas beredvillighet att medfölja.

Då det emellertid blef ifrågasatt att utsträcka företaget äfven till Köpenhamn, hvilket förde med sig dels större risk, dels ett betydande besvär, anmodade Nordquist mig att gå i kompaniskap med honom. Detta gjorde jag och började genast anordningarna härför. Uppgörelserna i Göteborg, där teatern då innehades af Frans Hedberg, och Kristiania mötte inga svårigheter. Å båda platserna anordnades abonnement, så att omkostnaderna där voro betäckta. Värre var det att ordna saken i Köpenhamn. Jag rådfrågade en vän till hvem jag borde vända mig i denna angelägenhet, och denne hänvisade mig till chefen för hofmusikhandeln, Henrik Hennigs, och han befanns också vara rätte mannen att sätta detta företag i scen. Han utvecklade i ordnandet af denna angelägenhet en energi och kraft och en beundransvärd och öfver all beskrifning berömvärd förmåga, manad därtill att genom vårt gästspel sporra den danska operan till större lifaktighet. Genom de krafter som stodo till hans förfogande, förmådde han chefen för det Kgl. Teatret, kammarherre Fallesen, att intressera sig för saken och att, under förevändning att visa den svenska operan gästfrihet, upplåta det Kgl. Teatret till det svenska operasällskapet,

samt att beordra det danska hofkapellet att vid dess föreställningar biträda.

Efter en lysande sejour i Göteborg afreste sällskapet till Köpenhamn.

Dagen före vårt första uppträdande hade vi å teaterns kansli ett sammanträde med kammarherre Fallesen för att dryfta och lösa en svårighet, som rörande vår repertoar yppat sig. Bland de operor vi ämnade uppföra var »Carmen». Denna var icke gifven i Köpenhamn och kammarherren ansåg sig icke kunna tillåta dess gifvande utan förläggarnes i Paris tillåtelse. Att erhålla denna var naturligtvis mycket dyrbart men då företagets ekonomiska bärighet företrädesvis var byggdt på framförandet af denna för danska publiken främmande opera, fanns ej annat än söka skaffa förläggarnes tillstånd, hvilken pr telegram erhölls mot en summa af icke mindre än 2,000 kronor för *en* gångs uppförande i Köpenhamn och *en* desslikes i Kristiania.

Vi afslöto denna öfverläggning kl. 11 på aftonen och följande dag skulle första representationen, »Konung för en dag», gifvas. Jag besvärades under hela detta sammanträde af en hastigt påkommen heshet och min oro för denna föreställning var obeskriflig. Å den danska operascenen hade främmande gästspel förut sällan förekommit. Försök af både Arnoldson och Willman att få gastera där hade icke lyckats, och då jag till Nordquist framkastade förslaget om detta gästspel ansåg han det nästan orealiserbart. När jag så omsider genom Hennings energiska medverkan lyckats få detsamma till stånd, befarade jag genom denna fatala heshet, om icke att

helt och hållet omintetgöra, åtminstone nödgas betydligt inskränka det. Man kan lätt tänka sig min sinnesbeskaffenhet. Jag beslöt emellertid att under alla omständigheter uppträda och utsatte mig för det fiasko, som kunde drabba mig själf. Med detta beslut gick jag till sängs och kvarblef i denna hela följande dag till klockan 5 eftermiddagen utan att tala ett ord. Sedan jag på mitt rum intagit en enkel måltid, begaf jag mig till operan och iklädde mig »offerskruden». Huset var utsåldt och den röda lyktan vid biljettkontoret — annonsen därom — hade redan klockan 10 förmiddagen blifvit tänd. Jag hade icke vågat undersöka min stämma ej heller talat ett ord före inträdet på scenen. Jag var märkvärdigt nog ej det ringaste nervös, men nyfiken huru detta skulle aflöpa. — Jag sjöng — rösten slog an som om jag varit vid bästa disposition och hesheten var sedan alldeles försvunnen.

Vårt gästspel utföll lyckligt och alla våra föreställningar gåfvos för utsålda hus. Kritiken öfverflödade af beröm och glädjen inom sällskapet var stor.

Vistandet i Köpenhamn var utomordentligt angenämt. Publiken och kritiken visade oss en stor välvilja och flere fester anordnades för oss. Obekanta personer kommo ofta fram till mig på gatan och uttryckte sin tacksamhet för vårt gästspel.

Sedan detta var ändadt begåfvo vi oss till Kristiania.

Samma dag vi framkommo var vår första föreställning »Konung för en dag». Strax innan den skulle börja infann sig i min klädloge en advokat Delhi och inlade protest mot uppförandet af denna

opera på den grund att textöfversättaren E. Wallmark öfverlåtit rätten till dess uppförande i Norge åt en teaterdirektör därstädes. Jag upplyste advokat Delhi att operasällskapet betalt Ernst Wallmark en summa — flera gånger större än den teaterdirektören betalt — för rätt att gifva stycket i Kristiania och företedde Wallmarks kvitto därå, samt förklarade att då nu publiken redan var kommen spektaklet icke kunde inställas, hvarjämte jag hemställde att sedermera genom kompromiss ordna denna angelägenhet.

Det var ingalunda med behagliga känslor vår första föreställning gick af stapeln.

Jag uppdrog åt höjesteretsadvokat Nicolaysen att ordna denna sak med motpartens ombud, och de kommo öfverens att denna första representation af »Konung för en dag» ej skulle medföra några ututgifter för oss, men att någon repris ej finge gifvas.

Abonnement var anordnadt i Kristiania för ett visst antal representationer, hvaribland denna opera var utlofvad tvänne gånger. Genom ofvannämnda uppgörelse blef det omöjligt infria detta löfte och då det under dessa dagar blef en kolossal hetta, som gjorde ett besök å teatern nästan till en plåga, begagnade sig ett stort antal abonnenter häraf för att stryka sitt abonnement, hvarigenom en betydande ekonomisk missräkning, för att icke säga förlust, uppkom. Lycka var att gästspelet i Köpenhamn utfallit så väl att denna förlust icke kändes allt för tryckande.

I Kristiania nådde oss underrättelsen, att Westin afgått från chefsbefattningen för de kungliga teatrarne

och Anders Willman blifvit kallad till hans efterträdare — en nyhet som gladde alla.

*

Här anser jag det kan vara lämpligt lämna en kortfattad beskrifning öfver Stockholmsoperans *andra* gästspel i Köpenhamn år 1886.

Nordquist och jag voro båda tveksamma, huruvida detta skulle utan risk kunna företagas, emedan alla försök att äfven nu få det Kgl. Teatret ställdt till vår disposition strandat, under uppgifven anledning att Teatret skulle undergå nödvändig reparation. Men herr Hennings påstötningar, lifligt understödda af Svenska Telegrambyråns dåvarande direktör A. H. Fich, sångerskan Almatis fosterfader, samt äfven operapersonalens åstundan att ånyo gästa »Kongens by», besegrade vår tvekan och vi beslöto därför ställa oss i spetsen för företaget.

Herr Hennings åtog sig för billigt pris hyra Dagmarteatern och skaffa en fulltalig förstklassig orkester.

Hvad den ekonomiska sidan af saken för öfrigt beträffade hoppades vi på ett lyckligt resultat, då vi på repertoaren hade tvänne nyheter för Köpenhamnarne, »Romeo och Julia» och »Diamantkorset». Denna senare opera var komponerad af dansken Sigfrid Saloman till text af den danske författaren till »Den ondes besegrare», Overskou.

Med ledning af föregående gästspels erfarenheter upprättades en kalkyl, enligt hvilken aflöningen i form af dagtraktamente för hvarje deltagare

bestämdes, äfven för Nordquist och mig. Och då vi båda garanterade dessa arvodens utbetalande, förbundo sig de öfriga å sin sida att medverka under de beräknade fjorton dagarna eller, om så fordrades, under en hel månad stå till vår disposition. Då vi ingalunda ville vinna på kamraternas bekostnad bestämdes denna dagaflöning till det högsta belopp som var möjligt.

Gästspelet skulle öppnas med »Romeo och Julia».

Genast i början visade sig en betänklig svårighet vis à vis orkestern.

Den första representationen gaf vid handen att en andra sådan var nödvändig, men då till denna andra musici infunno sig än som deltagit i den första, måste en tredje repetition anordnas, och för att icke ett sådant ombyte vid repetitioner och representationer vidare skulle komma ifråga, måste jag på Nordquists uppmaning, under pågående repetition trån scenen förklara att, ifall icke desamma orkestermedlemmarne tjänstgjorde hela tiden, gästspelet skulle afbrytas, hvilken förklaring åstadkom åsyftad verkan.

Ett par dagar blefvo på sådant sätt förslösade och det beräknade antalet representationer hanns ej med.

Emellertid emottogos våra föreställningar af publik och kritik på ett synnerligen gynnsamt sätt och samtliga gåfvos för till sista plats utsåldt hus. Inkomsterna öfverträffade våra förväntningar, men utgifterna blefvo också betydligt större än vi tänkt oss.

Enligt den redovisning som hofmusikhandeln, hvilken uppbar de influtna medlen och verkställde

alla utbetalningar, lämnade, hade en brist på några tusen kronor uppstått.

Sedan Nordquist, som under hela tiden uppburit sin dagaflöning, hvilket jag däremot uraktlåtit, samt en del af sällskapet återvändt till hemlandet, företog jag med den öfriga personalen, uppgående till 20 personer, en turné i provinserna, hvarest vi ena dagen gåfvo »Konung för en dag» och den andra i nästa stad konsert. Därigenom blef hela bristen betäckt och genom tvänne representationer i Malmö och Hälsingborg erhölls ett öfverskott, hvarmed jag kunde dels inbetala ett i Handelsbanken erhållet lån för bestridande af de för turnéen hafda förberedande utgifterna och dels till en del tillgodogöra mig mitt innestående dagtraktamente — en ringa ersättning för mina *tjugunio uppträdande en suite på teatern och konserter under 27 dagar*, jämte alla bekymmer och besvär för detta gästspel.

9.

Willmans direktörstid. — Teateranslagets indragning.

När Westin afgått, uppdrogs, som sagdt, chefskapet öfver de Kungl. Teatrarna åt Anders Willman. Hans utnämning emottogs med stor tillfredsställelse af alla teatervänner och synnerligen den lyriska scenens gynnare.

Willman var en mycket populär man på grund af sitt stora konstnärskap som sångare och aktör samt senast som sceninstruktör. Genom sitt anspråkslösa och flärdfria väsen, genom sin öppna och rättframma natur var han af allmänheten omtyckt och af sina kamrater, som ofta tillgodogjorde sig hans stora sceniska begåfning, var han uppriktigt och hjärtligt afhållen.

Jag har till mitt förfogande hela den brefväxling Willman förde som teaterdirektör och utaf den kan jag finna att hans tillträde till chefsplatsen hälsades med stor glädje, ja, entusiasm, men äfven att hans afgång, märkvärdigt nog, ingalunda beklagades utan snarare ansågs önskvärd.

Med kraft och energi gick han emellertid till sitt arbete och resultatet af teatrarnes verksamhet blef ganska tillfredsställande. I ekonomiskt hänseende visade visserligen hans första år en brist af omkring 7,000 kr., men det andra året däremot betäckte icke blott utgifterna, utan tillstadde direktionen att af det till Kungl. Maj:ts förfogande för teaterändamål ställda kreditivet å 15,000 kr. inbespara ej mindre än 12,500 kr.

Beträffande den estetiska och konstnärliga sidan af teatrarnes arbeten kunde ej heller rimligtvis framställas några väsentliga anmärkningar. På den lyriska afdelningen framfördes, utom de vanliga repertoaroperorna, såsom nyheter: »Harald Viking» af Hallén, »Per Svinaherde» och »Neaga» af Ivar Hallström, »Diamantkorset» af Saloman, »Mästersångarne» af Richard Wagner, »Paul och Virginie» af Massé och »Trumpetaren från Säckingen» af Nessler. Å den dramatiska afdelningen glänste för första gången sådana mästerverk som »Antigone», Uriel Acosta», »Kung Lear», som icke varit gifven på mycket länge, »Severo Torelli», Ibsen-verken »Gengångaren», »Vildanden», »Rosmersholm» samt Björnstierne-Björnsons »Geografi och kärlek», »Det nya systemet», Drachmans »Strandbybor», »Det var en gång», Artur Fitgers »Hexan», Kjellands »Tre par» m. fl. De svenska dramatiska författarne hade ej heller anledning att beklaga sig, ty stycken af fruarna Agrell, Ann-Charlotte Edgren, Benedictson, fröken Lundberg, herrar Frans och Tor Hedberg, Oscar Wijkander, Sellman, Michælson, Christiernson, Molander, Ernst

Lundqvist, Per Staaf m. fl. blefvo med stor omsorg uppförda.

Det oaktadt, lika *stor* glädjen var vid Willmans tillträde till chefsplatsen, lika *kort* var den ogrumlad och rätt snart visade sig, att den populäre konstnären ingalunda var den populäre direktören, fastän den senare icke handlade annorlunda än den så mycket prisade intendenten.

Hvad var månne orsaken till att en ganska tydlig opposition tidigt uppstod, då hvarken i ekonomiskt eller estetiskt hänseende befogade anmärkningar kunde göras?

Jag har förut i korthet vidrört huru med den dramatiska teaterns inköp en betydlig förändring beträffande dess repertoar inträdde, huru det stora dramat sköts åt sidan för den franska komedien m. m. Det uppsving, som denna scen därunder verkligen uppnådde, bar inom sig ett *frö* till de båda scenernas särskiljande från hvarandra såväl i styrelse som förvaltning.

Detta frö visade till en början sin tillvaro endast därigenom, att de mest framskjutna dramatiska artisterna betraktade sig såsom företrädesvis H. M. Konungens skådespelare, — ett slags »garçons bleus» — och gärna sågo sina lyriska kamrater öfver axeln, samt förklarade oförbehållsamt att den dramatiska scenen födde den lyriska — en åsikt, som till och med direktionen af hvad jag förut anfört, hyste. — När så de ekonomiska svårigheterna för teatern med hvart år förstorades, sköt det lilla *fröet* växt och tanken på den dramatiska scenens frånskiljande började antaga bestämda former, till

dess slutligen förslag gjordes att öfverlämna den åt ett konsortium af dess mest framstående sujetter, Knut Almlöf, Gustaf Fredrikson m. fl., hvilka skulle, i likhet med förhållandet vid »Comédie française», blifva, såsom Lagerqvist lär uttryckt sig, den Kungl. Dramatiska scenens »*solitärer*».

Det hade aldrig förut händt att någon inom personalen utnämnts till chef, troligen af det väl betänkta skäl att inom en så liflig och impulsiv kår ett sådant experiment skulle vara för vanskligt. — Med den stämning som rådde bland den dramatiska scenens koryféer, var det ej underligt att en sångares befordran till en så hög befattning skulle mottagas med blandade, fast för tillfället undertryckta känslor. Man hörde därför tämligen snart från det hållet klagomål öfver Willmans sätt att sköta den dramatiska scenen.

Då man redan länge, ända från Edholms tid, klandrat teaterstyrelsen att den för mycket spelade franska stycken, »hvilka äro så främmande för våra förhållanden», och dessutom vanligen för ett ömtåligt sinne anstötliga med sina skabrösa äktenskapsbrott och familjeskandaler, och då man däremot ifrigt förordade »de hederliga tyska styckena», ansåg sig direktionen skyldig å repertoaren upptaga några tyska pjäser hvilka i hemlandet vunnit erkännande. Men då dessa tyska alster icke befunnos sundare än de franska, men däremot ytterst klumpiga och tråkiga, hette det strax att direktionen ådagalagt bristande omdöme. Att Willman rekryterade den dramatiska personalen med unga krafter och använde dem på

framskjutna platser gaf väl också anledning till klander.

Vid den lyriska scenen förekom nog äfven åtskilliga anmärkningar men af mindre betydenhet. Man tyckte nämligen att han icke visade samma intresse för dess angelägenheter som för den dramatiska scenen. Detta, som till en viss grad äfven var förhållandet, kunde förklaras så, att den dramatiska teatern, som genom det kotteriväsen där under många år varit rådande fått en tämligen ensidig prägel, hade stort behof af en noggrann omvårdnad, och Willmans konstnärliga begåfning och kynne lutade äfven mera åt dramatiska scenuppgifter.

Emellertid vågade dessa klagomål under Willmans tvänne första år icke öppet uttalas, men, sedan under de sista åren af hans direktörstid vissa förhållanden inträffat som förorsakat stora ekonomiska svårigheter, nämligen med anledning af teaterbranden i Opéra comique i Paris anskaffandet af järnridå och vidtagande af mot eldsvåda nödvändiga och dyrbara försiktighetsanordningar, och i samband därmed inkomsterna förminskats, syntes tidpunkten vara lämplig för de så länge undertryckta känslornas utbrott.

Det ofvannämnda lilla »fröet» hade nu vuxit till ett stort träd, hvars »*solitära*» stamgrenar till och med öfverskyggade den i teaterfrågor städse så skumögda regeringens förstånd.

Teaterdirektionen blef nämligen anmodad yttra sig öfver en af regeringens på finansministerns inrådan tillämnad proposition till riksdagen om den dramatiska scenens öfverlämnande till en association af dess främsta artister.

Willman, som under sin direktörstid underställde rektor, sedermera statsrådet, Carl von Friesens omdöme hvarje ny dramatisk pjäs som blef ifrågasatt att uppföras, hade nu med anledning af finansministerns remiss anmodat honom och sekreteraren vid Kungl. Musikaliska Akademien doktor Wilhelm Svedbom att dryfta denna angelägenhet. Resultatet blef ett med logisk skärpa och kraftiga skäl afböjande utlåtande, hvilket likväl icke hindrade regeringen att inför riksdagen framlägga sitt förslag.

Inom parentes vill jag omnämna, att vid behandlingen af teaterfrågan inom regeringen — om det var vid detta tillfälle eller vid ett senare skall jag lämna osagdt — det särdeles betecknande och märkliga förhållande ägde rum, att teaterns närmaste målsman icke varit finans- eller ecklesiastikministern, utan krigsministern, generallöjtnant Ryding, som till och med funnit sig böra i statsrådsprotokollen anteckna sin från de öfriga statsråden afvikande mening, hvarom han själf vid mitt sammanträffande med honom berättade, jämte att det vid statsrådssammanträdet varit sådan brådska, att han så godt som på stående fot måst anteckna sin åsikt, utan att hinna närmare motivera den.

Regeringens proposition vann emellertid just på grund af teaterdirektionens utlåtande icke riksdagens bifall.

Det var klart, att animositeten emot Willman därigenom skulle ökas hos den klick, som hade bespetsat sig på att blifva de maktägande inom den påtänkta associationen.

Genom riksdagens beslut fick teaterverksamheten

fortgå som förut och Willman fortsätta med sitt otacksamma och nervslitande arbete.

De brydsamma omständigheterna för teatrarna ökades ytterligare, då från dramatiska scenen afgingo fru Hvasser, herrar Knut Almlöf och Gustaf Fredrikson samt från operan Arvid Ödmann och Algot Lange.

Hvad fru Hwasser och Knut Almlöf beträffar hade de nog redan länge varit bestämda afsluta sin sceniska verksamhet. Angående Fredrikson, tillkom det honom, enligt det gängse bruket, då han varit den som uppsagt sitt kontrakt, anmäla sig villig låta reengagera sig. Detta gjorde han icke, och då det sceniska arbetet utan honom kunde bedrifvas, ansåg Willman sig af flere skäl ej böra vidtaga någon exceptionell åtgärd. För att rentvå Willmans minne från det skarpa klander som uppstod då han lät Ödmann afgå, vill jag nämna, att Ödmann lofvat infinna sig på teaterkansliet och göra upp kontrakt. Jag var närvarande, när detta löfte afgafs. Ödmann och jag hade samma klädloge och vid sista operaföreställningen på våren infann sig Willman där och erhöll då Ödmanns försäkran, att han skulle för kontrakts uppgörelse komma upp på kansliet. Detta löfte höll han dock icke och tillfogade härigenom vår operas verksamhet ett betydande afbräck.

Utom alla de svårigheter som mötte Willman vid ordnandet af teatrarnes dagliga arbeten, tillstötte en omständighet, som, efter hvad jag ofta hörde honom yttra, var af synnerligen obehaglig natur, nämligen den osämja, som rådde mellan teaterns dåvarande sekreterare, förre byråchefen Grandinson

och den gamle kamreraren Törner — en osämja som gick så långt, att de båda antagonisterna endast skriftligen meddelade sig med hvarandra och att Törner påkallade statsrevisorernas uppmärksamhet, hvarigenom riksdagens ogynnsamma stämning emot konstanstalten, enligt en af revisorernas (Axel Ljungman) yttrande till mig, otvifvelaktigt förökades.

Samtidigt var Willman nog oklok att ej behandla tidningarne så hänsynsfullt som lämpligt varit och i afseende å deras fribiljetter göra några obekväma bestämmelser.

Därigenom hade en del af pressens arbetare slutit sig till de missnöjdas skaror, och detta framträdde genom ofördelaktiga recensioner och anmärkningar öfver icke endast utförandet, utan lika mycket öfver upptagandet af en del stycken. Så småningom påverkades publiken häraf, och besöken på teatern aftogo, samt i samma mån gifvetvis recetterna.

Man vet ju att en ovänlig och omild kritik har svåra följder för en teater i allmänhet, men oberäkneliga och ojämförligt svårare för en operascen. Man betänke blott hvilken kostsam affär och hvilket oerhördt arbete en ny operas upptagande är. Faller den så icke i kritikens och publikens däraf vanligen beroende smak, är det en betydlig förlust för teatern.

Intet är så vanskligt som att förutsäga en operas framgång. Af egen erfarenhet vet jag att operor, hvilkas succès man inom teatern varit viss om, fallit igenom, under det andra, hvars värde af de däri uppträdande artisterna underskattats så, att de ansett arbetet å densamma böra nedläggas —

jag minnes att så var händelsen med »Konung för en dag» — haft en lysande framgång.

En kritiker kan därför ej nog djupt betänka det ansvar, som hans kall pålägger honom, då han är den som skall leda den stora publikens smak och därvid kan befrämja eller undergräfva en konstanstalts verksamhet. Lånar han sig till språkrör för ett kotteri eller dömer han onödigt *allt* efter ett mönster, t. ex. i Wagners stil, kan han med sina i hast och kanske ej så noga öfvervägda uttalanden åstadkomma obotlig skada. Som belysande exempel vill jag anföra operan »Paul och Virginie» af Massé. I få operor har rollbesättningen varit — jag dristar påstå det — så idealisk som i denna: Ödmann och Grabow innehade hufvudrollerna. Texten var B. de Saint Pierre's berömda idylliska novell. Musiken var fin, lättfattlig och mycket melodiös. Alla trodde på en succès pyramidal, men så kom kritiken, den var ringaktande, omild och snäf och framgången blef — ingen, hvarigenom teatern för sitt med omsorg nedlagda arbete skördade stor förlust. Hade kritiken i stället, hvad den med lugnt samvete kunnat göra, framhållit denna operas stora och många skönheter, hade resultatet blifvit ett helt annat.

Genom förminskade recetter och betydligt förstorade utgifter i och för säkerhetsåtgärder emot eldsvådor m. m. blef slutligen den ekonomiska ställningen sådan, att en hänvändning till riksdagen att återigen träda emellan blef oundviklig.

Riksdagen, som vid alla de gånger den betalat teaterns skulder alltid fordrat men aldrig fått en

klar utredning af teaterfrågan, betalade äfven nu, men förklarade på samma gång, att den hädanefter ej ville ha något med teatern att skaffa och indrog det hittills utgående anslaget å 60,000 kr.

10.

Mina konsertresor i Amerika och England.

I början af 1893 emottog jag inbjudan från Svenska Glee-klubben i Chicago att under världsutställningen därstädes biträda vid de skandinaviska konserterna. Jag var till en början ganska tveksam om jag skulle acceptera anbudet, dels syntes det mig väl sent att vid fyllda 52 år uppträda som sångare inför en större, främmande publik, den där var van att höra all världens celebriteter inom sångens område, dels föreföll det mig ock betänkligt utsätta min tunga och oviga stofthydda för alla de besvärligheter som voro förknippade med en så ansträngande resa, samt slutligen en olägenhet — ingalunda minst vägande — att jag var okunnig i engelska språket.

Men då min hustru, som däri var mera hemmastadd, var villig följa med, kastade jag alla betänkligheter öfver bord, besvarade jakande Glee-klubbens anbud och anträdde den 25:te juni 1893 den långa färden.

Fredagen den 7:de anlände vi till New-York, där ett ombud från Glee-klubben var oss till möte och förde oss till St Stefans hotell. —

Hotellet, som var fint och elegant, gjorde dock på oss ett mindre behagligt intryck genom att där var negeruppassning och vi beslöto oss så fort som möjligt skaffa oss ett annat logis. Sedan vi justerat vår toalett gingo vi ner för att, ehuru middagstiden var förliden, få oss något till lifs. Vi inträdde i en stor präktig, i hvitt dekorerad, pelarsal med endast dukade småbord och vid hvarje en negeruppassare i hvitt. Det var kostligt se, huru negrerna så snart de fått syn på min väldiga stofthydda, logo ett bredt löje så att deras hvita tandrader på en gång lyste fram, som om man dragit på ett snöre.

Vi blefvo ej kvar på detta hotell mer än öfver natten och flyttade sedan till Fifth Avenue-hotell — ett magnifikt och af första klass — där vi sedan trifdes förträffligt.

Under de åtta dagar vi denna gång uppehölle oss i New-York voro våra därvarande vänner outtröttliga att göra vår vistelse där angenäm. Äfven sångsällskapet »Lyran» visade mig uppmärksamheten att i hotellet uppvakta mig med sång och hjärtliga hälsningstal. Det som något generade mig var, att min stora kropp öfverallt ådrog sig en viss uppmärksamhet, på gator, i spårvagnar och restauranter; vildt främmande personer kommo fram till mig och frågade, huru mycket jag vägde, ursäktande sig med att ett sällskap gentlemen slagit vad därom m. m.

Till och med tidningarne i sina recensioner om min sång — hvilka för öfrigt voro mycket vänliga och berömmande — afslutade dessa vanligen med en underrättelse: »så väger gentlemannen så och så mycket, alltså åtskilligt mera än vår Cleveland». Till slut blef jag uttröttad af dessa ideliga frågor, så jag helt snäft hänvisade de nyfikne till tidningarne.

Enligt aftalet med Gleeklubben hade jag förbundit mig att medverka vid en konsert i New-York och denna ägde rum lördagen den 15:de juli i »Tammany Hall».

Följande dag afreste vi med »Pennsylvania-Railroad» till Chigaco. Vi hade förskaffat oss ett »apartment» d. v. s. ett afskiljdt litet rum med alla behöfliga agremanger, så vi hade det mycket behagligt.

Anordningarne vid de amerikanska järnvägarne, isynnerhet vid de anordnade blixttågen, voro ändamålsenliga. Vagnarne äro inrättade med passage midt i vagnen. Är man två i sällskap hyr man en »section» d. v. s. två säten, midt emot hvarandra, hvilken till natten afskiljes från angränsande section genom en mellanvägg och från midtelpassagen genom tunga draperier. På dessa tåg funnos dessutom särskildt skrif- och lässalong samt restaurang. Sista vagnen i tåget — observation car — är försedd med stora fönster och flyttbara korgstolar. Utanför denna salong är en stor plattform, hvarifrån man har utsikt åt alla håll, och dit man kan utflytta korgstolarne.

Tåget har till befäl en konduktör, under

hvilken den öfriga tågpersonalen subordinerar. Han är en mycket respektingifvande man och ser myndig ut som en engelsk premierminister. Hos honom köper man sin biljett, om man ej förut hunnit skaffa sig någon vid stationen eller i någon butik i staden där äfven biljetter säljas. Detta biljettförsäljningssätt är visserligen bekvämt för den resande, men lämnar i afseende å kontrollen åtskilligt öfrigt att önska.

Just vid denna tid omtaltes allmänt en historia, som är belysande för detta system. En konduktör, som blifvit uppsagd från sin befattning, gick upp på järnvägsbolagets kontor och frågade efter anledningen till uppsägningen. »Jo», upplyste man honom, »man anser att ni bestjäl oss. Ni har så och så mycket i lön och ni har, utan att ega enskild förmögenhet, kunnat uppbygga en villa, lägga er till med hästar och vagn — detta har ni omöjligen kunnat göra annorledes än genom att bestjäla bolaget». »Jaså», svarade denne, »men det är väl för bolaget ändå mycket bättre att behålla mig, som nu har en egen villa, hästar och vagn, än att antaga en ny konduktör, som skall lägga sig till med sådana» — ett skäl, som, efter hvad man trodde, föranledde bolaget att återkalla uppsägningen och behålla honom vid sin befattning.

Uppassningen å tågen var öfverallt förträfflig och vid mina många järnvägsresor inom Minnesota blef jag i tillfälle erfara från betjäningens sida en rent af rörande omsorg om min person, sedan den fått kunskap om att jag var »the great swedish singer».

Måndagen den 17:de juli anlände vi till Chicago, där doktor Windrow och medlemmar af Gleeklubben voro oss vid stationen till mötes.

Min gamle vän Windrow förde oss till sitt hem, där vi på det hjärtligaste emottogos af hans hustru och moder och där vi sedan hade vår bostad och åtnjöto en omhuldande gästfrihet under hela vår vistelse i Chicago och äfven efter återkomsten från mina konsertresor i Minnesota.

På aftonen hade Gleeklubben sammanträde, hvarvid jag hälsades välkommen.

Följande dag, den 18:de, var en förberedande konsert i »Music-Hall», vid hvilken jämte mig fru Carolina Östberg och Conrad Behrens uppträdde.

Torsdagen den 20:de ägde den fö.sta stora skandinaviska konserten rum i »Festival-Hall» å utställningen.

Det blef en mycket ansträngande dag. En kolossal hetta förökade de obehag som föranleddes af ofullständiga anordningar för denna konsert.

Redan vid affärden från hemmet till den järnväg, som skulle föra oss till utställningen, började svårigheterna.

Det var nämligen svenskarnes parad-dag. En kolossal procession med flere tusen människor slingrade sig fram på de förnämsta gatorna i Chicago och afspärrade flere gånger vägen för vårt åkdon. I spetsen för processionen fördes en »Monitor», ett »Vikingaskepp» och andra symboler af nordisk mannakraft och från Sveriges historia världsbekanta hjältebilder.

Färden till järnvägen, som under vanliga för-

hållanden tillryggalägges på en kvart, räckte nu öfver tvänne timmar, hvilket försenade vår ankomst till utställningen och när vi så ändtligen anländt dit, var ingen oss till mötes för att visa närmaste vägen till »Festival-Hall». Vi bestego, efter anvisning, den »elevated road», som förde rundt om utställningen, men kommo åt alldeles motsatt håll dit vi skulle, måste därför vända om och när vi slutligen stannade vid närmaste hållplats till konsertlokalen, befanns det vara en ganska dryg bit att ytterligare vandra i det skarpaste solsken och hetta, så att jag vid framkomsten var alldeles i upplösningstillstånd. Mitt humör var också på kokpunkten, så jag var nog mindre behaglig att råka ut för. Denna sinnesstämning visade sig *nu* som alltid bara till fördel för min sång. Vid denna konsert uppträdde därjämte fru Östberg och tenorsångaren Herold från Köpenhamn, hvilken sjöng Gralsången ur op. »Lohengrin». Han gjorde mindre effekt, troligen till följd af den stora lokalen.

Lördagen den 22 juli var den andra konserten i »Festival-Hall». Den var i alla hänseenden betydligt öfverlägsen den förra: ett värdefullare program och bättre utfördt under mr Thomas präktiga anförande. Publiken var fulltalig och stort jubel rådde.

Med dessa konserter var mitt med Glee-klubben uppgjorda kontrakt fullgjordt och det stod mig fritt att hemresa. Jag hade således på mindre än fjorton dagar hunnit uppfylla mina åtagna förbindelser.

Under de dagar, jag stannade kvar i Chicago, var jag flere gånger på utställningen som sannerligen

var storartad, öfverlägsen alla jag förut sett, äfven den senaste år 1900 i Paris. Första rummet vid denna intogs odisputabelt af Tyskland, andra och tredje af Frankrike och England; först i fjärde rummet kom amerikanska afdelningen — detta till ej ringa missräkning för amerikanarne, hvilka naturligtvis trodde sig vara »hors concours». Den svenska afdelningen väckte också uppseende och i densamma förekom, sade man, det mest epokgörande i maskinväg, som utställningen hade att framvisa, nämligen en de Lavals uppfinning.

Ett af nöjena var att besöka »Midway Pleasance». Där fick man åskåda den fula egyptiska magdansen, indiansk hästridt och krigsdans, Kairo-gatan och den genom en fyrkantig inhägnad afstängda Dahomey-byn, där dess negerinnevånare huserade. Där blef jag utsatt för ett äfventyr, som kunnat sluta illa.

Så snart negrerna — hvilkas ansikten äro anskrämligt fula, men kropparna muskulösa och välformade — fingo syn på mig, sprang en af dem genast omkring till alla hyddorna och knackade på, så att jag snart var omgifven af en hel mängd fulingar, hvilka började tjuta och väsnas, klappade sig på magen och slickade sig belåtet om munnen — de lära vara kannibaler — och gurglade fram ett ljud, som visst skulle vara »Milwauke-bier». Mitt sällskap stod på ett litet afstånd och hade mycket roligt af situationen, som för mig var allt annat än behaglig. Slutligen var en jätteneger så närgången och oförskämd, att han började röra vid mig och liksom undersöka mitt hull, men då lyfte jag i hast min stora käpp af »Kamerun»-ebenholtz, som jag

fått af Calle Bovallius, och sträckte den kraftigt fram under negerns platta snabel och röt med dundrande röst, så det rungade i hyddorna: »fy, du fuling!», hvilket hade effekt på odjuren, ty de, mumlande något hotande, skingrade sig tvärt och lämnade mig fri passage. För att visa att jag icke var rädd, gick jag lugnt kring hela byn och stannade en stund och åsåg huru några negerkvinnor, lika fula som deras män, å en upphöjning midt i byn sutto och medelst kringsvängande af en rund sten söndermalde korn i ett lerfat. Jag bör ej förneka, att det var med en behaglig känsla jag kom ut ifrån denna om det mörkaste Afrika påminnande negerby. En tid därefter läste jag i Retzii beskrifning om densamma, att dessa Dahomey-negrer börjat oförsiktigt handskas med skjutvapen, aflossande skott åt skilda håll, så att uppehållet bland dem nog var mera riskabelt än jag trodde.

Ganska intressant var besöket i en Indiansk folkskola och att bese de utställda, af indianbarnen utförda, arbeten af skilda slag.

Den 2:dra augusti afreste vi till Centre city i Chizago county i Minnesota — en liten behaglig rekreationsplats, där vi hade vår tillvaro några veckor. Landskapet påminte om Södermanland. Vi gjorde en mängd utflykter rundt om, bland annat till »Taylor falls» för att beskåda de märkliga stora jättegrytorna (dalles).

Befolkningen i detta county utgöras nästan uteslutande af svenska farmare. Det var glädjande se huru välståndet hos dem varit ständigt stigande. Man kunde se det bland annat därpå, att vid hvarje farm

funnos tvänne boningshus, först det ursprungliga blockhuset, primitivt uppbyggdt af bjälkar lagda ofvanpå hvarandra, hvilket hus nu användes till förvaringsrum för större skrymmande föremål, så ett andra hus, omsorgsfullare uppfördt, ungefär som en bättre byggd svensk bondstuga, nu användt till magasin och vid åtskilligt inomhus förekommande dagsarbete, och till sist det nu begagnade bostadshuset, alldeles som en väl ombonad villabyggnad.

Lika glädjande var att förnimma den äkta svenska anda, som bland dessa farmare var rådande. Kärleken till det gamla Sverige gaf sig på många sätt tillkänna, och jag är förvissad, att om vi hemma i Sverige voro besjälade af en sådan sann kärlek till vårt land, skulle detta blifvit besparadt många förödmjukelser och bland nationerna kommit att intaga en mera framstående plats.

Det riktigt knep i hjärtat när man hörde deras utgjutelser af tillgifvenhet och kärlek för det gamla moderlandet, och många bevis på att de sökte inplanta likartade känslor hos det uppväxande släktet hade jag tillfälle iakttaga; så t. ex. hade bland svenska ynglingar, *födda i Amerika,* bildats ett kvartettsångarförbund, som kallade sig »Arpis gossar», och som fröjdade sig med att låta våra gamla studentsånger eka »i skog, på fält». Till min bostad i Centre city kommo om söndagen många föräldrar med sina barn för att dessa skulle få hälsa på den svenske sångaren och sedan i framtiden kunna minnas det. Slutligen måste jag i en landtkyrka låta dem höra svensk sång och anordnade för den skull en sångstund en söndagseftermiddag, då det lilla

templet var fullpackadt. Jag må säga, att det var med en obeskriflig känsla jag för dessa kära landsmän föredrog både »Vasahymnen» och »Du gamla», ty jag visste, att jag berörde mina åhörares finaste hjärtesträngar.

Från Centre city gjorde jag en afstickare till den vid »Lake superior» vackert belägna staden »Duluth», där jag hade en god konsert. Min förra kamrat från operan Augusta Öhrström var där gift med en impressario Renard, och båda visade oss mycken vänlighet under vårt uppehåll därstädes.

Sedan gaf jag konserter i »Minneapolis» och »St Paul». I närheten af sistnämnda stad ligger det genom Emersons dikt bekanta vattenfallet »Minnihaha» (det skrattande vattnet), hvilket likväl ej föreföll oss vidare märkvärdigt. —

Den 31 augusti återkommo vi till Chicago och voro ett par dagar åter gäster hos doktor Windrow.

Efter en afskedskonsert i »Music-Hall» afreste vi den 6 september till Niagara, som vida öfverträffar hvad man än må ha föreställt sig, och därifrån till Buffalo och Albany och med ångaren utför Hudson River till Newyork, där vi togo in på vårt förra hôtel »Fifth Avenue».

Efter att hafva sjungit i East River Park för en 4,000 människor reste jag till Worcester och hade där min sista konsert. I denna stad är brännpunkten för musikintresset i Amerika så att, så sade man mig, hvarje musikföretag eller konsertturnée, för att vinna framgång på andra platser bör vara föregånget af ett gynnsamt omdöme därifrån.

Nu skulle vi skiljas från Amerika och företaga hemfärden från detta stora land, hvilket på mig gjort ett djupt och vördnadsbjudande intryck. Jag kände för detsamma en kolossal beundran. Jag hade sett arbetet där, huru lågt på rangskalan efter europeiskt mått det än kunde synas vara, alltid hedradt och aktadt; jag hade aldrig kunnat spåra ett slaftecken i förhållandet mellan arbetare och arbetsgifvare; jag hade aldrig på min väg mött en tiggare eller en drinkare; däremot, hade jag märkt och måste därför äfven konstatera, att detta stora land, dit tusentals förolyckade existenser från alla världens länder tar sin tillflykt, af dessa olyckliga förmår bilda och förvandla till dugliga, ja, aktningsbjudande människor, de där åter känna och inse sitt människovärde. Honnör därför för Amerika!

Efter några dagars uppehåll i London afreste vi med svenska ångaren Thule till Göteborg, dit vi ankommo den 1:sta oktober, och redan några dagar därefter återinträdde jag i tjänstgöring vid operan.

*

Af en konsertbyrå i London, hvars ene chef var Ludvig Normans son, Waldemar, hade jag 1894 blifvit erbjuden ett förmånligt engagement för fyra konserter i England under slutet af oktober och början af november månader, nämligen en konsert i Kristallpalatset i London och sedan under sir Charles Hallé's ledning i Liverpool, Manchester och Bradford.

Min anhållan hos operastyrelsen att få permission för dessa konserter beviljades ej, men då anbudet var alltför lockande för att afslås, tvekade jag ej att lämna min anställning och antaga detta smickrande anbud.

Den 12:te oktober afreste min hustru och jag från Stockholm och anlände till London den 16:de, där Waldemar Norman var oss vid järnvägsstationen till mötes.

Konserten i Kristallpalatset ägde rum den 20:de inför fullsatt salong och under anförande af Mackensie. Jag sjöng August Södermans ballad »Tannhäuser», som slog mycket an, och några svenska folkvisor.

Efter denna konsert voro vi bjudna till sir Charles Hallé, hvilken med sin hustru dagen förut hemkommit efter en kortare konserttripp till några af provinsstäderna. De visade oss under hela vår vistelse i London stor gästfrihet och sökte på allt sätt göra vårt uppehåll i den stora världsstaden behagligt.

Som sir Charles skulle dirigera de andra konserterna kom jag att närmare lära känna denne högst intressante man.

Sir Charles Hallé hade redan på 1830—40-talet i Paris kommit i intim beröring med Cherubini, Chopin och Liszt, hvarom han hade mycket att förtälja, och öfverflyttade 1848, då revolutionen utbröt, till London, där han gjorde sig bemärkt som pianist och musiklärare, blef 1850 dirigent för »gentlemens concert» i Manchester, hvilken orkester han bragte upp till en hög konstnärlig rangplats. Samtidigt bildade han Manchesters musik-

konservatorium, hvars hederspresident han vid denna tid var. Redan 1860 började han i London dessa populära kammarmusiksoareer, som ännu under vintern pågå hvarje måndag och där världens förnämsta instrumentalister äflas få uppträda. Hans inflytande på musiklifvet i England har varit anmärkningsvärdt. På de tre platser där jag kom att uppträda, har han sålunda äfven anordnat hvarje vecka under vintern en större konsert med omväxlande program, den ena veckan ett oratorium eller större körverk, den andra en symfonikonsert, vid hvilken en sångartist och en soloinstrumentalist alltid uppträda. Till dessa konserter för han sin egen orkester med sig och på de olika platserna har han engagerat särskilda körinöfvare. Det var sålunda ett rastlöst verksamt musiklif den då 75-årige mannen förde, ty, utom dessa hvarje vecka återkommande konserter, gaf han tillsammans med sin fru den celebre violinisten Wilhelmina Neruda på mellandagarne ytterligare smärre sådana i någon provinsstad, då han uppträder som pianist, och först på lördagen återvända de till London för att hvila öfver söndagen.

Vid de konserter, där jag medverkade, uppträdde som soloinstrumentalist den för Stockholms publiken sedan Lady Hallés konsert bekante pianisten Borwick och vid en 2:dra extra konsert i Manchester Lady Hallé. De nummer jag utförde voro »Wasahymnen» med det stora recitativet och Södermans ballader »Tannhäuser» och »Kvarnruinen» samt vid denna andra extra konserten »Cavatinan» ur Glucks »Ifigenia» och »Wolframs täflingssång» ur »Tannhäuser», samtliga med orkester-accompagnement, samt

vid piano några svenska folkvisor. Texten till mina nummer hade jag låtit öfversätta och utdela åt publiken.

Just som vi skulle afresa från London, fick jag höra att Verdis nya opera »Falstaff» skulle uppföras i Manchester. Som jag visste att denna opera skulle upptas i Stockholm ville jag gärna se och höra den. Sir Charles ställde sin loge till vår disposition och samma dag den skulle gifvas afreste vi till Manchester, dit vi ankommo vid 4-tiden. Å hotellet fingo vi den underrättelsen att operan gifvits som middagsspektakel, hvarom vi varit okunniga och höll just på att sluta. Förargligt, men hvad var att göra? Vi kunde ej stanna tilldess operan nästa vecka åter skulle uppföras, hvarför vi ögonblickligen återvände till London.

Då denna opera samtidigt gafs å opera-comique i Paris beslöto vi ta hemvägen däröfver, men samma kväll vi anlände dit uppfördes den där och skulle sedan först efter åtta dagar åter komma upp på spellistan. Vi hade alltid tänkt tillbringa ett par veckor i Paris och jag kom därigenom i tillfälle att den 27:de november höra denna geniala tonskapelse.

Under uppehållet i Paris ifrågasattes, att jag skulle uppträda å en af Lamoureux-konserterna men då jag, ifall vid min hemkomst operan ej ville reengagera mig, hade för afsikt att helt och hållet öfverflytta min sångverksamhet till utlandet och för det ändamålet genom mina konserter i England ju redan gjort förberedande åtgärder, afböjde jag förslaget härom, helst mera omsorgsfulla förberedelser för uppträdande i Paris behöfde anordnas — hvilket

äfven vore viktigt — i samband med en då påtänkt längre konsertresa i Amerika och England.

På hemvägen biträdde jag i Köpenhamn vid en välgörenhetskonsert i den då nyligen invigda marmorkyrkan.

II.

Betraktelser öfver teaterns betydelse och nödvändigheten af en nationell scen.

Innan jag går vidare och börjar beskrifva vår operas öden sedan de Kungl. Teatrarne upphört vara en statsinstitution, har jag behof af att i några korta ord framställa mina tankar och reflexioner om teatern och dess nationella betydelse.

Afsikten härmed är att i någon mån belysa och motivera de åtgöranden, i hvilka jag på grund af omständigheternas makt måste deltaga.

> — — — »Skådespelets art och afsikt, dess ändamål, har från första början varit och är ännu att hålla fram liksom en spegel för naturen, att visa dygden dess egna anletsdrag, lasten dess egen afbild, och det nu lefvande släktet, som är samtidens kropp, ett troget aftryck af dess gestalt.»
>
> *Shakespeare.*

All äkta konst, säger en författare, är en framställning af det *sköna,* hvad medel hon därtill än använder: *ordet, tonen, färgen* eller *stenen;* hon må

såsom musiken mera direkt vända sig till örat eller som den bildande konsten till ögat eller såsom poesien till alla sinnena, ideellt fattadt d. v. s. till fantasien. En del af konstens alster måste, för att kunna njutas, så att säga, reproduceras: kompositörens nottecken äro ingen musik, de kräfva instrument eller människoröst för att lösas ur sin stumhet; den dramatiska skaldens dialog och scenanvisningar, för att göra den rätta verkan, kräfver teaterns realitet och skådespelarens föredrag och aktion. Det är sångaren och skådespelaren, som gifva personligt lif, uttryck och färg åt tonsättarens och skaldens tankar och drömmar.

Konstens liksom vetenskapens högsta studium är människan. Hvarför skulle då den sceniska människoframställningens konst vara mindre berättigad, än t. ex. framställningen af arkitektoniskt ordnade stenmassor? Det är sant, skådespelaren har sig själf till material i sin konst, han kan blott verka för sin samtid och hans verk går i grafven med honom. Detta är den vemodiga sidan af hans *öde* i en värld, där dock allt, stort som smått, förr eller senare, måste skatta åt förgängelsen eller glömskan. »Dem Mimen fliecht die Nachwelt keine Kränze.» Han måste nöja sig med sitt medvetande att hafva velat tjäna idealet och just därföre, i den mån han vill komma sitt ideal närmare och fatta sin uppgift ädlare och större, frigöra sig ifrån alla egoistiska biafsikter och med hängifvenhet ägna sig åt det konstverk, åt hvilket hans framställning skall gifva kött och blod.

Hos hvarje människa uppenbarar sig det gudomliga icke blott genom samvetets röst, utan ock genom

en obestämbar längtan och trånad efter något högre och bättre — ett ideal. Teaterns djupaste betydelse ligger i dess förmåga att stärka och entusiasmera till arbete och sträfvan efter detta ideals uppnående och då den är en af de konstgrenar, som med samlad kraft är tillgänglig för och verkar på den stora massan, måste man väl inse, att *den är ett oafvisligt behof, ett »conditio, sine qua non», för samhällets fortskridande till högre och ädlare kultur.* En lika obestridlig sanning är det väl då ock, att i samma mån teatern sysselsätter sig med rena och upphöjda ämnen, vinner den i betydelse såsom en sedlig institution.

Med hänsyn härtill är det statens oafvisliga plikt att understödja den sceniska konsten och öfvervaka dess verksamhet så att den icke blir »till en stor folkförgiftning, utan i stället åstadkommer en kraftfull och sund folkupplyftning.»

Men detta stora och höga mål uppnås först i samma mån *teatern är nationell*, ty det är ett axiom, att det som verkar mest förädlande på sedligheten och skönhetssinnet icke är af kosmopolitisk utan af nationell natur.

Skärskåda vi då särskildt de två hufvudgrenarne af den sceniska konsten, *komedien* och *tragedien*, framstår krafvet på att teatern skall vara nationell ännu klarare.

Se vi till *komedien* — hvars uppgift ju är att visa det låga, löjliga och svaga till den plats dess litenhet och lumpenhet med rätta anvisar och sålunda tillika att gifva de ideella makterna deras berättigade ställning — så finna vi att då den gisslar fel, verkar detta kraftfullast, om dessa fel äro nationella eller

sådana, som vi känna igen såsom våra egna, under det att de, som t. ex. framställas i en del franska pjäser, där äktenskapsbrottet utgör hufvudtemat, förefalla jämförelsevis främmande för våra förhållanden.

Tragedien och det *högre dramat* utöfvar sitt renande och förädlande inflytande genom att skildra de stora mänskliga lidelserna och det ideellas seger i de däraf uppkomna striderna; men den blir i sanning mest fruktbärande, då den behandlar nationella ämnen och lyfter fosterlandskänslan genom att för folket framkalla nationens stora minnen och därigenom eggar och skänker folket kraft till nya bedrifter och segrar inom andens värld.

Ehuru mycket mera skulle vara att från dessa synpunkter anföra till bevis för *teaterns* och särskildt *en nationell teaters* betydelse och nödvändighet, inskränker jag mig till här anförda betraktelser, hämtade ur olika källor.

Jag vill nu beröra en sida i denna sak, som beklagligt nog icke blifvit det ringaste beaktad, då riksdagen fattade sitt ödesdigra och olyckliga beslut i teaterfrågan — *det är språkets vikt och betydelse och teaterns inverkan därpå.*

Ett folks språk är dess dyrbaraste klenod.

Det andliga lif, som rörer sig hos ett folk, har i talet sitt uttrycksmedel.

Genom språket uppstår, utpräglas och bibehålles individualiteten, det karaktäristiska; genom språket har ett folk till bevarande af sin själfständighet och egendomlighet uppbyggt en oöfverstiglig mur för roflystna grannar.

Våra dagars historia lämnar klara och tydliga bevis därpå.

Se blott huru de större nationerna, som annekterat närgränsande mindre, försöka, sedan de upphäft dessas lagar och författningar, utrota språket för att helt och hållet uppsluka dem.

De förbjuda dess användande vid skolorna — man har hört, att barn blifvit straffade som under skoltiden samtalat vid hvarandra på sitt modersmål — och vid offentliga förhandlingar, men allt förgäfves, ty ju lifligare språket är, desto kraftigare och segare blir motståndet.

Ett sådant tillvägagående använder Preussen mot Nordschlesvigs danska befolkning, och ännu våldsammare Ryssland emot Polen och Östersjöprovinserna.

Man tänke sig detta förfärliga, att icke få på det språk man lärt från moderns läppar gifva offentligt uttryck åt de känslor, som röra sig inom själen, än mindre i tryck delgifva dessa åt sitt folk — ett tillstånd värre än döden: man får icke lefva och kan icke dö. Dock, om språket hunnit en litterär blomstring förmå dessa inkräktare icke alldeles kväfva det; de kunna visserligen förbjuda dess användande i skolorna, vid universiteten och i rättsskipningen, men från teatern kunna de ej — eller åtminstone ha de icke vågat — bannlysa det.

Hvilken ofantlig vikt och betydelse har då icke språket? Men hvar har det sitt säkraste skydd.

Ingenstädes har det eller bör det åtminstone ha en så huld omvårdnad som på teatern, bland

hvars främsta och heligaste uppgifter just därför är att hägna det lefvande, sig utvecklande språket.

Där, på teatern, bör man få höra huru det lefver inom alla samhällslager, huru det klingar när det är iklädt högtidsdräkt, i hvardagslag eller i dess olika dialekter, huru det utvecklar sig och hvilka nya former och förändringar det under tidernas lopp undergår.

Hvar annorstädes bör man väl säkrare få höra språket i ett vårdadt och väl accentueradt uttal? Månne i lärarekatedern, månne från talare — eller predikstolen, månne i folkförsamlingen?

I våra dagar sysselsätter man sig mycket med språkets stafning, och man vill att stafningen skall följa uttalet. Men hvad göres väl för detta uttal att få det korrekt och välljudande? Föga. Till och med de vid läroverken och universiteten anställda lärarne i svenska språket, månne de uttala detsamma felfritt, utan provinsdialekt eller andra bristfälligheter? Näppeligen. Hvilken omsorg nedlägger väl våra präster eller talare ex professo på språkets uttal? I allmänhet ingen. Och ändock är själfva uttalet af en väsentlig vikt, ännu mera naturligtvis, om stafningen skall följa detsamma.

Således endast vid teatern har språket sitt rätta palladium.

Låtom oss nu ägna några ord åt det samband, som råder emellan teatern och litteraturen, nationens skalder och författare.

Om det är af vikt, att författare, tänkare och skalder uppstå inom ett folk, är det en lifssak att ingenting underlåtes, som kan bidraga att framkalla

sådana och underlätta och befrämja deras alstringskraft.

Hvad nu vårt land beträffar, må vi erkänna att mycket litet är gjordt för detta ändamål: nämligen blott det lilla till Svenska Akademiens förfogande ställda anslag till understöd åt svenska författare.

Tager man i betraktande våra författares ställning i jämförelse med deras kolleger i de stora kulturländerna, kan man ej undgå att finna den högst prekär.

Den publik, för hvilken de våra skrifva, är fåtalig och den ersättning de kunna påräkna för sitt arbete blir till följd däraf obetydlig.

Genom konventionen om den litterära äganderätten främmande länder emellan — i princip riktig — har betalningen för öfversättningar äfven gått ner, hvadan, med få undantag, de flesta af våra skriftställare måst söka sin dagliga utkomst i tidningspressen.

Ett fält, som erbjudit någon lön, har dock teatern varit. De författare som skrifvit för den hafva vanligen kunnat, om deras arbeten vunnit bifall, påräkna en något så när motsvarande ersättning. Detta gäller likväl mest lustspelsförfattare; för den högre komedien och ännu mer för tragedien har ersättningen nog varit mager.

Ett gammalt ordspråk säger: »all vår början blifver svår», ett annat: »ingen födes mästare».

Dessa ordspråk gälla framför allt om dramatiska författare.

Först sedan de skrifvit flere mer eller mindre

underhaltiga stycken, de där kunna innebära ypperliga detaljer och snillrika drag, men där totalverkan är förfelad, lyckas det dem slutligen att framalstra något fullfärdigt. Om en sådan framgång uppnås, sker det i vanliga fall först efter åtskilliga mindre lyckade försök.

Då man icke kan begära, att de enskilda teatrarna skola upplåtas för dessa försök, måste det finnas en af det allmänna understödd teater, som icke i främsta rummet har den ekonomiska sidan till ögonmärke, utan är en kulturanstalt, där dessa förstlingsarbeten kunna få se ljuset.

I vår tid, då den krassa materialismen alltmer reser sig stark, då enskildt vinstbegär är häfstången för de flesta handlingar, då de andliga intressena och behofven makas åt sidan, då otro och det självsäkra förståndet gå hand i hand emot ideell åskådning — i denna jäktande tid har teatern en hög uppgift att fylla, och det religiösa nitet handlar trångbröstadt och emot sitt eget intresse, då det söker misskreditera eller rent af fördöma denna institution. En hvar som går på teatern, om icke för annat, så för att få en glad stund, måste där, nolens volens, emottaga väckelser och impulser, som stå i harnesk mot en egoistisk lifsåskådning, vare sig teatern »castigat ridendo mores» eller »fabula docet».

Ett folk, som vill bibehålla sin lifskraft, bör därför ägna den noggrannaste vård om teatern, så att dess andliga anlag ej må förkväfvas och råheten frodas.

Kasta vi en blick på t. ex. England, så se vi, att då under drottning Elisabeths tid intresset för teatern

var lefvande, framalstrade Shakespeare sina odödliga mästerverk, men att sedermera, när af vilseledt religiöst nit teatern undertrycktes, den materialistiska åskådningen tog öfverhanden och sedefördärfvet ökades i förfärande grad.

I våra dagars England finna vi också, att om genom materialismens öfvervikt det resultat uppkommit, som gjort detta land till en i ekonomiskt hänseende så dominerande makt bland nationerna, det ingalunda lämnat en däremot motsvarande eller mera betydande insats i mänsklighetens kulturutveckling.

En helt annan syn möter oss, om vi se på ett land, som tillgodosedt de andliga intressena, omhuldat konsten i allmänhet och speciellt teatern, t. ex. det lilla Danmark, som på samma gång öfverfölls af tvänne stormakter, Preussen och Österrike.

Visserligen blef det lemlästadt i den ojämna kampen, men står det icke nu i jämnhöjd, ja rent af öfver sina motståndare i frihet och kultur. Hvilken vaken fosterlandskänsla, hvilket lefvande intresse för allt ädelt och skönt! Också intager detta lilla folk ett sådant rum bland de öfriga, att dessa ej utan men kunna undvara dess insats i det mänskliga utvecklingsarbetet. Och hvarigenom? Jo, genom sin målmedvetna fosterländska anda och sin till de djupa leden gående folkbildning. Och hur har detta Danmark vunnit denna anda och denna bildning? Jo, därtill har bidragit, att alla de *andliga* intressena blifvit rikligen tillgodosedda och att man ägnat synnerlig vård om sin teater. Denna har därstädes alltid hållits i helgd, »ej blot til Lyst»; de fosterländska minnena ha bevarats med pietet och kärlek,

hvarigenom medvetandet om ett fosterlands betydelse och tillgifvenheten för detsamma uppammats och alltmera förstärkts.

*

Af hvad jag här framställt torde vara klart, att en *nationell teater* bör finnas och är ett af statens mest trängande andliga kraf.

Man kan i korta ord med sanning säga, att hvad ett folk, en nation, offrar på främjandet af *vetenskap* och *konst* i alla dess grenar, därmed uppbygger hon ett försvarsverk för sin frihet och sitt oberoende, mot hvilket en inkräktares »stolta böljor skola sätta sig».

*

Ådagalade nu riksdagen tyvärr en fullkomlig okunnighet *i afseende å innebörden af teaterfrågan*, då den indrog sitt anslag till de Kungl. Teatrarne, så gjorde regeringen det ännu mera, då den sedermera ordnade denna angelägenhet.

Det är ju alldeles påtagligt att utaf de båda konstgrenarne i de Kungl. Teatrarnes verksamhet, den lyriska och den dramatiska, denna senare ovillkorligen är den, som företrädesvis bör vara föremål för statens omsorg, ty *den dramatiska scenens* uppgift är, som jag i dessa mina betraktelser sökt visa, af den största och ömtåligaste betydelsen: *att uppväcka, bevara och höja fosterlandskärleken, att utveckla till frodig blomstring nationens ideella anlag,*

att bringa dess sedliga känslosträngar till starkare och mera välljudande klang och — icke minst att vårda vårt språk och därmed ock vår litteratur — alltså en uppgift af uteslutande *nationell* karaktär, under det att föremålet för den *lyriska scenens* arbete, *musiken,* visserligen såsom hvarje kulturgren äfven är af *nationell,* men dock *hufvudsakligen kosmopolitisk natur.*

De åtgärder regeringen vidtog buro tydligen vittnesbörd om, att den icke insåg räckvidden af teaterns betydelse.

Den ansåg sig — hvilket jag strax blir i tillfälle att omnämna — böra på allt sätt underlätta den lyriska afdelningen, men drog ej i betänkande pålägga den dramatiska till och med en tyngande hyresafgift.

Det dröjde ej länge, förrän det blef klart, att de Kungl. Teatrarne genom denna anordning kommit i en bedröflig ställning och våra dagars teaterhistoria tyder på, att denna ställning måhända blir mer och mer bedröflig och till slut teatern som en *nationens* konstanstalt icke mer existerar.

OPERANS ÖDE UNDER DEN TID, DEN VARIT ÖFVERLÄMNAD ÅT DEN ENSKILDA SPEKULATIONEN.

"Infandum regina jubes renovare dolorem"

VERGILIUS.

12.

Nordqvists entrépris. — Hans afgång. — Kammarherre Buréns tillträde till direktörsposten.

Samma dag riksdagen beslöt indraga sitt anslag tid de Kungl. Teatrarne sutto Anders Villman, kapellmästare Conrad Nordqvist och jag på aftonen tillsammans å Hamburger Börs kafé och samtalade om detta riksdagens beslut.

Huru skulle det nu gå med de Kgl. Teatrarne? Skulle de öfverlämnas åt enskild spekulation? Månne Ludvig Josephson skulle anmäla sig hågad öfvertaga dem? Skulle den från visst håll så efterlängtade skilsmässan mellan den lyriska och dramatiska scenen nu ändtligen äga rum?

Dessa med flera därmed sammanhängande frågor dryftades lifligt af oss.

Hvad den dramatiska scenen angick, voro vi ense att det nu vore omöjligt motstå krafvet på dess afskiljande och att under dessa svåra förhållanden bäst vore låta den reda sig själf, hvilket ock öfverensstämde med dess främsta artisters önskningar, och då det därigenom blefve tillfälle konstatera riktigheten af det ofta hörda påståendet, att dramatiska

scenen i ekonomiskt hänseende icke blott bure sig utan äfven lämnade öfverskott.

Hvad beträffade operan — denna stora apparat med en personal på hundratals individer — kunde vi endast se allt i den mörkaste dager.

Klart stod det visserligen för oss alla tre, att om densamma öfverläts åt en enskild person, det utan tvifvel under ett eller ett par år skulle blifva en vinstgifvande affär. En entreprenör komme naturligtvis att nedsätta aflöningarne, inskränka personalen till det minst möjliga och ej behöfva åsamka sig utgifter för att uppsätta några nya operor eller anskaffa kostymer och dekorationer.

Under denna diskussion uttalade jag följande åsikt, att då regering och riksdag i en ej allt för aflägsen framtid, kanske redan nästa år, skulle inse sin skyldighet återtaga denna nationalangelägenhet, det viktigaste nu vore, att operans verksamhet ordnades så, att vederbörande ej kunde finna möjlighet undkomma denna sin skyldighet, hvilket vore att befara om operan öfverlämnades till en entreprenör, den där förstode göra sig vinst på densamma och att man därföre borde hos regeringen anhålla att, liksom den dramatiska scenen komme att öfverlämnas åt en association af dess sujetter, operan finge för gemensam räkning under ett interregnum fortsätta sin verksamhet med nuvarande styrelsen, tillika med den bestämmelsen, att aflöningarne skulle blifva oförändrade och utgå för *orkester*, *kör* och *balett*, således för de lägst aflönade i främsta rummet till fullt belopp, samt för kansli och artiststaten i den mån de influtna tillgångarne medgåfvo,

och att artisterna däremot skulle äga rätt att i styrelsen insätta en medlem att bevaka deras intressen.

Både Willman och Nordqvist ställde sig tviflande om realiserbarheten af detta mitt förslag, hvarjämte Willman ansåg sig under alla förhållanden böra afgå från chefsbefattningen.

Följande dag hade jag repetition på teatern. Dit kom Nordqvist och bad om ett samtal med mig. Han sade sig mycket ha funderat på det af mig kvällen förut framkastade förslaget. Med en antydan om huruledes han och jag ledt de båda stora operaturnéerna till Köpenhamn och Kristiania och fört desamma till stor framgång i både estetiskt och ekonomiskt hänseende, föreslog han nu att vi ånyo skulle ställa oss i spetsen för personalen och erbjuda oss öfvertaga ledningen af operans arbeten, under sådana bestämmelser, som jag i mitt förslag framställt. »Vill du», frågade han, »gå i compagnie med mig härom?» »Ja», svarade jag, »men grannlagenhet kräfver, att vi än en gång böra anmoda Willman att deltaga». »Naturligtvis», sade Nordqvist. »Vidare», tillade jag, »böra vi bestämma, att om det skulle blifva öfverskott af verksamheten under året, detta skall afsättas till reservfond för blifvande behof eller, när regering och riksdag återtaga operan, då tillfalla våra pensionskassor». Härtill svarade Nordqvist, att det var självklart, ty, tilllade han — jag minnes så väl själfva ordalydelsen — »hvarken du eller jag hysa någon afsikt att gagnera på det olyckliga läge hvari operan kommit». Därpå räckte han mig handen och vi fästade vår

öfverenskommelse med handslag, hvarefter Nordqvist ytterligare försäkrade: »Vi äro således ense att ställa oss i spetsen och i förening öfvertaga operaverksamheten, äfven om Villman icke kan förmås att vara med; nu går jag och försöker öfvertala honom.» Därpå skildes vi. —

Så gingo några dagar utan att jag träffade Nordqvist, då plötsligt ett rykte kom ut som förmälde, att Nordqvist ämnade öfvertaga operan som sin enskilda affär.

Med anledning däraf och då jag ej kunde träffa Nordqvist, aflät jag slutligen ett bref till honom, i hvilket jag med skärpa framhöll faran i att operan lämnades till enskild spekulation, samt tillkännagaf på samma gång, att jag vore villig helt och hållet afstå från den oss emellan gjorda och med handslag fästade öfverenskommelsen om samarbete och i stället beredd att på allt möjligt sätt inför kamraterna och allmänheten stödja honom i hans maktpåliggande och ansvarsfulla värf, blott han icke ställde sig såsom entreprenör, utan nöjde sig med skälig vinst för sitt betungande arbete och med den höga tillfredsställelsen att ha gjort sin plikt som konstnär och att i sin mån ha förhindrat operans öfvergång från en statens bildningsanstalt till en affärsspekulation.

På detta bref fick jag aldrig något svar och då jag var öfvertygad, att Nordqvist på grund af hans yttranden under vårt första samtal fullständigt delade min åsikt beträffande operans bibehållande som en statsinstitution, ansåg jag mig ej behöfva

vidtaga någon åtgärd för att hos vederbörande statsråd framhålla denna min mening.

Emellertid blef jag snart tagen ur min villfarelse, då det blef officiellt tillkännagifvet, att Nordqvist öfvertagit operan som sin enskilda affär, men då var det för sent att hos vederbörande framställa mitt förslag.

Först ett par dagar därefter träffade jag Nordquist, då han skyndade meddela, att han låtit öfvertala sig att ensam och allena påtaga sig ansvaret för operan och »naturligtvis» så föllo hans ord, »har jag ingen annan afsikt än att kunna bereda verksamhet åt den arma personalen!»

Det var således ett faktum, att nu var vår opera blifven en affärsspekulation och att Nordqvist, den uppburne kapellmästaren, lånat sin person och sitt konstnärsrykte till att bringa den därhän. Hans lön under den tid han hade operan för egen räkning, inbragte honom en rätt ansenlig »grynvälling». Men när han sedan ledde den för »den arma personalen» uppstod ett betydligt deficit, som denna fick vidkännas. —

Innan jag vidare skildrar Nordqvists åtgöranden som entreprenör, måste jag, så smärtsamt det än kännes, berätta huru ett af riksdagen, med anledning af dess beslut om teateranslagets indragning, beviljadt kreditiv å 40,000 kronor till understöd åt teaterpersonalen blef användt.

Jag har härvid haft till mitt förfogande dels dåvarande finansministerns skrifvelse till styrelsen för den Kgl. Teaterns pensionsinrättning med begäran om förslag till detta anslags fördelning, dels de pro-

tokoll som vid styrelsens sammanträden i denna fråga fördes, men däremot har min begäran hos teaterstyrelsen att få som verifikation ta del af aflöningslistorna för Willmans sista och Nordqvists första månader icke bifallits — en vägran, som jag tillsvidare icke ansett mig böra på vederbörlig ort anmäla, då jag, så som vid den tiden ledamot i pensionskassans styrelse, i denna sak hade tillräcklig kännedom, men hvilket jag likväl här trott mig böra omnämna såsom belysande för teaterstyrelsens uppfattning härutinnan.

Sekreteraren i riksgäldskontoret, sedermera statsrådet, Herman Wikblad hade, såsom af regeringen utsedd ledamot i de Kgl. Teatrarnes pensionsinrättnings styrelse, länge haft ett finger med i öfriga teaterangelägenheter.

Han var en inflytelserik man genom sina många förbindelser, dels med pressen, då han en tid varit en slags ekonomidirektör i Aftonbladet, dels med finansvärlden i egenskap af juridisk rådgifvare i Stockholms enskilda banks styrelse och dels med riksdagen, där han många år tjänstgjort i dess statsutskott.

Troligen hade han varit mycket verksam inom riksdagen för att det hos densamma begärda anslaget till understöd åt teaterpersonalen beviljats.

Statsrådet och chefen för finansdepartementet hade i skrifvelse af den 10 juli 1888 underrättat pensionskassans styrelse, att riksdagen, i anledning af en utaf Kungl. Maj:ts aflåten nådig proposition, på extra stat för år 1889 anvisat och ställt till Kgl. Maj:ts förfogande ett kreditiv af högst 40,000 kr., »att för den händelse teaterverksamheten å de Kgl.

Teatrarnes lyriska scen för det spelår, som inginge den 1 juli 1888, komme att inställas eller bedrifvas på sådant sätt, *att den förut vid teatrarne anställda personal till någon del komme att sakna användning därstädes,* efter Kgl. Maj:ts pröfning användas till tillfälligt understöd åt sådana vid teatrarne förut anställda personer, hvilka funnos däraf vara i oundgängligt behof.» —

Med åberopande häraf och under tillkännagifvande att de Kgl. Teatrarne blifvit upplåtna till enskilda personer anbefalldes Pensionskassans styrelse att »afgifva yttrande rörande de understöd, som kunde böra utdelas».

Jag erinrar mig mycket väl huru denna angelägenhet inom styrelsen behandlades, och jag har genom de protokoll, som därvid fördes, kunnat — så ofullständiga dessa än äro affattade — kontrollera riktigheten af hvad jag minnes.

Pensionskassans sekreterare hofrättsrådet Theodor Westrin var bortrest och i hans ställe fördes protokollet af styrelseledamoten Herman Wikblad, hvilken ock var den, som dikterade styrelsens beslut.

Vid bestämmandet af hvilka från det föregående året vid teatern anställda medlemmar, som skulle blifva delaktiga af detta understöd hyste Wikblad och jag olika meningar i afseende å tillämpningen af finansministerns stipulerade villkor för åtnjutande af detsamma och med anledning däraf uppkom ett skarpt ordbyte emellan oss, som jag borde meddela allmänheten, men hvarifrån jag måste afstå, då ett referat därå från min sida genom de förda protokollens ofullständighet icke kan officiellt bestyrkas.

Slutligen förmådde Wikblad styrelsen att biträda hans åsikt, då den, enligt hans påstående, öfverensstämde med riksdagens afsikt med detta understöd; och det förslag till utdelning af detsamma, som till finansministern aflämnades, upptog sålunda jämte några pensionsberättigade som afgingo från teatern, *till största delen alla dem, som voro eller sedermera blefvo af entreprenören engagerade*, hvarigenom detta understöd naturligtvis till hufvudsaklig del blef till förmån för entreprenören, och *riksdagens fastställda bestämmelse, att det skulle endast användas för de sujetter från föregående år, som icke vunnit anställning, alltså delvis icke efterföljd*, hvarigenom, hvilket ock bör uppmärksammas, möjligheten att med detta anslag bereda interimspensioner åt de afgående sujetter som vore berättigade därtill, men som genom pensionskassans bristande tillgångar ännu ej erhållit pension, nästan tillintetgjordes, enär af kreditivets 40,000 kronor på detta oegentliga sätt omkring 38,500 kronor utbetalades.

Man kan ej undanskjuta den betraktelsen: hvad hade riksdagen *vunnit* med att indraga teateranslaget? Jo, man hade indragit 50,000 kr., men måst utbetala 38,500 kr. — alltså en besparing af 11,500 kr. Men hvilken *oerhörd skada* hade icke därigenom tillfogats våra dyrbara andliga intressen? Ja, det kan ej mätas med penningar, men det kommer allt mer och mer att visa sig, ty utan fördärfliga följder förvandlar man ej ett af de viktigaste kulturintressen till en affärsspekulation och hopkopplar det med och gör det beroende af krogrörelse och hyresgeschäft.

Med blödande hjärta måste man konstatera, att hvarken regering eller riksdag vinnlagt sig att vara »*tonkonstens* eller den sceniska konstens *beskyddare*», äfven om detta anbringas å officiella byggnader.

*

Nordqvist började emellertid sin verksamhet under för honom gynnsamma förhållanden. Hos publiken hade han stora sympatier och han betraktades som operans räddare. Pressen understödde honom. Willmans misstag att ställa sig stram mot pressen, genom att ordna dess fribiljetter på för dem obekvämt sätt, undvek Nordqvist. Han slog in på en helt annan bog och hela stockholmspressen, från de mest konservativa till de ultrademokratiska tidningarna, gynnade honom.

Tidningarne, som genom omdömen om operaverksamheten under Willmans senaste period i betydlig grad förorsakat att de Kungl. Teatrarne kommit i så bedröfligt läge, kände sig böra på allt sätt underlätta Nordqvists arbete. Så fick man till och med läsa, att samma artister, som under föregående regimen bedömts såsom varande under all kritik, nu voro af första klass, ja, uttalanden i denna riktning från utländska pressen framdrogos och, med ett ord, allt hade plötsligt blifvit så förträffligt och berömvärdt.

Rättvisligen måste ock erkännas, att Nordqvist under sitt första direktörsår utvecklade en otrolig energi. Arbetsifvern, såväl hos honom som hos personalen, var äfvenledes stegrad till det yttersta.

Det gläder mig särskildt att kunna försäkra, att förhållandet mellan honom och mig icke på något sätt stördes af att han rubbat vår öfverenskommelse rörande teaterverksamhetens bedrifvande, och fastän jag redan då förutsåg — hvad som sedermera allt mer och mer träder i dagen — de olyckliga följder, som skulle uppstå genom att operan öfverlämnades till den enskilda spekulationen, ansåg jag mig böra så godt jag kunde understödja Nordqvist i sitt åtagna ansvarsfulla kall.

Nordqvists konstnärskap och hans eminenta talang, speciellt som operadirigent genom hans smidighet och påpasslighet, borgade för att operaföreställningarne icke skulle sjunka i konstnärligt hänseende, men då nu konstanstaltens alla olika angelägenheter hvilade helt och hållet på hans axlar, icke minst hvad som anginge den ekonomiska delen däraf, kunde man befara, att han af en eller annan anledning blefve förhindrad att ägna den omsorg som behöfdes, för att bibehålla och höja den konstnärliga andan hos personalen genom att ambitiöst och strängt hålla på och ingjuta aktning och pietet för konstverken och de föreliggande uppgifterna.

Vid denna tid hade professor Franz Neruda förlagt en del af sin musikverksamhet hit till Stockholm. Jag kom ofta i beröring med honom och därunder uppkom och stadgades hos mig en liflig öfvertygelse, att det skulle blifva till en oskattbar vinst för vår opera, om han kunde blifva som dirigent fästad vid densamma just med hänsyn till ofvan antydda konstnärliga synpunkter.

På en ångbåtsresa sammanträffade jag med generaldirektör Bennich. Vi kommo i ett lifligt samtal rörande våra teaterförhållanden. Därunder framställde jag ofvannämnda åsikter, hvilka till fullo delades af honom och vi voro alldeles ense om, att rätta mannen som behöfdes var Neruda, och att redan något skulle vara vunnet, om han åtminstone blefve anställd som dirigent för symfonikonserterna. Men huru skulle detta kunna uppnås? Jo, sade jag, vägen vore: först att öfvertyga Herman Wikblad härom och sedan förmå honom vända sig till Nordqvist, då skulle denne, som stod i stor tacksamhetsskuld till Wikblad, icke kunna neka efterkomma en sådan begäran.

Några dagar därefter träffade jag vid ett sammanträde i Kungl. Musikaliska Akademien generaldirektör Bennich, som meddelade den glada underrättelsen att det lyckats — och mycket riktigt, vid första symfonikonserten var det professor Neruda, som stod på anförarepallen och sedan var han symfonidirigent under hela säsongen, till stor glädje för publiken. Han vann hos operapersonalen, isynnerhet vid instuderandet af Beethovens nionde symfoni både sympati och aktning.

Vid följande säsong blef han tyvärr ej anmodad att dirigera dessa konserter, utan Nordqvist öfvertog själf ledningen af desamma.

Under detta första år pågick arbetet rastlöst och med godt resultat i ekonomiskt hänseende; men det dröjde ej länge förr än inom personalen ett och annat symptom af missnöje förspordes. Så t. ex. ansågs som en obefogad stränghet att — hvad som

aldrig förut kunnat ifrågakomma — pliktfälla någon sujett för bristande memorering vid representation. Det var ju tydligt att en förseelse af detta slag var en ren olyckshändelse, då en hvar otvifvelaktigt ville inför publiken göra det allra bästa han kunde. Dessutom tolkades, vid inträffande sjukdomsfall, de i kontrakten införda bestämmelserna om spelhonorarens utgående på ett så hänsynslöst sätt, att det måste väcka ogillande. Ej heller hade solistpersonalen kunnat undgå att känna sig oangenämt berörd af Nordqvists af mig förut omnämnda uttalande i en intervju rörande scenartisternas ställning till operans konstnärsnivå i jämförelse med hofkapellets.

Den vind i seglen, Nordquist i början hade, föranledde honom måhända till allt för despotiskt herravälde emot dem han vågade sig på.

Misshälligheter läto sig äfven förnimmas emellan honom och teaterns gamle kamrerare Törner. Kronans ombud, hofrättsrådet Westrin, sades ej alltid vara belåten med åtskilliga Nordqvists åtgöranden.

Till följd af allt detta och genom en del andra förhållanden, som jag anser mig icke behöfva utförligare relatera, förspordes hos en del af personalen till och med farhåga, att operaverksamheten under denna regim kunde komma att upphöra — en farhåga som styrktes af Nordqvists vid ett besök hos honom fällda antydan att afgå.

Min med Nordqvist uppgjorda, men af honom brutna öfverenskommelse beträffande ordnandet af teaterverksamheten hade kommit till personalens känne-

dom och de mera framskjutna bland dem ansågo, i och för arbetet under nästkommande år, nödvändigt redan i god tid underställa nämnda förslag finansministerns pröfning.

En skrifvelse uppsattes och sedan den blifvit underställd granskning af kronans ombud, hofrättsrådet Westrin, som tillfullo gillade de däri gjorda förslagen, och därefter meddelats operans entreprenör, hofkapellmästaren Conrad Nordqvist, som ej heller hade något att därvid anmärka, helst han var tveksam om han komme att fortsätta med sin entrepris, blef densamma i februari månad 1889 aflämnad till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet friherre F. von Essen.

Jag bryr mig ej om att utförligare redogöra för de af Nordqvists sekreterare Frithiof Cronhamn med anledning af denna vår inlaga i tidningarna införda med oriktiga och förnärmande påståenden öfverflödande notiser, hvilka jag, såsom den äldste bland kamraterna, hade det pinsamma besväret att bemöta. Hela denna skriftväxling, som afstannade sedan jag med officiella bevis styrkt att Cronhamns uppgifter voro osanna, saknar för öfrigt allt intresse och bidrager i ingen mån till klarare belysning af de förhållanden, som framkallat den.

Emellertid, beträffande vår inlaga, fäste statsrådet därvid intet afseende, utan operan blef äfven för följande året anförtrodd åt Nordqvist och enda ändringen bestod i att i stället för Westrin utsågs till kronans ombud slottsfogden grefve Taube.

Under detta Nordqvists första år uppfördes

ingen ny opera mer än enaktaren »Djameleh» af Bizet.

Utgifterna hade därigenom under året varit mindre än under föregående säsongen och Nordqvist erhöll också en betydande vinst på sin affär.

Huru skulle det nu gå detta andra år? För att till detta skaffa sig en mera dragande kraft, engagerade Nordqvist stockholmspublikens afvikne gunstling, Arvid Ödmann.

Dessutom visade Nordqvist uti allt sitt arbete under detta år en i hög grad vacker sträfvan att tillgodose konstens kraf. Det var liksom om han genom förra årets vinst kände sig stå på säkrare fötter och därför ej drog i betänkande att med vår operas repertoar införlifva trenne förträffliga nyheter, som alltsedan funnits å spellistan, nämligen »På Sicilien», »Lakmé» och »Othello».

Detta bör lända honom till stort beröm, ty det ådagalägger tydligt, att de konstnärliga intressena hos honom dock innehade främsta rummet, enär han ju därigenom underkastade sig den betydande risk, som upptagandet af nya operor med dyrbara uppsättningar alltid medför; liksom det, att han under sitt första år, då hans ekonomiska ställning var oviss, ej inlät sig därpå, måste af en hvar erkännas såsom klokt.

Äfven detta andra år lämnade i ekonomiskt hänseende en välförtjänt och god vinst, fast densamma till följd af de stora utgifter, som voro förknippade med upptagandet af nämnda operor, ej blef lika stor som första årets.

Nu omsider insåg finansministern betydelsen af vårt inlämnade förslag. Det var ju tydligt och

klart att, äfven med en rundligt tilltagen aflöning åt en chef, ett betydande öfverskott af operaverksamhetens inkomster hade kunnat läggas till en reservfond för framtida behof.

Af denna anledning eller kanhända Nordqvist ej längre ville ikläda sig någon risk — det vet jag ej — beslöt man nu ordna denna angelägenhet till en del i enlighet med mitt projekt. Det gick naturligtvis icke an att helt och hållet följa det. Därför, med några förändringar däri, som ingalunda visade sig fördelaktiga, blef det nu bestämdt, att operan skulle, under Nordqvists fortfarande chefskap, fortsätta för — icke, som jag föreslagit operans, utan personalens räkning och att, om vinst uppstod, den skulle fördelas på personalen i proportion till aflöningen, men, om brist en månad uppkom, den nästföljande månadens inkomster först skulle betäcka denna och därefter, i den mån de räckte till, användas för månadsaflöningen.

Hela detta arrangemang kom nu emellertid för sent.

Mitt förslag, som väsentligen låg till grund för detta arrangemang, var ju afsedt för en interimsverksamhet och uppgjordt under förutsättning att regering och riksdag i en ej aflägsen framtid skulle återtaga de Kungl. Teatrarne under sitt skydd.

Den förhoppning man haft anledning hysa härom hade betydligt förminskats, sedan det visat sig att under en enskilds förvaltning teatrarne icke blott burit sig, utan lämnat betydande öfverskott, hvartill ytterligare kom, att under tiden bildats ett konsortium med uppgift att uppbygga ett nytt operahus, om hvilket konsortium en del af allmänheten hade den

föreställningen, att det ålåge detsamma dra försorg om operans fortgående verksamhet.

Genom allt detta hade nog just det intresse för operans bestånd, som varit den mest verkande drifkraften för de talrika besöken under de tvänne föregående åren, ej obetydligt svalnat och afmattats. Man väntade och var viss, att när den nya operabyggnaden blefve färdig, det hela skulle på ett tillfredsställande sätt ordnas och att till dess operan finge hanka sig fram så godt den kunde — ja, man hörde till och med berättas, att man på vissa håll ansåg sig i värsta fall kunna under tiden nöja sig med hofkapellet ensamt.

Under sådana förhållanden var det ganska öfverraskande, att första året med de nya bestämmelserna lämnade ett rätt godt resultat, så att en liten vinst kunde utdelas till personalen.

Det andra året däremot gick alldeles på tok.

Det var under detta, som operan måste flytta från sin gamla kära lokal till den s. k. Svenska teatern.

Denna flyttning förorsakade några veckors uppehåll i operaverksamheten, hvarigenom en kännbar förlust uppstod, hvarjämte själfva flyttningsomkostnaderna voro ganska dyrbara. Detta, i förening med att, ehuru arbetet bedrefs med mycken energi och prestationerna ådagalade stor omsorg, publiken ej infann sig så talrikt som förr, gjorde att inkomsterna ej räckte till, utan brist uppstod.

Att besöken vid representationerna ej voro så talrika, berodde väl till en hufvudsaklig del på, att den ekonomiska ställningen inom landet var tryckande,

men i någon mån kanske äfven att Nordqvist förlorat en del af publikens sympati. Det missnöje med honom som börjat uppstå hos personalen hade sipprat ut bland allmänheten och af pressen uppmärksammats. Vissa förhållanden inom hufvudstadens musiklif gjorde äfven Nordqvists ställning något vacklande. Hans förfaringssätt mot Filharmoniska sällskapet t. ex. var oklokt. Han tillät nämligen icke hofkapellet biträda vid dess konsert, då det skulle uppföra Bachs »Mattheus-passion», utan måste sällskapet för ändamålet engagera Balduin Dahls orkester från Köpenhamn.

Den 13 februari 1884 hade operan »Harald Viking» med stor framgång uppförts å vår opera och strax därefter hade dess kompositör, Andreas Hallén, slagit ner sina bopålar här och bildat detta »Filharmoniska sällskap», med hvilket han framgångsrikt och under medlemmarnes entusiastiska intresse arbetade i musikens tjänst.

När hofkapellmästare Dente 1885 tog afsked, och dåvarande kormästaren Nordqvist blifvit dennes efterträdare, sökte Hallén andre kapellmästarebefattningen. Teaterchefen Willman gaf på konungens därom skriftligen uttalade önskan befattningen åt Richard Henneberg och erbjöd kormästareplatsen åt Hallén, som denne dock ej ville emottaga.

Genom sin framgångsrika verksamhet med Filharmoniska sällskapet hade Hallén vunnit mycket erkännande, hvarjämte han ansågs som Wagnerian par préférance och såsom den i vårt land mest förtrogne med Wagnerstilens filosofiska och musikaliska intentioner. Genom sina relationer till pressen, så-

som kritiker, ansågs han vara en man med inflytande.

Med anledning däraf och för att tysta ner den opposition, som syntes alltmera växa till, anställde Nordqvist nu under sitt sista år honom som biträdande kapellmästare.

Men hvad Nordqvist genom detta engagemang vann, icke var det något som stärkte hans position, tvärtom, det snarare försvagade den; och redan då kunde man skymta, att i Halléns kölvatten följde Nordqvists blifvande efterträdare.

Emellertid pågick arbetet oförhindradt, men representationerna blefvo mindre och mindre besökta och den ekonomiska ställningen blef, ju längre säsongen framskred, allt mera bedröflig.

Det var sannerligen inga angenäma dagar Nordqvist upplefde och det värsta var, att han, som nog förlorat en del af publikens sympati, icke hade någon enda af personalen, som ställde sig på hans sida. Hade han varit uppburen af dess kärlek och tillgifvenhet skulle svårigheterna så småningom kunnat öfvervinnas. Nu däremot var animositeten mot honom, på grund af hans behandlingssätt af sina underordnade, särdeles stor. Det kändes naturligtvis hårdt och bittert för dessa, att ej erhålla lön för sitt arbete, då han förut just genom samma arbete inhöstat betydande summor. Detta förhållande ådagalade tydligare än allt annat, att det varit mycket lämpligare om, enligt mitt förslag, operaverksamheten från början bedrifvits för *operans* räkning och med den bestämmelsen, att alla de lägst aflönade skulle i första rummet bekomma full lön och att en möj-

ligen uppstående vinst skulle afläggas till reservfond för framtida behof. Men, ej mer därom!

I allas ögon läste man bekymmer och förtviflan: medlemmar af kör- och balettstaterna kommo till de mera framstående solisterna och bådo för själ och pina, att de skulle ställa till så att det blef på annat sätt ordnadt. Svårigheterna för »den arma personalen» var ännu större under sommaren. Belysande för tillståndet är den berättelse, som cirkulerade inom teatern, huru en medlem af kören, som från sin vistelseort i skärgården kommit in för att lyfta sista månadens aflöning för att därmed proviantera, hos kamreraren i stället mötts af ett kraf på ett par kronor, emedan ur månadslönen måst göras så stort afdrag, att återstoden af densamma icke räckte till att betala en plikt, som han blifvit ålagd erlägga för någon försummelse under en representation. Allt tydde på, att en krasch stode för dörren.

Då tiden för operans början i augusti 1892 nalkades, blef jag af Nordqvist uppkallad till kansliet, hvarvid han upplyste mig, att han sammankallat några af de främsta sujetterna för att delgifva dem och öfverlägga om ett af honom uppgjordt förslag till ordnande af operans verksamhet under det nu ingående spelåret. Själf förklarade han sig ej ensam kunna bära ansvaret för verksamheten och jag har, sade han, nu hållit ut i fyra år — den vanliga tiden för en teaterchef — och det är nödvändigt, att det nu blir ordnadt på ett annat sätt; därjämte sade han sig ej ha tillkallat de yngre sujetterna till detta sammanträde, då de enligt hans mening ej

borde ha något härmed att skaffa. Därpå redogjorde han i korta drag för innehållet af sitt förslag och framställde så, alldeles oväntadt, en fråga, som tydligen ådagalade, att han ingalunda hade för afsikt att träda tillbaka från sin befattning och som på samma gång afsåg att vinna min tillslutning: »Vet du, hvar professor Neruda uppehåller sig? Jag tänker erbjuda honom öfvertaga kapellmästarebefattningen, ty Hallén är olämplig.» Jag gaf honom Nerudas adress och var glad öfver detta bevis på att Nordqvist äfven under de mest tryckande bekymmer hade sina tankar på vår operas konstnärliga kraf och framåtskridande.

Strax efter detta samtal infunno sig de kallade sujetterna — men i deras sällskap äfven de, som han icke kallat. Nu upprepade Nordqvist för dem hvad han sagt till mig och redogjorde utförligt för sitt förslag, som gick ut på: att operan skulle bedrifvas för de högst aflönade solisternas räkning, att aflöningen skulle af de influtna recettmedlen och inkomsterna för öfrigt utgå oafkortadt till orkester-, kör-, balettstaterna, till de lägst aflönade solister, till kansliet och arbetarpersonalen; att Nordqvist mot samma aflöning som hittills fortfarande skulle fungera som chef med dennes fulla myndighet och oberoende; samt att hvad som af inkomsterna därefter återstod skulle tillfalla de främste solisterna i proportion till deras förutvarande löner.

Med anledning af detta förslag uppstod en liflig öfverläggning, hvarunder Rundberg gjorde sig till tolk för en skarp kritik öfver det föregående spelårets skötsel; men då diskussionen däraf hotade öfver-

gå till främmande spörsmål, föreslog jag, att vi sujetter skulle enskildt taga det gjorda förslaget i öfvervägande och sedermera afge vårt svaromål.

Sedan sammanträdet inför Nordqvist upplösts, afgingo vi sujetter till »Du Nord», där vi fortsatte det uti ett af gästrummen. Ditkommen öfverraskades jag finna en jurist vidtalad leda våra förhandlingar, men ännu mera, då jag erfor bland kamraterna stämningen och hållningen vara deciderad emot Nordqvist.

Visserligen hade jag under föregående vårtermin misstänkt, att Rundberg stod i intim förbindelse med det parti, som sedermera kom till styret. Jag hade nämligen fått skäl härtill vid en representation af operan »Wilhelm Tell», som Nordqvist själf måst anföra i stället för Hallén, då ett samtal, jag hade med den förre om denna sak, och hvilket af Rundberg på afstånd åhördes, sedermera blef mig ordagrannt återgifvet af Hallén. Men jag kunde dock icke ana, att en plan att aflägsna Nordqvist från chefsplatsen redan var uppgjord och så långt avancerad.

Det betryckta och rent af olidliga förhållande, hvari personalen befann sig, gjorde äfven en förändring nödvändig och påskyndade katastrofen.

Mitt förslag om verksamhetens ordnande *med Nordqvists fortfarande medverkan* vann nu ingen tillslutning. I det stället ansågs det alldeles nödvändigt att ha honom helt och hållet ur spelet, ty, sade man, annars är han snart i sadeln igen. Af den anledning framhöll Rundberg — han var för öfrigt den som framkom med alla förslag — att

vi skulle förbinda oss icke antaga engagemang vid operan i fall Nordqvist i någon egenskap där var anställd, och att den som det gjorde skulle plikta 2,000 kronor.

Detta förslag, liksom de hvarom meningarna voro delade, genomdrefs af Rundberg hufvudsakligen därmed, att han förmått Ödmann hota med, ifall kamraterna icke antoge förslaget, att låta engagera sig hos Nordqvist och att vi då fingo reda oss bäst vi kunde.

Resultatet af våra öfverläggningar blef sålunda att afslå Nordqvists projekt. Därjämte beslöto vi aflåta en skrifvelse till hr statsrådet och chefen för finansdepartementet, hvari vi, under förmälan att Nordqvist förklarat sig oförmögen att fortfarande bedrifva operaverksamheten och med tillkännagifvande af vårt ofvan berörda beslut att ej taga engagemang, i fall Nordqvist vore vid operan i någon egenskap anställd, anhöllo, att operan måtte öfverlämnas till oss och att vi, i så fall, hade för afsikt utom vår krets anmoda lämplig person blifva vår chef.

Under alla dessa öfverläggningar blef det för mig ganska tydligt — hvad man äfven berättade mig — att under sommarens lopp hela denna angelägenhet varit föremål för mycket dryftande och förberedande arbete, hvarom jag ej finner nödigt att vidlyftigare uttala mig.

Däremot har jag behof af i korthet antyda hvad som föranledde mig följa mina kamrater i deras beslut och åtgöranden i denna sak.

Jag vill då på det eftertryckligaste förklara, att det ej var af någon animositet emot Nordqvist.

Väl hade han gjort vår operainstitution, enligt min åsikt, en obotlig skada genom att föra den in på spekulationens väg, men jag ansåg och anser fortfarande att hans stora talang som operadirigent var öfverlägsen och att äfven om en viss svaghet emellanåt förmärktes i oväsentliga frågor, där han liksom eftergifvande lotsade sig emellan olika meningar i stället för att oförskräckt förfäkta sin egen och därigenom gaf sig sken af opålitlighet, detta dock ej borde förhindra ett samarbete med honom. Jag sökte sedermera ock i min mån medverka till och underlätta hans återinträde i operans tjänst då detta ifrågasattes, hvilket mitt handlingssätt han äfven uppfattade och både muntligen och skriftligen erkände.

Nej — jag förenade mig med kamraterna, emedan Nordqvist själf förklarat sig urståndsatt fungera som chef under andra betingelser än de i hans förslag framställda. En reservation mot ett eller annat beslut skulle nu blott försvaga vår ställning, hvilken betydligt förstärktes, sedan både kör- och balettstaten accepterat vårt beslut; hvarjämte, då dennna viktiga fråga af omständigheternas tvång kommit in i en så betydelsefull och för operans hela framtid viktig och bestämmande riktning, jag hyste den förhoppning att ett önskemål, som jag ofta bland kamraterna uttalat, nu kunde realiseras, nämligen att få till chef för operan sekreteraren i Kungl. Musikaliska Akademien doktor Wilhelm Svedbom och till kapellmästare professor Franz Neruda, hvarigenom operainstitutionen skulle tillföras den högsta humanistiska och musikaliska bildning och den mest

pietetsfulla och kärleksrika omvårdnad om hennes uppgifter.

Men denna min innerliga förhoppning skulle tyvärr icke förverkligas.

Då under dessa förhållanden några operaföreställningar ej kunde äga rum, begaf jag mig ut på landet och skulle återkomma först om ett par dagar.

Under denna min frånvaro passade Rundberg på och förmådde Ödmann och Strömberg att tillsammans med honom besöka kammarherre Axel Burén, filharmoniska sällskapets dåvarande ordförande, och — utan ringaste uppdrag af kamraterna — anmoda honom öfvertaga chefskapet.

Vid min återkomst underrättade Rundberg mig härom och att hr Burén förklarat sig beredvillig åtaga sig den ansvarsfulla platsen. Jag blef naturligtvis oangenämt öfverraskad och kunde ej underlåta framhålla det ogrannlaga i att utan kamraternas hörande företaga en så viktig åtgärd, hvarvid jag särskildt betonade, att hr Burén sannolikt icke skulle *inse* eller *fatta* den stora betydelsen af professor Nerudas anställning vid institutionen. Härpå svarade Rundberg, att mina farhågor härutinnan voro ogrundade, enär Burén säkerligen skulle göra allt möjligt för att fästa honom vid operan. Vidare meddelade han, att Burén kunde anskaffa medel till bestridande af personalens innestående löner och för framtiden betrygga institutionens ekonomiska existens.

Detta sista skäl afväpnade mig och ett möte med kammarherre Burén arrangerades.

Vid detta fastställdes och af Burén godkändes de bestämmelser och villkor, under hvilka opera-

verksamheten skulle med honom som chef bedrifvas.

De viktigaste bestämmelser, som då fastslogos, fast de icke skriftligen uppsattes, voro:

att verksamheten skulle äga rum såsom förut för hela personalens räkning;

att då personalen löpte all risk, densamma skulle insätta tvänne ledamöter i den kommitté, som hade att besluta 1:o) rörande repertoarens beskaffenhet, 2:o) upptagandet af nya operor, 3:o) beviljandet af debuter och engagemangsuppgörelser, hvarjämte det bestämdes att chefen skulle endast äga rätt göra utbetalningar af mindre belopp.

Beträffande kapellmästarefrågan afgaf hr Burén till mig ett muntligt löfte att inom spelårets slut söka engagera professor Neruda.

Nu var saken alltså till en del ordnad. Det viktigaste återstod: regeringens beslut med afseende på vår inlaga. Därvid mötte åtskilliga svårigheter, då naturligtvis regeringen icke med blida ögon kunde betrakta denna operarevolt.

Då regeringen på ett, minst sagdt, lättvindigt sätt förfarit med operapersonalen genom att ställa den i beroende af entreprenörens godtycke och maktfullkomlighet i afseende å operans arbete, utan att personalen, hvars ekonomiska välgång det dock gällde, ens gafs rättighet att uttala en önskan eller en gensaga, kunde man med skäl stämpla dess kontrakt med Nordqvist som ett »pactum turpe». Regeringen uppdrog dessutom egenmäktigt granskningen af operans räkenskaper till någon departementstjänsteman, utan att anse sig behöfva anmoda någon af operans personal

att däri deltaga. Icke kunde man vänta att en utom teatern stående och med dess arbetsförhållanden fullkomligt främmande person skulle äga förmåga verkställa denna granskning eller att bilda sig en klar och allmängiltig åsikt om huru arbetet bedrifvits och hvilka förändringar som däri måste vidtagas. Personalens senare begäran att få taga del af operans räkenskaper under de tvänne år operan gått för dess räkning, och dess till finansdepartementet aflämnade berättelse om denna verkställda eftergranskning beredde också säkerligen vederbörande en ganska stor öfverraskning.

Nog af, denna operarevolt och ofvan antydda förhållande förorsakade regeringen ej så litet obehag, och det var med stor spänning man afvaktade hennes beslut med anledning af vår framställning.

Det besvärade nog också regeringen, att detta kontrakt med enskild person, däri bestämmelserna hufvudsakligen rörde sig om personalens väl och ve, ägde, så absurdt det än låter, giltighet ytterligare i trenne år, isynnerhet då entreprenören, som det sades, ej befanns hågad annullera detsamma.

Emellertid var det nödvändigt att så fort som möjligt få frågan afgjord, och med anledning däraf föreslog jag kamraterna, att vi skulle erbjuda Nordqvist en ersättning af 3,000 kr., årligen under dessa trenne år, hvarjämte jag, för att han skulle ytterligare soulageras, framkastade den tanken, att kammarherre Burén säkerligen kunde af H. M. Konungen utverka Nordqvists utnämning till förste hofkapellmästare — en titel, som ingen mer än Norman förut innehaft.

»Ja», svarade Burén, »då går det, pengar och en titel — det skall göra't.»

Några dagar därefter blef Nordqvists kontrakt med regeringen transporteradt på kammarherre Burén och Conrad Nordqvist utnämnd till förste hofkapellmästare.

*

Operans verksamhet påbörjades genast med kammarherre Burén som chef och fortgick nu under ganska gynnsamma auspicier och pressen ställde sig mycket välvillig emot den.

I öfverensstämmelse med det med kammarherre Burén gjorda aftalet, utsågos Arvid Ödmann och jag till artisternas ombud i repertoarkommittén och att i allmänhet öfvervaka deras intressen vid handhafvandet af operans angelägenheter.

Redan vid första sammanträdet anmälde Ödmann förhinder och suppleanten, Rundberg, inträdde i hans ställe. Då Ödmanns förhinder fortfor och Rundberg alltjämt fungerade i stället, blef det tämligen tydligt att denna anordning förut var uppgjord. Snart intog Rundberg äfven en dominerande ställning inom kommittén, isynnerhet vid repertoarens uppgörande för veckan, då hvarje förslag af den då ännu tjänstgörande regissören, Ludvig Josephson, af honom kritiserades och förändrades till — det måste erkännas — både lämpligare och bättre arbetsordning. Slutligen blef Josephson, som då var sjuklig och förlorat något af sin energi, så småningom skjuten åt sidan och afträdde slutligen regissörbefattningen åt Rundberg.

Arbetet gick lugnt och angenämt. Vår nye

chef hade anskaffat medel till utbetalande af personalens innestående löner från Nordqvists tid och allt lofvade ett framgångsrikt spelår. En och annan gång förnams ett litet missljud eller klander, beträffande personalens beslut att vid vite ej emottaga engagemang vid operan ifall Nordqvist i någon egenskap där fick anställning, men därvid fäste man icke något afseende, tills detta klander officiellt uttalades af finansministern i samband med en fordran att detta beslut skulle af oss annulleras.

En dag började man tala om, att det stora teaterlotteriet icke räckte till för sitt ändamål och att det blefve nödvändigt för att åt den nya operan erhålla medel till anskaffande af eget elektricitetsverk anordna ett nytt lotteri.

Solisterna anmodades en afton i foyern möta statsrådet och chefen för finansdepartementet, friherre F. von Essen.

Vid detta möte tillkännagaf hr statsrådet, att regeringen nu stod i begrepp besluta om ofvansagda nya teaterlotteri, men att den, som högeligen måste ogilla personalens mot Nordqvist fattade beslut, skulle önska att dessförinnan sagda beslut blefve annulleradt, hvarefter statsrådet aflägsnade sig.

Vid vår öfverläggning med anledning häraf framhölls å ena sidan nödvändigheten för artisterna att efterkomma denna önskan, men åter å andra sidan att det gjorda aftalet mot Nordqvist också varit och fortfarande *var* nödvändigt och då detsamma icke rimligen kunde ha med det ifrågasatta nya teaterlotteriet att skaffa, det därför skulle synas vankelmodigt att i en så viktig fråga ändra åsikt.

Ett svar måste emellertid afgifvas och detta blef, efter ett långsamt dryftande, af följande innehåll: enär det bland personalen uppstått olika meningar om innebörden af hr statsrådets muntliga framställning, våga vi vördsamt anhålla få densamma skriftligen affattad. Därpå erhöllo vi aldrig något svar och frågan förföll, men en tid därefter anmodades vi besöka statsminister Boström och statsråden Åkerhjelm och Wikblad och efter samtalen med dem beslöto vi, då nämnda aftal skulle stå hindrande för operans framtida ordnande, upphäfva detsamma och vid vårt tillkännagifvande härom därjämte uttala och kraftigt framhålla vår vissa förhoppning, att sådana förhållanden, som förorsakat detta aftal, ej vidare måtte vid vår opera förekomma.

*

För öfrigt arbetade operan nu jämförelsevis i ostörd ro.

Jag, såsom personalens ombud i styrelsen, hade dock allt som oftast det obehaget att erinra kammarherre Burén att, så länge verksamheten bedrefs för personalens räkning, ej öfverskrida de fastställda öfverenskommelserna — erinringar, som icke skulle ifrågakomma, om kammarherren ensam öfvertog risken, hvilket han då äfven sade sig ämna göra.

Därigenom blef min ställning inom styrelsen mindre angenäm och, då dessutom det af vissa förhållanden tydligen framgick, att vederbörande vid det afgifna löftet om att försöka vinna professor Neruda till kapellmästare ej fäste allvarligare afseende, var

jag besluten frånträda detta mig af personalen lämnade uppdrag och jag tog mig anledning verkställa detta beslut, då jag skulle företaga min Amerikaresa.

Efter återkomsten från densamma emottog jag ånyo anställning vid operan, men hade ej vidare någon del i bestämmandet af dess verksamhet.

Emellertid märkte jag genast, att under min korta bortovaro Rundberg satt sig allt mer och mer fast i sadeln och styrde med oinskränkt myndighet. Förhållandena vid operan, så i ena som andra hänseendet, lämpade sig särskildt för att han, som verkligen satt inne med för en teaterledare och instruktör ovanliga, energiska och framstående egenskaper, kunde få fritt utveckla och göra dem gällande.

Ehuruväl Rundberg i högsta grad bekräftade sanningen af den reflexionen jag så många gånger varit i tillfälle göra, att nämligen, så snart en person fått benen under ett direktionsbord, är det som om en »viss person» farit i kroppen på honom, ity att då lyser hans förstånd högre än annars, då inbillar han sig se klarare och begripa allting och det lilla frö till härsklystnad, som förefinnes, har kommit i god jordmån och växer snart upp till ett stort träd — ehuruväl Rundberg härutinnan ej var ett undantag, kräfver dock sanningen det erkännande, att han i sin befattning ådagalade, utom sin kolossala arbetsförmåga, en sådan klokhet och urskiljning, att han aldrig lät sina personliga intressen och fördelar influera på arbetets gång, hvarigenom han med kraft kunde tillbakavisa hvarje tillstymmelse till kotteriväsende och

intrigspel eller öfversitteri vare sig från kapellmästare eller sångartister.

Repertoaren hölls också uppe i den höga konstnärsståndpunkt vår opera innehade och nya, värdefulla alster framfördes, såsom *Falstaff* af Verdi och *Valkyrian* af Wagner.

Säkert är, att om han fortfarande varit intendent för operan vid dess verksamhet i det nya operahuset, resultatet af arbetet skulle såväl första året som framgent blifvit fruktbärande både i ekonomiskt och — trots hans bristande humanistiska bildning — i konstnärligt hänseende.

Nu afbröts hans verksamhet strax före denna flyttning och jag beklagar, men vill ej vidröra de förhållanden, som föranledde hans aflägsnande från konstanstalten.

Under en månads tid måste jag, fastän motvilligt, öfvertaga regissörsbefattningen, till dess den under stora förhoppningar öfverlämnades till Elmblad.

13.

Det gamla Operahusets brister. – Det stora teaterlotteriet och det nya Operahuset. — Teateraktiebolaget.

Man hade länge klagat öfver det gamla Operahusets brister: att salongen var för liten och ej ägde tillräckligt antal åhörareplatser, att scenen, isynnerhet hvad dess djup angick, lämnade mycket öfrigt att önska, men framför allt att korridorerna för publiken voro för trånga och obekväma.

Af dessa klagomål var väl det sistnämnda mest befogadt och det som verkligen tarfvade bli undanröjdt.

Rörande de andra kunde nog meningarne vara delade.

Utrymmet i salongen hade i allmänhet visat sig fullt tillräckligt. Sällan hade biljettluckan behöft annonsera »utsåldt», och när så inträffat, på grund af att publiken strömmade till i åstundan att göra bekantskap med ett tilltalande program, bidrog ju detta till programmets fortsatta gifvande, hvarigenom tid besparades för nya programs instuderande; om anledningen åter var en publikens nyfikenhet att närvara vid en gala- eller festföreställning, så fanns ju intet hinder att vid dylikt tillfälle höja biljettprisen.

Det af direktionen ofta åberopade skälet, då den kommit i ekonomiskt bryderi, att åhörareplatserna voro för fåtaliga, kunde man näppeligen godkänna, enär anledningen till teaterns bedröfliga ekonomiska tillstånd påtagligen var att söka på helt annat håll.

Beträffande klagan om scenens otillräcklighet var denna måhända icke alldeles obefogad. Ett faktum var dock, att med detta inskränkta och otillräckliga utrymme man kunnat, på ett icke blott fullt tillfredsställande sätt utan till och med så att det öfverträffat de främsta och största operasceners anordningar, uppsätta så fordrande dekorationsoperor som »Afrikanskan», »Profeten», »Gustaf Vasa» m. fl., hvilka icke föranledt anmärkningar vare sig mot dekorationernas perspektiva verkningar eller folkmassornas ordnande inom scenområdet.

Som sagdt, den befogade anmärkningen mot de trånga och obekväma korridorerna till salongen måste afhjälpas och med anledning däraf uppgjordes åtskilliga förslag.

Ett gick ut på att afhjälpa denna olägenhet genom att utvidga de trånga korridorerna å ömse sidor till mer än tillräcklig bredd medelst tillgodogörande å ena sidan af den öppna operagårdens och å andra sidan af kör- och balettfoyerns stora områden.

Denna plan förfäktades isynnerhet af dem, som älskade den gamla salongen och funno behag i dess härliga akustik och förnäma utseende med sina fem icke djupa rader.

Enligt ett annat förslag skulle ett nytt operahus

uppbyggas å tomten åt Carl XII:s torg, med salongen och hufvudingången från detta håll.

Fördelen med denna plan var, att operaverksamheten under byggnadstiden kunde obehindradt fortgå och att, när det nya huset var färdigt, det gamla kunde förändras till dramatisk scen. Därigenom skulle de båda scenerna komma under samma tak och många fördelar af rent praktisk natur vinnas, i afseende å dekorationer, attributer och kostymer.

Nu kunde emellertid, sedan riksdagen och regeringen tagit sin hand från de Kungl. Teatrarne, icke något af dessa förslag komma ifråga.

Det var då man beslöt verkliggöra en länge närd tanke att ordna denna del af teaterfrågan genom ett lotteri.

Ett sådant beviljades af riksdag och regering och ett konsortium, som därå erhöll koncession, bildades, hvilket åtog sig att med de af lotteriet influtna medlen uppbygga ett nytt operahus, sedan det gamla blifvit nedrifvet.

Så skulle den segslitna teaterfrågan ändtligen bli löst — tänkte och trodde man — och belåtenheten med detta arrangemang var allmän.

Ett mindre beaktadt spörsmål, teaterpersonalens tillvaro, blef då liksom nu senast ej föremål för vidare betraktelser och sedan denna personal utan ringaste garanti blifvit lämnad åt en entreprenörs godtycke, fäste man ej vidare afseende vid denna viktiga faktor, med undantag af förut omnämnda kreditiv till densammas understödjande, hvilket på ett så egendomligt sätt blef för sitt ändamål användt.

Följden hade säkerligen blifvit den, om icke personalen omsider själf ingripit, att, när det nya operahuset var färdigt, någon fulltalig och i repertoaren inöfvad operapersonal näppeligen funnits att tillgå och, fastän ett kronans ombud eller en bolagets inspektor tillsattes att bevaka teaterns material, kostymer, dekorationer och attributer, denna åtgärd ingalunda skulle förhindra dessa materialier, ifall de kunde yttra sig, att högljudt instämma i hofkapellisternas nödrop: »Vi äro utslitna».

*

Emellertid, sedan till grämelse för många det stora helgerånet att rifva vårt gamla operahus blifvit föröfvadt, hade man uppbyggt detta nya, hvilket nu stod färdigt i all sin prakt.

»De gustibus non est disputandum.» Beträffande byggnadens yttre utseende och speciellt fasaden mot torget hade man ej ansett sig behöfva bibehålla korrespondensen med det midt emot liggande arffurstens palats.

Träder man inom palatsets murar faller genast i ögonen, huru allt som afser publikens trefnad och bekvämlighet på ändamålsenligaste sätt blifvit tillgodosedt: salongen, foyern och korridorerna. Beträffande åter anordningarne för det blifvande arbetet bakom scenöppningen, bära tyvärr dessa vittnesbörd om en beklaglig obekantskap med hvad detta arbete kräfver, och grava anmärkningar kunna här göras.

Kör- och balettsalarne samt sångrummet äro

förlagda öfver hvarandra, hvarigenom öfningar samtidigt i dessa alldeles omöjliggöras, då trossbottnarne ej hindra ljudet att störande tränga igenom. Sångrumsöfningarne måste redan första dagen öfverflyttas till artistfoyern, som därigenom till en del beröfvades sin ursprungliga bestämmelse.

Klädlogerna äro små och otillräckliga samt betydligt sämre än de i det gamla operahuset. Dessutom äro de i allmänhet belägna så ogynnsamt som möjligt. Dekorationsmagasinet är förlagdt åt strömmen, där den påstrukna väfven kan fröjda sig åt en af de vackraste utsikter Stockholm har att bjuda, under det artisterna få nöja sig med att från sina klädloger åse, hur Operakällarens kökspersonal skalar potatis och diskar, för att icke nämna andra lika lite tilltalande vyer, som dessutom förhindrar öppnandet af ett fönster för att skaffa frisk luft.

De olika verkstäderna och magasinerna äro placerade högst upp under taket; i syateliern måste ganska tidigt ljus tändas. Hiss finns endast för dekorationerna, men ej till kostymmagasinet, något som fördyrar och försvårar arbetet, samt vid spektakelförändring förorsakar stor olägenhet. Man kan därom lätt göra sig en föreställning, om man tänker på att tidigt på morgonen skola alla kostymer från föregående aftonens spektakel bäras upp för de många trapporna; sedan skola de till dagens representation hörande nerflyttas till de respektive klädlogerna. Inträffar så en programförändring skola dessa åter uppbäras och andra transporteras ner, hvilket allt tar en ganska rundlig tid och är nästan omöjligt hinna med, om förändringen som oftast är, inträffar sent på

eftermiddagen. Här om någonstädes hade en hiss varit behöflig.

Korridorerna inom scenområdet äro för trånga, hvarigenom arbetet lär försvåras vid fondernas flyttning från och till magasinet, liksom det nödvändiggör, då fonderna icke kunna göras tillräckligt breda, anbringandet af så kallade täckfonder, — en olägenhet hvaröfver man i det gamla operahuset ofta klagade.

Värme- och vattenledningsrören löpa jämsides och tätt på hvarandra, hvadan det är omöjligt få friskt vatten.

Orkesterutrymmet är så litet tilltaget, att de exekverande musici icke kunna obehindradt utföra sitt arbete, hvarföre nedersta bänken på parkett alltid måste vid operaföreställningarne borttagas, för att därigenom något utvidga området. — Därjämte var orkestern så djupt placerad, i likhet med hvad i Bayreuth lär vara förhållandet, att, då detta befanns olämpligt, golfvet måste höjas så mycket, att dörren till orkestern icke kunde användas med mindre än att i själfva orkesterområdet en skrymmande trappa måste anbringas.

Ja dispositionen af lokalen för själfva scenarbetet gifver tydligen vid handen, att de, som därom haft att bestämma, ej sökt tillräcklig upplysning hos vederbörande fackmän, som begrepo saken.

När det sålunda är otvifvelaktigt, att området för de sceniska krafven, korridorer, klädloger, dekorationsmagasiner, är alldeles för litet, kan man ej värja sig för den förmodan, att detta ej behöft blifva för-

hållandet, om en del af operaterrassens utrymme tagits i anspråk.

Apropos operaterrassen vågar jag, fast det egentligen ej hör hit, framhålla, huru platsen för den efterlängtade stora konsertsalen just borde förläggas där. Vid alla större konserter, där orkester medverkade, blefve ju öfverflyttningen af instrumenten, som ju är en dyrbar och omständig sak, härigenom bekväm och lättvindig.

*

Det storartade templet, Patriis musis, stod nu och väntade på att högtidligt invigas; men dessförinnan var allmänheten i stor spänning med afseende å den form, under hvilken teaterverksamheten skulle komma att bedrifvas.

Till betryggande af ekonomien hade man att påräkna konungens och statens anslag, en betydande hyresafgift, samt ränteafkastningen å reservfonden på en half miljon. Så stora subsidier hade operan aldrig haft och allmän var öfvertygelsen, att några ekonomiska svårigheter för konstanstalten icke borde befaras.

Man vågade därför hysa den förhoppning att H. M. Konungen skulle, i likhet med hvad förhållandet är i Berlin, Wien etc., under sin hofförvaltning återtaga konstanstalten, helst denna borde räknas till de kungliga emblemerna; men snart fick man med ledsnad visshet, att så ej skulle bli förhållandet.

Då stod allmänhetens förtröstan till regeringen och riksdagen.

Det var för alla klart, att riksdagen gjort ett

missgrepp då den indrog sitt anslag och likaså regeringen genom att öfverlåta denna viktiga nationalangelägenhet åt den enskilda spekulationen.

Nu erbjöd sig ett gynnsamt tillfälle för båda att godtgöra denna faute.

Genom att åter införa det aflöningssätt, som användes före det af Edholm införda och af mig förut omnämnda, nämligen att lönen bestämdes fast till hela sitt belopp, med möjligen 2 kronor per akt till kostymeringsafgift;

genom utfärdande af fleråriga kontrakt och äfvenledes, liksom i Danmark äger rum, åt en sujett, hvilken under t. ex. en tioårig tillryggalagd konstnärsbana utvecklat ett synnerligt nit och visat betydande konstnärliga framsteg, tilldela lifstidsengagement, skulle säkerligen utgifterna för aflöningsstaten något förminskas eller åtminstone kunna bibehållas vid ett stabilt och rimligt belopp.

För fullgörande af de fleråriga- och lifstidskontrakten fanns ju garanti uti ofvanomnämnda subsidier, som stodo teaterdirektionen till buds.

Blefve så till chef utsedd en man som hade estetisk bildning, *sannt* konstnärliga intressen och för öfrigt lämpliga chefsegenskaper, skulle vår teater åter med all säkerhet gå en konstnärlig glansperiod till mötes.

Tyvärr hade dessa synpunkter ingen målsman hvarken hos regering eller riksdag.

Man måste därför finna på en annan utväg, då det nog var egendomligt att ha uppbyggt detta miljontempel för en enskild persons affärsspekulation — hvilket det dock 10 år därefter blef —

och så bildades ett bolag, som öfvertog verksamheten utan beräkning på vinst.

*

Den 19:e september 1898 ägde invigningen rum, hvarvid utfördes en af professor Ivar Hallström komponerad kantat till text af professor Carl Rupert Nyblom, samt Frans Berwalds opera »Estrella di Soria» och en del af A. F. Lindblads »Frondörerna».

Feststämning var rådande och glädjen hos scenens barn var stor att ha erhållit ett så vackert hem. Belåtenhet härskade hos alla, icke minst öfver den lyckade akustiken. Uti det gamla operahuset hade den ju varit rent af idealisk och, då detta lär vara beroende mer af slump än beräkning, befarade man att den i det nya palatset kunde blifva mindre tillfredsställande. Därför var glädjen öfver att så ej var fallet både stor och allmän; man behöfde ej gå ner till rampen för att få resonans, såsom förhållandet varit vid Svenska teatern, ty här blef den bättre och bättre ju längre inåt scenen man kom.

Personalen var besjälad att med glädje och stegradt intresse gå till sitt arbete och alla hyste stora förväntningar.

Dessa blefvo tyvärr ej alldeles uppfyllda, af skäl som jag i korthet vill antyda.

Den nya æra för vår nationalteater som nu skulle börja, kräfde ett nytt reglemente. Till utarbetande af ett sådant tillsattes en kommité, hvari, som ju ej var öfverraskande, icke inrymdes någon plats för en artist, som kunnat framhålla personalens

önskningar och bevaka dess rättigheter. I det ställe förskaffade sig kommitén reglementen från de tyska teatrarne och, icke beaktande de olika förhållanden som rådde där emot hos oss, gjorde den genom utdrag ur dessa ett reglemente af så drakonisk innebörd i afseende å personalens skyldigheter, att det vid första tillämpningen måste modifieras, hvarför ock personalen hos styrelsen anhöll, att reglementets absurda stränga bestämmelser måtte upphäfvas, hvilken anhållan dock lämnades utan afseende.

Detta var den första misshällighet som förmärktes emellan personalen och styrelsen.

De hysta förväntningarne om ett gynnsamt ekonomiskt resultat af operans verksamhet måste tämligen snart uppgifvas.

Hade bolaget och dess styrelse, som nu skulle föra operans runor med den äran, åtminstone vidtagit ofvannämnda förändringar i aflöningssättet och arbetet blifvit ledt på ett förståndigare sätt, skulle nog ett annat resultat vunnits i detta afseende, än det som till sist utmynnade i den fattigdomsförklaring, bolaget genom att öfverlämna teatern till en enskild mans förfogande, afgaf.

Om sålunda arbetet i det nya templet i ekonomiskt hänseende gick med växlande resultat, till dess det uppnådde denna sistnämnda bedröfliga slutpunkt, visade det i *konstnärligt* hänseende äfven en vågig och ostadig nivå.

Som styrelsen tycktes ha satt till sitt ögonmärke att göra Stockholmspubliken bekant med Richard Wagners arbeten, fullföljde den detta sitt mål på ett i högsta grad berömvärdt sätt och förde

verkligen vår opera i detta afseende på konstnärsnivåns högsta vågkam. I afseende å repertoarens beskaffenhet för öfrigt tillgodosåg styrelsen alla rimliga anspråk och om prestationerna å den dagliga repertoaren och speciellt opera-comiqueområdet otvifaktigt förrådde en sjunkande nivå, berodde nog detta hufvudsakligen på de artistiska krafternas mindre begåfning för denna konstarts fordringar på scenisk lättare framställningskonst, och styrelsen kunde ej med skäl tillvitas någon uraktlåtenhet att icke se detta fack till godo eller en försummelse vid dess framförande.

Men — i ett annat afseende, och därtill i ett synnerligt viktigt, gjorde sig styrelsen skyldig, efter mitt förmenande, till ett skarpt klander, helst som styrelsens åtgöranden af detta slag hade en skadlig verkan af större räckvidd än hvad styrelsen anade och än mindre insåg — det var inskrifvandet af den ene mindre njutbare gästen efter den andre.

För en nationalscen är ett gästspel i allmänhet en mycket betänklig sak, och en styrelse bör noga öfverväga innan den tillåter ett sådant.

Direktionen för en nationell operascen bör naturligtvis före en säsongs början ha bestämdt det blifvande arbetet så mycket i detalj som möjligt; icke blott fastställa de olika tidpunkter inom säsongen, då de och de nya operor skola komma till utförande, utan äfvenledes dagarne för den löpande repertoaren och de olika repetitioner som skola äga rum. Detta vet jag äger rum vid flere väl ledda operascener och var, tror jag, äfven förhållandet till en viss grad hos oss.

Det är tämligen tydligt, att i samma mån ett sådant förfaringssätt är konsekvent och fullständigt genomfördt hvarje rubbning af den sålunda uppgjorda planen för arbetet förorsakar stora olägenheter. Intet kan i detta fall vara så störande som ett gästspel: andra repetitioner och andra operor skola då uppsättas; ett påbörjadt arbete å en opera måste afbrytas och hela konstanstalten och dess verksamhet rätta sig efter den främmande gästens anspråk.

Vid de större nationaloperorna i utlandet äger därför sällan några gästspel rum och när det någon gång inträffar är gästen alltid en världsberömd artist af första rang.

När direktionen lämnade vår operascen till tummelplats för alla dessa gäster, som med få undantag ingalunda voro artister af framstående betydenhet, de där kunde stå som förebilder vare sig i sångkonst eller i dramatisk framställning, handlade den mycket oklokt, ty dess beräkning att publikens nyfikenhet på dessa gäster skulle locka till talrika besök uppnåddes i endast obetydlig grad, men det lugna och fruktbärande arbetet med våra egna artister tillbakasattes. Och då de flesta af dessa gäster ej voro begåfvade med någon särskildt vacker röst, men däremot, hvad värre var, sjöngo öronpinande falskt, hade direktionen bort inhibera deras uppträdande. Fara var att Stockholmspublikens förut starkt framträdande kraf på rensjungning och välljud, hvarför den inom artistvärlden var känd vida utom Sveriges gränser, kunde komma att slappas och måhända försvinna, isynnerhet som dels för dessa gäster en väldig reklam sattes i gång och dels en af våra

skarpaste kritiker för att öfverskyla falsksjungningen tillät sig uttala ett så absurdt påstående, som att man ej får fästa sig vid om en stor och voluminös röst ej förnmår prestera det nödvändiga antalet svängningar för en ren ton.

Oafsedt nu dessa påpekade klandervärda åtgärder, funnos äfven åtskilliga andra förhållanden, hvilka bidrogo till både att trefnaden vid och intresset för arbetet förminskades och att resultatet af detsamma proportionsvis blef mindre gynnsamt.

Då man nu ville, som sagdt, införa en ny æra för konstanstalten, hade det naturligtvis också varit lämpligast utse ny ledning för densamma, ty i och med att bibehålla den gamla, medföljde säkerligen samma brister och misshälligheter, som kännetecknat den. Då emellertid så icke blef förhållandet kvarstod alltså den förre chefen, hvars myndighet likväl blifvit betydligt kringskuren af Teaterbolagets styrelse, hvarunder han subordinerade.

Utan att vilja förneka eller nedsätta denna chefs utan tvifvel prisvärda afsikter, träder jag icke sanningen för nära då jag påstår, att han, sedan han förlorat det kraftiga stöd Rundberg som regissör gaf, icke hos någon af de sedermera anställde regissörerna kunnat påräkna det bistånd han behöft. Elmblad blef snart obekväm för de krafter som åter sökte göra sig gällande och aflägsnades; de tvänne därpå följande saknade den för en operaregissör nödvändiga musikbildningen och hade därigenom ej tillräcklig auktoritet. Och chefen stod sålunda alldeles ensam, ansatt af olika anspråk från publiken, bolagets styrelse och sujetterna, och sido-

inflytelser och intrigspel fingo fritt spelrum. Det var då ej underligt att ett oefterrättlighetstillstånd uppstod och växte till så, att det slutligen föranledde chefens afgång.

De anordningar som därefter följde äro af högst egendomlig beskaffenhet, men då jag dessförinnan afgått från operan, kunna de ej blifva föremål för min skildring, dock bör mitt varma intresse för den konstanstalt jag så länge tillhört berättiga mig framställa några frågor:

Då teateraktiebolaget bildades var det ju med den uppgiften, att utan beräkning på vinst öfvertaga teaterverksamheten, så att den icke skulle komma under en enskild entreprenörs vinstintressen?

När sedan bolaget efter en tioårig verksamhet åter fick sin oktroj prolongerad, så var väl samma uppgift och syfte lika fullt gällande?

Men huru kunde i så fall bolaget anse sig uppfylla sin uppgift, då det i strid mot den vågade öfverlämna teaterverksamheten till en enskild persons spekulation?

Och ännu mera, huru kunde regeringen tillåta ett sådant arrangemang, då det gällde icke blott ett landets viktiga andliga intresse, utan äfven en statens tillhörighet af flere miljoners värde, helst den ofta anser sig skyldig underställa riksdagens afgörande upplåtelsen af t. ex. en obetydlig torplägenhet?

Var icke den stora apparaten med teaterlotteriet och uppbyggandet af detta dyrbara konsttempel tillkommen i den afsikten att få vår nationalscen ordnad på ett fullt tillfredsställande sätt och att förhindra

och ingalunda befrämja den enskilda spekulationen, för hvilken det gamla operahuset sannerligen kunde varit tillräckligt?

Huru hafva då de, som haft bestämma i denna för nationen lifsviktiga angelägenhet, kunnat nöja sig med en sådan anordning som den nuvarande?

Besvarandet af dessa frågor bör ge vid handen, att denna kulturangelägenhet ånyo måste upptagas och med allvar behandlas af regering och riksdag; och nödvändigheten häraf framstår än mera påtagligt och kräfvande genom de konflikter, som med anledning af hofkapellets inlaga till konungen om sin aflöning och tjänstgöring uppstått, ty liksom man å ena sidan måste medgifva att herrar kapellisters aflöning är för ringa i förhållande till det arbete af konstnärlig beskaffenhet man af dem begär, kan man ej gärna billigtvis kräfva, att den enskilde operaentreprenören skall belasta sig med den stora skuldbörda en större aflöning ovillkorligen förorsakar.

Enda sättet att lösa denna svårighet ligger, enligt mitt förmenande, i en fullständig omläggning af aflöningssättet för operaverksamheten i sin helhet, i enlighet med de principer jag förut i korthet antydt och hvarvid Kungl. Operans subsidier af närmare 300,000 kronor med största skäl i första rummet torde böra tagas i anspråk.

*

Hvad jag nu framställt, rörande de olika skeden af vår operas senaste tillvaro, kan möjligen synas mina läsare hållet i alltför dyster färg; men jag har

likväl ej anfört annat än fakta och sökt göra min skildring opartisk och lidelsefri.

Det återstår mig ännu, innan jag nedlägger pennan, nämna några ord om min afgång från Operan.

Därvid afstår jag från att vidröra det förhållande hvari jag de senaste åren kommit till min chef och kapellmästarne, liksom äfven att skildra en del af de egentliga orsakerna till mitt afskedande.

14.

Mitt afskedande från Operan.

En förmiddag besökte mig min chef, öfverintendenten Burén. Han kom för att uppsäga mitt kontrakt, upplysande att afsikten därmed icke var att afskeda mig, utan att få min aflöning nedsatt, emedan teatern behöfde skaffa tillgångar att aflöna nya, unga krafter; hvarjämte han egendomligt nog tillade, att han personligen infunnit sig hos mig för att denna uppsägning icke skulle blifva bekant inom teatern.

Jag blef i högsta grad öfverraskad och på mina uttalanden om denna uppsägning och befogenheten af densamma, hade herr öfverintendenten ingenting att svara, höjde beklagande på axlarna och efter att ha erhållit mitt erkännande af uppsägningen aflägsnade han sig.

Emellertid tvingades jag nu genom denna uppsägning att noga öfverväga min ställning.

Min lön hade under alla de år jag varit anställd vid operan icke uppgått till så stort belopp, som flere af mina yngre kamrater uppburit, och nätt och jämnt räckt till mitt uppehälle och till betäckande

af utgifter, som drabbat mig från närskylt håll, hvarför jag ej heller kunnat spara något för gamla dagar. Det blef därför en bjudande plikt för mig att få visshet, om den mig erbjudna nedsatta aflöningen vore att påräkna för längre tid än ett år.

Jag kunde ju utan förhäfvelse påpeka mitt långvariga, plikttrogna och kärleksfulla arbete vid operan, där jag alltid hade tänkt mig få kvarblifva som en gammal, trogen »gårdvar».

Väl var det naturligt att nya krafter behöfdes, men jag trodde i min enfald, att det kunde vara till gagn, ja rent af oumbärligt för bibehållande af den så betydelsefulla traditionen, att dessa unga krafter hade några äldre kamrater, som de kunde se upp till och som kunde stå stödjande med råd och anvisningar vid deras sida; och detta, ja detta ensamt hade just varit ett bestämmande skäl för mig att kvarstanna på min post, fast min tillvaro där på sistone varit så obehaglig som möjligt.

Efter moget öfvervägande aflät jag därför till teaterdirektionen en skrifvelse, hvari jag förklarade mig acceptera den mig erbjudna nedsatta aflöningen under villkor, att jag i likhet med flere af mina kamrater erhölle ett flerårigt kontrakt. I samma skrifvelse gjorde jag ock ett förslag, att om direktionen utsträckte kontraktet för lifstiden, hvarvid styrelsen säkerligen skulle hos regeringen kunna erhålla tillstånd att för det ändamålet lämna garanti med det alltid utgående statsanslaget, jag i sådant fall skulle till pensionskassan öfverlämna den hedersgåfva, som vid min 60-årsdag skänktes mig af mina vänner.

Denna min skrifvelse besvarades sålunda:

»Herr C. F. Lundqvist. Jag får härmed äran meddela att vid föredragning af eder skrifvelse vid styrelsens senaste sammanträde, densamma ansåg sig icke kunna lämna bifall till den af Eder gjorda framställningen.

Med utmärkt högaktning, ödmjukast

Axel Burén.»

Min uppsägning blef snart allmänt bekant och föranledde nog många meningsutbyten. Man sade mig från skilda håll, att staten ovillkorligen skulle komma att träda emellan och bevilja mig en personlig pension och att jag borde göra en hemställan därom.

Innan jag aflät min härofvan antydda skrifvelse till teaterdirektionen, hade jag på uppmaning från flere håll alltså ansett mig böra förvissa mig om regeringens åsikt, rörande en framställning till Staten i ofvannämnda syfte.

Med anledning däraf uppvaktade jag först H. M. Konungen och gjorde en framställning i denna riktning. Hans Majestät ställde sig ingalunda ogynnsam däremot och tillät mig i vederbörlig ordning inkomma till regeringen med en ansökan.

På grund däraf gjorde jag ett besök hos finansministern och efter ett samtal med honom, som ej häller ställde sig afvisande i frågan, aflämnade jag på hans uppmaning en skrifvelse härom.

I denna anförde jag:

att jag varit i statens tjänst som extra ordinarie i sju år;

att jag tjänstgjort som kanslist vid de två sista ståndsriksdagarne i Expeditions- och Konstitutionsutskotten;

att jag, oaflönad, fungerat som sekreterare i Stockholms Frivilliga Skarpskytteförenings styrelse under åtta års tid och därigenom arbetat och medverkat till utbredande och fastslående af den viktiga öfvertygelse, att en hvar svensk icke blott är skyldig, utan äger rättighet att deltaga i fäderneslandets försvar, och att jag därjämte ordnat och ledt de första allmänna täflingsskjutningarna;

att jag genom min medverkan vid Upsalastudenternas sångarfärder till Paris, London och Berlin i min mån bidragit till den svenska sångens triumfer; men slutligen och framför allt, att jag tjänstgjort vid Operan under 36 år, dels då den var ställd under konungens hofförvaltning, dels under statens och dels under enskild entreprenörs, samt att jag därunder efter bästa förmåga sökt verka, att denna konstanstalt hållits uppe i den konstnärliga nivå den under tidernas lopp uppnått och

att jag för allt detta mitt arbete uppburit en ganska ringa aflöning, då operans tillvaro under en stor del af denna tid varit mycket oviss.

Med stöd af hvad jag sålunda anfört, hemställde jag, att en statspension måtte mig tilldelas eller, om detta ej läte sig göra, att åtminstone hinder icke måtte möta för teaterdirektionen att utaf statsanslaget garantera mig den lön, hvars belopp i sinom tid kunde bestämmas utgå som pension.

På denna min hemställan erhöll jag aldrig något svar, oaktadt herr statsrådet vid mitt samtal härom

tycktes beakta mina framförda skäl och det blef mig klart, efter upplysning af min vän, statsrådet Carl von Friesen, att jag ej hade någon åtgärd från regeringens sida i denna fråga att vänta.

Då jag således ej fick tillmötesgående från hvarken regeringen eller teaterstyrelsen, och då jag, med erfarenhet från direktionens tillvägagående emot mig under de senaste åren, icke utan skäl kunde befara efter ett år ytterligare nedsättning om icke kanske rent afsked, måste jag, hur smärtsamt det än var, besluta mig att lämna denna opera, åt hvilken jag offrat mina bästa krafter.

Jag delgaf teaterstyrelsen detta mitt beslut, hvilken fann sig föranlåten genom tidningarna gifva allmänheten en upplysning om min afgång på ett ofullständigt och därigenom oriktigt sätt, så att jag nödgades afgifva ett förklarande genmäle därå.

Först efter därom gjord anhållan beviljade teaterstyrelsen mig en afskedsrecett, som ägde rum den 5:te december 1904, därvid jag uppträdde i samma opera hvari jag debuterat, nämligen »Joseph i Egypten», men icke såsom då i den unge sonens, Josephs roll, utan i den åldrige fadern Jacobs.

Då jag således blifvit beröfvad mitt egentliga verksamhetsfält och den mig tillkommande pensionen endast utgjorde 1,200 kronor, var min ekonomiska ställning brydsam och jag, som dessutom icke haft så stor aflöning att jag kunnat, som sagdt, aflägga någon sparpenning för gamla dagar, gick sannerligen en pröfvande och bekymmersam tillvaro till mötes; men »är nöden stor, är hjälpen när».

Jag påbörjade en konsertturné, som sträckte sig

öfver hela Sverige från Kiruna till Ystad, och den aflopp lyckligt. Jag hade att glädja mig åt talrika besök — men framför allt af en storartad och kärleksfull sympati, som öfverallt strömmade emot mig.

Denna turné afslöts i maj 1906 uti Upsala domkyrka, hvarest för mer än 40 år tillbaka jag första gången sjöng ett större maktpåliggande solo, nämligen Uriels parti i oratoriet Skapelsen. Jag kom således att, om jag så får uttrycka mig, inrama min sångarbana med dess invigning och afslutning i detta härliga tempel.

Under denna turné erfor jag en angenäm öfverraskning, då jag i tidningarne fick läsa ett upprop till allmänheten om en sångarlön, hvarom jag ej hade den minsta aning.

Hela mitt lifsarbete fick därigenom den härligaste afslutning och ofta, ofta sitter jag och i tacksamt hjärta begrundar den lycka, som vederfarits mig, oaktadt mitt arbete varit så ringa och obetydligt.

SLUTORD.

Det torde vara, hvad jag redan på annat ställe sökt bevisa, ett axiom, att en nationalscen är nödvändig för ett folks framåtskridande i kulturellt hänseende. Men lika obestridligt är det ock att denna först kan lösa sin viktiga uppgift på ett tillfredsställande sätt, om de artistiska krafterna vid densamma beredas betryggande existensvillkor.

De båda teatercheferna Hylten-Cavallius och von Stedingk sökte äfven åstadkomma detta. Den förstnämnde genom fastställande af en arbetsordning som ännu är gällande och tack vare hvilken vår Kungl. teater kunnat tämligen oskadad genomgå de bedröfliga kriser den varit underkastad; den sistnämnde åter genom att realisera den förres påtänkta plan att införa lifstidsengagementer, hvarigenom företrädesvis den lyriska scenen kunde tillförsäkra sig de mest eminenta sångarkrafter, hvilka föredrogo att egna sin begåfning åt fosterlandet framför att tillkämpa sig bland utlandets konkurrerande artister ett högre eller mindre *spelmarksvärde*.

Man kan ej nog högt uppskatta den betydelse för konstanstalten detta innebär, icke minst genom den tradition som därmed kunde till obeskriflig fördel för henne skapas.

Detta kan ju icke bestridas. Man måste då sannerligen förvånas, att uti alla de utlåtanden, som afgifvits af de ofta nedsatta teaterkommittéerna eller af de olika teaterstyrelserna, föga eller intet vidrörts denna artisternas ställning till konstanstalten, oaktadt den i grund och botten just innebär kärnpunkten i och är den rätta utgångspunkten för en lycklig lösning af den svårlösta teaterfrågan.

Hvad som föreslagits och sedan af regering och riksdag i enlighet därmed beslutats har därför aldrig blifvit tillfredsställande eller ändamålsenligt, utan tvärtom intrasslat frågan mer och mer.

Sålunda måste man tyvärr medgifva och konstatera, att den förhoppning man hyste då teatern öfverlämnades åt ett bolag, att teatern skulle gå lugna och lyckliga öden till mötes, ingalunda förverkligats, men däremot gifvit en lysande illustration till »ju flere kockar desto sämre soppa». Ej heller kan man rimligen godkänna, att ett så högt kulturintresse helt och hållet öfverlämnas åt spekulationen, äfven om man ej kan annat än sanningsenligt erkänna att den nuvarande entreprenören ådagalagt berömvärda bemödanden och äfven lyckats att hålla konstens fana högt; men det torde dock vara nationen mindre värdigt att betunga en enskild person med den stora risk, som en sådan entrepris medför.

Om man anser nationalscenens uppgift blott vara en nöjesanstalt, ja, då kan det göra detsamma om den lämnas till ett bolag eller en enskild person, hvilka båda måste ha till hufvudsakligt ögonmärke att debet och kredit går ihop och därför genom reklam för »geschäftet» och genom inkallande af

mer eller mindre framstående gäster eggar publikens nyfikenhet, men menar man, att nationalscenen i *främsta* rummet skall vara en kulturbefrämjare af betydenhet, kan ingen entreprenad af hvad slag som helst blifva ändamålsenlig med mindre än att dessförinnan de sceniska artisterna tillförsäkrats den trygghet, det lugn och den ro, som är ett »conditio sine qua non» för fruktbärande, framgångsrik konstnärsverksamhet.

*

Det lifliga intresse för vår nationalscen som, efter att i fyrtio år tjänat densamma, fortfarande besjälar mig, må tillåta mig att uttala en varm och från hjärtat utgående önskan

att, då regering och riksdag inom en icke aflägsen tid ånyo *måste* taga under öfvervägande vår nationalscens angelägenheter, de då måtte komma till ett sådant beslut, beträffande ordnandet af verksamheten för densammas såväl lyriska som dramatiska afdelning, att man ändtligen kan däraf finna sig befogad med fröjd instämma i och bekräfta den vise Sarastros ord:

»Som solen fördrifver den mörkaste natt,
Så visheten gränser för villorna satt.»